

Honvédségi Szemle

141. ÉVFOLYAM
2013/6. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

HONVÉDSÉGI SZEMLE

A Magyar Honvédség központi folyóirata
141. évfolyam 6. szám
2013. november

Megjelenik évente hat alkalommal, minden páratlan hónapban.

Kiadja a Honvéd Vezérkar
A kiadásért felel:
Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Szerkesztőbizottság
Elnök (főszerkesztő):
Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD)

Tagok:
Dr. Besenyő János alezredes (PhD), dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD), dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD),
dr. Koller József ezredes (PhD), dr. Lippai Péter ezredes (PhD), dr. Nagy László ny. ezredes (DSc),
dr. Ruszin Romulusz ezredes (PhD), Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc), dr. Szakály Sándor (DSc)

Tanácsadó testület:
Bozó Tibor dandártábornok, dr. Böröndi Gábor dandártábornok, Frigyer László mk. vezérőrnagy,
Horváth Gábor dandártábornok, Korom Ferenc dandártábornok, Lamos Imre dandártábornok,
Siposs Ernő Péter dandártábornok, Szpisják József mk. dandártábornok, Szűcs András Péter dandártábornok,
dr. Tamási Béla ezredes (PhD), Vass Sándor mk. dandártábornok

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik
a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető:
Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető (PhD)
Ágazati igazgató:
Zsalakó István
Mb. szerkesztőségvezető:
Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség
Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán
Nyelvi lektor: Eszes Boldizsár
Borítóterv: Dani Márton
Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin
Korrektor: Forró Zsófia
Szerkesztőségi titkár: Solti Gabriella
Telefon: 272-02; 459-5355
e-mail: hsz@hm.gov.hu
A szerkesztőség címe:
1087 Budapest, Kerepesi u. 29/B

A nyomtatás a kft. saját nyomdájában készült.
Felelős vezető: Németh László ágazati igazgató

Ár nélküli, belső terjesztésű kiadvány.
A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a parbeszed.hm.gov.hu és a honvedelem.hu portálon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság B kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.
A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei:
Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle,
Honvéd, Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

TARTALOMJEGYZÉK

FÓKUSZBAN

Szenes Zoltán ny. vezérezredes:

Velünk élő tudomány 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Csombók János ezredes:

A súlypont fogalma, jelentősége, a súlypontelemzés elmélete és gyakorlata 6

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Gömöri Roland:

Az Egyesült Államok és az UAV-technológia.

A pakisztáni UAV-akciók értékelése 12

Fábián Sándor őrnagy:

Tanuljunk az ellenségtől: alternatív megoldás

az Afgán Biztonsági Erők számára 22

Besenyő János alezredes – Braun Enikő:

PR-tevékenység a nemzetközi békefenntartás során, különös

tekintettel az afrikai hadműveletekre 28

VEZETÉS-FELKÉSZÍTÉS

Steinbach György alezredes:

A Kormányzati Stratégiai Irányítás Rendszere – a honvédelmi tárca helye,

szerepe, feladatai a rendszerben 40

M. Szabó Miklós ny. altábornagy:

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem a NATO-felkészülés

szolgálatában (1998–1999) 50

Szabó Tibor alezredes:

A tűzértisztképzés a rendszerváltástól napjainkig 58

Mező András alezredes:

Az önkéntes műveleti tartalékosok alkalmazásának tapasztalatai az MH Vezetési

és Doktrinális Központ fordítókapacitásának kiépítése során 69

Stummer Judit:

A marketing szerepe a honvédelmi alapismeretek oktatásában 74

HADTÖRTÉNELEM

Ács Tibor ny. ezredes:

Tóth Ágoston, a hadtudomány kiváló tudósa 85

Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes – B. Kalavszky Györgyi:

Dr. Mathia Károly, a katonai nevelőtanár, a zenetudós, a „reneszánsz ember”,
a polihisztor 98

Helgert Imre ny. ezredes:

165 év krónikája – a budapesti honvéd helyőrség parancsnokságai
1848-tól napjainkig (1945–1990) (3.) 108

LOGISZTIKA

Germuska Pál:

A hidegháború első konverziós programja. A magyar hadiipar 1953–1955-ben . . . 124

FÓRUM

Lajtos Ábel főhadnagy:

Tűzvédelmi szabályok alkalmazása a táborok kialakítása és üzemeltetése során . . . 131

B. Stenge Csaba:

Olimpiai bajnokból vadászpilóta. 100 éve született Harangi Imre 136

Több mint fél évszázad a hadtudományért (*Haris T. Csaba*) 142

SZEMLE

Nemzetközi katonapolitikai és haditechnikai szemle

(*Összeállította Gál Csaba ny. mk. ezredes*) 145

Légierő-parancsnokok (Air Commanders) (*Kristóf Zoltán alezredes*) 151

A szabadságharc kézi lőfegyverei 1848–1849

(*Besenyő János alezredes*) 155

Górcső alatt a második világháború páncélozott

harcjarművei (*Számvéber Norbert*) 156

ABSTRACT 158

Szenes Zoltán ny. vezérezredes:

VELÜNK ÉLŐ TUDOMÁNY

Magyarországon minden év november 3-án ünneplik a tudomány napját. 1825. november 3-án huszártiszti egyenruhában ajánlotta fel Széchenyi István gróf birtokainak egyéves jövedelmét egy magyar tudóstársaság megalapítására. A Magyar Tudományos Akadémia 1997 óta emlékezik meg erről a napról, amelyet aztán az Országgyűlés a 2003. évi XCIII. törvénnyel a magyar tudomány ünnepévé nyilvánított. A hivatalos indoklás szerint a tisztelt Ház a tudomány társadalomban betöltött szerepét kiemelkedően fontosnak, a tudomány művelése és fejlesztése érdekében végzett tevékenységet pedig elismerésre és kiemelkedő támogatásra méltónak tartja. Tíz éve ünnepeljük a magyar tudomány ünnepét, amely rendezvénysorozatnak idén az akadémia a „*Velünk élő tudomány*” nevet adta. A tudomány napi elnevezések évről évre változnak, mindig az aktualitásoknak és céloknak megfelelően formálódnak. Az idei tudomány napi szlogen szinte kísértetiesen hasonlít a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) *Mindenki hadtudománya* című sikeres szabadegyetemi előadás-sorozatára, amelyet már évek óta tart a Stefánia Palotában.

A tudomány napi ünnepekkhez a *HM* és a *Magyar Honvédség kutatóhelyei is csatlakoztak*. Idén központi rendezvénynek talán a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum konferenciáját tekinthetjük, amely egy legendás repülőgépnél, a légierőben 39 évig szolgált *MiG-21-es vadászgépnél* állított méltó emléket. Fontos eseményeknek adott helyszínt a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE), ahol a magyar katonai, rendőri és közigazgatási képzés történetét dolgozták fel *A Ludovikától az NKE-ig* címmel. A Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar tradicionális robotkonferenciája iránt idén is sokan érdeklődtek. Az NKE Nemzetközi Intézet és az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrségi Dandár közös rendezvénye az európai védelempolitika dilemmáira próbált választ adni. A november havi rendezvénysorozatot az MHTT, az MTA Hadtudományi Bizottsága (MTA HTB) és az NKE közös *tanácskozása* zárta, amely a hadtudomány elmúlt évtizedek során játszott szerepét tárgyalta a haderő-átalakításban. Harminc évvel ezelőtt alakult meg ugyanis az első katona akadémikusról, Kiss Károly honvéd ezredesről (1793–1866) elnevezett – ma is működő – Hadtudományi Klub, amely a nyolcvanas években a nemzeti hadtudomány ápolását tűzte ki célul. Ma a klubot tekintjük a Hadtudományi Társaság előfutárának.

A hadtudománynak nemcsak az ünnepek vonatkozásában kell „igazodnia” az MTA-hoz, hanem a tudományszervezés, -művelés és -minősítés szempontjából is. Az elmúlt két évben az akadémia is reform zajlott, ami kiterjedt az általános működésre és irányításra, az intézeti rendszer átstrukturálására, a tudományos munka értékelésére. Az átszervezések elérték a tudományos osztályokat is, így a hadtudományt befogadó IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályát is. Első lépésben csökkentették az osztályhoz tartozó bizottságok számát 22-ről 10-re, ami még a 130 éves Hadtudományi Bizottságot nem érintette. A következő szakaszban került sor az MTA doktora fokozat új követelményeinek kidolgozására, amelynek során a tudományos teljesítmények értékelésére a társadalomtudományi ágazatokat felölelő osztály *harmonizált követelményrendszer*t dolgozott ki.

E vitákkal terhelt, közel egy évig tartó folyamatban a legérzékenyebb feladattá a hazai és külföldi folyóiratok kategorizálása vált, melynek során a hadtudomány területén működő szakmai folyóiratokat (mintegy 30 kiadványt) kellett a megadott szempontok alapján „A” (kiváló), „B” (jó) és „C” (közepes) besorolással minősíteni. Az egyéni tudományos

eredményeket a kutatóknak, oktatóknak, az MTA hadtudományi köztestületi tagjainak az MTA elektronikus rendszerébe, a Magyar Tudományos Művek Tárába (www.mtmt.hu) kell felvinni. A katonai folyóiratok minőségét javító lehetőségeket és megoldásokat az MTA Hadtudományi Bizottsága 2013 márciusában beszélte meg a folyóiratok főszerkesztőivel. (Ez a tudományos napkiadvány is az azóta megújult Honvédségi Szemlében jelenik meg). Az MTA új doktori követelményrendszere 2013. szeptember 1-jével lépett hatályba.

Harmadik ütemben az osztály a társadalomtudományok struktúráját vizsgálta felül, hogy az új tudományos szerkezetben tükröződjene az elmúlt évtizedben bekövetkezett változások, a pályázóknál jobban lehessen értékelni az inter- és multidiszciplináris követelményeket. A diskurzusnak azonban nemcsak elvi, hanem gyakorlati jelentősége is volt, hiszen egy adott tudományágzat elismerése, belső szerkezeti felépítése, gesztori és együttműködő tudományterületi kapcsolódásai meghatározhatják az adott diszciplína MTA-n belül elfoglalt helyét, elismertségét, rokon tudományterületekre való kisugárzását. A viták során látható volt, hogy az akadémiai szándékok egyre szorosabbra akarják kötni az együttműködést a civil tudományokkal. Ugyanakkor – mint ahogyan ezt a négy osztály közös tudományos rendezvénye is mutatta – az osztály vezetése azt is elvárja, hogy az akadémiai rendezvényeken a hadtudomány aktívabban képviselje magát, jobban nyisson a civil tudományok felé. E nyitás része volt az is, hogy *A tudásalapú társadalom és a tudományterületek együttműködése* című 2013. novemberi akadémiai rendezvényen előadási lehetőséget kaptunk a tudomány és a modern haderő kapcsolatáról.

A 2013. októberi ülésén az MTA IX. Osztály jóváhagyta a *hadtudomány új struktúráját*. A hadtudomány „hagymaszerkezetének” magját a *hadművészet* alkotja, amelynek alkotóelemeit nyugaton és keleten egyaránt a hadászat, a hadműveleti művészet, a harcászat és katonai vezetés alkotják. A civil tudósok a hadtudomány „vele született” részének tekintik a *katonai kiképzést és felkészítést*, valamint a *katonai műszaki építést*. E tudományterületek megítélése teljes körűen a hadtudomány képviselőinek véleményén múlik. Ahogy haladunk a „hagymaszerkezet” külső rétegei felé, a katonai szakértőknek, kutatóknak, oktatóknak (a hadtudományi gesztorság megőrzése mellett) egyre inkább kooperálni kell a civil tudományokkal. Interdiszciplináris tudományterületnek ismerte el az MTA illetékes grémiuma a *katonai logisztikát és védelemgazdaságot*, a *haditechnikát* (az elnevezés a műszaki tudományoktól való megkülönböztetés miatt változott), a *biztonságpolitika – katonai biztonság*, a *katonai szociológia*, a *hadijog*, a *hadművészet története*, a *katonai egészségügy*, illetve a *katonaföldrajz és térképészet* diszciplinákat. A vita eredményeképpen maga a hadtudomány is letisztult, hiszen már nem tartoznak hozzá olyan területek (például katasztrófavédelem, nemzetbiztonság, rendészet), amelyek a múlt örökségének voltak tekinthetők.

A tudomány ünnepe jó apropó a tekintetben is, hogy áttekintsük a *nemzetközi hadtudomány fejlődését*. Ma a modern haderőket mindenütt a világon a *korszerű tudomány és technológia alkalmazása* jellemzi. Bár a háború társadalmi jelenség, a hadviselés mindig a katona és a fegyver (technológia) közös vállalkozása marad. Ma különösen az NBIC (a nanotechnológia, biotechnológia, információs technológia és a kognitív tudományok) fejlődése hat az emberi-társadalmi fejlődésre, így a haderők alkalmazására, a fegyverrendszerek, a vezetés-irányítás és kiképzés változására is. A modern harceszközök teljes körűen alkalmazzák a korszerű tudomány és technológia elérhető vívmányait. Gondoljunk magyar vonatkozásban például a Gripen vadászgépre. Lopakodó technológiák, kompozit anyagok, mindent behálózó információs rendszerek, digitális egyéni felszerelések, precíziós fegyverek stb. jellemzik ma a hadviselés korszerű színvonalát. A korszerű technológia rendszerszerű alkalmazása pedig domináns fölényhez juttatja a modern haderőt mindenféle ellenséggel és hadviselési formával szemben, legyen az konvencionális, aszimmetrikus

vagy komplex haditevékenység, történjen az egy vagy több hadviselési dimenzióban. Erre számos példát találunk a 21. századi háborúk és katonai konfliktusok történetében. Láttuk, hogy az öbölháborúkban milyen könnyen tudta az amerikai haderő rövid idő alatt a teljes iraki hadsereget megsemmisíteni.

A korszerű tudomány és technológia (S&T) azonban igen sok pénzbe kerül. Magyarország a GDP 1,2%-át költi kutatásra, fejlesztésre és innovációra (K + F + I). Sajnos a honvédelmi tárca védelmi költségvetés százalékában kifejezett S&T kiadásai még ennél is szerényebbek. Ennél fogva a Magyar Honvédségben megtalálhatók a korszerű, magas technológiai szintet képviselő platformok, a közepesen fejlett fegyverrendszerek, és az elavult, de még használható anyagi-technikai eszközök. A „hét szűk esztendő” azonban nem jelentheti azt, hogy ne tudjuk, milyen irányban fejlődik a világ, hogyan alkalmazkodjunk a változásokhoz, milyen K+ F + I eredményeket hozunk be a hadseregbe. Még ezekben a nehéz időkben is többet kell költeni az oktatásra, a kutatásra, a korszerű eszközök teljes állománnyal való megismertetésére, a hazai és külföldi tapasztalatok feldolgozására, a tudományos ismeretek disszeminációjára. Figyelnünk kell arra, hogy az átszervezések, a szükségszerű változások során a tudományos kutatóhelyeket, tudományos szakikultúrákat, történelmi múlttal rendelkező folyóiratokat, könyvtárakat és a minősített személyi állományt a lehető legkisebb veszteség érje. A szövetségi rendszer részeként a tudományos és technológiai versenyben segítenek bennünket a NATO kiválósági központjai, az Európai Védelmi Ügynökség programjai, vagy a NATO tudományos szervei. A nemzetközi kiképzésre, tapasztalatcserére, kutatásra, az oktatási és kiképzési szervek együttműködésére nem szabad sajnálni a pénzt. Ez elengedhetetlen feltétele annak, hogy megőrizzük azt a tudásmegszerzési és -megtartási képességet, amire feltétlenül szükségünk van egy jövőbeni modernizáció végrehajtásához, a szövetségesekkel való együttműködéshez, az interoperabilitás fejlesztéséhez.

A hadtudomány előtt sok feladat áll e tudásalapú haderő építésében. A konkrét teendőket mindig segítenek megtalálni a Magyar Honvédség előtt álló feladatok, a problémamegoldási kényszerek és a közeljövő kihívásai. A 2014-es év fontos évfordulót hoz a haderőnek. Már most novemberben megkezdődtek az I. világháború centenáriumi tanácskozásai. A nagy háború tapasztalatainak újbóli feldolgozása bizonyosan számos hasznosítható tapasztalatot hoz a mai kor honvédségének is. De jövőre lesz 65 éves az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, 15 éves a magyar NATO-tagság, 10 éves az uniós tagság. Bár a védelmi szférában nem szokás minden évben tudomány napi elnevezéseket adni, a jövő évi hadtudományt nyugodtan hívhatjuk „emlékező tudománynak”.

Csombók János ezredes:

A SÚLYPONT FOGALMA, JELENTŐSÉGE, A SÚLYPONTELEMZÉS ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA

Bevezetés

A Magyar Honvédség békeidőszaki és különleges jogrend időszaki feladatai végrehajtásához nélkülözhetetlen egy jól működő vezetési rendszer. A Magyar Honvédség Művelési Vezetési Rendszerét (a továbbiakban: MH MVR) 2012-ben dolgozták ki és tesztelték. Az MH MVR bevezetésével a békeidőszaki és a különleges jogrend időszaki vezetési rendszer átfedi egymást. Megszüntetik a párhuzamos vezetési rendszereket, hiszen az MH MVR egy rendszerből képes vezetni mind a katasztrófavédelmi feladatokat, mind a fegyveres műveleteket. Ezzel párhuzamosan ugyancsak 2012-ben elkészült a – NATO COPD¹ nemzeti rendszereinkre történő adaptálásával – Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szakutasítása, mely a művelettervezés rendjét szabályozza stratégiai, hadművelési és harcászati szinten egyaránt. Célja továbbá a magyar szakmai terminológia egységesítése is. Az MH MVR az ország fegyveres védelmi rendszerének egyik alappillére, mert a művelettervezés és vezetés képessége nélkül a legmodernebb felszereléssel rendelkező haderő sem képes sikeresen műveleteket végrehajtani. Ezért kulcsfontosságú, hogy a Magyar Honvédség törzstisztjei és altisztjei elsajátítsák a művelettervezés és műveletvezetés elméletét és gyakorlatát, amelyet képesek lesznek alkalmazni az adott vezetési ponton.

A saját és a szemben álló fél vagy felek súlypontjának meghatározása és elemzése komoly hadművelési szakmai tudást igényel, és döntő jelentősége van a művelettervezés és a műveletvégrehajtás sikere szempontjából. Írásom célja, hogy a Magyar Honvédség képzési és kiképzési rendszerében a törzstiszt és altiszt állomány részére kellő elméleti és módszertani alapot szolgáltatson a súlypont meghatározásához és annak elemzéséhez.

Stratégiai gondolkodók a súlypontról

A hadvezéreket és a stratégiai gondolkodókat mindig is erősen foglalkoztatta a súlypont-meghatározás jelentősége, hiszen ez a művelettervezés alapvető eleme, a sikeres hadjáratok, hadműveletek és csaták kulcsa. Elsőként Carl von Clausewitzet kell megemlíteni. Clausewitz A háborúról (Vom Kriege) című művében így fogalmaz: a súlypont egy olyan erőcentrum, amittől minden (az egész) függ, és a szemben álló félnek erre a pontjára kell a főerőkifejtésünket összpontosítani.

Jomini szerint az ellenség döntő fontosságú pontjaira kell a főerőkifejtést irányítani a hadszíntéren, és így érhető el a győzelem. Szun-ce pedig úgy tartotta, hogy az ellenség leggyengébb pontja a súlypontja és nem a legerősebb. Amint látjuk, a stratégiai gondolkodók is különféleképpen írtak és vélekedtek a súlypontról. Amit megállapíthatunk: óriási jelentősége van a művelési siker szempontjából, különösen napjaink konfliktusai során, amikor aszimmetrikussá, sokszereplőssé váltak a konfliktusok. Nagyon fontos továbbá, hogy beazonosítsuk a saját súlypontot is, hiszen annak megóvása, védelme érdekében mindent el kell követni.

¹ NATO Comprehensive Operations Planning Directive: NATO Átfogó Művelettervezési Direktíva

A súlypont fogalma, jelentősége

A súlypont meghatározása a *művelet szerkezetének (operational design, strategic design)* kidolgozása során a legfontosabb lépések közé tartozik. Stratégiai, hadműveleti és harcászati szinten egyaránt meg kell határozni, a saját és a szemben álló felek tekintetében is. Amint azt az előzőekben láttuk, a stratégiai gondolkodók sem egyformán vélekedtek róla. A Clausewitz által megfogalmazott áll legközelebb ahhoz, amit a modern hadtudomány alkalmaz. A NATO-doktrínákban és a Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szakutasításában a következő meghatározással találkozunk:

A súlypont olyan jellemző tulajdonságok, képességek vagy körzetek összessége, amelyekből egy ország, szövetség, katonai erő vagy más csoportosítás cselekvési szabadsága, fizikai ereje vagy harci elszántsága származik. A súlypont nem más, mint a cél eléréséhez szükséges erő alapvető forrása.²

A stratégiai súlypont

A stratégiai súlypont az elsődleges erő forrása egy szereplő részére, ez teszi lehetővé számára a stratégiai célkitűzések teljesítését. A saját súlypont meghatározása mellett a válság összes szereplőjének súlypontját meg kell határozni. A súlypont beazonosítása lehetővé teszi a *stratégiai tervezőcsoport* számára a kritikus sebezhetőség beazonosítását az adott szereplőre vonatkoztatva. Ezért kulcsfontosságú a súlypont meghatározása és elemzése.

Stratégiai szinten a súlypont inkább politikai vagy morális jellegű. Lehet például egy rezsim hatalma, egy nép, etnikai nacionalisták vagy egy szövetség, illetve népcsoport akaratára. Érthetjük alatta továbbá a kulcsfontosságú politikai vagy katonai vezetőket, illetve a haderő egészét, esetleg a haderő azon részét, mely a stratégiai célkitűzések szempontjából meghatározó fontosságú.

Stratégiai szinten beszélni kell a morális súlypontról is. Clausewitz idézett művének elemzése során többször találkozunk a morális súlypont kifejezéssel. Szerinte a háború kimenetele szempontjából létfontosságú a szemben álló fél morális és fizikai karakterének és ezzel egy ütemben a fizikai és morális súlypontjának pontos meghatározása. Napjaink aszimmetrikus konfliktusainak elemzése – vagy a konfliktusok kezelésére kidolgozott művelettervek tanulmányozása – során gyakran találkozunk a morális súlypont meghatározásaival (melyet hadműveleti szinten már inkább fizikai súlypontként definiálunk). Az északatlanti szövetség súlypontját említhetjük gyakorlati példaként, ami legtöbbször a nemzetek kohéziója. Ez szintén nem fizikai súlypont, hanem sokkal inkább morális. Az afganisztáni konfliktusban a Talibán súlypontja lehetett például Omár Mullah, a Talibán vezető elitje, vagy a pastu népcsoport egy kiterjedt szegmense. A morális súlypont meghatározása emberekkel kezdődik és végződik, hiszen csak emberek képesek morális ellenállást kezdeményezni és fenntartani. Ezek a csoportok a vizsgálat során három kategóriába sorolhatóak.

A vezetők. Erős akaratú (olykor fanatikus) személyek, akik elszántak az ellenállásra, képesek tömegeket befolyásolni, és rendelkeznek a haderő felett. Ilyen volt például Szaddam Huszein, de említhetnénk Sztálint vagy Winston Churchillt is.

Az uralkodó elit. Egy szűk csoport, melynek tagjai között megoszlik a hatalom. Lehetnek kormánytagok vagy az egyes számú vezetők közvetlen tanácsadói, támogatói.

² Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 3. kiadás

Erős akarató népcsoportok. Emberek kisebb-nagyobb csoportjai, amelyek elszántan ugyanabban hisznek, és ezáltal szembekerülnek más népcsoportokkal vagy államokkal.

A két központi elem a beazonosításnál az elszántság a szembenállásra, a küzdelemre és az ahhoz szükséges (katonai) képesség feletti befolyás. A fizikai súlypont viszonylag könnyen beazonosítható, de a morális súlypont meghatározása komoly hírszerző tevékenységet és elemzést, valamint a válság történelmi és vallási hátterének mély ismeretét igényli. Elsősorban a stratégiai szinten van kimagasló jelentősége.

A hadműveleti súlypont

Hadműveleti szinten is kulcsfontosságú a súlypont meghatározása. Ezen a vezetési szinten többnyire valami fizikailag is megtámadhatóról beszélünk. Lehet például a haderő egy – a hadművelet szempontjából kulcsfontosságú – képessége; valami olyan, ami nélkülözhetetlen a stratégiai és a hadműveleti célkitűzések teljesítéséhez. Ilyen lehet pl. az erő/katonai képesség gyors telepítésének képessége, tömegpusztító fegyver birtoklása, a légierő, a támadóképesség, a ballisztikusrakéta-képesség stb. Természetesen meghatározó, hogy mi a szemben álló fél vagy a válság egyéb szereplőjének a hadműveleti célkitűzése.

Ellenőrző kérdések a súlypont-meghatározás helyességének vizsgálatára érdekében

A stratégiai vagy az összhaderőnemi tervezőcsoport által meghatározott, kidolgozott súlypont helyességének vizsgálatát ellenőrző kérdések³ módszerével lehet érvényesíteni (validálni).

a) A meghatározott súlypont olyasvalami, ami fájhat?

Ez azt jelenti, hogy amit meghatározott a tervezőcsoport, az egy erő (katonai/polgári), vagy valaki, esetleg valami, aki/ami befolyásolja (irányítja) az adott katonai képességet.

b) Megakadályozza, hogy a katonai végrehajtás elérhető legyen?

Ez a súlypont, azért amit teljesíteni/végrehajtani tud. Ez adódik a szemben álló fél által értelmezett konfliktus természetéből. Fontos a kiterjedése és jelentősége miatt, amit a szemben álló félnek/szereplőnek jelent.

c) A megsemmisítése vagy semlegesítése a szembenálló fél legyőzéséhez vezetne?

A szemben álló fél súlypontjának megtámadása és az elérendő végrehajtásra gyakorolt hatása közötti kapcsolat világos kell hogy legyen.

Összhangban van a stratégiai/politikai súlyponttal?

A saját súlypont meghatározása esetén, hadműveleti szinten fontos ezt a kérdést feltenni. Egyértelmű, világos kapcsolat kell, hogy legyen a stratégiai és a hadműveleti súlypont között, de nem feltétlenül fizikai értelemben (konceptuális is lehet).

A súlypontelemzés helye a művelettervezés folyamatában

A súlypont meghatározására és elemzésére a hadműveleti szintű művelettervezés harmadik fázisában kerül sor. Ebben a fázisban dolgozzák ki a művelet szerkezetét is, amely a művelet végrehajtásának elemeit hivatott vizualizálni. A kidolgozás során alapvetően a *Mit kell végrehajtani, milyen hatást kell generálni, milyen feltételeket kell kialakítani ahhoz, hogy...?*

³ UK Joint Warfare Publication 5-00, para. 226

kérdésre keresi a választ az összhaderőnemi tervezőcsoport. Ennek során a súlypont meghatározása döntő fontosságú, hiszen az egész architektúra arra épül, hogy a saját súlypontot megóvjuk, megvédjük, míg a szemben álló fél súlypontját megsemmisítjük, semlegesítjük.

A súlypontelemzés végrehajtásának módszere

1. táblázat Kék hadműveleti súlypont

Súlypontelemzés-mátrix	
<i>Kitűzött végcél vagy állapot:</i> KO területi integritása, légtér-szuverenitása, valamint az ország működőképessége, a lakosság élet- és vagyonbiztonsága biztosított, külső agresszió nem fenyeget.	
Súlypont	Kritikus képességek (KK)
KH ÖHP erői	LE hiteles elrettentőképesség
	SZF-i erő képes véd. harctev. megvívására
	Kritikus infrastruktúra védelme
	Hatékony INFOOPS-tevékenység
	Felderítőrendszer
	Nagy mozgékonyaságú tartalék
Kritikus sebezhetőségek (KS)	Kritikus igények (KI)
Honvédelem szempontjából kritikus infrastruktúra	L-F, L-L, (F-L) 24/7 működtetése
Vezetési-irányítási rendszerek	Erők folyamatos fenntartása
Kommunikációs csatornák	Célcsoportok elérése (közmedia alkalmazása)
Idő	
<i>Következtetések:</i> Hiteles katonai erő létrehozásával a lakosság élet- és vagyonbiztonságának szavatolásához, valamint a kritikus infr. védelméhez való hozzájárulás, a PFF tevékenységeinek akadályozása és az ország területi integritásának és légtér-szuverenitásának biztosítása.	

(Forrás: a szerző)

A stratégiai vagy az összhaderőnemi tervezőcsoportnak meg kell határoznia a baráti és szemben álló felek súlypontelemzésében, hogy mely sebezhető pontokon támadhatóak a szemben álló felek, és hogy mely sebezhető pontokat kell a szövetséges és baráti szereplőknek védeniük. A saját és ellenséges felek rendszerelemzésén (PMESII) alapulva a tervezőcsoport meghatározza a részt vevő felek erős pontjait.

A stratégiai súlypontelemzés megjeleníti az elsődleges erősségét egy szereplőnek, melyen keresztül elérheti a stratégiai céljait. Itt szükséges szem előtt tartani a Clausewitz által megfogalmazottakat. A súlypont minden erőnek a forrása, valami, amitől minden függ. A lehetséges súlypontok további vizsgálata során történik meg az egyes szereplők elemzése (ellenség, együttműködő, semleges és szövetséges) annak érdekében, hogy meghatározzuk azok képességeit (mi az, ami képessé teszi valaminek a megtételére), a szükségleteket (mi szükséges, hogy a tevékenység hatékony legyen) és sebezhetőségük fokát (milyen módon lehet befolyásolni). Nincs meghatározott kezdőpont. A súlypontelemzés néhány szereplő

esetében egyszerűnek tűnik, mégis a képességeken, a szükségleteken és sebezhetőségeken végighaladva más és más következtetésre juthatunk. Az elemzés végére ki kell, hogy derüljön, mit lehet/kell kiaknázni és mit kell megvédeni.

2. táblázat Súlypontelemzés-mátrix

Kitűzött végcél vagy állapot Mi a szereplő fő célja és milyen körülményeket akar megteremteni a tevékenységével?	
1. Súlypont Nevezzen meg valamit, amiből az adott szereplő/fél az erejét meríti. Ellenség esetén semlegesítendő, saját esetén védendő. Egy főnév; egy entitás; egy komplex rendszer, hadműveleti szinten többnyire egy katonai csoportosítás vagy képesség.	2. Kritikus képességek (KK) A súlypont érvényesülését, hatékonyságát biztosító alapvető képesség vagy tevékenység (melyeket akadályozni, pusztítani kell). Befolyásolni kell, szemben álló fél esetén megszüntetni, baráti esetén felerősíteni. A kulcsszó igé... képesnek lenni valamire.
4. Kritikus sebezhetőségek (KS) Sebezhető kritikus képességek, erőforrások, melyeken keresztül a súlypont befolyásolható, semlegesíthető vagy védhető. Ellenség esetén támadandó, barát esetén védendő. Jelzős főnévi szerkezet (pl. alacsony morál).	3. Kritikus követelmények (KK) A kritikus képességek kialakításához és fenntartásához szükség és kulcsfontosságú eszközök, feltételek, képességek, esetleg egy más szereplőhöz való viszony. Ellenség esetén megszüntetni kell, barát esetén erősíteni. Általában főnév, esetleg jelzős főnévi szerkezet.
<i>Következtetések:</i> Képességhiányok, gyenge pontok, sebezhetőségek, melyek kihasználásával a műveleti környezetet a számunkra kedvező irányba befolyásolható és lehetetlenné teszi az ellenség számára a végcél elérését.	

(Forrás: MH Törzsszolgálati Szakutasítás)

A továbbiakban egy hadtörténeti példán keresztül szemléltetem a súlypontelemzést.

3. táblázat Súlypontelemzési minta

Jóm kippúri háború, 1973 Izrael célkitűzése: Az egyiptomi haderő kiszorítása a Sínai-félszigetről	
Súlypont (Egyiptom) A 2. Egyiptomi Hadsereg	Kritikus képesség Képes az izraeli haderő ellentámadásának elhárítására.
Kritikus sebezhetőség A 2. és a 3. hadsereg elhatárolása. Összhaderőnemi műveletekre való képesség megbontása. Folyamatos vezetés.	Kritikus követelmény A hatékony páncélelhárító képesség, a légvédelmi ernyő, a fő kommunikációs és ellátási útvonalak.
<i>Következtetés:</i> A 2. Egyiptomi Hadsereg megbontott vezetése döntő kondíció, mely érdekében hatásokat kell generálni. A műveleti légi támogatási rendszerét meg kell bontani.	

(Forrás: a szerző)

Összegzés

A súlypontelemzés és -meghatározás a művelettervezés talán legnehezebb és legfontosabb része. Egy válság szereplői tipikusan kormányzati és nem kormányzati szereplők kombinációjából tevődnek össze, úgymint ellenséges (piros), baráti (kék) és semleges (zöld)

szereplők. Az egyes szereplők céljának, képességeinek és motivációjának megértése a súlypont-meghatározás szempontjából kulcsfontosságú. A tervezőcsoportoknak célszerű kreatív módszereket követve „piros” és „zöld” csoportokat megalakítani, melyek beazonosítják a lehetséges ellenséges (piros) és más nem szövetséges, valamint nem NATO-résztevő feleket. Ezek a csoportok vizsgálják és értékelik az adott fél fejével gondolkodva a tények, megállapítások és feltételezések helytállóságát.

A súlypontelemzést minden esetben végre kell hajtani, hiszen az hatékony eszköz a kritikus sebezhetőség megállapításához. Az elemzést szükséges elvégezni minden esetben a saját súlypontra is, hiszen ezzel a módszerrel megállapíthatjuk a saját sebezhetőségünket.

Egy rosszul meghatározott súlypont vagy a felületesen elvégzett súlypontelemzés nagyban hozzájárulhat egy művelet kudarcához, ezért célszerű a helyzetismeret kialakítása és fejlesztése során nagy figyelmet fordítani a válság gyökereinek feltárására és megértésére, mert a tervező törzsnek csak így lehet esélye a helyes súlypont meghatározására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szakutasítása. Ált-4/457, a Honvéd Vezérkar Hadműveleti Csoportfőnökség kiadványa, hatályba léptette a Honvéd Vezérkar Főnökének 358/2012. (HK 1/2013.) HVKF szakutasítása;

Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 3. kiadás. MH Vezetési és Doktrinális Központ kiadványa, hatályba lépett 2012. szeptember 28-án, HK 13/2013.

Carl von Clausewitz: *Vom Kriege*. Nikol Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, Hamburg, 2008., ISBN: 978-3-86820-001-0;

SHAPE: NATO Comprehensive Operations Planning Directive. Supreme Headquarters Allied Powers Europe, Mons, Belgium, 2010. (<http://info.publicintelligence.net/NATO-COPD.pdf>, letöltés dátuma: 2012. november 13.);

Christopher Bassford: *Jomini and Clausewitz: Their Interaction*. An edited version of a paper presented to the 23rd Meeting of the Consortium on Revolutionary Europe at Georgia State University 26 February 1993. (<http://www.clausewitz.com/readings/Bassford/Jomini/JOMINIX.htm>, letöltés dátuma: 2012. november 13.);

Avraham Horvits: *The 1973 Yom Kippur War: Its surfacing strategies and the ensuing peace process*. Air War College, 325 Chennault Circle, Maxwell AFB, AL, USA, 1993. (<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA283127>, letöltés dátuma: 2012. november 13.)

Gömöri Roland:

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS AZ UAV-TECHNOLÓGIA. A PAKISZTÁNI UAV-AKCIÓK ÉRTÉKELÉSE

A szerző a pilóta nélküli légi rendszerek (UAV-rendszerek), illetve a pakisztáni helyzet bemutatását követően az USA által a térségben végrehajtott UAV-akciókat vizsgálja tanulmányában, elsősorban szakértők és kutatóintézetek tanulmányaira, illetve sajtóforrásokra támaszkodva.

A nemzetközi terrorizmus, azon belül is az iszlám fundamentalistákhoz köthető terrorizmus mint biztonsági kockázat elleni harc a bipoláris nemzetközi rendszer megszűnését követően vált az amerikai kül- és biztonságpolitika egyik fő prioritásává. Fontos fordulópont a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás, amelyet követően az Egyesült Államok meghirdette a „terror elleni háborút”, melynek fő hadszínterévé az elmúlt évtizedek konfliktusai során bukott állami státusba süllyedt Afganisztán vált.¹

A fő problémát az Egyesült Államok Pakisztán északnyugati, szövetségileg igazgatott törzsi területein (Federally Administered Tribal Areas, FATA) folytatott tevékenysége jelenti. Az amerikai vezetés Afganisztán 2001-es megszállása óta ösztönözte Pakisztánt, hogy „tegyen többet azért, hogy megfékezze az al-Kaidát és az afganisztáni Talibánt abban, hogy a FATA területén keressenek menedéket”.² Az USA – válaszul az afgán–pakisztáni határ mentén egyre súlyosabbá váló helyzetre, illetve egyre inkább csökkenő bizalmára a pakisztáni hadsereg felkelésellenes képességeivel szemben – egyre nagyobb számban alkalmaz UAV-kat a FATA területén. Ezen támadások céljai a különféle tálib és egyéb fegyveres felkelő csoportok. A helyzetet jellemzi, hogy az iraki, afganisztáni és líbiai hadszíntéren kívül végrehajtott akciók 95 százalékát Pakisztánban hajtották végre.³

Az UAV-k és alkalmazási lehetőségeik

Az UAV: „...merekv- vagy forgószárnyú repülőgép, illetve levegőnél könnyebb légi jármű, amely képes személyzet nélkül repülni.”⁴ A sajtóban a pilóta nélküli légi rendszerekre a hivatalos mozaikszó mellett gyakran alkalmazzák a „drón” kifejezést. Azonban egy UAV több, mint maga a repülőgép a fedélzeti rendszerekkel. A feladattól függő hasznos terhek mellett fontos az emberi tényező; megtévesztő tehát a „pilóta nélküli” megnevezés, egyáltalán nem beszélhetünk „robotrepülőgépekről”. Minden egyes pilóta nélküli rendszer önálló irányítóközpontot, kommunikációs rendszereket és karbantartó, üzemeltető személyzetet követel meg. A pilóta nélküli rendszerek működtetéséhez általában több emberre van szükség, mint a hagyományos repülő eszközök esetében. Egy Predator UAV teljes kiszolgálása

¹ A „megelőző háborúként” (preventive war) besorolható afganisztáni konfliktus maga is ellentmondásokról terhelte, azonban a tanulmány ezzel mindössze érintőlegesen foglalkozik.

² Shuja Nawaz: „The Pakistani Army and its role in FATA.” CTC Sentinel 2, no. 1., 2009, 1.

³ Micah Zenko: „10 Things You Didn’t Know About Drones.” Foreign Policy, March/April 2012, 4.

⁴ „U.S. Army Unmanned Aircraft Systems Roadmap 2010-2035.” 8.

168 embert igényel, egy Reaper-rendszeré 180 főt, ezzel szemben egy F-16-os üzemeltetéséhez körülbelül 100 ember elegendő.⁵

A pilóta nélküli rendszereknek megvannak a maguk előnyei a hagyományos repülő eszközökkel szemben. Az UAV-k előállítását általában kisebb költséggel jár, mint a hagyományos repülő eszközöké.⁶ Más kérdés, hogy a nagyobb kockázatvállalásból eredően – erről a későbbiekben lesz szó – az elveszített gépek száma is több. Az a tény, hogy egy UAV fedélzetén nincs pilóta, nagyban bővíti alkalmazhatóságukat. Az egyik legnagyobb előny, ami ebből fakad, hogy a hagyományos repülőgépekkel szemben a pilóta nélküli eszközök jóval hosszabb időtartamot képesek a levegőben tölteni. Emberélet sem forog kockán az UAV-k bevetései során, amely felettébb hasznos olyan helyzetekben, amikor nagy a valószínűsége az UAV elvesztésének, avagy amennyiben egy pilóta elfogásának diplomáciai következményei elég súlyosak ahhoz, hogy abban az esetben is elrettentsék a hagyományos légi alkalmazását, ha alacsony ennek esélye.⁷

A pilóta nélküli rendszerek széles körben alkalmazhatók. Az UAV-k legkorábbi és hagyományos alkalmazási módja a felderítés. Ezen belül megkülönböztetendő a hagyományos optikai felderítés, valamint a nem szokványos felderítés, melynek során egy felderítő UAV képes észlelni kémiai, biológiai, sugárzó, nukleáris fenyegetések, avagy nagy erejű robbanóanyagok jelenlétét a vizsgált területen, mellyel minimálisra csökkenti a baráti csapatok veszélyeztetettségét.⁸ Az UAV-k emellett segítségére lehetnek a harctéri parancsnokoknak a kommunikációs hálózat kiszélesítésével, avagy támogathatják a felszíni csapatokat a célpont-azonosításban. Szintén gyakori alkalmazási mód az UAV-k fegyveres alkalmazása, úgymint a szárazföldi csapatok légi támogatása, illetve a célpontbemérés, bár ez utóbbi terén egyelőre jelentős hiányosságok tapasztalhatók.⁹ Jelen téma szempontjából a legfontosabb azonban a csapásmérés, amely 2002 óta híresült el az amerikai Predator, illetve 2007-től a Reaper UAV-k bevetései kapcsán.

Az Egyesült Államok és az UAV-k

Az Egyesült Államok és a pilóta nélküli rendszerek története szorosan összefonódik. Az UAV-k alkalmazásának első ötlete Nikola Tesla mérnökhöz kötődik, aki már 1915-ben felvetette, hogy egy fegyveres, pilóta nélküli repülőgépet lehetne alkalmazni az Egyesült Államok védelmére.¹⁰ A pilóta nélküli rendszerek kifejlesztésének programja az USA-ban már 1953-ban megkezdődött, azonban az amerikai védelmi minisztérium az első felderítő UAV-t, a Pioneert csupán 1985-ben rendszeresítette. A Pioneer az öbölháború során a Sivatagi pajzs, illetve a Sivatagi vihar elnevezésű hadművelet keretében több mint 300 küldetésen vett részt, Scud rakéták, illetve nagy jelentőségű célpontok után kutatva.¹¹

Ami a harci UAV-kat illeti, az Egyesült Államok már az 1970-es években felkérte a fegyveres erőket, hogy fejlesszék kapacitásaikat, amelyek lehetővé tennék a terrorizmus

⁵ Zenko, 3.

⁶ Bernard Kempinski: Policy Options for Unmanned Aircraft Systems. Diane Publishing, 2011, 31.

⁷ Kempinski, 30.

⁸ „U.S. Army Unmanned Aircraft Systems Roadmap 2010-2035.” 3.

⁹ Uo. 4.

¹⁰ Uo. 4.

¹¹ Uo. 3.

elleni harcot.¹² Ezeknek a törekvéseknek további ösztönzésül szolgáltak az olyan kudarcok, mint a Teheránban foglyul ejtett amerikaiak kimentését célzó akció.

Az Oszama bin Laden elleni vadászat során kezdetben a manőverező robotrepülőgépek kaptak nagy szerepet. Azonban 1998-ban ez az alkalmazás kudarcot vallott, részben az elégtelen hírszerzési információk miatt.¹³ A Clinton-adminisztráció ennek kapcsán felismerte, hogy pontosabb és hatékonyabb csapásmérő képességre van szükség.¹⁴ A Predator UAV-ra esett végül a választás, amely olyannyira határozta meg a 2000-es éveket, mint a Tomahawk robotrepülőgép az öbölháborút. Az RQ-1 Predatort eredetileg felderítő célokra tervezték. 2002-ben fejlesztették ki belőle a két AGM-114 Hellfire rakétával felszerelt MQ-1 Predator fegyveres változatot.¹⁵

A Predatort korábban, már az 1990-es években alkalmazták Boszniában és Koszovóban is,¹⁶ ekkor még felderítő UAV-ként. Ezt követően 2000-ben Afganisztánban vetették be Oszama bin Laden hollétének kiderítésére.¹⁷ 2000 őszén merült fel az ötlet, hogy rakétákkal szereljenek fel egy Predator UAV-t.¹⁸ 2001 novemberében első alkalommal került sor sikeres Predator-csapásmérésre, melynek az al-Kaida egyik vezető katonai parancsnoka esett áldozatul Afganisztánban.¹⁹

2007-ben a Predator mellett egy másik UAV-típus, az MQ-9 Reaper is becsatlakozott az amerikai fedett akciókba, mint az első olyan UAV, amelyet kifejezetten fegyveres alkalmazásra terveztek. A Predator szerényebb felszereltségével szemben egy Reaper UAV négy Hellfire rakétát, továbbá két lézer irányítású GBU-12 vagy GBU-38 bombát képes hordozni, így már megerősített célpontok megsemmisítésére is alkalmas.²⁰

Bár a csapásmérő akciók kapnak nagyobb médiafigyelmet, a valóságban az amerikai UAV-k bevetéseinek mindössze töredékét képezik. Az elmúlt két év során az esetek 2,5 százalékában került sor ténylegesen fegyveres alkalmazásukra, a további 97,5 százaléknyi bevetés során az USA UAV-i felderítőként működtek.²¹

Az amerikai UAV-akcióknak két fő irányítója van. A hivatalos háborús övezetekben (mint Irak vagy Afganisztán) az amerikai védelmi minisztérium felel az akciókért, míg a háborús övezeteken kívül (így Pakisztánban is) a CIA irányítja a műveleteket. Értelemszerűen a Központi Hírszerző Ügynökség által vezetett akciók sokkal kevésbé ismertek, mint a hadsereg bevetései.

A pakisztáni FATA: a „drónok földje”

Az afganisztáni háború kezdetével egy időben az USA és Pakisztán közti együttműködés is nagyobb szerepet kapott. Az ország 1947-es függetlenné válása óta első alkalommal vountak be pakisztáni csapatok a szövetségileg igazgatott törzsi területekre (FATA), válaszul az USA nyomásgyakorlására, amely nagyobb szerepvállalást kívánt Pakisztántól annak Afganisztánnal határos területein. Ezzel együtt az USA 2001 óta több mint 10 milliárd

¹² 9-11 Commission. Staff Statement No. 6: The Military. 2004, 1.

¹³ Uo. 2–3.

¹⁴ Uo. 4.

¹⁵ U.S. Air Force. Factsheets: MQ-1B Predator. 2012.

¹⁶ IISS. „The Drones of War.” IISS Strategic Comments 15, no. 4., 2009

¹⁷ 9-11 Commission: Staff Statement No. 7: Intelligence Policy. 24th March 2004, 5.

¹⁸ Uo. 6.

¹⁹ Zenko, 1.

²⁰ U.S. Air Force. Factsheets: MQ-7 Reaper. 2012.

²¹ IISS. „The Drones of War.” IISS Strategic Comments 15, no. 4., 2009.

dollárnyi értékű pénzügyi támogatást nyújtott Pakisztánnak, ezzel ellensúlyozva a FATA területére irányuló csapatmozgások költségeit.²²

Pakisztán stratégiai fontosságát növelte a tény, miszerint az Afganisztán megszállását követő első években megnőtt a felkelők által a térségben elkövetett támadások száma. Ennek egyik oka, hogy a pakisztáni Talibán a Durand-vonal menti, a hegyvidéki terület miatt nehezen ellenőrizhető határszakasz mentén könnyedén tudta támogatni az afgán tálibok tevékenységét. Nem keverendő azonban a pakisztáni Talibán tevékenysége a kormányzat tevékenységével. Afganisztán 2001-es megszállását követően ugyanis az ottani felkelői mozgalom Pakisztánra is áttért: a helyi tálib mozgalom napjainkban a fővárosban, Iszlámábádban, illetve katonai célpontok ellen is követ el támadásokat.²³

Pakisztán és az USA közt nézeteltérés alakult ki azt illetően, mi tekinthető a felkelők elleni eredményes tevékenységnek. Az USA, elégtelennek találva Pakisztán erőfeszítéseit, UAV-k bevetéséhez kezdett a FATA területén, elsősorban tálib és egyéb militáns célpontok ellen.²⁴ A CIA 2004-ben indította meg tevékenységét, azonban az akciók száma alapvetően megugrott Obama elnök hivatalba lépését követően. Összevetésképpen: a Bush-kormány a térségben 2008-ig folytatott tevékenysége során, négy év alatt 45 UAV-csapásmérésre került sor, míg az Obama-adminisztráció 2012-vel bezárólag csaknem 300 ilyen bevetést engedélyezett.²⁵

Az elmúlt években a pakisztáni kormányzat és az USA kapcsolata elmérgesedett. Ez az UAV-támadások fokozódásának tudható be, illetve az amerikai különleges erők 2011-es merész akciójának, amikor is képesek voltak észrevétlenül behatolni Pakisztán területére, és a főváros közelében lévő Abbottabádban lecsapni Oszama bin Laden főhadiszállására, amely során végeztek az al-Kaida akkori vezetőjével. Bár az al-Kaida-vezető halála elsősorban pozitívan érintette a pakisztáni vezetést, az ország szuverenitásának ilyen nyilvánvaló megsértése miatt azonban mégis tiltakozásukat fejezték ki az akcióval szemben.²⁶

Az ISI (a pakisztáni titkosszolgálat), illetve a CIA az évek során együttműködött az al-Kaida elleni harcban. A terrorszervezet tevékenységét hivatalosan Pakisztán is ellenzi, bár alapvetően megkérdőjelezi Pakisztán tényleges álláspontját, hogy Oszama bin Laden évekig olyan körülmények közt rejtőzködött Abbottabádban, ami bizonyos mértékű kormányzati támogatást is feltételezhet.²⁷ A CIA azonban olyan szervezeteket is célba vett a tálib törzsi területeken, mint a Haqqani-hálózat, illetve a különféle *lashkar*²⁸ csoportok, amelyekkel a pakisztáni titkosszolgálat, illetve hadsereg komoly kapcsolatokat ápol.²⁹

²² Nawaz, I.; illetve Greg Bruno: US Drone Activities in Pakistan. Council on Foreign Relations. 2010.

²³ Uo.

²⁴ Uo.

²⁵ Micah Zenko: Reforming US Drone Strike Policies. Council on Foreign Relations. 2013, 13.

²⁶ IISS. „US and Pakistan – a troubled relationship.” IISS Strategic Comments 18, no. 1., 2012.

²⁷ Uo.

²⁸ A lashkarok törzsi miliciák a FATA területén, amelyek kapcsolata a hivatalos vezetéssel komoly múltra tekint vissza. Ezek a csoportok gyakorta segítették a kormányzatot a rendfenntartásban. A jelenlegi harcban az al-Kaida és a tálibok ellen a lashkarok különleges jelentőséggel bírnak, mivel ők képviselik a felkelők tevékenységével szembeni elégedetlenséget. E csoportokat a hivatalos vezetés pénzügyi támogatásban is részesíti. Azonban, ahogy azt Shuja Nawaz megjegyzi, a helyi hadurak kiképzése és felfegyverzése jelentős veszélyt rejt magában, mivel „a kormányzat jövőbeli kihívóivá, avagy a felkelők fegyver-, illetve információforrásaivá válhatnak.” Forrás: Nawaz, 2.

²⁹ Nawaz, 2., illetve IISS. „US and Pakistan – a troubled relationship.” IISS Strategic Comments 18, no. 1. 2012.

Az USA és Pakisztán közt rohamosan elmérgesedő viszony a FATA területén folytatott UAV-akciókra is kihatott, amikor 2011 novemberében egy pakisztáni határőr csapatot amerikai és afgán katonák támadtak meg, a harc 24 pakisztáni halálával zárult. Válaszul Pakisztán lezárt két határátkelőhelyet, amelyeken keresztül az USA afganisztáni műveleteihez szükséges ellátmány nagy része közlekedett, valamint felszólították a CIA-t, hogy hagyja el a pakisztáni Shamsi légibázist, ahonnan az ügynökség UAV-akciókat bonyolított.³⁰

Ez utóbbi mozzanat jelzi, hogy Pakisztán nem ellenezte teljes egészében az Egyesült Államok által a területén végrehajtott támadásokat, lévén légibázist biztosított azok kivitelezéséhez. Azonban a novemberi fiaskót követően a pakisztáni kormányzat többek közt le kívánta állítani,³¹ vagy legalábbis korlátokat akart szabni az USA UAV-bevetései számára, kiemelten azok számát és célkitűzéseit illetően.³²

Az USA 2011 novemberét követően ideiglenesen szüneteltette az UAV-csapásméréseket, decemberben egyetlen ilyen jellegű támadásról sem érkezett jelentés.³³ 2012-ben azonban az előző évekhez hasonló gyakorisággal újraindultak a támadások, 46 ilyen akcióról érkezett hír.³⁴ A megújult támadásokra válaszul Pakisztán vezetése 2012 júniusában berendelte az USA helyi nagykövétét, akinek hivatalos tiltakozásukat fejezték ki a FATA területén végrehajtott UAV-csapásmérések kapcsán.³⁵ A pakisztáni parlament 2012 áprilisában emellett hangsúlyozottan kijelentette, hogy az USA UAV-támadásai elfogadhatatlanok.³⁶

Nem csupán pakisztáni részről kommentálták a FATA területén zajló UAV-bevetéseket. 2012 májusában Barack Obama amerikai elnök terrorelhárítási tanácsadója, John Brennan közölte: bár járhatnak civil áldozatokkal, az UAV-csapásmérések „jogszerűek, etikusak, szükségesek és arányosak”,³⁷ valamint az efféle akciók általában az érintett ország vezetésének beleegyezésével történtek, „teljes összhangban a joggal”.³⁸

Az UAV-akciók hatékonysága

A csapásmérések hatékonysága kapcsán kérdés, hogy mennyiben érik el szűkebb céljukat, a hivatalosan tervbe vett célpontok kiiktatását. Az eddigi UAV-stratégia nem könyvelhető el teljes kudarcként, számos tálib és al-Kaida-vezetőt az UAV-k bevetéseivel semlegesítettek. 2011 decemberéig az al-Kaida 30 fő vezetője közül 22-t sikerült megölni, ebből egyedül Oszama bin Laden az, akivel nem UAV-támadás végzett.³⁹ Veszélyes lenne azonban olyan következtetéseket levonni ebből, mint a CIA egykori vezetője, Leon Panetta tette 2009-ben, miszerint az UAV-k „az egyetlen valós lehetőség az al-Kaida vezetésével való szembeszálásra, illetve tevékenységük zavarására.”⁴⁰

2004 óta az akcióknak csupán kis hányadában indítottak támadást ilyen jellegű célpontok ellen. Bush elnöksége alatt a csapások 33 százaléka irányult al-Kaida-, illetve tálib

³⁰ Uo.

³¹ BBC. White House in first detailed comments on drone strikes. BBC News. 2012. május 1.

³² IISS. „US and Pakistan – a troubled relationship.” IISS Strategic Comments 18, no. 1. 2012.

³³ „The National Security Studies Program. Analysis.”

³⁴ Micah Zenko: Reforming US Drone Strike Policies. Council on Foreign Relations. 2013, 13.

³⁵ The Nation. Pakistan summons U.S. envoy over drone strikes. The Nation. 2012. június 5.

³⁶ Uo.

³⁷ BBC. Afghan end game sees Pakistan 'paralysed' by US rift. BBC News. 2012. május 4.

³⁸ Uo.

³⁹ Zenko, 9.

⁴⁰ CNN. U.S. airstrikes in Pakistan called 'very effective'. CNN. 2009. május 18.

vezetők ellen, míg Obama időszakában ugyanez az arány mindössze 13 százalék.⁴¹ A célpontok többségét valójában a hierarchia alján elhelyezkedő, *feltételezett* militánsok alkotják, akik, Zenko gondolatait idézve, „...nem terrorista vezetők, és nem jelentenek közvetlen fenyegetést az USA-ra, illetve szövetségeseikre nézve, hanem elsősorban belföldi felkelői műveletek résztvevői”.⁴²

2008-ig Bush elnök csupán bizonyos személyek elleni célzott támadásokat hagyott jóvá, azonban ezt követően meghirdette az ún. „signature strikes” gyakorlatát a fentebb említett, *feltételezett* felkelőkkel szemben.⁴³ Ennek lényege, hogy minden olyan feltételezett tálib vagy al-Kaida-harcos célpontnak számít, amelyek „menekülésben lévő tálib és al-Kaida-vezetők jellemzőit viselik”.⁴⁴

Kérdéses, hogy az utóbbi, alacsony jelentőségű személyek elleni támadások milyen mértékben járulnak hozzá az USA terrorelhárítási stratégiájához. A helyzet azonban két szempontból mindenképpen problémás. Egyrészt, mint fentebb is kiemeltem, *feltételezett* felkelőkről van szó. Az ilyen jellegű célpontok azonosításához kiváló hírszerzési források szükségesek, ez pedig nem minden esetben áll rendelkezésre. Az utólag civilként azonosított áldozatok morális szempontból és külpolitikailag is alááshatják az amerikai érdekérvényesítést a térségben. Emellett ezek a kis súlyú akciók jelentős forráspazarlást jelentenek, lévén hogy a csapásmérés költségeivel szemben mindössze minimális eredmény mutatható fel.

Másrészt, s ez a civil áldozatok kérdésével is összefügg, a pontatlan célpont-meghatározásból eredő téves csapásmérések jelentős mértékben csökkentik az USA nemzetközi megítélését, de fontosabb, hogy toborzási alapot szolgáltatnak az al-Kaida számára az annak bázisaiként szolgáló országokban (Pakisztán mellett ilyen például Jemen és Szomália).⁴⁵

Civil áldozatok Pakisztánban

Az USA drónbevetéseinek egy másik ellentmondásos kérdése a civil áldozatok ügye. A terror elleni háború esetében azonban két kérdés különösen problémás. Egyrészt, mekkora a pakisztáni civil áldozatok tényleges száma? Az USA hadserege – és a CIA is, volt vezető CIA-tisztviselők szerint – az UAV-bevetések kapcsán számol bizonyos számú polgári veszteséggel,⁴⁶ azonban ezek meglehetősen alacsonynak tekinthetők az ezt vizsgáló független újságírói szervezetek statisztikáihoz képest. Az ilyen jellegű adatok felmérésénél további problémát jelent, hogy a FATA hegyvidékes területei, ahol az akciók többségét végrehajtják, nehezen hozzáférhetők a vizsgálódók számára: a földrajzi tényezők mellett akadályt jelent a kormányzat és a helyi szereplők ellenállása is. Ez tovább nehezíti a pontos adatgyűjtést.

A másik jelentős probléma annak pontos meghatározása: hol végződik a civil áldozatok köre, és hol kezdődik a felkelők és terroristák csoportja. Az Obama-kormányzat első négy éve alatt az UAV-akciók potenciális célpontjainak körét lényegében „minden, az adott zónán belüli harc képes korú férfire”⁴⁷ kiterjesztették, kivéve, ha az adott egyénnek „utólag konkrét hírszerzési információ igazolja az ártatlanságát”.⁴⁸ Ezen elv szerint jelentősen szű-

⁴¹ „The National Security Studies Program. Analysis.”

⁴² Zenko, 10.

⁴³ Zenko, 12.

⁴⁴ Eric Schmitt és David E. Sanger: „Pakistan Shift Could Curtail Drone Strikes.” New York Times, 2008. február 22.

⁴⁵ Zenko, 10.

⁴⁶ Zenko, 12.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Uo.

kül a civilnek tekinthető áldozatok köre, így ennek is betudható a fentebb említett eltérés a katonai/hírszerzési, illetve az újságírói statisztikák között.

A támadásokat vizsgálva további kérdésként merül fel ugyanezen problémán belül, hogy a gyermekek, a csapásmérés áldozatainak segítségére siető emberek, valamint az áldozatok temetésén részt vevők mennyiben tekinthetők jogos célpontoknak? Micah Zenko több olyan esetet idéz elemzésében, amelyeknél állítólag ilyen jellegű célpontokat ért támadás.⁴⁹

Nemzetközi szinten is felfigyeltek a problémára. Christof Heyns, az ENSZ kivégzések vizsgáló különmegbízottja 2012-es jelentésének egyik függelékében⁵⁰ keményen bírálta az USA mai napig képviselt álláspontját az UAV-k fegyveres alkalmazásának kérdésében. Felhívta a figyelmet a célpontok kijelölésének jogi háttere körül tapasztalható hiányosságokra, valamint az UAV-bevetések nyilvántartásánál a transzparencia hiányára, amely megnehezíti a civil áldozatok felmérését.⁵¹

Kül- és biztonságpolitikai mellékhatások

Nem a hatékonyság és a civilek kérdése az egyetlen orvosolandó probléma az USA jelenlegi UAV-politikájában: az efféle akciók alapvetően hátráltatják az amerikai külpolitikát. Egyrészt, a helyi felkelők ellen indított csapásmérésekkel az USA azt kockáztatja, hogy szerepvállalásával belesodródik ezekbe a belső konfliktusokba.⁵² Másrészt, a rosszul időzített támadások képesek aláásni az USA nemzetközi hitelességét. Zenko egy szomáliai esetet idéz, ahol 2012 februárjában Hillary Clinton amerikai külügyminiszter a következőképp nyilatkozott: „*Eleget tudok, hogy kijelenthessem: egy légicsapás nem lenne jó ötlet. És egyáltalán nincs okunk azt feltételezni, hogy bárki – az Egyesült Államok biztosan nem – ilyet fontoljat.*”⁵³

Néhány órával ezt követően egy konvojt légicsapás ért Szomáliában, a támadásban több felkelő életét vesztette. Névtelen amerikai kormányzati források szerint az amerikai hadsereg egyik UAV-je hajtotta végre az akciót.⁵⁴ Nem igényel különösebb kommentárt, hogy ez milyen színben tüntette fel Clinton külügyminiszter nyilatkozatát.

Félreértés ne essék, az amerikai hadsereg által irányított drónakciók (Afganisztán, Szomália, Jemen) esetében tapasztalható bizonyos szintű egyeztetés a hadsereg helyi parancsnoka és az adott országban szolgálatot teljesítő amerikai nagykövet között. Súlyosabb a helyzet a CIA esetében, ahol az akciók során nincs jele ilyen jellegű koordinációnak titkosszolgálat és külpolitika között.⁵⁵ Ez pedig gyakran a dróntámadások kellemetlen kül- és biztonságpolitikai „mellékhatásaihoz” vezet.

A külpolitikai ballépések tekintetében kiemelendő a korábban már említett közjáték az Egyesült Államok és a pakisztáni kormányzat, illetve hadsereg között, amelynek során Pakisztán, reagálva szuverenitásának sorozatos megsértésére, során kemény szankciókat alkalmazott az USA-val szemben, illetve 2012 áprilisában követelte az UAV-támadások azonnali beszüntetését.

⁴⁹ Zenko, 14.

⁵⁰ UN Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Christof Heyns. Addendum: Follow-up to country recommendations – United States of America. UN Human Rights Council, 2012.

⁵¹ UN Human Rights Council, 22.

⁵² Zenko, 10.

⁵³ Zenko, 11.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Zenko, 9.

A csapásmérések mellett jelentős negatív visszacsatolással járnak a nemzetközi és hazai közvélemény részéről: az USA-ban a lakosság 62 százaléka támogatja az efféle akciókat, míg a többi vizsgált államban erős ellenérzéssel viseltetnek az UAV-támadásokkal szemben: Pakisztánban a lakosság 83 százaléka, Görögországban 90 százaléka, Egyiptomban 89 százaléka, Törökországban 81 százaléka, Spanyolországban és Brazíliában 76 százaléka, Japánban 75 százaléka ellenezte a dróntámadást mint az amerikai biztonságpolitika eszközt.⁵⁶

Ez stratégiai szempontból is jelentős gondot jelent, amint azt a fentebbi pakisztáni példa is mutatja, hogy az USA nem képes egymaga drónakciókat folytatni, ehhez szüksége van a céltérségben lévő szövetségesekre. A szövetségesek ellenséges hozzáállása esetén pedig az USA azzal szembesülhet, hogy nem képes igénybe venni szövetségesei logisztikai hálózatát, illetve hírszerzési forrásait, amelyek döntő fontosságúak az UAV-akciók sikere szempontjából.⁵⁷

Biztonságpolitikai szempontból három alapvető fenyegetést rejtenek magukban az USA drónakciói. Az első ilyen az előbb említett negatív megítélésből következik. Micah Zenko az Obama-kormányzat jelenlegi UAV-politikáját a Bush-féle terrorelhárítás kihallgatási módszereihez hasonlítja ilyen szempontból: mindkét esetben az USA tevékenysége által kiváltott negatív reakciók jelentős mértékben behatárolták annak mozgásterét. Az USA, amennyiben nem változtat jelenlegi drónstratégiáján, könnyen szembesülhet egy újabb „Vietnam-szindrómával”: a kétes katonai sikereket beárnyékolhatja a politikai értelemben vett vereség. Ahogyan Cameron Munter, az USA volt pakisztáni nagykövete fogalmazott: *„A problémát a politikai mellékhatások jelentik... Meg akarnak nyerni néhány csatát és közben elveszteni a háborút?”*⁵⁸

A második ide sorolható probléma a jelenlegi dróntechnológia természetéből adódik. Számos UAV zuhan le akció közben, s amennyiben nincsenek szövetséges erők, amelyek segédkeznek a roncsok begyűjtésében (Pakisztánban a hadsereg több alkalommal is megküzdött a tálibokkal egy-egy lezuhant drónért⁵⁹), úgy fennáll a veszély, hogy az USA számára nem kívánatos szereplőkhöz jut el a technológia.

A harmadik tekinthető talán a legveszélyesebb fenyegetésnek. Az ENSZ korábban idézett, kivégzéseket vizsgáló különmegbízottja, Christof Heyns hívja fel a figyelmet, hogy az USA jelenlegi UAV-stratégiája veszélyes precedenst teremthet: *„Elődjéhez hasonlóan a különmegbízott komoly aggodalmát fejezi ki annak kapcsán, hogy a célzott gyilkosságok gyakorlata veszélyes precedenst teremthet, amelyben bármely kormányzat a terrorelhárítási irányelvek álcája alatt úgy dönthet, hogy bármely ország területén végez egy egyénnel, ha úgy véli, hogy az említett egyén fenyegetést jelent.”*⁶⁰

Konklúzió

Az USA a pilóta nélküli rendszerek fejlesztése és használata terén komoly hagyományokkal bír, az UAV-technológia terén úttörőnek tekinthető hatalom. Azonban jelenlegi drónstratégiája számos problémától terhes. A célpontok kijelölésének gyakorlata az elmúlt évtized során meglehetősen átgondolatlaná vált, s a Predatorok, majd később a Reaperok által végrehajtott csapásmérések helyett, hogy az USA külpolitikájának eszközt képeznék,

⁵⁶ Zenko, 23.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Zenko, 11.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ UN Human Rights Council, 23.

olykor éppen aláássák a nagyhatalom hosszabb távú külpolitikai törekvéseit. Pakisztán esete külön kiemelendő: a CIA által itt végrehajtott UAV-csapásmérések gyengítették az USA kapcsolatát annak egyik fontos regionális partnerével, valamint a konkrét háborús övezeten kívüli támadások további ellentmondásokat is felvetnek.

A legsúlyosabb gondot talán mégis a jövő nemzetközi gyakorlata jelenti. Az USA mellett napjainkban egyre több állam rendelkezik saját pilóta nélküli rendszerekkel, többen már az amerikaihoz hasonló fegyveres változatok kifejlesztésén dolgoznak. Azonban, lévén az UAV-k harci alkalmazása viszonylag új technológia, a nemzetközi jognak ezen a területén még nincs egységes szabályozás, noha egyre több kérdés kapcsán (civiliek védelme, az alkalmazás korlátai) merül fel a minél sürgősebb szabályalkotás igénye.

Mindenképpen sor kerül a kérdés szabályozására, más kérdés, hogy az USA ezt önként hajlandó végrehajtani, nagyobb rendelkezésre álló mozgástérben, avagy erős nemzetközi és belföldi nyomásra, amelynek eredményeképpen egy, az USA számára kevésbé előnyös szabályrendszer alakulhat ki. Ahogy Micah Zenko fogalmaz: „*A választás, amellyel az Egyesült Államok szembenéz, nem a drónok korlátok nélküli alkalmazása és a cselekvési szabadság korlátozása között áll fenn, hanem a drónstratégia akaratos, illetve kényszerű szabályozása közt.*”⁶¹

Az USA vállára nagy felelősség nehezedik: az ország jelenlegi drónstratégiája ugyanis, amennyiben nem megy át gyökeres változáson, veszélyes precedenst szolgáltathat a technológia jövőbeni alkalmazói számára. Így az USA egy másik választás előtt is áll.

Dönthet úgy, hogy marad jelenlegi UAV-stratégiájánál. Ebben az esetben a jövőben a dróntechnológiát kifejlesztő országok, az USA jelenlegi példáját követve, minimális korlátozások és transzparencia mellett fogják az UAV-eket harci célokra alkalmazni. Ez pedig alapvető amerikai érdekeket fog aláásni, úgymint a fegyveres konfliktusok megelőzése, az emberi jogok és a jogállami rendszerek védelme.⁶²

Am dönthet úgy is, hogy tevékenyen alakíthatja az UAV-k harci alkalmazásának nemzetközi szabályozását azzal, hogy a mozgalom élére áll, az akciók terén átláthatóságot biztosítva; és mind a célpontok köre, mind az akciók száma terén önmérsékletet gyakorolva igyekszik példát mutatni és normákat lefektetni a későbbi UAV-alkalmazók számára.⁶³ Akárhogy is dönt az USA, mindenképpen jelentős befolyást fog gyakorolni a jövő hadviselésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Greg Bruno (2010): *US Drone Activities in Pakistan*. Council on Foreign Relations. Letöltve: 2012. október 16.
<http://www.cfr.org/pakistan/us-drone-activities-pakistan/p22659>
- Bernard Kempinski: *Policy Options for Unmanned Aircraft Systems*. Diane Publishing. 2011. Letöltve: 2012. október 6.
<http://books.google.hu/books?id=czEZIReeOAA&printsec=frontcover>
- Shuja Nawaz: „*The Pakistani Army and its role in FATA.*” CTC Sentinel 2, no. 1. 2009. Letöltve: 2012. október 6. <http://www.ctc.usma.edu/posts/the-pakistan-army-and-its-role-in-fata>

⁶¹ Zenko, 23.

⁶² Zenko, 25.

⁶³ Uo.

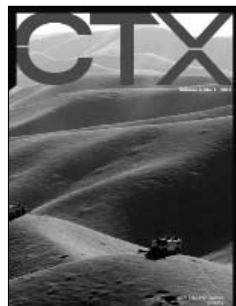
- Eric Schmitt és David E. Sanger: „*Pakistan Shift Could Curtail Drone Strikes.*” New York Times, 2008. február 22. Letöltve: 2012. február 6.
http://www.nytimes.com/2008/02/22/washington/22policy.html?_r=0
- Micah Zenko: *Reforming US Drone Strike Policies.* Council on Foreign Relations. 2013. Letöltve: 2013. február 2.
<http://www.cfr.org/wars-and-warfare/reforming-us-drone-strike-policies/p29736>
- Micah Zenko: „*10 Things You Didn't Know About Drones.*” Foreign Policy, March/April 2012. Letöltve: 2012. október 6. http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/02/27/10_things_you_didnt_know_about_drones
- BBC. White House in first detailed comments on drone strikes. BBC News. 2012. május 1. <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-17897862> Letöltve: 2012. október 16.
- BBC. Afghan end game sees Pakistan 'paralysed' by US rift. BBC News. 2012. május 4. <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-17901400> Letöltve: 2012. október 16.
- CNN. 2009 U.S. airstrikes in Pakistan called 'very effective'. CNN. 2009. május 18. http://articles.cnn.com/2009-05-18/politics/cia.pakistan.airstrikes_1_qaeda-pakistani-airstrikes?_s=PM:POLITICS Letöltve: 2013. február 4.
- IISS. 2009. „The Drones of War.” IISS Strategic Comments 15, no. 4. Letöltve: 2012. október 6. <http://www.iiss.org/publications/strategic-comments/past-issues/volume-15-2009/volume-15-issue-4/the-drones-of-war/>
- IISS. 2012. „US and Pakistan – a troubled relationship.” IISS Strategic Comments 18, no. 1. Letöltve: 2012. július 27. <http://www.iiss.org/publications/strategic-comments/past-issues/volume-18-2012/january/us-and-pakistan-a-troubled-relationship/>
- The Nation. Pakistan summons U.S. envoy over drone strikes. The Nation. 2012. június 5. <http://www.nation.com.pk/pakistan-news-newspaper-daily-english-online/islamabad/05-Jun-2012/pakistan-summons-u-s-envoy-over-drone-strikes> Letöltve: 2012. október 16.
- „The National Security Studies Program. Analysis.” <http://natsec.newamerica.net/drones/pakistan/analysis> Letöltve: 2013. február 3.
- U.S. Air Force. 2012. Factsheets: MQ-1B Predator. Letöltve: 2012. október 6. <http://www.af.mil/information/factsheets/factsheet.asp?id=122>
- U.S. Air Force. 2012. Factsheets: MQ-7 Reaper. Letöltve: 2012. október 15. <http://www.af.mil/information/factsheets/factsheet.asp?id=6405>
- UN Human Rights Council. 2012. Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Christof Heyns. Addendum: Follow-up to country recommendations – United States of America. UN Human Rights Council.
http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A-HRC-20-22-Add3_en.pdf Letöltve: 2013. február 7.
- „U.S. Army Unmanned Aircraft Systems Roadmap 2010-2035.” <http://www-rucker.army.mil/usaace/uas/US%20Army%20UAS%20RoadMap%202010%202035.pdf> Letöltve: 2012. október 6.
- 9-11 Commission. 2004. Staff Statement No. 6: The Military. Letöltve: 2012. október 6. http://www.9-11commission.gov/staff_statements/staff_statement_6.pdf

Fábián Sándor őrnagy:

TANULJUNK AZ ELLENSÉGTŐL: ALTERNATÍV MEGOLDÁS AZ AFGÁN BIZTONSÁGI ERŐK SZÁMÁRA¹

*„Hagyjuk az arabokat arabként harcolni.”
Arabiai Lawrence*

Az írás szerzője a Honvéd Vezérkar Hadműveleti Csoportfőnökség különleges műveleti kiemelt referense, aki 2012. június 15-én szerzett MSc-diplomát az USA haditengerészeti posztgraduális iskola védelempolitikai elemző szakán, különleges műveletek és nem hagyományos hadviselés szakirányon. A diploma megszerzésének egyik feltétele volt egy, a mai kor katonai kihívásait feldolgozó és azokra merőben újszerű megoldási javaslatot bemutató diplomamunka elkészítése. Fábián őrnagy kutatómunkája során a nem hagyományos hadviselési elvek országvédelmi stratégiába történő integrálásának és egy ezen az alapon szervezett, felszerelt és kiképzett hivatásos nemzeti haderő felállításának lehetőségeit vizsgálta. A kutatás témája amellet, hogy „kimagasló diplomunka” díjat eredményezett a szerzőnek, komoly figyelmet kapott a védelempolitikai területtel foglalkozó amerikai kutatók körében is. Az eredményen felbuzdulva a diplomamunka konzulense, John Arquilla professzor javasolta Fábián őrnagynak, hogy adaptálja az elméletét Afganisztánra. Ennek a folyamatnak az eredményeképpen született meg a következő tanulmány, melynek eredeti, angol nyelvű változata 2013 februárjában jelent meg a több amerikai egyetem gondozásában kiadott Countering Terrorism Exchange nevű folyóirat (címlapját lásd a fotón) vezércikként. A megjelenést követően számos nemzetközi visszajelzés érkezett az írással kapcsolatban. Színvonalas, nemzetközi visszhangot kiváltó munkájáért Hende Csaba honvédelmi miniszter tárgyjalomban részesítette Fábián őrnagyot.

*

A közel egy évtizede tartó, véres afganisztáni háborúban az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei számára nyilvánvalóvá vált, hogy a hagyományos hadviselési elvek alapján szervezett, felszerelt és kiképzett hadseregeik az ezen szervezetekre alapozott stratégiáik alapján nem képesek az elszánt, nem hagyományos katonai elveket követő ellenség legyőzésére. Közel 3000 halott és több tízezer sebesült után, közeledve a 2014. év végi kivonuláshoz, az Afganisztánban harcoló szövetségeseik megkezdtek műveleti fókuszuk áthelyezését a hagyományos katonai műveletekről az úgynevezett unortodox módszerekre. Úgy tűnik, hogy a szövetséges államok politikai és katonai vezetői egyre nagyobb hangsúlyt kezdenek fektetni az Ivan Arreguin-Toft aszimmetrikus konfliktusokra vonatkozó elméletében megfogalmazottakra, és az ellenség nem hagyományos katonai műveleteit indirekt

¹ A közlemény Fábián Sándor őrnagy "Learning from the Enemy: Alternative Afghan Security Forces" (Combating Terrorism Exchange Volume 3 Number 1) című cikkének fordítása. Fordította: a szerző. Az eredeti írás elérhető a <https://globalecco.org/hu/ctx-vol.-3-no.-1-article-1> internetes linken.

módon igyekeznek megválaszolni.² Bár ez a felfogás üdvözlendő, hiszen azt mutatja, hogy a szövetségesek igyekeznek tanulni a történelmi példákból és a jelenlegi műveletek tapasztalataiból, azonban a nem hagyományos stratégiájakat legnagyobb részt még mindig olyan haderőszerkezettel akarják megvalósítani, amely nem ilyen célokra lett létrehozva. Ennek a folyamatnak a leginkább látható példája, hogy az új afgán biztonsági erők felállításánál is a hagyományos nyugati rendszerű haderőszerkezetet és kiképzési rendszert erőltették egy, a nyugatitól teljesen eltérő hadi kultúrával rendelkező környezetben.

Ez a cikk egy új stratégiai megközelítést javasol a szövetséges és afgán vezetők számára, amely nemcsak a jelenlegi ellenség feletti győzelmet biztosíthatja, de egy afgán erőforrásokból önállóan fenntartható, hagyományos katonai fenyegetésekre is hatékony választ adni képes megközelítést és haderőszerkezetet jelentene. A cél az afgán biztonsági erők teljes átalakítása egy nem hagyományos hadviselési elvek alapján szervezett hivatásos haderővé. Ez a javaslat alapvetően három tudományos feltételezésen alapul:

1. Egy korlátozott erőforrásokkal rendelkező állam jóval hatékonyabb nem hagyományos hivatásos haderőt képes felállítani és fenntartani, mint hagyományos haderőt.

2. Ha az állam nem hagyományos elveket alkalmaz egy nem hagyományos hivatásos haderőn keresztül egy szintén nem hagyományos elveket alkalmazó, de nem hivatásos erőket felvonultató ellenséggel szemben, akkor az állam győzelmi esélyei jóval magasabbak, mintha ugyanezt egy hagyományos elvek alapján szervezett haderővel tenné.

3. Egy nem hagyományos elveket követő haderő jóval hatékonyabb, ha azt kifejezetten ilyen jellegű hadviselésre szervezték, szerelték fel és képezték ki.³

A nyugati hadviselési elvekben és ezen belül a haderők szervezetében bekövetkezett változások a történelem folyamán mindig a saját tapasztalatokból, illetve az ellenség erényeinek tanulmányozásából eredtek. Annak ellenére, hogy a nyugati szövetségesek történetük során mindig tanultak az ellenségtől, gondoljunk csak Napóleon Grande Armée-jától átvett elvekre, a németek második világháborús szervezeti újításaira, vagy a hidegháborús szembenállásból fakadó eredményekre, most úgy tűnik, hogy nem mutatnak különösebb érdeklődést az „új” ellenség erényei iránt. Pedig ha a vietnami, csecsen, libanoni, iraki és afganisztáni események valamit megmutattak, akkor az az, hogy létezik olyan katonai megközelítés, amely képes térdre kényszeríteni akár a világ jelenlegi legnagyobb és legfejlettebb hagyományos katonai erőit is. Éppen ezért ahelyett, hogy a szövetségesek egy nyugati tömeghadsereg elvei mentén szervezett hagyományos haderőt igyekeznek kialakítani Afganisztánban, a lehető leggyorsabban meg kell változtatni a felfogásukat, és nemcsak „hagyni kell az arabokat arabként harcolni”, de mindent meg kell tenniük, hogy azt professzionális szinten, önállóan is fenntartható módon tegyék.

A jelenlegi tervek szerint az afgán biztonsági erők létszáma el kell érje a 350 000 főt annak érdekében, hogy képes legyen szavatolni az ország biztonságát és stabilitását a szö-

² Az afganisztánban harcoló szövetséges erők hosszú éveken keresztül igyekeztek a lázadók nem hagyományos hadviselési elveit a saját hagyományos megközelítésükkel és haderőszerkezetükkel megválaszolni. Ezzel szemben Ivan Arreguin-Toft stratégiai interakció-elmélete azt mondja ki, hogy egy aszimmetrikus konfliktusban, ha a gyengébb oldal nem hagyományos stratégiai megközelítést alkalmaz az erősebb oldal hagyományos elveivel szemben, akkor a gyengébb oldal győzelmi esélyei jóval nagyobbak, mint az erős oldalé. Úgy tűnik, hogy a szövetségesek elkezdtek megérteni az elmélet lényegét, és bevezették saját indirekt stratégiájakat, amely megfelelő végrehajtás esetén az ő oldalukra döntheti el a háborút.

Ivan Arreguin-Toft: *How the Weak Win Wars: The Theory of Asymmetric Conflict*. New York: Cambridge University Press, 2005.

³ Fábrián Sándor őrnagy: *The Other Side of COIN: Professional Irregular Defense Forces*. Diplomamunka, Naval Postgraduate School, Monterey, USA, 15 June, 2012, 17–18.

vetségesek 2014 végére tervezett kivonulása után is. Az afgán biztonsági erők a hatalmas létszám mellett a zászlóalj-, dandár- és hadtestszervezetekkel, a szövetségesek által biztosított fegyverrendszerekkel, valamint az amerikai gyalogos kiképzési rendszer intézményesítésével egyértelműen a nyugati katonai felfogást és annak hagyományos hadviselési elveit követik.⁴ Ha a szövetségesek sikeresek akarnak lenni a lázadók nem hagyományos eljárásainak indirekt módon való megválaszolásában, akkor egy olyan afgán biztonsági erő kialakítása szükséges, amelyet kifejezetten nem hagyományos hadviselés végrehajtására hoztak létre.

Bár elsöre eretneknek tűnhet a javaslat, azonban annak megvalósítása talán nem is annyira bonyolult, mint első látásra gondolnánk. A rendkívül változatos afgán társadalom népcsoportjai számos alkalommal bizonyították már a történelem során, hogy a saját elveik mentén harcolva kiváló teljesítményre képesek akár egy sokkal erősebb és haditechnikai szempontból fejlettebb ellenféllel szemben is. Az afgánok sikereinek kulcsa egyrészt az, hogy egyedülálló ismeretekkel rendelkeznek területi adottságaikról, rendkívüli módon alkalmazkodtak az ország szélsőséges körülményeihez, illetve rugalmasan és gyorsan képesek saját műveleti eljárásaikat átalakítani annak függvényében, hogy az aktuális ellenség milyen taktikákat és technikákat alkalmaz. Amikor egy hivatásos, nem hagyományos elvek alapján szervezett haderő felállítását tűzzük ki célul, akkor ezen tényezőegyüttest meghatározó alapelvként kell figyelembe vennünk. Ezekon kívül egy másik fontos elem: a világ különböző pontjain működő, nem hagyományos elveket követő szervezetek tevékenységében fellelhető szervezeti és műveleti erények beépítése az új szervezetbe. Számos ország hadereje megtapasztalta már a történelem folyamán, hogy milyen sikereket képesek elérni a partizánok, terroristák, lázadók, szabadságharcosok csupán néhány harcossal, nem túl modern eszközökkel, korlátozott utánpótlással és a legfontosabb ad hoc szervezetekkel.⁵ Gondoljunk bele, milyen sikerek elérésére lennének képesek ugyanezen szervezetek, ha a nemzeti erőforrások teljes támogatását maguk mögött tudhatnák. Itt az idő, hogy a szövetségesek továbbgondolják az indirekt stratégiát, és az annak megvalósításához szükséges haderőszervezetet inkább a helyi hagyományokra és az „ellenségtől” tanultakra építsék, mintsem saját hadi kultúrájuk alapjaira.

Szervezet

A szövetség jelenlegi afganisztáni stratégiájának középpontjában (és ebből adódóan az afgán vezetés hosszú távú koncepciójában is) a területszerzés és -megtartás áll. A megközelítés önmagában hibátlan, azonban annak megvalósítása több sebből vérzik. A biztonsági erők arra törekszenek, hogy megszerezzék az ellenőrzést Afganisztán lehető legnagyobb része felett. Ezt a célt előretolt bázisok és ellenőrző pontok sokaságának létesítésével, illetve az ezekből indított járőrtevékenységgel kívánják megvalósítani. Ez a megközelítés sokkal inkább a rendelkezésre álló haderőszervezet által a szövetségesekre erőltetett megoldás, mint önként választott út. A jelenlegi megközelítés csak átmeneti ellenőrzést biztosít a területek felett, hiszen nem garantálja a biztonsági erők „folyamatos” jelenlétét. Ahogy az afgán és a szövetséges erők elhagynak egy-egy területet, a lázadók azonnal visszatérnek és zavartalanul folytatják tevékenységüket. Egy olyan válaszra van tehát szükség, amely

⁴ Anthony H. Cordesman: *Afghan National Security Forces and Security Lead Transition: The assessment Process, Metrics, and Efforts to Build Capacity*, Statement before the House Armed Services Subcommittee on Oversight and Investigations, 24 July 2012. http://csis.org/files/ts120724_cordesman.pdf; letöltve 2013. január 9.

⁵ Fábíán Sándor őrnagy: *The Other Side of COIN: Professional Irregular Defense Forces*. 93–155.

alapjaiban változtatja meg ezt a helyzetet, ez pedig egy teljesen új alapokra helyezett haderőszervezet kialakítása lehet.

A nem hagyományos hivatásos haderő kialakításának legmegvalósíthatóbbnak tűnő módja, ha az az afgán társadalmi kötődésekre épül. A szövetségesek a háború eddigi szakaszai alatt már több hasonló alapon nyugvó programot elkezdtek (településtámogató műveletek – Village Support Operations, VSO; Afgán Helyi Rendőrség – Afghan Local Police, ALP), azonban azokat minden esetben csak a hagyományos biztonsági erők szervezetét és feladatrendszerét kiegészítő helyi milícianak szánták.⁶ A hosszú távú siker elérése érdekében éppen ezeket a helyileg toborzott szervezeteket kell alapként használni az új típusú afgán biztonsági erők felépítésére.

A javasolt megközelítés egy, a jelenleginél jóval alacsonyabb létszámú haderő (kb. 100 ezer fő) kialakítását igényli Afganisztánban, azonban jóval nagyobb hangsúlyt fektetve az állomány kiválasztására. Ahhoz, hogy egy kisebb méretű, hivatásos, nem hagyományos afgán biztonsági erő hatékonyan legyen képes fellépni az ellenséggel szemben, és egy esetleges jövőbeli hagyományos konfliktusban is helyt tudjon állni, annak szervezetét és kiképzési rendszerét John Arquilla és David Ronfeldt „battleswarm” (kisméretű alegységek méhrájáásszerű manőverei) elmélete⁷ alapján kell kialakítani. Az új afgán biztonsági erőnek egy hálózatalapú, de mindenekelőtt lineáris szervezetté kell válnia, amely két fő részből épül fel: 1. A stratégiai célokat és irányokat meghatározó, de a feladatvégrehajtásba szigorúan csak szükség esetén beleavatkozó egyesített vezetési és irányítási elemből. 2. Decentralizált, kisméretű alegységek (maximum 30-40 fő) százaiból, amelyek amellet, hogy önálló feladattervezésre és -végrehajtásra is képesek, szintén alkalmasak arra, hogy összevont kötelékeként hajtsanak végre harc feladatokat. A biztonsági erők fő erejét jelentő kis alegységek szervezetének összeállításakor kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy az egyes szervezeteken belül, a mai hagyományos haderőkben megtalálható különleges műveleti alakulatok mintájára, többféle műveleti képesség egyszerre legyen jelen (műszaki képesség, kommunikációs képesség, elsősegély, felderítőképeség stb.).⁸

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy milyen előnyökkel járna a javasolt megközelítés a hagyományos haderőszervezetethez és annak meglévő képességeihez képest? A válasz rendkívül egyszerű. A javasolt alegységek kis mérete, a sokrétű képességek megléte egy szervezeten belül, rugalmas műveleti eljárásaik, illetve a hatalmas hagyományos szervezetekhez képest elenyésző logisztikai igényeik két fő előnyt hordoznak magukban. Először is, rendkívül kis láthatóságuk miatt jóval nehezebb célpontot jelentenek akár a lázadók, akár egy fejlett hagyományos haderő számára, ezzel gyakorlatilag képesek elvenni bármilyen ellenfél műveleti előnyét (amit nem látsz, azt nem lehet eltalálni). Másodszor, ahogy John Arquilla és David Ronfeldt elmélete is tükrözi, a kis alegységek folyamatos manőverei állandó jelenlétet biztosítanak az ellenőrizni kívánt területen, illetve egy hagyományos konfliktus idején a méhrájáásszerű műveletek állandó bizonytalanságban tartják az ellenséget és folyamatos nyomást gyakorolnak rá.

⁶ Anthony H. Cordesman: *Afghan National Security Forces and Security Lead Transition: The assessment Process, Metrics, and Efforts to Build Capacity*.

⁷ Az elméletet John Arquilla és David Ronfeldt ekként definiálta: a szétszóródott alegységek és/vagy a tűzcsepások folyamatos, szünet nélküli pulzálása minden irányból az ellenséges célpontokon. John Arquilla and David Ronfeldt: *Swarming and the Future of Conflict*. Santa Monica: RAND Cooperation, 2000, 8.

⁸ John Arquilla and David Ronfeldt: *Swarming and the Future of Conflict*, 10–20.

Kiképzés

A nem hagyományos hivatásos biztonsági erőt fel kell készíteni arra, hogy képes legyen mind támadó, mind védekező méhrajzásszerű műveletek végrehajtására. Mivel az elsődleges fenyegetést jelenleg a lázadók és az általuk alkalmazott aszimmetrikus eljárások jelentik, így az új afgán haderő kiképzésének fókuszában elsőként olyan képességek kialakítása kell hogy álljon, amelyek ezen fenyegetésre adnak megfelelő választ. Ilyen képességek a járőrözés nyílt és beépített területen, rajtaütés, lesállítás, területzárás és -kutatás, információgyűjtés és -elemzés stb. Mivel a lázadók legyőzése nem csak katonai műveletek kérdése, így az új biztonsági erőnek rendelkeznie kell a szükséges kiképzettséggel a humanitárius segítségnyújtás és a katasztrófhelyzetek kezelése területén is, annak érdekében, hogy megfelelően támogatni tudják a kormányzat törekvéseit. Amikor a jelenlegi fenyegetés megszűnik, akkor lesz lehetőség a kiképzés spektrumának kiterjesztésére és a hagyományos haderők elleni harc sikeres megvívásához szükséges egyéb nem hagyományos harceljárások elsajátítására.

Jogosnak tűnhet a kérdés, ki és hogyan lenne képes egy ilyen haderő kiképzésére? A válasz ismét rendkívül egyszerű. Megfigyelhető, hogy az előzőekben javasolt szervezethez hasonlóan a bemutatott kiképzési elképzelés is sok hasonlóságot mutat a modernkori különleges műveleti erőknél alkalmazottakkal. A szövetségesek nagy létszámban vetik be elit katonáikat Afganisztánban azzal a céllal, hogy segítséget nyújtsanak az afgán biztonsági erők megszervezésében és kiképzésében. Napjainkban a szövetségesek nem hagyományos erőiket arra alkalmazzák, hogy egy hatalmas hagyományos katonai szervezetet hozzanak létre egy olyan kultúrkörnyezetben, ahol hiányoznak a nyugati katonai kultúra meghonosításának alapvető feltételei (egyéni fegyelem, pontosság, társadalmi egységesség, alapvető műveltség stb.). Ehelyett a megközelítés helyett a különleges erőket arra lehetne használni, amiben ők a legjobbak: a nem hagyományos hadviselés oktatására.

Felszerelés

Ahhoz, hogy egy hatékony hivatásos nem hagyományos haderőt építsünk, nemcsak megfelelő szervezetre és kiképzési rendszerre van szükség, hanem a hagyományostól eltérő harcmodort támogató haditechnikai eszközökre is. Az afgán biztonsági erők felszerelésének döntő része a szövetségesektől érkezik, és azok érthető módon a hagyományos haderő szükségleteinek felelnek meg.⁹ Ezek az eszközök jelenleg inkább kihívást jelentenek az afgán haderő számára, mint megoldást. A felszerelés javarészt elavult (hiszen általában a donornemzetek hadrendjéből kivont eszközökről beszélünk), másrészt azok kiszolgálása, karbantartása és javítása elviselhetetlen terhet fog jelenteni az afgán kormány számára, miután a szövetségesek megszüntetik ez irányú támogatásukat. Ebből adódóan a haditechnikai eszközök vonatkozásában is új megközelítésre van szükség. Az új afgán biztonsági erők számára olyan eszközöket kell biztosítani, amelyek lehetővé teszik a nem hagyományos hadviselési elvek hatékony alkalmazását, ugyanakkor könnyen karbantarthatók és javíthatók a helyi viszonyok között.

Ahelyett, hogy konkrét technikai eszközöket próbálnánk beazonosítani, nézzünk néhány olyan képességekvetelményt, amelyek elengedhetetlenek a sikerhez. Ahogy a szervezetnek és a kiképzésnek, úgy az aleggységek felszerelésének is biztosítania kell a „battleswarm” elmélet leghatékonyabb kihasználását. Ehhez szükség van olyan eszközökre, amelyek

⁹ Anthony H. Cordesman: *Afghan National Security Forces and Security Lead Transition: The assessment Process, Metrics, and Efforts to Build Capacity.*

biztosítják az álcázást és megtévesztést, az ellenség tevékenységének felderítését és valós idejű nyomon követését, lehetővé teszik műveletek végrehajtását minden napszakban, bármilyen időjárási körülmények között, az ország teljes területén. Szintén szükséges, hogy a műveletek során a kis alegységek képesek legyenek helyi tűzfőlény kialakítására¹⁰ és az egymás közötti biztonságos kommunikációra.

A bemutatott elképzelés minden kétséget kizáróan óriási kérdésnek tűnhet azon államok számára, amelyek közel egy évtizede áldozzák vérüket és védelmi költségvetésük jelentős részét arra, hogy végre biztonságot és stabilitást teremtsenek Afganisztánban. Ugyanakkor fontos átgondolni azt a vitathatatlan tényt, hogy a 2014. év végére tervezett kivonulás után is jelentős méretű katonai erőt kell Afganisztánban állomásoztatni a biztonság fenntartása érdekében, amely továbbra is komoly költségigénnyel fog járni. Ennél is nagyobb lesz az erőforrásigénye az afgán tömeghadsereg szervezete fenntartásának, illetve eszközeik karbantartásának, pótlásának, amelyeket még hosszú ideig a szövetségeseknek kell majd állniuk. Ezzel szemben a nem hagyományos hivatásos biztonsági erő a hagyományos haderőnél jóval kisebb méretű szervezetet, egy helyileg is fenntartható eszközparkot jelenthet; e haderő mind a mai, mind a jövőbeli ellenséggel szemben hatékonyabb megoldást jelenthet.

Azok számára, akik esetleg elgondolkodnának az elméleten vagy szeretnék részletesebben elemezni a felvázolt megközelítést, javaslom az alábbi témák további kutatását:

1. Egy hivatásos, nem hagyományos elvek alapján szervezett, kiképzett és felszerelt haderő lehet-e hatékonyabb egy aszimmetrikus konfliktusban, mint egy hagyományos haderő?
2. Egy nem hagyományos hivatásos haderő vajon jobban képes-e a saját információinak védelmére (szervezete, helyzete, manővere, vezetése stb.) és ezáltal az ellenség bizonytalanságban tartására, mint egy hagyományos haderő?
3. Az elmélet megvalósításához milyen konkrét haditechnikai eszközök szükségesek, azok fenntartása olcsóbb-e, mint a hagyományos haderők eszközeié?
4. Milyen méretű és képességű nem hagyományos hivatásos haderőt lehet fenntartani a jelenlegi haderőszervezet fenntartására biztosított erőforrásból?
5. Melyek azok a feladatok (ha vannak), amelyeket csak egy hagyományos haderő képes végrehajtani?
6. Mennyi időt venne igénybe a létező haderőszervezet átalakítása hivatásos nem hagyományos haderővé?
7. Milyen módon illeszthető be a javasolt megközelítés a nemzetközi hadijog rendszerébe?¹¹

A nem hagyományos hivatásos biztonsági erő a hagyományos haderőnél jóval kisebb méretű szervezetet, egy helyileg is fenntartható eszközparkot és egy, mind a jelenlegi ellenség, mind egy esetleges jövőbeli hagyományos haderő ellen hatékonyabb megoldást jelenthet.

Eljött az idő, hogy visszatérjünk a történelmi igazságokhoz és újra elkezdjük tanulni az ellenségeinktől. Meg kell változtatnunk azt a felfogást, hogy a hadviselés elvei köbe vannak vésvé, és meglévő katonai szervezeteink, kiképzési rendszerünk és ünnepektől technológiánk mindenható. Nincs olyan katonai formula, amely minden helyzetben alkalmazható. Az afgán konfliktus nemcsak arra biztosít lehetőséget a szövetségeseknek, hogy békét és stabilitást hozzanak egy sokat szenvedett ország számára, de arra is, hogy olyan felfedezéseket tegyünk, amelyek kulcsfontosságúak lehetnek a jövő katonai konfliktusaiiban, és talán alapvető változásokat eredményezhetnek saját védelmi elképzeléseinkben is.

¹⁰ William H. McRaven: *Spec Ops: Case Studies in Special Operations Warfare: Theory and Practice*. Presidio Press, 1995.

¹¹ Fábán Sándor őrnagy: *The Other Side of COIN: Professional Irregular Defense Forces*. 180–181.

Besenyő János alezredes – Braun Enikő:

PR-TEVÉKENYSÉG A NEMZETKÖZI BÉKEFENNTARTÁS SORÁN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ AFRIKAI HADMŰVELETEKRE

A nemzetközi szervezetek igyekeznek megteremteni a döntéseik végrehajtásához és elfogadásához szükséges körülményeket. A szerzők tanulmányukban a békefenntartó intézmények kommunikációja PR-szempontról elemzésre tesznek kísérletet: megvizsgálják és összehasonlítják az ENSZ, az Európai Unió és az Afrikai Unió békefenntartó PR-tevékenységének jellegzetességeit.

A hidegháború befejeződésével új távlatok nyíltak a nemzetek közötti kommunikációban. A konfliktusmentes érintkezés szabályait újra és újra felülírják a nemzeti összecsapások, a terrorcselekmények és az esetleges atomháborús fenyegetettség. A gazdasági fejlettségbeli különbségek társadalmi elégedetlenséget, morális kiábrándultságot okoznak, az erőviszonyokat az országok teljesítőképessége, hadserege, fegyverei határozzák meg. Az utóbbi évtizedekben a haditechnika tökéletesedett, a fegyverek beszerzése – bizonyos mértékig – lehetővé vált a civilek számára is. Afrikában a könnyű-, illetve a kézi fegyverek korlátlan elterjedése fordulóponthozott a helyi konfliktusok rendezésében: a mérleg immár azok javára billen, akik birtokában vannak annak a képességnek, hogy más életét elvegyék. A véres összecsapásokba torkolló polgárháborús viszonyok közepette újra előtérbe került az az egyetemes érték, amelyet az emberiség a magáénak vall, de más-más módon értelmezi azt: a béke.

Ha pártatlan békefenntartásról beszélünk, különböző módszerek kerülnek szóba: tárgyalás, preventív diplomácia, alkotmányozás és jogalkotás, de paradox módon a fegyveres intervenció is – akár mindezek együttesen is – a kitűzött célt szolgálhatja. Ugyanakkor a békefenntartás folyamata meglehetősen ellentmondásos: jóllehet a hadműveletek létjogosultságának kérdése nem gyakran merül fel (vagyis zömmel kívánatos és helyénvaló a beavatkozás), azok egy része, különösen Afrikában, nem érte el eddig a célját. Egy sikeres akció összetevői nem állnak mindig rendelkezésre, a bevetendő emberi és anyagi erőforrások végesek. Számos nemzetközi szervezet küzd az alapvető jogokért, az egyenlőségért, az élhetőbb világért – ezek mind a béke szinonimái lehetnek. Ahogy a nagyvállalatok is megalkotják a számukra legoptimálisabb feltételeket, hogy elérjék a fogyasztókat, úgy az ENSZ, a NATO és az Európai Unió is igyekszik megteremteni a döntéseik kikényszerítéséhez, és ami legalább ilyen fontos, azok elfogadásához szükséges körülményeket; ezt a vállalatokhoz, vállalkozásokhoz hasonlóan célzott kommunikációval érik el. Ezek a szervezetek tartós erőfeszítéseket tesznek azért, hogy a döntést, az általuk előre megtervezett magatartást megértessék, elfogadtassák a környezetükkel, és meggyőzzék a közvéleményt – ez a Public Relations lényege.¹

¹ A Public Relations (vagy más néven közönségkapcsolatok) egy irányítási funkció, mely a szervezet céljai iránt megnyilvánuló társadalmi konszenzus és bizalmi légkör kialakítását célozza. Feladata a szervezet külső és belső környezete közötti kommunikációs kapcsolatok és folyamatok kutatása, elemzése, tervezése, kivitelezése, kiértékelése, valamint a kölcsönös előnyökön alapuló kommunikációs kapcsolatok tudatos szervezése.

Az afrikai békeműveletek

A második világháború után a világ gazdasági, politikai és ideológiai szempontok szerint két táborra oszlott, és ezt az elhatárolódást a kollektív biztonsági-védelmi rendszerek létrejöttje, a NATO (1949) és a Varsói Szerződés (1955) is konzerválta. A két nagyhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió fegyverkezési versenyének következtében, az atomfegyverek árnyékában még törekenyebbé vált a béke. A szovjet rendszerváltásig tartó hidegháború időszakában ugyan nem történt frontális fegyveres összecsapás a világot felosztók között, de az el nem kötelezett országok körében dúló polgárháborúkban való részvétel és támogatás révén közvetve újra és újra szembekerültek egymással a szuperhatalmak. Már ekkor is több esetben került sor – főként az ENSZ vezetésével – békefenntartó műveletekre, amelyek ha nem is váltották be minden esetben a hozzájuk fűzött reményeket, segítették elkerülni az esetleges harmadik világháborút.

Ez vezet el minket a békefenntartás kérdéséhez: miért is válhat szükségessé a világ bármelyik államán belül a katonai beavatkozás? Miért avatkoznak be a nemzetközi szervek, ha olyan (elsősorban polgárháborúval járó) problémát észlelnek, ahol jogi útmutatásra, a béke megteremtésére, a megsemmisült állam újjáépítésére van szükség? Az ok, amiért a békefenntartás gyakorlata kialakult, az alapokmányokban, jogi dokumentumokban keresendő. E dokumentumok az ENSZ-hez és az Európai Unióhoz hasonló szervezetek megalakulásakor kihangsúlyozták, hogy a világ olajozott működésének előfeltételei a kollektív biztonság és a béke. Ott, ahol az államhatárokon belüli konfliktusrendezés eszközei megkérdőjeleződnek, létjogosultságot nyer olyan harmadik, „semleges” fél bevonása, amelyet előzetesen felruháztak a szükséges hatáskörökkel. Gömbös Ervin *Magyarok az ENSZ apparátusában* című tanulmányában rámutat, hogy a békefenntartók szigorú szabályokhoz kötve, általában csak önvédelemre használhatják a fegyverüket, illetve akkor, ha fegyveres csoport akadályozza a békefenntartó folyamatot; Gömbös szerint „a békefenntartó leghatékonyabb fegyvere a nemzetközi közösség támogatása”.²

Azonban az idők megváltoztak és a XXI. századi konfliktusok több szempontból is különböznek a hidegháborús eseményektől. Az integrációs folyamatok gyorsulása és erősödése következtében a fejlett országok államai fokozottabb politikai és gazdasági függésbe kerültek egymással. A közös kül- és biztonságpolitikai elvek kialakítása hozzájárult a nemzetközi jog alapelveinek megszilárdulásához, amelyeket többek között az ENSZ Alapokmánya és az Európai Alkotmány is rögzít. Miután a nemzetközi szervezetek alapelvei, rendelkezései nemcsak a béke helyreállítására, hanem preventív jelleggel annak fenntartására irányulnak, a Föld országainak nagy része szervezett keretek között lép kapcsolatba egymással. De mi a helyzet a leszakadó országokkal, a mélyszegénységben, nyomorban élőkkel, a „harmadik világ” térségeivel? Afrika sok szempontból különleges szeglete a világnak: az emberiség bölcsőjének tartott kontinensen a vallási, etnikai sokszínűség, a fejletlen politikai- és jogrendszer, valamint az államapparátus hiányának következtében sok országban, napjainkban is polgárháborús állapotok alakultak ki. E földrészen a társadalmi diverzitás kiegyensúlyozása erős, központosított államot igényel, ezeket pedig sokszor úgy kívánják létrehozni, hogy egy csoport katonai puccsal átveszi az irányítást.

² Gömbös Ervin (2008): *Magyarok az ENSZ apparátusában*. In: *Külügyi Szemle*, 2008. nyár, 226.

Public Affairs: a PR-szemlélet egy szegmense

A Public Relations – mint ahogy korábban is említettük – olyan vállalati tevékenységsorozat, amely a hatékony kommunikációt célozza a szervezet és a fogyasztók, partnerek között. Céljai sokrétűek, az eladásösztönzéstől kezdve az érdekképviseleten át egészen az alkalmazottak tájékoztatásáig terjednek. Ugyanakkor ez nem a közgazdasági értelemben vett marketing, hanem kifejezetten a közönségkapcsolatok kiépítését célzó, tudatosan megtervezett folyamat, amely üzeneteket juttat célba, kialakítva a megfelelő képet, benyomást a közvéleményben.

A magyarra közönségkapcsolatként fordítható vállalati tevékenység keretében politikai jellegű érdekérvényesítés történik: a demokratikus viszonyok között végzett lobbitevékenység, amely a kormányzati és jogalkotó szervek felé irányul, a Public Affairs lényegét alkotja.³ A lobbizás során a politikai hatalom törvényes úton történő megszólítását, meggyőzését jelenti, ellenkező esetben korrupcióról, megvesztegetésről beszélünk. Szeles Péter nemzetközi szinten is elismert PR-szakértő a közérdekű ügyek kezeléséről is ír, amely „a társadalom egészét, illetve csoportjait foglalkoztató, azok érdekeit ténylegesen, illetve potenciálisan megjelenítő, és a szervezetet potenciálisan érintő makro-kérdések kezelését és ezekhez az ügyekhez és trendekhez fűződő preventív szervezeti viszony és kommunikáció szervezését” jelenti.⁴ A preventív jelleg nagyon fontos: a szervezet ezért folyamatosan felméri a közhangulatot, és annak megfelelően alakítja üzeneteit. A Public Affairs programja alapvetően azt vizsgálja, hogy milyen az általános hangulat, „mi van a levegőben”: az üzenetek célba jutásának hatékonyságát nagymértékben ronthatja, ha nem történt meg előzetesen a társadalom morális állapotának felmérése. Hatásvizsgálatok segítségével a Public Affairs feltárja azokat a témákat, problémákat, amelyek a közvéleményt foglalkoztatják, így képesek befolyásolni az azokról kialakult megítélést. Ennek különösen nagy szerepe van jelentős társadalmi események esetében – minél több (civil) embert érintenek, annál nagyobb figyelmet és energiárfordítást igényelnek a szervezet részéről.

A társadalmat érintő kérdéskörök feltérképezése, tematizálása után a Public Affairs megfigyeli azok közvetlen és közvetett hatásait. Előbbi általában gyors lefolyású, a helyi lakosság életviszonyaiban megmutatózó változás, utóbbi lassabban realizálódó, évekig tartó, az ország gazdaságát, nemzetközi kapcsolatait befolyásoló tényezők összessége. Például egy afrikai békefenntartó misszió megkezdése rövid távon azzal jár, hogy a civil lakosság életviszonyai jó esetben rendeződnek, rossz esetben helyzetük „elmergesedik”: a polgárháborús viszonyok megváltoznak, új alkotmány születik, megdől egy diktatúra. A bevonulás messzire mutató következménye lehet a gazdasági-kereskedelmi fellendülés, a diplomáciai kapcsolatok kiépülése, az integráció, vagy egy sikertelen beavatkozás akár egy újabb „páriaállapot” is létrehozhat, ahogy az megtörtént az ENSZ szomáliai műveleteinek következményeként.

³ A Public Affairs a Public Relations funkció részeként a szervezet működését és környezetét befolyásoló, társadalmi és politikai nyomásgyakorló, döntéshozó és végrehajtó hatalmi, illetve civil szervezetekkel folytatott kommunikáció és kapcsolatok szervezése. Feladata, hogy kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatokat hozzon létre, tartson fenn a szervezet és a szervezet működését és környezetét alakító társadalmi és politikai környezeti tényezők között. A Public Affairs gyűjtőkategória, amelynek a részterületei: a civil és nem kormányzati kapcsolatok építése, az érdekképviseleti kapcsolatok építése, a kormányzati-önkormányzati kapcsolatok építése és a társadalom tagjaival folytatott kommunikáció.

⁴ Szeles Péter (1999): Public Relations a gyakorlatban. Geomédia Kiadói Rt., Budapest, 31.

A Public Affairs nem működik megtervezett üzenetek, jelszavak nélkül; nem csak a profitorientált vállalatok, hanem az olyan nemzetközi szervezetek, mint az ENSZ vagy a NATO, mondanivalójuk célba juttatásához felcímkézik üzeneteiket, így válnak az összetett történetek közérthető médiaeseményekké.

Az ENSZ mint nemzetközi békefenntartó

A második világháborút lezáró konferenciasorozat egyikén, 1944 augusztusában a Washington állambeli Dumbarton Oaks-ban az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Kína és a Szovjetunió úgy határozott, hogy a Népszövetséget felváltandó létrehozzák az Egyesült Nemzetek Szervezetét. 1945 júniusában elfogadták a szervezet Alapokmányát, meghatározva annak szervezeti felépítését, céljait, továbbá a békefenntartás szempontjából fontos, általános érvényű magatartási normákat. Kezdetben a békefenntartás a győztes államok (és egyébként a fent említett alapító tagok) hatalmi pozícióját kívánta megerősíteni, megakadályozva Németországot és Japánt az esetleges újbóli fegyverkezésben.⁵ Napjainkban bonyolult, összetett konfliktusokkal szembesül a szervezet, amelyek során körültekintő kommunikációt kell alkalmazni mind az érintettek, mind a közvélemény felé.

Az ENSZ tájékoztató központok szerepe

Az Egyesült Nemzetek kommunikációra szakosodott főosztálya az 1946-ban alapított *tájékoztatósi főosztály* (Department of Public Information – DPI). Ennek feladata, hogy az ENSZ alapvető tevékenységével, munkásságával kapcsolatos tudatosságot és megértést növelje, ezért tájékoztatósi programokat és információs kampányokat szervez, híreket és színes cikkeket, rádió- és televízió programokat, sajtóközleményeket, kiadványokat, videókat készít, valamint speciális eseményeket szervez üzeneteinek közvetítésére.⁶ A felsorolásból látható, hogy az ENSZ tudatosan megtervezett kommunikációt folytat, amelynek célcsoportjai a főosztály hivatalos honlapja szerint a tudományos és civil szféra, a szórakoztatóipar, és mindazok, akik ötleteikkel segíthetik a szervezet munkáját.

A főosztályt három osztály alkotja, a *stratégiai kommunikációs osztály*, a *hír- és médiaosztály*, valamint a *közszolgálati osztály*. A DPI tevékenységét a *tájékoztatósi központokon* (UNIC) keresztül terjeszti ki az egész világra: jelenleg 63 információs központ működik Mexico Citytől Canberráig. Ezek a központok képezik a hidat az emberek és az ENSZ között, ugyanis első és legfontosabb feladatuk a szervezet szemléletének, hitvallásának, üzeneteinek közvetítése a regionális, helyi hallgatóság felé.

A főosztály és a központok napi kapcsolatban állnak a világszervezet misszióiban szolgáló tájékoztatósi tisztjeivel⁷ (Press-Information Officer – PIO) is, akiktől napi információkat kapnak a műveletekről, és akiknek a szakmai felügyelete, támogatása az egyik feladatuk. Persze ez az irányítás nem kézi vezérlésről szól, mivel az ENSZ által kiadott direktívák⁸ jelentős önállóságot hagynak a tisztek számára, akik vérmérsékletüknek és szakmai hátterüknek megfelelően tevékenykednek. A tisztek tartják a kapcsolatot a nemzetközi, valamint

⁵ Tisovszky János (1997): Az ENSZ és a békefenntartás, 19.

⁶ Alapvető tények az ENSZ-ről, 2013, 41.

⁷ Az elnevezés kicsit félrevezető, mivel ezt a beosztást csak civilek és nem katonák vagy rendőrök töltik be. Ez érthető, mivel a polgári kommunikációs szakemberek egy-egy műveletben éveken át betöltik a tájékoztatósi tiszti pozíciót, így nem kell őket félfévente ismét betanítani, kapcsolataikat kiépíteni.

⁸ Az egyik ilyen kiadvány a „Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations”.

a helyi média szereplőivel, a különböző kormányzati, nem kormányzati és humanitárius szervezetekkel, illetve mindazokkal, akik a misszió célkitűzéseit elősegíthetik. Többségük egyfajta polgári-katonai együttműködési (CIMIC) feladatot is ellát, így a misszió szenzorjaiként is működnek. Ezen dolgozat egyik szerzője 2003–2004 között Nyugat-Szaharában szolgált békefenntartóként, ahol két sajtótiszt munkáját követhette nyomon. Először egy nagyon „pörgős”, már-már munkamániás olasz tiszttel szolgált, aki a kötelező feladatai mellett még missziós újságot is szerkesztett, illetve a teljes állomány számára elkészítette napi bontásban a misszióról megjelent cikkeket, riportokat. A különböző jelentések és összefoglalók alapján megírta a misszió történetét, valamint feldolgozta a Spanyol-Szahara történelmét is. Az érdeklődők számára készségesen adott információkat. Az utódja már kevésbé volt aktív, bár hasonlóan intenzív társadalmi életet élt, de a kötelezően előírt feladataiból is csak a legszükségesebbet hajtotta végre. A két kommunikációs szakember tevékenysége éles kontrasztban állt egymással, amit a misszióban szolgáló más nemzetbeli katonák és rendőrök is észleltek.

A fentiekből is látszik, hogy az ENSZ szervezett, tudatos kommunikációt folytat, melynek célja a megértés előremozdítása, az érdekek feltárása, továbbá a kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatépítés. Ezt az egész világra kiterjedő kommunikációs hálózatán keresztül éri el. Az üzenetek nagy távolságra, heterogén célközönséghez jutnak el a médián és az interneten keresztül; a főosztály és az összes tájékoztatási központ folyamatosan frissülő weboldallal és bloggal rendelkezik, illetve a helyi központok némelyike Facebook- és Twitter-profil, YouTube-csatornát is működtet. A nemzeti, nemzetiségi sokszínűség okán a regionális hírek, aktualitások, beszámolók az ENSZ hivatalos nyelvein is elérhetőek – így válik érthetővé egy elesett kéksisakosról való nigériai megemlékezés akár a kínai érdeklődő számára is. A szervezet nemzetek sorsát követi figyelemmel, így üzenetei a társadalmi felelősségvállalás jegyében születnek. Ez adja az ENSZ PR-jának alapját.

DPA: a béke üzeneteinek fellegvára

A világszervezet külön figyelmet fordít a politikai jellegű üzenetek generálására és célba juttatására. Az 1992-ben alapított, New York-i székhelyű *politikai ügyek osztálya* (Department of Political Affairs – DPA) diplomatai a legmagasabb szinten űzik a PR-mesterséget. Kulcsszavuk a prevenció, munkájukat megelőző jelleggel, megfigyelésre és információra alapozva végzik.

Az osztály szakemberei folyamatosan szemmel tartják a világban zajló politikai folyamatokat, felhívják a tagállamok figyelmét az esetlegesen bekövetkező krízisekre. Háttéranyagokat küldenek az ENSZ Biztonsági Tanács számára, segítve ezzel a döntéshozatalt is. Mediációs szakemberekből álló csoportjuk konfliktusmegoldási javaslatokat dolgoz ki, szem előtt tartva a megelőzést és a semlegességet. A DPA gyakorlatát politikai missziókba ülteti, amelyeket a hadművelleti területen felállított „békefenntartó irodái” (peace-building support offices) foganatosítanak. (Ezekből jelenleg nyolc működik Afrika területén.)⁹

A hivatalos honlap kontinensek szerint különíti el az ENSZ üzeneteit, így az *Activities By Region* menüpont alatt tájékozódhatunk kifejezetten az afrikai eseményekről is. A pontosság kedvéért régiók, művelési területek szerint csoportosítják az 1-2 oldalas beszámolókat. Fontos megjegyezni, hogy ezek a cikkek nemcsak a fent említett politikai missziókra vonatkoznak, tehát nem feltétlenül az ENSZ békeépítő hadműveleteit mutatják be a közvélemény számára,

⁹ <http://www.un.org/wcm/content/site/undpa/main> (Utoljára letöltve: 2013. 08. 16.)

hanem – például Kenya esetében – múltbeli politikai konfliktusok sikeres kezeléséről, az Afrikai Unió misszióiról is tudósítanak. A cikkek angol nyelven érhetőek el, nyelvezetük viszonylag közérthető (értelmezésüket nyilvánvalóan segíti némi jártasság az adott témában).

A feladatok megosztása médiumok szerint

A világban zajló eseményeket téma és prioritás szempontjából is lehet kategorizálni, ezt a feladatot az ENSZ négy műveleti területre bontja. Az *internet-szolgáltatási osztály* (Web Services Section) feladata elsősorban az ENSZ honlapjának tartalmi fejlesztése, aktualizálása, beleértve a nemzetközi konferenciák és megemlékezések dátumait, továbbá ez a műszaki terület foglalkozik a főttkár és a Biztonsági Tanács internetes képviselőjével is. A *hírszolgáltatási osztály* (News Services Section) gondoskodik arról, hogy első kézből értesítsék a nagyrészt; ez az angol és francia nyelven elérhető hivatalos ENSZ-hírportál (News Centre)¹⁰ honlapjának üzemeltetését is magában foglalja. A *rádióosztály* (Radio Section) tudósításokat, riportokat készít, élő közvetítéseket vezényel le, és ezeket az ENSZ nyolc nyelven elérhető rádiójában is közzéteszik. A hangarchívumban a digitalizálásnak köszönhetően már 1948-ból származó hanganyagok is szerepelnek. A *televíziós osztály* (Television Section) televíziós programok és audiovizuális anyagok összeállítását végzi; a legfrissebb hírek mellett aktuális témákról (pl. környezetszennyezés, emberi jogok stb.) is készít műsorokat. Az ENSZ YouTube csatornáján és webtv-jén is megtekinthetők ezek a felvételek.

Public Relations az Európai Unióban

Az Európai Unió kommunikációját, PR-ját egészen más szempontok szerint érdemes vizsgálni, mint az ENSZ-ét és hasonló világszervezetekét. Ennek legfőbb oka az, hogy a nagyvállalatokhoz hasonlóan az ENSZ-nek, a WTO-nak stb. jól körülhatárolható célja, missziója van, amelyet könnyű üzenettké konvertálni. Akár profitszerzés, akár a világ élhetőbbé tétele a cél, a szervezet egzakt funkciója jól megfogalmazható filozófiát, imázst eredményez, beépítve ezzel a köztudatba az intézmény küldetését. Az Európai Uniónak azonban nem feltétlenül kifizetődő, ha egységes PR-elveket alakít ki, hiszen sokrétű gazdasági és politikai feladatai megkövetelik, hogy külön-külön foglalkozzanak az adott terület kommunikációs stratégiájával. Vagyis másképpen kommunikál a luxembourgi Európai Bíróság és az Európai Központi Bank; habár mindkettő az Unió része, és ismerik a közös uniós alapelveket, üzeneteik más jellegűek. Az intézményi PR esetén a kommunikáció hatékony kiépítésében éppen a célcsoport vesz részt: a különböző funkciót betöltő uniós intézmények mindegyikének ugyanazt a 28 tagállamot, a 24 féle nyelven beszélő, kb. 500 millió európai uniós állampolgárt kell(ene) megszólítania.¹¹

Az Európai Közkapcsolati Tanácsadók Egyesülete, az EPACA (European Public Affairs Consultancies' Association) szervezete látja el az Európai Unió intézményeinek közkapcsolati feladatait. A brüsszeli székhelyű egyesület 11 tagú irányító bizottságot hozott létre, amely a médiaszereplés és a lobbitevékenység etikai szabályainak megalkotása mellett kidolgozott egy átfogó javaslatot az Európai Unió számára, hogy miként érdemes kapcsolatba lépni a célcsoporttal. Ezenfelül a szervezet szakmai gyakorlati lehetőséget is kínál, illetve az éves EPACA-konferenciák alkalmával PR-szakértőknek adnak lehetőséget javaslataik előadására.¹²

¹⁰ Elérhető itt: <http://www.un.org/News/> (Utoljára letöltve: 2013. 08. 09.)

¹¹ <http://www.ipra.org/itl/12/2010/institutional-pr-across-the-european-union> (Utoljára letöltve: 2013. 08.16.)

¹² <http://www.epaca.org/about-epaca/about-epaca-2> (Utoljára letöltve: 2013. 08. 19.)

Az EU-műveletekben is létrehozták az ENSZ-missziókban már bevált tájékoztatási tiszti beosztásokat, amelyek betöltői hasonló feladatokat látnak el, mint a világszervezetnél dolgozó kollégáik, azzal a különbséggel, hogy ők többnyire katonák. 2003-ban az EU „ARTEMIS” műveletében a párizsi parancsnokságon már szolgált ilyen beosztású személy, de a műveleti területen csak ad hoc alapon láttak el ilyen tevékenységeket az ezzel megbízottak.¹³ Bár PR-tevékenységben a franciák sem jeleskedtek, de a műveleti területen a különböző humanitárius szervezetekkel való kapcsolattartás miatt már a kezdetek kezdetén delegáltak egy katonai-polgári kapcsolattartással foglalkozó tisztet, akinek a munkája jelentősen megkönnyítette a menekültek segélyezését.¹⁴ Ez azonban nem kapott megfelelő sajtóvisszhangot, így PR-szempontról az EU akkor még nem tudta kihasználni. Ezt nehezen is tudta volna kivitelezni, mert bár a többnemzeti műveletet ténylegesen a franciák vezették, az EU csak bizonyos politikai megfontolások miatt vállalta az „ernyőszervezet” szerepét.¹⁵ Így érthető módon a művelet PR-szempontról inkább a franciák, illetve kisebb mértékben a belgák számára hozott sikereket. Az Unió csádi műveletében (EUFOR Csád) már sokkal inkább igyekeztek erre odafigyelni, de itt is előfordult, hogy a nemzeti kontingensek nem küldtek kommunikációs vagy CIMIC-tapasztalattal bíró személyeket. Volt olyan eset is, amikor egy adott nemzet tájékoztató tisztje a saját nemzeti hírközlési szervei számára biztosított csak információt, a saját prioritásai alapján. Természetesen a művelettel kapcsolatos állásfoglalásokat, közleményeket a művelet párizsi parancsnoksága és az EU vezetői hagyták jóvá, majd később azok felkerültek a misszió honlapjára is.¹⁶

Az Afrikai Unió békefenntartó PR-ja

A függetlenedés után, az 1950-es és '60-as években az állampolgári és emberi jogokat is tartalmazó alkotmányok és írott normák születtek, majd az egész kontinensre kiterjedő demokratikus reformmozgalom betetőzése az Afrikai Egységsszervezet megalakulása volt 1963-ban, amely a demokratikus értékek és alapvető jogok betartása mellett kötelezte el magát.¹⁷ A szervezet nevét a hivatalos honlap szerint 2002-ben változtatták Afrikai Unióra, melynek jelenleg 54 tagállama van. Az Unió céljai között szerepel „az egységes, virágzó és békés Afrika” létrehozása, „amelyet saját polgárai igazgatnak, és meghatározó szerepet játszik a világ körforgásában”.¹⁸

Nincsen hatékony kommunikáció megfelelő csatorna és jól behatárolható célcsoport nélkül: az Afrikai Unió dolga különösen nehéz, ha az afrikai lakosságot kívánja megszólítani. A szétszóródó nomád törzsek esetében, az információáramlástól elzárt, leszakadó térségeken, az éhínség által sújtott területeken, ahol nincs internet-elérés, szinte lehetetlen az üzeneteket célba juttatni. A dezintegráció egyik legfőbb felelőse az elégtelen kommunikáció is lehet, így ugyanis komoly problémákba ütközik az afrikai országokat összekötő kapcsolatrendszer, bizalom kiépítése. Az Unió magasztos céljaiért – mint például a terrorizmus visszaszorítása, harc a demokráciáért, szuverenitásért, békéért – többek között az Afrikai Unió Bizottsága

¹³ A műveletben részt vevő Tomolya János ezredes közlése alapján.

¹⁴ Kees Homan: Operation Artemis in the Democratic Republic of Congo, in: European Commission: Faster and more united? The debate about Europe's crisis response capacity. May 2007. 151–155.

¹⁵ Norman Sempijja: Operation Artemis in the DR Congo: Factors why it was carried out by the European Union, 13.

¹⁶ A szerzők interjúja a műveletben részt vett Nagy Ferenc alezredessel. 2012. 11. 17. (Kéziratban)

¹⁷ Badó Attila – Bencze Máttyás – Bóka János – Mezei Péter (szerk.): A jogrendszerek világa. Pro Talentis Universitatis, Szeged, 288.

¹⁸ <http://www.au.int/en/about/vision> Utoljára letöltve: 2013.08.17.

(The Commission) és Béke és Biztonsági Tanácsa (Peace and Security Council) hivatott a rendelkezésükre álló eszközökkel harcolni.¹⁹

A szervezet több csatornán keresztül igyekszik megszólítani az érdeklődőt: Facebook, Twitter-, Flickr-profilok állnak rendelkezésre, illetve a YouTube-on, az Afrikai Unió Bizottságának csatornáján aktuális és archív felvételek tekinthetők meg. Az Afrikai Unió tevékenységéről leggyorsabban a hivatalos honlapjáról tájékozódhatunk, amely angol, francia és arab nyelven érhető el. A honlapon a tagállamok listája mellett ismertetik a szervezet teljes felépítését és a gazdasági szervek funkcióit, továbbá képek, videók, a bizottságban elhangzott beszédek kivonatai is elérhetőek.

A békefenntartás szempontjából legérdekesebb menüpont, a *Peace And Security* egy új weboldalra irányít, amely az ígéretes „Ending conflicts, sustaining peace”²⁰ szlogent hirdeti: a szervezet minden bizonnyal prioritásának tartja a konfliktusok rendezését. Elsőre szembeüt, hogy az üzemeltetők az oldal közepe táján helyezték el az Afrikai Unió legfrissebb sajtóközleményeit, amelyek az aktuális eseményeket kommentálják. Ettől jobbra található az RSS-hírcsatorna a sajtóban megjelent cikkekkel.

A szervezet békefenntartó műveleteinek bemutatása azonban nem teljes körű: az Unió Afrika-szerte olyan irodákat létesített, amelyek a konfliktusok kirobbanásának megelőzéséért és kezeléséért felelősek, de a 16 regionális irodából mindösszesen csak 8-at mutatnak be. Minden bizonnyal nem véletlen, hogy a legszegényebbek (Madagaszkár, Szudán), a gazdaságilag legnehezebb helyzetben lévők (Dél-Szudán, Nyugat-Szahara) és a polgárháborús övezetek (Burundi, Líbia) nem kapnak olyan kitüntetett figyelmet. Az lehet a benyomásunk, hogy az Afrikai Unió honlapja kielégítőbben tárgyalja azokat az eseteket, amelyek nagyobb sajtóvisszhangot keltettek, illetve az ENSZ vagy a NATO közbelépését is igényelték – ilyen például a szomáliai békeművelet –, viszont azokról az esetekről egyáltalán nem ír, ahol minimális a változás, vagy nem lehet értékelhető eredményeket felmutatni.

PR-tevékenység az afrikai béketámogató műveletekben

A műveletekben közös, hogy mindet az Afrikai Unió kezdte meg eredetileg, de nagyobb részüket később az ENSZ-nek kellett átvennie a missziók működésképtelenné válása miatt.

Szomália

Az Afrikai Unió szomáliai békefenntartó hadművelete (a továbbiakban: AMISOM) bőven ad lehetőséget a PR-szempontú elemzésre: külön nevesítik a külső résztvevőket a *Partners* menüpont alatt, a hivatalos összefoglalóból pedig kielégítő mennyiségű információhoz juthatunk. Bevezetésként pontokba szedve ismertetik az AMISOM céljait: különös figyelmet kapott például a politikai szervek zavartalan működésének biztosítása, illetve a menekültek ügyének rendezése. Ezen a ponton vált nyilvánvalóvá, hogy az összefoglalás értelmetlen a laikusok és kívülállók számára, ugyanis nem tárt fel semmilyen összefüggést, okot a hadművelet indítására, továbbá az 1960 óta tartó konfliktusról nem derül ki, hogy még mindig megoldásra vár. Nem tárják fel a probléma gyökereit sem, a dátumok összefüggéstelenek, nincsen időrend, és nem méltatják az ENSZ befuccsolt szomáliai hadműveleteit (UNOSOM I. és II.), továbbá a kormány válságprogramjait sem, amelyek az ország – Szomália és

¹⁹ <http://www.au.int/en/about/nutshell> Utoljára letöltve: 2013.08.17.

²⁰ Lezárni a konfliktusokat, fenntartani a békét.”

Szomaliföld 1960-ban történt gyors ütemű egyesülése után – „örökölt” alulfejlettségét és társadalmi dezintegrációjának felszámolását célozták.²¹

A magyar és a nemzetközi sajtóban Szomáliát a „félelem és reszketés országaként”²² említik, ahol 20 év anarchiája nehezíti meg az ott élők mindennapjait. Az ENSZ messze nem ilyen borúlátó, de a problémákra rámutat: a *History of UN in Somalia* menüpont alatt található cikk a kormányzat hiányát okolja a szegénység, éhezés, alultápláltság és járványok elterjedtségéért. Az UNOSOM I. ezeknek a problémáknak a felszámolását tűzte ki célul. Sajnálatos módon 1991 márciusában, nem egészen egy évvel a hadművelet életre hívása után azonban „a törekeny biztonság arra kényszerítette az ENSZ-et, hogy átmenetileg kivonja csapatait az országból, de humanitárius tevékenységét a Vöröskereszttel és más független szervezetekkel karöltve folytatja”.²³ Az UNOSOM II. kéksisasokai 1992 márciusa és 1995 márciusa között hasonló eredménnyel küzdöttek a békéért, így ezt a műveletet is fel kellett számolni. Azonban visszahívásuk okára a világszervezet még utalást sem tett.²⁴

Szomália azonban nem csak a polgárháborús helyzetével okoz fejfájást a Biztonsági Tanácsnak. A '90-es évektől kezdve a kereskedelmi és teherhajók kifosztása, a legénységek fogságba ejtése szervezett kalózkodás keretében zajlik az ország partjainál. A nemzetközi jog és az ENSZ tengerészetről szóló 1982-es jogi egyezménye szerint kalóztevékenységnek minősül bármilyen nyílt vizen²⁵ elkövetett, erőszakos, foglyul ejtésre vagy rablásra irányuló cselekmény.²⁶ Az Afrikai Unió honlapján semmilyen bejegyzés, sajtóközlemény, összefoglaló nincsen a szomáliai kalózkodásról. A tengeri fosztogatás a hajózás költségeinek drágulását vonta maga után, ezért az ENSZ és az Európai Unió is komoly áldozatokat hozott a kalózkodás visszaszorítására.²⁷

Darfúr

Az etnikai ellentétekre épülő nyugat-szudáni konfliktust az ENSZ humánkatasztrófának tartja. A szudáni kormány, a felfegyverzett dzsandszavid²⁸ csapatok és a kormányellenes szélsőségek közötti ellentét polgárháborúvá fokozódott; az ENSZ becslései szerint több tízezer halottal és közel kétmillió menekülttel kell számolni. A 2007-ben létesített UNAMID, az Afrikai Unió és az ENSZ közös békeművelete azonban még jelen sorok írásakor sem hozott átütő sikert; a Biztonsági Tanács legutóbbi döntése szerint 2014. augusztus 31-ig nem hívják vissza az ENSZ-katonákat.²⁹

²¹ Ismail I Ahmed & Reginald Herbold Green: The heritage of war and state collapse in Somalia and Somaliland: local-level effects, external interventions and reconstruction; <http://www.somali-jna.org/downloads/Heritage%20of%20war%20%26%20state%20collapse.pdf>

²² <http://mindennapi.hu/cikk/vilaghir/szomalia-husz-ev-a-pokol-kapujaban/2011-01-29/1347> (letöltés ideje: 2013. 08. 18.)

²³ <http://www.unsomalia.net/History-of-UN-in-Somalia.htm> (letöltés ideje: 2013. 08. 18.)

²⁴ Az ENSZ szomáliai műveletébe 1993-ban a Magyar Honvédség is feljárt egy tábori kórházat, amit később logisztikai és biztonsági problémákra hivatkozva visszavont – MNL OL XIX-J-1-j ENSZ 1993, 61. doboz, 00253. sz. irat

²⁵ Nyílt víznek számít az ország partvonalától számított 12 tengeri mérföldön túli vízi terület.

²⁶ Lattmann Tamás: A szomáliai kalózkodás kérdése a nemzetközi jogban és azon túl. Nemzet és biztonság, 2010. november, 66.

²⁷ Kiss Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István: Országismertető – Szomália, 67–68.

²⁸ A szudáni kormányzat által felszerelt felkelőcsoportok, amelyek éveken keresztül szisztematikus harcok viseltek a tartományban élő fekete közösségek ellen.

²⁹ <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=45533&Cr=peacekeeping&CrI=#.UhODppIeDCY> Utoljára letöltve: 2013. 08. 20.

A hadművelet saját, az ENSZ által működtetett honlapja hat nyelven, többek között angolul, franciául és arabul is elérhető. A darfúri eseményekről az ENSZ tájékoztató központjain keresztül informálódhatunk, sajtóközlemények és tudósítások által. Meglepően pontos adatok állnak rendelkezésre a jelenleg kiküldött katonai és civil állomány számáról a *Facts and Figures* menüpont alatt, továbbá foglalkozás szerint csoportosítva ismertetik az elhunytak számát is.³⁰

Az Afrikai Unió honlapja csak angol és arab nyelven érhető el, az adatokat az ENSZ weboldaláról, tudósítóitól, saját dokumentumaikból merítették. Nem szorítkoznak kifejezetten az UNAMID-hadműveletre, ezért könnyű elveszni a felkínált témák között: olvashatunk Darfúr HIV-fertőzöttségéről, ivóvízproblémákról, az önkéntesek mindennapi küzdelmeiről is. Ami újdonság, hogy az Unió saját darfúri rádióállomásának külön menüpontot szentelnek (ami jelen sorok írásakor nem volt elérhető).³¹

2005–2008 között az EU is részt vett a darfúri béketeremtésben egy kis létszámú tanácsadó misszióval (EU support to AMIS). A 300 millió euró költségvetésű, két és fél évig tartó műveletbe az EU 30 rendőrtisztet, 15 katonai tanácsadót és két katonai megfigyelőt, valamint az AU addisz-abebai parancsnokságára egy politikai tanácsadót és egy rendőrtisztet küldött. Közülük azonban senki sem foglalkozott PR-tevékenységgel, azt a Brüsszelben működő katonai összekötő csoport végezte, együttműködve az Afrikai Unióval. A misszióval kapcsolatos határozatok, hivatalos dokumentumok (sajtóközlemények, jelentések stb.) egy része még mindig hozzáférhető az Unió honlapján.

Burundi

A Kelet-Afrikában található Burundi az IMF információi szerint a Föld legszegényebb országai közé tartozik. Az Afrikai Unió mellett tagja a Kelet-afrikai Közösségnek (EAC) és a Közép-afrikai Államok Gazdasági Közösségének (ECCAS) is. Az ország függetlenedése óta tartó etnikai konfliktus, amely a hutu és tuszi törzsek között feszül, nemcsak a kölcsönös mérsárlásokban, hanem politikai hatalmi harcban is eszkalálódott: hiába választották meg 1993-ban demokratikus úton az első hutu elnököt, néhány hónappal később hat miniszterrel együtt meggyilkolták. A későbbiekben a harc tovább fokozódott; annak ellenére, hogy a két etnikai csoport több ízben fegyverszünetet kötött, a konfliktus jelentős számú civil áldozatot követelt, és több százezren menekültek külföldre (elsősorban Tanzániába). Az Afrikai Unió 2003-ban engedélyezte a Burundi Afrikai Misszió (AMIB) keretében 3500 katonai telepítését, majd ezt „súlyos pénzügyi és logisztikai támogatási gondokra hivatkozva” az ENSZ 2004 májusában átvette a Burundi Művelet (ONUB) keretében. Szeptemberben már az ENSZ segítségével valósult meg az elnökválasztás. 2007 elején az ONUB nevére az ENSZ Burundi Integrált Hivatala (BINUB), 2011-ben az ENSZ Burundi Hivatala (BNUB) váltotta fel. Napjainkban a misszió a békefolyamat konszolidálását, a fegyveresek leszerelését és társadalmi visszailleszkedését segíti.³²

Az ENSZ az ONUB-művelet részleteinek közzétételére külön honlapot hozott létre, de ez az előzőekben ismertetett névváltoztatások miatt már nem egészen releváns, az impresszum szerint a honlap 2009-ben frissült utoljára.³³ A *Peacekeeping* menüpont nem érhető el, így a jelenleg folyó munkálatokról semmi nem derül ki, és a közvélemény álláspontját kutató

³⁰ <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unamid/background.shtml>

³¹ <http://unamid.unmissions.org/Default.aspx?tabid=10997&language=en-US>

³² Alapvető tények az ENSZ-ről (2013), 98.

³³ Az ONUB-művelet ezzel a névvel 2006 decemberéig tartott.

Public Opinion Survey-t is törölték. Sem a fényképek, sem a sajtóközlemények (amelyek egyébként az ENSZ honlapjára irányítanak át) nem érhetőek már el. A honlapon egyedül 2006-os adatok, dokumentumok és sajtóanyagok tekinthetők meg, így kevés információt szerezhetünk.

Az Afrikai Unió honlapjáról annyit tudhatunk meg, hogy az ENSZ Biztonsági Tanács a 2004. november 18. és 19. között, Nairobitan megrendezett ülésén szorosabbra fűzte kapcsolatát az Afrikai Unióval, és megegyeztek abban, hogy a következő elnökválasztásig az ENSZ-haderő nem hagyja el az országot. A galériában található számos kép egyikén sem szerepelnek katonák, de még fegyverek sem.

Összegzés

A békefenntartás magasztos ideája, az emberiség békéje demokratikus országok alkotmányában, alapjogi dokumentumokban, világszervezetek alapító okmányaiban rögzített érték. A világháborúk és a fegyverkezési verseny rádöbbenette a világ vezetőit, hogy a békefenntartás prioritást élvező, fontos ügy; a béke felé vezető út pedig komoly kiadásokkal, katonákkal és közös biztonságpolitikai elvekkel van kikövezve. A nemzetközi nonprofit szervezetek, uniók azonban nem csak a békefenntartásra specializálódtak; gazdasági kapcsolataik és a politikai összefogás révén a világ országai egyre magasabb fokon integrálódnak, esetenként távolodnak, majd újra összefognak. A mindenre kiterjedő szervezetet, a tagországokat közös célok kötik össze, amelyek üzeneteken keresztül jutnak el a döntéshozókhoz és a polgárokhoz. Kontinenseken átívelő kommunikáció jön létre, amely hozza-viszi a béke(fenntartás) jelentéseit. Ezeknek azonban megtervezett, adekvát üzeneteknek kell lenniük, meghatározható célsoporttal.

Nehéz megállapítani, hogy a kapcsolat határozza meg a szabályokat, vagy a szabályok a kapcsolatot; manapság előbb „illik” a tárgyalóasztalhoz ülnie a sértett feleknek, mintsem terrorcselekményeket elkövetni és mérszárlással fenyegetőzni. A békefenntartásban elv és haszon versenye bontakozik ki: a békéért harcolni szükséges és kell, de nincsen objektív mérték a siker mérésére, ezért nehéz megmondani azt, hogy a költséges beavatkozásnak van-e értelme. Vannak, akik azt mondják, hogy nincsen. És vannak, akik hisznek egy olyan világ megteremtésében, amelyet a józan ész, az egyeztetés és a közös érdekek kölcsönös szem előtt tartása vezérel. Vannak olyan esetek, amikor a problémák rejtve maradnak a nagyközönség számára: ezek a fejlődő, gazdaságilag visszamaradott, információáramlástól elzárt térségek polgárháborúi, amelyekre nem lehet ráhúzni pusztán az „etnikai konfliktus” kifejezést, a probléma ugyanis sokkal mélyebben gyökerező, gyakran a gyarmatvilág szét-esése óta létezik. Afrika országai rengeteg munkát adnak a békefenntartó szervezeteknek; az egymásból kinövő hadműveletek pénzt és emberleteket követelnek. Esetenként nehéz dolga van az ENSZ-nek és az Afrikai Uniónak, ha reálisan akarják tájékoztatni a világot az afrikai békeműveletekről: a technikai fejletlenség kevés lehetőséget ad az afrikai közvélemény széles körű, illetve a világ polgárainak pontos tájékoztatására. A sikerek nem kerülnek igazán reflektorfénybe – például Burundi esetében –, míg az (átmeneti) kudarcokról nem feltétlenül kap teljes képet a világ.

Az ENSZ kidolgozott PR-stratégiájának egyes elemeit hatékonyan lehetne beépíteni az Afrikai Unió gyakorlatába – a honlapok karbantartása, frissítése mellett érdemes volna az Uniónak is több olyan üzenetet továbbítani a kontinens lakói felé, amelyek az egység fontosságára mutatnak rá, Afrikában ugyanis ez okozza a legtöbb problémát. A PR feladata természetesen nem az erőszakos asszimiláció, hanem a tudatos kommunikáció: a helyzetről való ésszerű, körülményeknek megfelelő tájékoztatás egy fontos lépés lehetne afelé, hogy az

Afrikában élők jobban megérthessék egymást. Ehhez azonban az Unió kommunikációjáért felelős szakemberek, köztük a magyar CIMIC-szakemberek képzését is szükséges lenne bővíteni a Public Relations és Public Affairs alapvető tematikáival, az afrikai kommunikáció jellegzetességeinek, nehézségeinek figyelembevételével. Már csak azért is, mert az elkövetkezendő években Magyarország az EU és a NATO tagjaként egyre több feladatot kell hogy vállaljon a fekete kontinensen, így növekvő létszámban szolgálhatnak magyar katonák az afrikai műveletekben.

Az afrikai békefenntartó műveletek PR-ja kihívásokkal teli terület, amely átfogó kommunikációs stratégiák kidolgozására vár. Szaktudással és komoly munkával a világ békefenntartásról való ismeretei bővíülhetnek, többen állhatnak az afrikaiak ügyei mellé, nagyobb figyelmet kaphatna egy-egy siker.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alapvető tények az ENSZ-ről. Magyar ENSZ Társaság, 2013.
- Badó Attila – Bence Máttyás – Bóka János – Mezei Péter (szerk.): *A jogrendszer világa*. Pro Talentis Universitatis Alapítvány, 2012.
- Dr. Besenyő János: *Háború Európa előterében: A Mali krízis*. 2013. http://www.bhka.hu/Besenyő_János-Mali.pdf
- Dr. Gömbös Ervin (szerk.): *Az ENSZ és az EU együttműködése*. Magyar ENSZ Társaság, 2003.
- Dr. Gömbös Ervin: *Magyarok az ENSZ apparátusában*. In. Külügyi Szemle, 2008. nyár
- Dr. Szelei Kiss Gyula: *Az ENSZ, az Európai Unió és az Egyesült Államok*. In. Az ENSZ és a NATO, Magyar ENSZ Társaság, 2002.
- Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations, Peacekeeping Best Practices Unit, Department of Peacekeeping Operations, United Nations, December 2003
- Ismail I Ahmed – Reginald Herbold Green: *The heritage of war and state collapse in Somalia and Somaliland: local-level effects, external interventions and reconstruction*, <http://www.somalijna.org/downloads/Heritage%20of%20war%20%26%20state%20collapse.pdf>
- Kees Homan: *Operation Artemis in the Democratic Republic of Congo*, in: European Commission: *Faster and more united? The debate about Europe's crisis response capacity*. May 2007. 151–155.
- Kiss Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István: *Országismertető – Szómália*, Székesfehérvár, 2010.
- Lattmann Tamás: *A szómáliai kalózkodás kérdése a nemzetközi jogban és azon túl*. Nemzet és Biztonság, 2010. november, 66–76.
- Norman Sempijja: *Operation Artemis in the DR Congo: Factors why it was carried out by the European Union*, Kingston University London, Working Paper Series. No. 9, May, 2008.
- Szeles Péter: *Public Relations a gyakorlatban*. Budapest, Geomédia Kiadói Rt., 1999.
- Tisovszky János: *Az ENSZ és a békefenntartás*. Magyar ENSZ Társaság, 1997.

Steinbach György alezredes:

A KORMÁNYZATI STRATÉGIAI IRÁNYÍTÁS RENDSZERE – A HONVÉDELMI TÁRCA HELYE, SZEREPE, FELADATAI A RENDSZERBEN

Kétezer milliárd forint uniós forrás áll Magyarország rendelkezésére 2011–2013 között, melynek révén megerősödhet a gazdaság, növekedhet a foglalkoztatás és nem utolsósorban, a mai színhez képest magasabb és a társadalom által elvárt színhez igazodó teljesítményt nyújthat a magyar közigazgatás. A szerző tanulmánya a Hatásvizsgálatok és a kormányzati stratégiai irányítás rendszere egyes ágazati dokumentumainak elkészítése, valamint alkalmazási gyakorlatának támogatása a Honvédelmi Minisztériumban című Államreform Operatív Program (ÁROP) 1.1.19-2012-2012-0001 kódjelű projektjéhez – „1/B A tárca intézményi munkatervének kidolgozásához kapcsolódó feladatok, tanulmányok készítése, a tervezési folyamat hatékonyságának vizsgálata” – készült.

Az ÁROP 1.1.19. projekt kapcsolódása a Kormányzati Stratégiai Irányítás Rendszeréhez

A 2011-ben indult Magyar Zoltán-program kezdetekor készített felmérések azt mutatták, hogy európai uniós összehasonlításban Magyarország igen rosszul állt a közigazgatás fejlesztése tekintetében. Több szempontból is összevetették a fejlett államok közigazgatás-fejlesztésre irányuló tevékenységét; a sorban hazánk az utolsók között szerepelt, ezért a program elsődleges célkitűzéseként a magyar közigazgatás állapotának, hiányosságainak felmérését, majd ezek tükrében modernizációját, fejlesztését határozták meg.

A program lényeges eleme, hogy nagy súlyt helyez az erre a célra rendelkezésre álló európai uniós források kihasználására. Az akciótervekben található pályázatok és kiemelt projektek igazodnak az Új Széchenyi Terv kiterjesztési pontjaihoz, így az Államreform Operatív Program (ÁROP) a magyar körülmények között újradefiniálja a közigazgatás rendelkezésre álló alaperőforrások sorából a személyzet és a folyamatok felhasználásának optimumát. Elsősorban az Államreform Operatív Programban jelennek meg a fentebb említett források. Ennek keretei között írták ki a *Hatásvizsgálatok és stratégiák elkészítése* című pályázati felhívást, amely kifejezetten a központi államigazgatási szerveknek, minisztériumoknak szolt.

A „Hatásvizsgálatok és a kormányzati stratégiai irányítás rendszere egyes ágazati dokumentumainak elkészítése, valamint alkalmazási gyakorlatának támogatása a Honvédelmi Minisztériumban” elnevezésű pályázat általános célja, hogy a minisztériumi tisztviselők és katonák számára elősegítse a stratégiai tervezésre és a hatásvizsgálatok elvégzésére vonatkozó új jogi környezet gyakorlati alkalmazását, amit a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) kormányrendelet (a továbbiakban: KSIR-rendelet) ír elő.¹

¹ A KSIR-rendelethez kapcsolódik a kormányzati stratégiai dokumentumok felülvizsgálatával kapcsolatos feladatokról szóló 1657/2012. (XII. 20.) Korm. határozat, mely a kormányzati stratégiai irányítási rendszer áttekinthetővé és egységessé tétele érdekében feladatul szabta a honvédelmi miniszternek a Magyar Honvédség további fejlesztésének irányairól szóló 51/2007. (VI. 6.) OGY határozat felülvizsgálatát.

1. ábra. Stratégiai tervdokumentumok
Forrás: a szerző

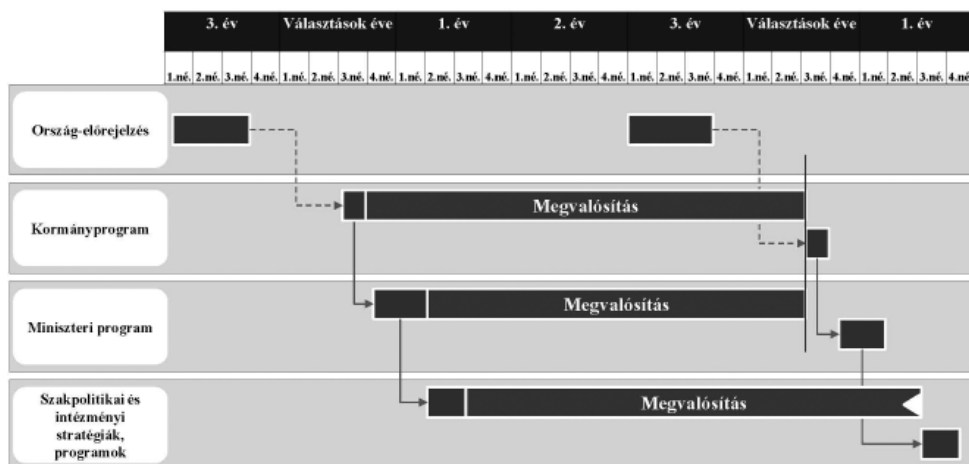
A közelmúltban rendezték meg a Stefánia-palotában az ÁROP 1.1.19. projekt féléves előrehaladását összegző értekezletet, melyet a Honvédelmi Minisztérium védelempolitikáért és védelmi tervezésért felelős helyettes államtitkára nyitott meg.² Természetesen a tárcánál nem maga a stratégiai tervezés jelentett újdonságot. Siklósi Péter beszédében hangsúlyozta: a KSIR-rendelet megalkotása során kiderült, hogy a tárcák között éppen a HM az egyik, amely kellő hangsúlyt helyez a stratégiai tervezésre, és nincsenek elmaradásai ezen a téren. Az említett rendelettel a stratégiai tervezés okmányait, folyamatait egységesítették az államigazgatásban, a tárcánál tehát elsősorban ez jelentett újdonságot.

A projekt keretében – a különböző szakterületeket érintő hatásvizsgálatok elvégzése mellett – folyik az előírt tartalmi és formai követelményeknek megfelelő stratégiai dokumentumok (a HM Intézményi Munkaterve, a Szakpolitikai Stratégia, a tervezéshez szükséges Tervezési módszertani kézikönyv) összeállítása, és folyamatban van a 2012 decemberében elfogadott Nemzeti Katonai Stratégia implementációjának végrehajtása.

KSIR-rendelet – az alapok

A 2012. március 31-től érvényes KSIR-rendelet hatálya a kormányra, a minisztériumokra, a kormányhivatalokra, a központi hivatalokra és a rendvédelmi szervekre, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalokra mint az államszervezet sarokbástyáira terjed ki. Lényeges különbségként kell megállapítanunk, hogy míg az 1947-től előbb három-, majd öt éves tervek formájában megvalósult tervegazdálkodás a gazdaság minden szektorát központilag szabályozta, az állam(párt)/kormány döntött a javak használatáról, a megtermelő termékek

² <http://www.honvedelem.hu/cikk/38977>

2. ábra A dokumentumok időbeli egymásra épülése

Forrás: a szerző

fajtájáról és mennyiségéről, valamint a bevételek elosztásáról, addig a KSIR-rendelet csupán az államapparátus hatékony, terv szerinti működésének kereteit kívánja megszabni az új kormányzati stratégiai irányítási rendszerrel. Más szavakkal, ha az állam működésére a költségvetésből biztosított keretet törvényesen és optimálisan kívánjuk elkölteni adott idő alatt, azt részletesen meg kell tervezni.³

A KSIR-rendelet alapelveként határozza meg a stratégiai tervdokumentumok és a kapcsolódó kormányzati intézkedések összhangját és hierarchikus egymásra épülését annak érdekében, hogy a kormányzati tevékenység kiszámíthatóan, előre programozottan valósuljon meg a nemzeti érdekek és nemzetpolitikai célok érvényesülésének szolgálatában. Meghatározza továbbá a stratégiai tervdokumentumok előkészítésére, társadalmi véleményezésére, elfogadására, közzétételére, megvalósítására, nyomon követésére, valamint előzetes, közbeni és utólagos értékelésére, továbbá felülvizsgálatára vonatkozó követelményeket.

Az 1. ábrán⁴ felsorolt stratégiai tervdokumentumok, hosszú (több mint 10 év), közép- (4–10 év) és rövid (1–4 év) távra vonatkozóan tekintenek előre a jövőbe. *(A félkövér betűkkel jelölt dokumentumok kötelezően előkészítendőek – S. Gy.)* A 2. ábra⁵ az egyes dokumentumok időbeli egymásra épülését mutatja meg.

A stratégiai tervdokumentumok fajtái, kapcsolódásuk a honvédelmi tárcához

Az első alkalommal 2013. december 31-ig kidolgozandó *ország-előrejelzés* olyan tudományos, szakmai szempontból elismert személyekből álló bizottság által kidolgozott, hosszú távú, kötelezően előkészítendő stratégiai tervdokumentum, amely tartalmazza:

- a tervezett időtávon belül a Magyarországot érintő külső hatások és kockázatok, valamint a belső kihívások és fejlődési lehetőségek előrejelzését és azonosítását;

³ Steinbach, 2013, 6.

⁴ Nemes – Csanády, 2013.

⁵ Nemes – Csanády, 2013.

- a tényekkel, illetve tudományos eredményekkel megalapozottan értékelhető és valószínűsíthető társadalmi, gazdasági, kulturális, környezeti folyamatok és hatások elemzését, valamint
- az átfogó fejlődési irányvonalak, trendek és lehetséges jövőbeni forgatókönyvek elemzését.

Az ország-előrejelzés előkészítéséről a kormány dönt, de tervezetét társadalmi véleményezésre kell bocsátani az összkormányzati honlapon közzétéve, és biztosítani kell, hogy bárki digitális formában véleményezhesse azt. Mivel az államszervezetet is végső soron az adófizetők forintjai tartják fenn, igen nagy jelentősége van a rendelet által e módon biztosított társadalmi kontrollnak.

A *zöld könyv* valamely más stratégiai tervdokumentum előkészítése érdekében készített vitaindító, kötetlen struktúrájú és tartalmi elemeket tartalmazó, középtávú, nem kötelezően előkészítendő stratégiai tervdokumentum. A zöld könyv felhívja a figyelmet valamely ágazat, szakpolitikai terület legfontosabb megoldatlan kérdéseire, és kezdeményezi, hogy az érintett szervek a kérdésekkel a kormányzati stratégiai irányítás keretein belül foglalkozzanak.

A *hosszú távú koncepció* egy adott szakpolitikai területről készült részletes, hosszú távú, a kormány által elfogadandó, de nem kötelezően előkészítendő stratégiai tervdokumentum, amely

- azonosítja a szakpolitikai területtel kapcsolatos legfontosabb problémákat;
- meghatározza a jövőképet és
- a jövőképen alapuló kiemelt célokat, valamint
- a beavatkozási irányokat, kockázatokat és a fontosabb eszközöket.

A honvédelmi tárca hosszú távú tevékenységének irányát meghatározó, Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiáját a kormány 2012. decemberben fogadta el a 1656/2012. (XII. 20.) korm. határozattal.^{6,7}

A Nemzeti Katonai Stratégia (a továbbiakban: NKS) célja, hogy Magyarország Alaptörvényével, a védelmi szféra tevékenységét meghatározó jogszabályokkal, az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének Stratégiai Koncepciójával, valamint az Európai Biztonsági Stratégiával összhangban, továbbá a Nemzeti Biztonsági Stratégiában lefektetett elvek alapján kijelölje azokat a stratégiai szintű célkitűzéseket, irányokat, eszközöket és forrásokat, amelyek révén a Magyar Honvédség teljesítheti küldetését.

Az NKS a Magyar Honvédség megújulásának egyik fontos eszközeként, vizionálva a nemzetközi biztonsági környezetet, közép- és hosszú távú iránymutatást nyújt a Magyar Honvédség számára, meghatározva az ország védelmében és érdekeinek érvényesítésében betöltött szerepét. Az NKS ennek érdekében, a rendelkezésre álló korlátozott költségvetési erőforrások következtében meghonosítandó, a hatékonyságra törekvő új szemléletmód tükrében, kijelöli a haderő alkalmazásának és fenntartásának fő elveit, fejlesztésének irányait, meghatározza azokat a célokat és eszközöket, amelyek révén a Magyar Honvédség korszerű, rugalmasan és hatékonyan alkalmazható képességekkel, kiegyensúlyozott struktúrával rendelkező haderővé válik.

⁶ 1656/2012. (XII.20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról.

⁷ A kormányzati stratégiai dokumentumok felülvizsgálatával kapcsolatos feladatokról szóló 1657/2012. (XII. 20.) Korm. határozat a honvédelmi miniszter feladatául szabta, hogy 2013. március 31-ig dolgozza ki és terjessze a kormány elé Magyarország új Nemzeti Katonai Stratégiáját. (E tanulmány zárásakor – 2013. szeptember – még a 2012. december 20-án elfogadott NKS a hatályos.)

Az ÁROP 1.1.19. projekt keretében 2013 első félévében fő feladat volt az NKS megismertetése a társadalommal. Megtörtént a kommunikációs stratégia kidolgozása, az NKS-t angol nyelvre fordították, majd kiadványként megjelent angol és magyar nyelven, előadás-sorozatra került sor, valamint az NKS-t bemutató számos cikk jelent meg.

A 2013-as év hátralévő részében az NKS-t tágabb kontextusba helyező elemzések megírását és az egységes értelmezését segítő kézikönyv kidolgozását végzik a 3. számú alprojekt tagjai.

A *fehér könyv* egy szakpolitikai területről készített átfogó, más stratégiai tervdokumentum megalapozását szolgáló rövid vagy középtávú, miniszteri intézkedésre – nem kötelezően – előkészítendő stratégiai tervdokumentum, amely

- azonosítja az adott szakpolitikai területre köthető legfontosabb, kormányzati lépéseket igénylő problémákat;
- bemutatja az adott szakpolitikai területen elérendő rövid vagy középtávú célkitűzéseket, és
- konkrét problémákkal kapcsolatban megoldási lehetőségeket vázol fel, beavatkozási módokra tesz javaslatot.

Szintén 2013 végéig kell első alkalommal kimunkálni a kormány által elfogadandó *nemzeti középtávú stratégiát*, mely olyan átfogó, horizontális megközelítésű társadalmi, gazdasági, környezeti célrendszert leíró, a célok elérését bemutató, középtávú, kötelezően előkészítendő stratégiai tervdokumentum, amely tartalmazza

- az átfogó társadalmi, gazdasági, környezeti helyzetelemzést;
- a jövőképet és az érintett közpolitikai célkitűzések meghatározását;
- a beavatkozási területek és eszközök beazonosítását;
- a beavatkozások pénzügyi hátterének meghatározását és
- a megvalósítás alapelveit.

Ezen dokumentum elfogadása előtt vizsgálni kell, hogy megvalósítása milyen hatással lenne az érintett társadalmi, gazdasági, környezeti problémára, szakpolitikai területre és földrajzi egységekre, illetve a benne foglaltak mennyiben szolgálják a kitűzött célok megvalósulását. Tervezete szintén társadalmi véleményezésre bocsátandó.

A *szakpolitikai stratégia* egy adott szakpolitikai területre vonatkozó jövőkép elérésének középtávú, nem kötelezően előkészítendő stratégiai tervdokumentuma, amely tartalmazza

- az adott szakpolitikai terület részletes helyzetelemzését és helyzetértékelését;
- az adott szakpolitikai területen megvalósítandó mérhető célokat;
- a szükséges beavatkozások területének és eszközeinek pontos meghatározását;
- a szükséges beavatkozások személyi, tárgyi, szakmai, anyagi és szervezeti feltételeit, valamint
- a megvalósítás, a nyomon követés és az értékelés alapelveit és rendszerét.

Előkészítésének megkezdéséről, majd elfogadásáról a kormány dönt, tervezetét társadalmi véleményezésre kell bocsátani.

A honvédelmi tárccánál szintén az ÁROP 1.1.19. projektbe illesztve, a Védelmi Tervezési Főosztály vezetésével folyik a szakpolitikai stratégia összeállítása. A 2. sz. alprojekt tagjai jelenleg az év első felében elkészült, mintegy ezer oldalnyi tanulmány feldolgozását, szintetizálását hajtják végre.

Az *intézményi stratégia* a kormányhivatalokra, a központi hivatalokra, a rendvédelmi szervekre, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalokra vonatkozó szakmai és

szervezeti feladatokat megfogalmazó középtávú, nem kötelezően előkészítendő stratégiai tervdokumentum, amely tartalmazza

- a szervezetre vonatkozó mérhető működési és fejlesztési célokat és az ezek alapján elvégzendő feladatokat;
- többszintű közigazgatási szerv esetén az alacsonyabb szintű szervek működési és fejlesztési céljait és az ezek megvalósítását szolgáló beavatkozások célterületeit és ezek eszközeit;
- a szükséges költségvetési források meghatározását és ütemezését; valamint
- a nyomon követés elvégzéséért felelős szerv, szervezeti egység vagy személy meghatározását.

Az intézményi stratégiát minisztérium esetében a miniszteri program tartalmazza. Az intézményi stratégia előkészítéséről az adott szakpolitikai területért felelős miniszter dönt, az előkészítésért az adott szerv vezetője felel, valamint elfogadásáról a szervezet irányító vagy felügyelő miniszter dönt.

A fővárosi és megyei kormányhivatal esetében a hivatalra és a szakigazgatási szervekre vonatkozó intézményi stratégiát a kormány megbízott készíti elő. A fővárosi és megyei kormányhivatal szakigazgatási szerveire vonatkozó szakmai célkitűzéseket a szakigazgatási szervezet irányító miniszter által elfogadott miniszteri program tartalmazza.

A jogszabály által szakmai függetlenséggel felruházott kormányhivatal intézményi stratégiáját a felügyeletet ellátó miniszter előterjesztésére a kormány fogadja el.

A KSIR-rendelet értelmében első alkalommal 2014. december 31-ig kell elfogadni a *miniszteri programot*, mely az összkormányzati célkitűzések érvényesítését szolgáló, a miniszter vezetése alatt álló minisztérium által megvalósítandó középtávú feladatokat meghatározó, a miniszterelnök megbízatásának idejére szóló, kötelezően előkészítendő stratégiai tervdokumentum. A miniszteri program tartalmazza

- a miniszter feladat- és hatáskörébe tartozó szakpolitikai területekre vonatkozó jövőképet és célokat;
- a minisztériumra vonatkozó intézményi stratégiát és
- a miniszter által irányított vagy felügyelt központi államigazgatási és egyéb szervekre vonatkozó működési és fejlesztési célokat.

A *szakpolitikai program* rövid távú, a vonatkozó stratégiák megvalósítására fókuszáló, szintén miniszteri intézkedésre, nem kötelezően előkészítendő stratégiai tervdokumentum, amely tartalmazza:

- a vonatkozó stratégiákban kijelölt, mérhető célokat,
- ezek eléréséhez szükséges beavatkozásokat és azok részletes meghatározását,
- a teljesítéshez szükséges személyi, tárgyi, szakmai, anyagi és szervezeti feltételeket, a feladatok megvalósítására megállapított határidőket és felelősöket (cselekvési terv),
- a nyomon követés és az értékelés alapelveit és ezek részletes tervét.

Az első alkalommal 2012. december 31-ig elkészített *intézményi munkaterv* egy nap-tári évre szóló intézkedési és erőforrás-felhasználási, rövid távú, kötelezően előkészítendő stratégiai tervdokumentum, amely tartalmazza

- az adott időszakra vonatkozó szervezeti célokat, programokat és intézkedéseket, ezek teljesítési határidőit;
- a fentiek teljesítéséhez szükséges személyi, tárgyi, szakmai és szervezeti feltételeket; valamint a teljesítéséért felelősök meghatározását.

A minisztériumra vonatkozó intézményi munkaterv előkészítéséért és az elfogadását követően az abban foglaltak teljesülésének nyomon követéséért a minisztérium szervezeti és működési szabályzatában meghatározott állami vezető felel. A minisztérium intézményi munkaterve a tárgyévet követő első naptári évre vonatkozó előzetekintést is tartalmaz, melyben a tárgyéből áthúzódó, vagy a már ismert, de csak a tárgyévet követő időszakban megkezdődő programokat és intézkedéseket be kell mutatni.

A minisztérium intézményi munkatervét az adott minisztériumot vezető miniszter fogadja el, és elfogadását követően a tervet a minisztérium belső honlapján elérhetővé kell tenni. A nyomon követése során készített beszámolót a kormányzati tevékenység összehangolásáért felelős miniszternek a tárgyévet követő január 15-ig meg kell küldeni.

A kormányhivatalokra, a központi hivatalokra, a rendvédelmi szervekre, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalokra vonatkozó intézményi munkatervet a szerv vezetője készíti elő, és azt a tárgyév január 15-ig az irányító vagy felügyelő miniszternek megküldi. A szervet irányító vagy felügyelő miniszter a tárgyév február 15-ig fogadja el.

A jogszabály által szakmai függetlenséggel felruházott kormányhivatal intézményi munkatervét a felügyeletet ellátó miniszter előterjesztésére a kormány fogadja el.

A Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban: HM) intézményi munkatervével szemben is elvárás az a KSIR-rendeletben megfogalmazott alapelv, mely szerint előkészítése, elfogadása és megvalósítása során biztosítani kell, hogy

- a benne foglaltak megvalósíthatóak legyenek;
- a megvalósítás pénzügyi háttere adott legyen, valamint a pénzügyi ráfordítások arányban álljanak az elérni kívánt eredményekkel;
- az eredmények társadalmi, gazdasági, környezeti szempontból fenntarthatóak legyenek;
- az érintett szakpolitikai területre vonatkozó vagy ahhoz kapcsolódó stratégiai tervdokumentumok egymásra épülő rendszert alkossanak, valamint illeszkedjenek az összkormányzati célkitűzésekhez és a más szakpolitikai területekre vonatkozó stratégiai tervdokumentumokhoz.

A HM intézményi munkaterv összeállítása, egyeztetése és jóváhagyása a közigazgatási államtitkár jóváhagyásával évente kiadott „Elgondolás”⁸ és annak mellékletét képező „Ütemterv” szerint történik, a hatályos HM Szervezeti és Működési Szabályzat szerint erre hivatott szervezet, a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály (a továbbiakban: HM TKF) koordinációjában. A honvédelmi tárcanál az egyes honvédelmi szervezetek éves és havi munkaterveinek elkészítésével összefüggő feladatokról szóló 140/2011. (XII. 27.) HM utasítás⁹ alapján a munkatervezés célja: Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájából, Nemzeti Katonai Stratégiájából, a jogszabályokból, a közjogi szervezetszabályozó eszközökből, a kormány munkatervéből, a haderőfejlesztés irányait hosszú és rövid távra meghatározó stratégiai tervdokumentumokból a HM-re, a honvédelmi miniszter közvetlen alárendeltségébe tartozó szervezetekre, valamint a Honvéd Vezérkar főnök közvetlen alárendeltségébe tartozó szervezetekre háruló feladatok és ellenőrzések lebontása a tárgyévre, illetve a havi terveket illetően a tárgyhónapra.

⁸ 2012-ben a 1023-2/2012. ny.t. számú Elgondolás a honvédelmi tárca 2013. évi fő feladatainak és a 2014–2015. évi tevékenysége fő irányainak meghatározására vonatkozó HM utasítás, valamint a Honvédelmi Minisztérium 2013. évi intézményi munkaterv kidolgozására.

⁹ 140/2011. (XII. 27.) HM utasítás az egyes honvédelmi szervezetek éves és havi munkaterveinek elkészítésével összefüggő feladatokról.

A munkaterv lehetővé teszi a feladatok és ellenőrzések végrehajtásának a felelős és az együttműködő szervek, szervezetek közötti összehangolását, ezen felül biztosítja a feladatok kidolgozásának és az előterjesztések elkészítése vagy benyújtása határidejének meghatározását, továbbá a feladatok végrehajtásának számon kérhetőségét. A munkatervben csak azok a feladatok szerepeltethetők, amelyeknek költségvetési fedezete biztosított.¹⁰

A munkatervnek az előjárói akarat realizálását kell elősegítenie. A jó terv megakadályozza, hogy a mindennapi események sodrása irányítsa az alárendeltek, a törzs tevékenységét; kizárja a párhuzamosságot, a feladatok elsikkadását; elősegíti az erők és eszközök helyes elosztását; nyugodt munkahelyi légkört teremt és erősíti a törzs összekovácsoltságát.¹¹

A nyomon követés szükségessége, lehetséges irányai – a honvédelmi tárca intézményi munkatervének összeállítása új alapokon

Írásom elején esett szó a nyomon követésről, melynek fogalma gyakran keveredik az ellenőrzéssel és az értékeléssel. A nyomon követés a megfigyelt tárgy adott pillanatban érvényes állapotát írja le, célja annak figyelemmel kísérése, hogy az adott tervdokumentum programjai, akciói, feladatai, projektjei hogyan segítik a célkitűzések elérését. Ennek megfigyeléséhez olyan mutatórendszert alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy folyamatosan tájékoztassa a program irányítóját az előrehaladásról. A nyomon követési rendszer leírása a stratégiák kötelező tartalmi eleme.

A nemzetközi kutatások eredményei azt bizonyítják, hogy a közzféra teljesítményének mérése, rendszeres beszámoltatása révén sokkal megbízhatóbb és kiszámíthatóbb – átláthatóbb – közigazgatási és közszolgáltatási rendszerek alakíthatók ki.

Az ÁROP 1.1.19. projekt során a HM Kontrolling Főosztály által végzett kutatás¹² megállapította, hogy általánosságban a HM intézményi munkaterve közelít a KSIR-rendelet előírásaihoz, azonban:

- a munkaterv inkább tevékenységi irányokat, feladatokat, mintsem konkrét célokat és ahhoz tartozó cselekvési programokat tartalmaznak;
- nem tartalmazzák teljeskörűen a teljesítéséhez szükséges személyi, tárgyi, szakmai és szervezeti feltételeket;
- a munkaterv nem rendelkezik mérőszámokkal – így a feladatok és folyamatok állapota nem mérhető;
- a jelenlegi adatstruktúra és csoportosítás nem felel meg megbízható mérőszámok kialakításához – a mérési rendszer adatbázisának kialakításához nem szolgáltat megfelelő minőségű adatokat;
- a munkaterv tervdimenziói lényegében technikai jellegűek, önmagukban, beszámoltatás nélkül nem szolgálják a nyomon követést, nem biztosítanak alapot a stratégiai célok elérésének méréséhez;
- a tervezés szempontjából kulcsfontosságú, hogy a tárca komplex feladatrendszere képesség alapon megfogható legyen, ezért szükségszerű egy olyan, az operatív döntéshozatalt támogató mérőszámrendszer bevezetése, amelyből objektivitása, átfogó jellege révén egyértelmű következtetések vonhatók le.

¹⁰ Cserpes, 2013, 4.

¹¹ Gyenes, 2013, 25.

¹² Bognár és mások, 2013

A fenti hiányosságok kiküszöbölését is segítheti a HM TKF által menedzselte és a HVK Híradó, Informatikai és Információvédelmi Csoportfőnökség, valamint az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár által informatikailag támogatott, 2013-ban a honvédelmi tárcanál kialakítandó, Share Point alapú elektronikus munkatervező rendszer.

Amíg a jelenlegi rendszer tulajdonképpen a Microsoft Excel alapú bedolgozásokból a rekordok kivágásával, beillesztésével és tetemes időt felemészítő egyeztetésével, viszonylag nagy hibaszázalékkal, manuálisan történő építkezést takar, addig az új rendszer a megfelelő szerkesztői, jóváhagyói és egyéb jogosítványok rendszerének kialakításával nagymértékű automatizálási folyamatot fog létrehozni.

Várhatóan jelentősen növekedni fog a tervek naprakészsége, a jelzett mérőszámrendszer beépítésével a nyomon követhetőség, valamint az intézményi munkatervből a havi tervek leképezése is sokkal egyszerűbbé válik, egészen katonaiszervezet-szintig lemenően. Az időközben bekövetkező, a feladatok szükségszerű változásából eredő pontatlanság csökkenése szintén prognosztizálható.

A jelenleg hatályos Információ Kapcsolati Rendszernek ugyanezen alkalmazással történő futtatása szintén számottevő időmegtakarítást fog eredményezni.

Természetesen, az új rendszer bevezetését meg kell előznie egy – a szűkebb körű végrehajtó állomány bevonásával történő – teszt jellegű üzemeltetésnek, hogy a kezdeti hibák, esetleges félreértelmezések még idejekorán felszínre kerülhessenek. A tesztüzem tapasztalatainak levonását követően, a hibák kiküszöbölése után, a tárca teljes munkatervező állományának oktatására még 2013-ban sort kell keríteni.

A már említett Tervezési módszertani kézikönyv összeállítása is a rendszer elkészültének és tesztelésének függvénye.

Az egyes honvédelmi szervezetek éves és havi munkaterveinek elkészítésével összefüggő feladatokról szóló HM-utasítás átdolgozása, esetlegesen új kidolgozása az új rendszer kialakításával mindenképpen szükségszerűvé válik. Ez szintén a tesztüzem tapasztalatainak levonása után kell hogy kiderüljön, hiszen az új technológia új szabályozást igényel.

A 2014. évi intézményi munkaterv kidolgozása során ki fog derülni a valóságos időráfordítás-szükséglet, a remények szerint akár egy hónappal is csökkenhet az intézményi munkaterv mint igen szerteágazó, sok szakterület tevékenységét felölelő stratégiai tervdokumentum elkészítésére szánt idő.

A tervezési időszak végén mindenképpen célszerűnek látszik a következtetések levonása, amely a rendszer működtetésének mind technikai, mind humán összetevőire értendő. A felszabaduló kapacitások egyéb feladatokra történő alkalmazása szintén a jövőbe mutató, majdani döntést igénylő kérdés.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet.

A kormányzati stratégiai dokumentumok felülvizsgálatával kapcsolatos feladatokról szóló 1657/2012. (XII. 20.) Korm. határozat.

140/2011. (XII. 27.) HM utasítás az egyes honvédelmi szervezetek éves és havi munkaterveinek elkészítésével összefüggő feladatokról.

1023-2/2012. nyt. számú Elgondolás a honvédelmi tárca 2013. évi fő feladatainak és a 2014–2015. évi tevékenysége fő irányainak meghatározására vonatkozó HM utasítás, valamint a Honvédelmi Minisztérium 2013. évi intézményi munkaterv kidolgozására.

- 1656/2012. (XII.20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának elfogadásáról.
- Cserpes István: *A tervezési rendszer tapasztalatai-1 (ÁROP 1.1.19. tanulmány)*; Székesfehérvár, 2013.
- Gyenes Mihály Róbert: *A tervezési rendszer tapasztalatai-2 (ÁROP 1.1.19. tanulmány)*; Székesfehérvár, 2013.
- Bognár Botond Nándor – Brunner Tamás – Cservényi Dóra – Markal Marietta: *Az intézményi munkaterv mérési és rendszerszervezési összefüggései (ÁROP 1.1.19. tanulmány)*; Budapest, 2013.
- Steinbach György: *Az intézményi munkaterv kidolgozásának feladatai (ÁROP 1.1.19. tanulmány)*; Budapest, 2013.
2013. július 4-én az intézményi munkaterv kidolgozásának tapasztalatai témájú konferencián elhangzott „Dr. Nemes Csaba – Csanády András: *A kormányzati tevékenység tervezésének feladatai, a 38/2012 korm. rendeletben meghatározottak alapján (sarokpontok – tapasztalatok – előretételek)*” című előadás. Budapest, 2013.

M. Szabó Miklós ny. altábornagy:

A ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEM A NATO-FELKÉSZÜLÉS SZOLGÁLATÁBAN (1998–1999)

A Honvédségi Szemle 2013/5. számában megismerkedtünk azzal a jelentős tevékenységgel, amivel a ZMNE szolgálta a Magyar Honvédség NATO-felkészülését az 1995–1997-es években. Azonban még hátra volt egy hosszú, kétéves „finis”...

A honvédelmi tárca illetékese 1997 végén bejelentette, hogy „a Magyar Honvédségben lezárult a szervezeti átalakítás... A minőségi felfejlesztés érdekében elkezdődött az ún. hosszú távú, 2013-ig szóló koncepció kidolgozása, melynek alapelvei: a folyamatosság és változás, a doktrinális és technikai váltás, az önkéntes haderő irányába mutató orientáció. Ebben célként a szervezeti konszolidációt, a képességalapú haderő kiépítését és a NATO-val való teljes interoperabilitás elérését jelölték meg.”¹

Különösen az utolsó fél mondatban foglaltak is közrejátszhattak abban, hogy az MHPK-VKF az 1997. december 22-én kelt 1867–1868. sz. parancsaival vezényelt 1998. január 12-étől március 6-áig 5 tisztet a ZMNE szakharcászati továbbképző; január 19-étől március 13-áig 15 főt a ZMNE NATO-orientációs felkészítő dandár-hadosztály törzstiszti; február 2-ától 20-áig 9 tisztet a ZMNE NATO-orientációs felkészítő zászlóaljparancsnoki; január 12-étől február 6-áig 13 főt – köztük Orosz Zoltán² alezredest – a ZMNE Repülőtiszt Intézet (RI – Szolnok) NATO-orientációs felkészítő repülő- és légvédelmi alegységparancsnoki; január 26-ától február 20-áig 12 tisztet a ZMNE RI repülő- és légvédelmi alegységparancsnoki, továbbá 17 tisztet és tiszthelyettest a február 2-a és 20-a között a ZMNE Hadtudományi Karon (HK–Szentendre) zajló NATO-orientációs felkészítő szakasz-századparancsnoki tanfolyamra. Ugyanő, az 1997. december 15-én és 22-én kiadott 1834., 1899. és 1896. sz. parancsaival vezényelt 14 főt 1998. január 26-tól május 29-ig a ZMNE hadkiegészítési szaktanfolyamára; 9 tisztet január 5-étől március 27-éig a ZMNE RI (Szolnok) légiforgalmi irányító (ATC–ICAO–FONIA) tanfolyamára,³ továbbá január 5-től április 30-ig 5 főt a ZMNE zászlóalj törzstiszti; február 2–20-ig 1 hadnagyot a ZMNE HK-ra (Szentendre) NATO-orientációs felkészítő szakasz-századparancsnoki, valamint 1–1 tisztet január 19-étől március 13-áig a ZMNE NATO-orientációs felkészítő dandár-hadosztály törzstiszti, illetve február 2-ától 20-áig a ZMNE NATO-orientációs felkészítő zászlóaljparancsnoki tanfolyamra.⁴

¹ Szabó János: HADERŐ-átalakítás. Az ezredforduló haderőreformjának előzményei, jellemzői és perspektívája. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2001. 37.

² Dr. Orosz Zoltán (1956) altábornagy, vezérkarfőnök-helyettes, PhD.

³ ATC ICAO FONIA = Air-Traffic Controller International Civil Aviation Organisation Fonia Course.

⁴ Hadtörténelmi Levéltár Központi Irattár (HL KI) 1041/1/25. őrzési egység (ő. e.) A ZMNE rektorának 25. sz. határozata (1998. 01. 27.)

A NATO-kompatibilizáció szempontjából semmivel sem volt kisebb jelentőségű az aktív nyelvismeret sem, így ide is gőzerővel folyt a beiskolázás.⁵ E szerint, az MHPK-VKF az 1997. december 22-én kelt 1870. sz. parancsában 37 tisztet – köztük Buczkó Imre⁶ ezredest – vezényelt a ZMNE BKNYK 1998. január 5-től április 3-ig szervezett katonai szaknyelvi tanfolyamára. De a humán főcsoportfőnök sem maradhatott le: az ugyancsak december 22-én aláírt 1869. és 1860. sz. parancsaiban vezényelt a fenti terminusra és tanfolyamra 3 tiszthelyettest és 24 tisztet. Emellett, ugyancsak az MHPK-VKF az 1997. december 22-én kelt 1869. sz. parancsában vezényelt a ZMNE BKNYK-n (Békepartnerségi Katonai Nyelvképzési Központ) 1998. január 5-től április 3-ig szervezett intenzív idegen nyelvi tanfolyamára angol nyelvre 14 tisztet, valamint 1-1 tiszthelyettest és közalkalmazottat, továbbá franciára 1, illetve németre 4 tisztet. A Katonai Felderítő Hivatal főigazgatója a január 14-én kiadott 4. sz. parancsában 1 tisztet vezényelt január 5-től április 5-ig a ZMNE katonai szakanyaggal bővített intenzív német nyelvtanfolyamára.

Egy másik rektori határozat⁷ szerint a honvédelmi miniszter a február 28-án kelt 243. sz. határozatában 4 tisztet vezényelt március 3-ától május 29-éig a ZMNE Békepartnerségi Katonai Nyelvképzési Központ intenzív angol nyelvtanfolyamára. Az MHPK-VKF március 5-én kiadott 259. sz. parancsában vezényelt március 2–20-ig 15 tisztet a ZMNE NATO-orientációs felkészítést elősegítő szakasz-, századparancsnoki, illetve 7 főt a ZMNE NATO-orientációs felkészítést elősegítő zászlóaljparancsnoki, továbbá március 2–27-ig, valamint március 16-tól április 10-ig 13, illetve 12 tisztet a ZMNE (RI–Szolnok) NATO-orientációs felkészítő repülő- és légvédelmi alegység-parancsnoki tanfolyamára.

A magyarországi nyelvi felkészítés hatékonyságát jól bizonyítja, hogy míg korábban csak elvétve, 1998-tól mind több külföldi hallgató tanult a ZMNE BKNYK-ban.⁸

Április 10-én rektori határozat⁹ jelent meg a NATO-orientációs felkészítés keretében végzett alegység-parancsnoki tanfolyamok átadás-átvételéről, mivel az MH és az egyetem szervezeti struktúrájában időközben bekövetkezett változások szükségessé tették a tanfolyamok szervezésével és végrehajtásával kapcsolatos feladatok újrászabályozását. Az egyetemen végbement vertikális integráció keretében létrejött Katonai Alapozó és Továbbképző Központnak (KATK) alaprendeltetésénél fogva funkcionális feladata lett a tárgyban foglalt profilú tanfolyamok szervezése és az egyetem oktatási szervezeti egységeinek bevonásával a képzés lefolytatása. Ennek szellemében a KATK végezte a szakasz-, századparancsnokok részére az egyetem szentendrei, a repülő- és légvédelmi alegységparancsnokok részére a szolnoki képzőhelyekre tervezett tanfolyamok szervezési és előkészítési feladatait. Ennek érdekében a Magyar Honvédség illetékesével egyeztette a tanfolyamok időpontjait, az állomány összetételét. Az egyetemi karok és intézetek képviselőivel egyeztetve tervezte meg a tanórárendet. A tanfolyamok tematikáinak összeállításáért, a tananyagok készítéséért és korszerűsítéséért a Hadtudományi Kar dékánja által kijelölt tanszékek lettek a felelősek. A tanfolyamot 1998. június 1-jével adta át a HTK a KATK-nak.

⁵ HL KI 1041/1/29. ö. e. A ZMNE rektorának 29. sz. határozata (1998. 01. 27.)

⁶ Buczkó Imre (1949) dandártábornok, a légierő parancsnokának első helyettese, a hat magyar kiválasztott űrhajósjelölt egyike.

⁷ HL KI 1041/1/82 ö. e. A ZMNE rektorának 82. sz. határozata (1998. 03. 31.)

⁸ Prof. Szabó János: Haderóváltás Magyarországon. A rendszerváltás konfliktusai, kezelésük története és perspektívái a védelmi szektorban. 1989–2001. PolgART, Budapest, 2003. 184.

⁹ HL KI 1041/1/105. ö. e. A ZMNE rektorának 105. sz. határozata (1998. 04. 10.)

1. táblázat. A ZMNE BKNYK hallgatói létszáma

Ideje	Magyar hallgató (fő)			Külföldi hallgató (fő)			Összes hallgató (fő)			STANAG-csoportok
	Nyelvek			Nyelvek			Nyelvek			
	<i>angol</i>	<i>francia</i>	<i>német</i>	<i>angol</i>	<i>francia</i>	<i>német</i>	<i>angol</i>	<i>francia</i>	<i>német</i>	<i>angol</i>
1995–96. tanévben	137	15	19	12	-	-	149	15	19	
1996–97. tanévben	97	12	7	2	-	-	99	12	7	
1997–98. tanévben										
I. turnus (szept.)	98	1	4	2	-	-	100	1	4	
II. turnus (jan.)	98	4	4	-	-	-	98	4	4	
III. turnus (ápr.)	45	5	12	4	3	2	49	8	14	
1998–99. tanévben										
I. turnus (szept.)	87	8	6	2	-	-	89	8	6	10 fő
II. turnus (jan.)	81	3	4	4	-	-	85	3	4	14 fő
III. turnus (ápr.)	65	4	1	11	-	-	77	4	1	
1999–2000. tanévben										
I. turnus (szept.)	89	5	3	16	2	2	105	7	5	5 fő
II. turnus (jan.)	75	3	11	14	4	1	86	7	12	
III. turnus (ápr.)	39	2	3	20	5	2	59	7	5	
2000–2011. tanévben										
I. turnus (szept.)	46	0	4	41	6	3	87	6	7	13 fő
II. turnus (jan.)	31	0	1	30	6	5	61	6	6	14 fő
III. turnus (ápr.)	28	2	4	40	5	3	68	7	7	3 fő
2001–2001. tanévben										
I. turnus (szept.)	17	2	4	52	1	4	69	3	8	11 fő
II. turnus (jan.)	63	2	4	40	-	9	103	2	13	

Forrás: Prof. Szabó János: Haderóváltás Magyarországon. A rendszerváltás konfliktusai, kezelésük története és perspektívái a védelmi szektorban. 1989–2001. PolgART, Budapest, 2003. 184.

Június elején a rektor elrendelte az egyetem fejlesztése 1999–2003. közötti középtávú időszakára vonatkozó „Program” kidolgozását.¹⁰ A fő célkitűzések és feladatok megfogalmazásánál – egyebek mellett – olyan alapvető kérdésekre tartottak célszerűnek koncentrálni, mint: javaslat az egyetem hosszú távú célkitűzéseinek újrafogalmazására, különös tekintettel a NATO-csatlakozásból fakadó egyetemi feladatokra; a NATO-elveknek megfelelő eljárások és módszerek oktatásának bevezetése, illetve az oktatás feltételeinek megteremtése; a NATO-reagáló erőknek az MH részéről felajánlott egységek (alegységek) személyi felkészítésében való részvétel rendjének kialakítása; a NATO-országokban elfogadott védelmi tervezési rendszer oktatásba történő bevezetése; az átdolgozott hadműveleti és harcászati

¹⁰ HL KI 1041/2/36. ö. e. A ZMNE rektorának 156. sz. határozata (1998. 06. 09.)

szabályzatok (utasítások), fegyvernemi szakutasítások oktatására való felkészülés; a haderőnemi és fegyvernemi humánerőforrás-igényekhez igazodó, azt megalapozó egységes képzési, felkészítési, kiképzési, valamint továbbképzési rendszer kialakítása stb.

Az e témával kapcsolatos kiemelt figyelmet jelzi, hogy az 1998/99-es tanulmányi év oktatási-képzési feladataira vonatkozó rektori intézkedés¹¹ a fő feladatok között rögzítette a felkészülés folytatását a közeli NATO-csatlakozással járó oktatási feladatok végrehajtására, valamint az oktatott tananyag folyamatos ellenőrzését és a NATO-elveknek megfelelő ismeretekkel való kiegészítését.

A július–szeptember folyamán a Honvéd Vezérkar,¹² a Szárazföldi Vezérkar,¹³ valamint a Légierő Vezérkar¹⁴ főnökeivel megkötött *együttműködési megállapodás* mindegyikében vállalta az egyetem a különböző tanfolyamok, céltanfolyamok (vezérkari; NATO-törzsekbe felkészítő stb.) megszervezését és levezetését.

Október 1-jén 946/132. számon jelent meg az egyetem 1999–2003. közötti középtávú időszakra vonatkozó (16 oldalas) programja.¹⁵ Ebben célkitűzésként határozták meg az akkreditáció sikeres végrehajtását; az egyetem nemzetvédelmi jellegének, valamint a Magyar Honvédséghez való kötődésének erősítését; az EU- és NATO-csatlakozásból eredő új kihívásoknak való megfelelést; a HM és háttérintézményei, a Magyar Honvédség csapatai, központi szervei, a Belügyminisztérium, a Határőrség, a nemzetbiztonsági, valamint a rendvédelmi szervek tisztjeinek, köztisztviselőinek, közalkalmazottainak és a biztonsággal foglalkozó polgári szervezetek szakembereinek – a NATO-elvárásoknak is megfelelő – képzését és továbbképzését stb.

Az egyetem nemzetközi tekintélye és annak további erősítése szempontjából fontos döntés¹⁶ volt, hogy az oktatási intézmény november 23–24-ére szervezzen nemzetközi szakmai konferenciát „A közép-kelet-európai országok katonai felsőoktatási rendszerének és tananyagszerkezetének átstrukturálása a katonai környezet változása tükrében” címmel.¹⁷ Ennek célja olyan fontos kérdések áttekintése volt, mint a NATO, a Magyar Köztársaság és a régió partnerországai kapcsolatainak bővítése; a témában szerzett tapasztalatok összegzése és átadása a NATO-orientációs országok katonai felsőoktatási szakemberei részére; szakértői fórum biztosítása a katonai felsőoktatás átstrukturálása terén elért eredmények és problémák feltárására; az egyes nemzeti oktatási szisztémákban fellelhető, az interoperabilitás megteremtését biztosító azonos (hasonló) tantárgyak és tantárgycsoportok megállapítása, valamint a speciális magyar katonai felsőoktatási szisztéma megismertetése és elfogadtatása a részt vevő NATO-, illetve partnerországok körében. A rendezvényre a NATO-országok felsőoktatása képviselőiben 5-8, a partnerországok katonai felsőoktatása részéről 8, a HM-ből 4-5, a HVK-tól 2-3, a haderőnemi vezérkarok részéről 3, a ZMNE és a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola (BJKMF) képviselőiben 5-7, a négy rendvédelmi szervtől 1-1, s az egyéb más meghívottakkal mindösszesen 35-40 résztvevővel számoltak a tervezők.

¹¹ HL KI 1041/2/84. ö. e. A ZMNE rektorának 204. sz. intézkedése (1998. 07. 22.)

¹² HL KI 1041/8/2. ö. e. (1998. 07. 10.)

¹³ HL KI 1041/8/4. ö. e. (1998. 07. 14.)

¹⁴ HL KI 1041/8/3. ö. e. (1998. 09. 04.)

¹⁵ HL KI 1041/4/2. ö. e. (1998. 10. 01.)

¹⁶ HL KI 1041/2/140. ö. e. A ZMNE rektorának 260. sz. határozata (1998. 10. 02.)

¹⁷ Szabó, Miklós – Sándor, Vilmos: Some major changes in and features of the structure and teaching material of the Hungarian military higher education, 77–81. In: Military higher education, Papers of the international conference on military higher education organized by the Education and Science Department of Ministry of Defence and Miklós Zrínyi National Defence University, Budapest, 23–24. November, 1999, 175. Edited by Mihály Szabó, Klára Siposné Kecskeméthy.

2. táblázat. A tisztek által tanult nyelvek (fő, 1996–2001)

Nyelv	Tiszt					
	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Angol	1400	1457	1893	2236	2354	2102
Arab	9	8	8	8	8	6
Bolgár	7	5	5	5	5	4
Cseh	7	8	9	12	12	12
Finn	–	–	1	1	1	1
Francia	138	133	154	165	186	170
Görög	2	1	1	1	–	–
Holland	1	1	1	1	1	1
Horvát	19	19	21	22	22	22
Japán	2	2	2	2	2	2
Lengyel	77	74	71	68	67	57
Macedón	1	–	–	–	–	–
Mongol	1	1	1	1	1	
Német	745	716	866	931	970	836
Olasz	109	102	133	152	145	129
Orosz	2666	2529	2611	2565	2519	2040
Portugál	3	2	2	3	2	2
Román	31	31	33	34	35	30
Spanyol	39	38	48	50	47	38
Szerb	19	18	23	23	23	23
Szlovák	62	59	61	58	55	50
Török	3	2	2	2	1	1
Ukrán	25	23	25	25	25	22
Vietnami	1	1	1	1	–	–
Összesen:	5367	5230	5972	6366	6481	5548

Forrás: Prof. Szabó: Haderőváltás... i. m. 181–182.

Arról is döntés született, hogy a konferencia anyagát – szerkesztett formában – angol és magyar nyelven kiadják.

Október közepére 200/52/1998. számon elkészült a rektor 45 oldalas beszámoló jelentése¹⁸ az 1997/1998. tanévben végzett munkáról. Ebből kitűnik, hogy a Nyelvi Intézetben 161 csoportban 44 178 órában oktattak angol, német, orosz, olasz, francia, spanyol, ukrán, szerb, horvát, szlovén, szlovák, román és magyar (mint idegen) nyelvet a régi típusú alapképzés, valamint az új rendszerű egyetemi alap- és kiegészítő alapképzés osztályaiban, a munka melletti nyelvtanfolyam I. és II. évfolyamos osztályaiban, a 10 hónapos intenzív nyelvi csoportokban, a vezérkari tanfolyam nyelvi csoportjaiban, továbbá több felsőfokú

¹⁸ HL KI 1041/3/3. ö. e. (1998. 10. 16.)

3. táblázat. A tiszthelyettesek által tanult nyelvek (fő, 1996–2001)

Tiszthelyettes						
Nyelv	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Angol	37	46	172	281	310	305
Bolgár	1	1	4	2	2	1
Cseh	4	4	5	10	11	12
Francia	2	1	6	7	7	7
Horvát	3	5	3	3	3	3
Lengyel	1	2	55	75	84	71
Német	33	31	14	14	15	17
Olasz	4	6	36	45	43	31
Orosz	23	25	7	8	8	7
Román	7	7	2	3	3	2
Szerb	2	3	3	4	4	4
Szlovák	3	4	3	4	3	3
Ukrán	–	2	2	2	2	2
Összesen:	120	137	312	458	495	465

Forrás: Prof. Szabó: Haderőváltás... i. m. 181–182.

nyelvvizsga-előkészítő nyelvi csoportban. A tanárok átlagos óraterhelése 158%-os volt. A tanév folyamán 1932 fő ZMNE nyelvvizsgát abszolváltak. Jelentős kidolgozói munka folyt angol, francia, orosz, ukrán általános és katonai nyelvből, míg a többi nyelvből ez főleg államvizsga-anyagok, gyakorlófeladatok készítésére szorított (20. o.).

A BKNYK-ban az idegen nyelvi oktatás trimeszterekben szervezett tanfolyamokon folyt angol, francia és német nyelveken, a „Partnerség a békéért” programban megfogalmazódott elveknek megfelelően. Így elsődlegesen a hallgatók idegen nyelvi kommunikációs készségének fejlesztésére, valamint a speciális nyelvvizsgára való felkészítésére koncentráltak. A hallgatók 87%-a angol, 9%-a német és 4%-a francia nyelvi képzésben részesült. A tanfolyamokon 269 hallgató vett részt, közülük 13 fő külföldi volt. Ez utóbbi csoportból nyolcan angol, hárman francia és ketten német nyelvet tanultak. 100 órás angol nyelvű légi rádióirányítói tanfolyamot is szerveztek 20 fő repülésirányító részére. Ebben a tanévben a központban összesen 289 fő vett részt képzésben. Az oktatók az óraadói kötelezettségeik mellett hozzákezdtek a NATO-STANAG–6001 nyelvi rendszer intézetben belüli adaptálásához azzal a céllal, hogy akkreditáltassák a következő tanévben. Az oktatói munka mellett a nyelvi szakcsoportokban önálló tananyagokat dolgoztak ki (21. o.).

Ez utóbbi feladatrendszer az egyetem részére érkezett felkéréssel függött össze, mely arra irányult, hogy 1988. október 15-étől az MH és a HM állományát a NATO-normáknak megfelelő Standard Operating Agreement (STANAG) 6001 nyelvvizsgáztatás követelményei szerint bírálják el, így a rektor intézkedést adott ki a végrehajtás rendjére. A katonai szakmai nyelvvizsgáztatás elismertségét nagyban fokozta tehát az a tény, hogy 1998-tól a nyelvvizsgáztatás követelményrendszerét már a NATO-STANAG képezte, mégpedig a 3333 szint.¹⁹

¹⁹ HL KI 1041/7/10. ö. e. A ZMNE rektorának 300. sz. határozata (1998. 11. 24.); Prof. Szabó: Haderőváltás... i. m. 185., valamint Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO törzstiszti terminológiai tanfolyamáról. Új Honvédségi Szemle, LXI. évf. 2007. 5. sz.

4. táblázat. A 2001-ben kiáramló tiszti és tiszthelyettesi állomány megoszlása nyelvismeret szerint

Nyelvek	Tiszt	Tiszthelyettes	Nyelvek	Tiszt	Tiszthelyettes
Angol	292	40	Német	136	14
Arab	2	–	Olasz	17	1
Bolgár	1	–	Orosz	478	10
Cseh	–	1	Román	6	1
Francia	17	–	Spanyol	10	1
Lengyel	10	–	Szlovák	5	–
Mongol	1	–	Ukrán	3	–
Összesen: tiszt 978 fő; tiszthelyettes 68 fő					

Forrás: Prof. Szabó: Haderőváltás... i. m. 181–182.

Ebben az évben a ZMNE BKNYK fontos új vállalkozása volt – mint korábban láthatuk – a kéthetes *légi hadműveleti angol nyelvtanfolyam (Air Operational English Course)* alap- és haladó szinten, kezdetben évi kettő, majd négy alkalommal. Ez a képzési forma rövidesen fontos elemévé vált a NATO-tagországok légierői előmeneteli rendszerének.²⁰

Mint látható, a „gépezet” rendületlenül működött tovább. Így a honvédelmi miniszter újabb lehetőséget biztosított a tanulásra: a 9. sz. határozatával²¹ beiskolázta és vezényelte 1999. január 11-től április 16-ig az egyetem egyik adjunktusát a NATO BKNYK intenzív francia nyelvtanfolyamára.

A ZMNE Hadtudományi Kar 1999. januárban egy 9 oldalas előadás-tervezetet adott ki „A NATO-csatlakozásból eredő változások a magyar katonai felsőoktatás oktatási stratégiájában” címmel.²² Ebben külön alfejezetek foglalkoztak a „A Nemzetvédelmi Egyetemen végzett tevékenység a NATO szövetségi rendszerhez történő eredményes csatlakozás érdekében”, valamint „A katonai felsőoktatás lehetőségei a NATO-csatlakozást követően” témakörökkel.

Az egyetem oktatóinak NATO-felkészültségét ismerte el a Honvédelmi Minisztérium egy megisztelő „megrendeléssel”. A HM felkérte az oktatási intézményt, hogy „NATO/EU-csatlakozás és a védelmi szektor” címmel, március 22-étől 26-áig szervezzen tanfolyamot a parlamenti képviselők számára a következő céllal: a védelmi szektor csatlakozási készenlétének, alkalmasságának, kondícióinak, fő kérdéseinek sokoldalú bemutatása, valamint a csatlakozásból adódó kihívások, stratégiák és a lehetséges intézményi magatartások centrumba állítása.²³

Az 1998/99. tanévben is hatalmas kihívásoknak kellett megfelelnie a nyelvképzésnek. A Nyelvi Intézet oktatói 145 csoportban (Budapest 90, Szentendre 39, Szolnok 16), 46 133 órában (ebből 14 302-t külső óraadók közreműködésével) oktattak angol, német, orosz, olasz, francia, spanyol, ukrán, szerb és horvát, szlovák, román, valamint magyar (mint idegen) nyelvet az egyetemi alap- és kiegészítő, illetve a főiskolai képzés osztályaiban, továbbá a munka melletti nyelvtanfolyam I–II. évfolyamában; a 10 hónapos intenzív nyelvi csoportokban; a vezérkari tanfolyamon, s nem különben a felsőfokú és STANAG-nyelvvizsga-előkészítő csoportokban. Az intézeti oktatók átlagos óraterhelése elérte a 162%-ot. 1581-en jelentkez-

²⁰ Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO törzstiszti terminológiai tanfolyamáról. Új Honvédségi Szemle, LXI. évf. 2007. 5. sz.

²¹ HL KI 879/6/9. ö. e. A ZMNE rektorának 9. sz. határozata (1999. 01. 11.)

²² Magánarchívum (1999. január)

²³ HL KI 879/6/57. ö. e. A ZMNE rektorának 57. sz. intézkedése (1999. 02. 24.)

tek ZMNE-, 445-en pedig STANAG-nyelvvizsgára. Az eredményes munkát az is elősegítette, hogy 13 tanár vett részt ebben a tanévben hosszabb-rövidebb kanadai, amerikai, német- és oroszországi, valamint hollandiai továbbképzéseken (28–30. o.).

A BKNYK-ban ebben a tanévben is triszemeszterekben (1998. 09. 01. – 12. 09.; 1999. 01. 05.–04. 14. és 04. 19.–07. 09.) folyt az angol (a hallgatók 89%-a), a francia (5%) és a német (6%) nyelv oktatása. A 16 állandó állományú (közel 100%-os terheléssel) és 24 óraadó tanár összesen 314 főt tanított, köztük 24 külföldit. 1998 novemberében nemzetközileg is elismert angol nyelvű légi hadműveleti tanfolyamot szervezett az intézmény 15 ország 30 küldöttjének részvételével (30. o.).

Ez utóbbi adatok részben a NATO-csatlakozást, majd részben – a teljes jogú tagság 1999. március 12-i elnyerését követően pedig már – a NATO-tagkénti eredményesebb működést szolgálták. Ezzel teljesült a nagy célkitűzés: Magyarország és a Magyar Honvédség a NATO teljes jogú tagjává vált, amihez – sok más mellett – a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem is méltóképpen hozzájárult! De ez szintén csak egy állomássá nemesült, hiszen jöttek az újabb és újabb kihívások...

S bár bizonyos adatok „kilógnak” a vizsgált periódusból, mégis – némi – tájékoztatást nyújtanak a nyelvképzés hatalmas munkájáról.²⁴

---

²⁴ Prof. Szabó: Haderőváltás... i. m. 181–182.

Szabó Tibor alezredes:

A TÜZÉRTISZTKÉPZÉS A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG¹

A tüzér fegyvernem képviselői 2013. január 29-én méltó módon emlékeztek meg a tüzér-fegyvernem megalakításának és a tüzértisztképzés megkezdésének 100 éves évfordulójáról. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (HHK) Művelési Támogató Tanszék tüzér oktatói – együttműködve a Honvédelmi Minisztérium, a Honvéd Vezérkar kijelölt személyeivel, a Magyar Hadtudományi Társaság Tüzér Szakosztály vezetőjével, illetve a nyugdíjas tüzérszervezetekkel – A magyar tüzérség 1913–2013 címmel – ünnepi rendezvénysorozatot szerveztek.

A rendezvénysorozat első programeleme, a tüzér konferencia (emlékülés) az NKE Zrínyi Miklós Laktanya és Egyetemi Kampusz Dísztermében kezdődött. A 12. Tolnai Tüzérosztály történelmi zászlójának fogadása, majd az elnökség bevonulását követően prof. dr. Csikány Tamás ezredes, levezető elnök nyitotta meg az emlékülést. Az előadások gerincét a tüzérség szervezetének, haditechnikai eszközeinek bemutatása, a tüzértiszt- és -tiszthelyettes-képzés helyzetének ismertetése képezte. Az 1913–1918-as időszak főbb eseményeit dr. Gulyás Géza alezredes, az 1922–1945 közötti időszak tüzér vonatkozású eseményeit dr. Kovács Vilmos ezredes és Mucsai Iván ny. százados, az 1945–1990 közötti időszakot prof. dr. Szendy István ezredes ismertette.

A konferencia főszervezőjeként az a megtiszteltetés ért, hogy az 1990-től napjainkig tartó időszak tüzér vonatkozású eseményeit a megjelent vendégek előtt én ismertethettem. Előadásomban a következő területeket tekintetem át:

- Az MH Tüzérfőnökség tevékenységének fő irányai (1990–1997);
- Az MH Szárazföldi Csapatok Parancsnokság Tüzérfőnökségének főbb feladatai, szervezeti változásai (1991–2001);
- A Magyar Honvédség tüzéralakulatainak (kötelékeinek) szervezeti változásai;
- A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Tüzér Tanszékén folyó oktatás bemutatása;
- A főiskolai szintű tüzértisztképzés áttekintése;
- A főiskolai szintű tisztképzés keretében folyó tüzértiszthelyettes- (1990–1996) és tartalékos tüzértiszt képzés (1990–2001) áttekintése.

A terjedelmi kötöttségek miatt ebben a tanulmányban csak a főiskolai és egyetemi (akadémiai) szintű tisztképzésen folyó oktatás áttekintését vállaltam fel. Ezúttal is szeretnék köszönetet mondani Török Miklós ny. vezérőrnagynak, az MH Tüzérfőnökség volt tüzérfőnökének és Kálmán Ferenc ny. dandártábornoknak, az MH Szárazföldi Csapatok Parancsnokság Tüzérfőnökség volt tüzérfőnökének, amiért engedélyezték, hogy a konferencia-előadás összeállításánál kézirataikat felhasználhassam.

¹ A tanulmány az NKE HHK Művelési Támogató Tanszék tüzér szakcsoportjának oktatói és az MHTT Tüzér Szakosztály által 2013. 01. 29-én, „A magyar tüzérség 1913–2013” címmel megtartott tudományos konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

Akadémiai képzés

A rendszerváltástól az egyetemi integrációig (1990–1996)

A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) Tüzér Tanszéke a klasszikus akadémiai képzést 1992-ig folytatta. Ekkor végzett az utolsó, még a hároméves fegyvernemi képzésben részt vevő osztály. Az akadémiai felkészítés keretében a tüzér tanszék oktatói a képzési tervben rögzítetteknek megfelelően, a tanévek végén a tüzér évfolyamok részére kéthetes, éleslövészettel egybekötött harcászati gyakorlatot vezettek le. Az első héten a tüzér hallgatók a részükre előírt egyéni tűzfeladatokat hajtották végre. A második héten levezetett, éleslövészettel egybekötött harcászati gyakorlaton a 2. évfolyamos hallgatók tüzérosztályszintű, míg a 3. éves hallgatók tüzércsoportszintű beosztásokban tevékenykedtek. A végzős tüzér hallgatók ezen kívül részt vettek az akadémiai szintű zárógyakorlaton is. „*A gépesített hadtest védelmi hadművelete*” tárgyú zárógyakorlaton a III. éves hallgatók hadtest tüzérfőnöki (hdt. TŰF), hadtest tüzércsoport-parancsnoki (hdt. TŰCSPK) és -törzsfőnöki (hdt. TŰCSTF), hadtest páncéelhárító tartalék (hdt. PET) parancsnoki és törzsfőnöki, gépesített lövészdandár (harckocsidandár) tüzérfőnöki (gl.dd., hk.dd TŰF) beosztásokban tevékenykedtek. A rendszerváltozást követően az oktatási folyamatot egyrészt a rendelkezésre álló, alapvetően a VSZ doktrínáját tükröző szabályzatok, harcászati feladatok nemzeti alkalmazási elveknek megfelelő átdolgozása, illetve a minősített, fokozattal rendelkező főtanári állomány kialakítása jellemezte. 1991. augusztus 28-án megjelent a honvédelmi miniszter 5. számú rendelete, amely rögzítette a katonai felsőoktatási intézményekben a képesítés megszerzésének feltételeit.² A rendelet kimondta, hogy az akadémia katonai vezetői beosztásokra felkészítő, illetve tudományos tevékenységet folytató állami egyetem. A rendelet értelmében a ZMKA-n egyéves törzstiszti (fegyvernemi) és kétéves akadémiai képzést kell folytatni. Az 1992-től beiskolázott tűzértisztek előbb az egyéves tűzértiszti tanfolyamot (ún. törzstiszti képzés) végezték el, majd ezt követően a tisztek kétéves, általános szárazföldi haderőnemi felkészítést biztosító akadémiai képzésen vettek részt. A tüzér tanszék oktatói 1991 végére kidolgozták az egyéves tüzér törzstiszti és a kétéves haderőnemi képzés tematikáját. A tüzér törzstiszti képzésen az 1992/93-as tanévben 10 főt (TA-21-es osztály), az 1993/94-es évben ismét 10 főt (TA-22 osztály), míg az 1994/95-ös évben nyolc főt iskoláztak be.

Az akadémia vezetése kiemelt figyelmet fordított az intézmény tudományos tevékenységének erősítésére és az oktatók tudományos felkészültségének növelésére. 1990–95 között a ZMKA-n 12-en védtek meg doktori és 108-an kandidátusi értekezésüket.³ A vizsgált időszakban a tüzér tanszék oktatói közül öt fő (dr. Benke Gyula alezredes, dr. Gógh Ferenc ezredes, dr. Iványosy Sz. István alezredes, dr. Varga Béla alezredes és dr. Erdélyi Sándor alezredes) szerzett egyetemi doktori (dr. univ.) fokozatot.

Az akadémia vezetése nagy hangsúlyt fektetett az akadémiai hallgatók és az oktatók nyelvi felkészítésére is. Az idegen nyelvi felkészítés az intenzív, illetve a munka melletti tanfolyamokon valósult meg. A vizsgált időszakban nyelvi felkészítésen a tanszék négy oktatója vett részt. Az 1995/96-os, utolsó akadémiai tanévben nem indult tüzér törzstiszti tanfolyam. A kormány a 138/1996. rendeletében módosította az állami felsőoktatási intézmények karairól szóló 25/1995. rendeletét, amelynek értelmében 1996. szeptember 1-jei

² M. Szabó Miklós – Oroszi Antal: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1990–1996. Zrínyi Kiadó, 2012, 64.

³ Uo., 110.

hatállyal a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem szervezeti keretein belül a továbbiakban a ZMNE Hadtudományi Kar, a Vezetés- és Szervezéstudományi Kar, a Kossuth Lajos Katonai Főiskolai Kar és a szolnoki Repülőtisztai Főiskolai Kar működik tovább.⁴

Főiskolai szintű képzés

A rendszerváltástól az egyetemi integrációig (1990–1996)

A Kossuth Lajos Katonai Főiskola Tüzér Tanszéke a klasszikus négyéves tüzértiszt felkészítést 1991-ig folytatta. A rendszerváltozást követően a főiskolai képzésben – hasonlóan az akadémiai képzéshez – az oktatási folyamatot egyrészt a rendelkezésre álló, alapvetően a VSZ doktrínáját tükröző szabályzatok, harcászati feladatok – nemzeti alkalmazási elveknek megfelelő – átdolgozása, a tiszthelyettes- és a tartalékos tiszti felkészítés átvétele és beindítása, illetve a kettős diplomát biztosító *tüzér-földmérő képzés* előkészítése képezte. 1990-ben, Fekete József ezredes nyugdíjba vonulását követően Imre Jenő ezredes lett a tanszékvezető. 1991–1995 között 7 fő tüzértiszt (5 fő csapatoktól, 2 fő az akadémiáról) és 1 fő technikus tiszt került a tanszék állományába. A földmérőképzés 1991-es beindításával 6 fő térképész tiszt került a tanszék állományába, és megalakult a geodéta-földmérő szakcsoport. A tanszék vezetésében a tanszékvezető technikai helyettese beosztást a tanszékvezető geodéta helyettese beosztás váltotta fel. A tüzér tanszék oktatóinak – beleértve a geodéta-földmérő szakcsoport tanárait is – magas szintű szakmai felkészültsége eredményeként a tanszéken folyó szakmai munka az 1994–1996-os tanulmányi években érte el a csúcspontját. Ezen időszak egyik legnagyobb szakmai eredményének tartom, hogy a tiszti, tiszthelyettesi és tartalékos tiszti hallgatók gyakorlati képzését, parancsnoki felkészítését a 3–4 naposra tervezett, alapvetően a csobánkai gyakorlótéren levezetett harcászati és tűzvezetési foglalkozásokra alapozva sikerült szinkronba hozni. Ebben az időszakban a hallgatók gyakorlati felkészítését még alapvetően a tanszék haditechnikai hátterére (löveg-és műszeranyagára) sikerült alapozni. A hallgatók gyakorlati felkészítése során a tanszék a csapatok nyújtotta lehetőségeket alapvetően a végzős évfolyamnál, az önjáró és a sorozatvető szakosító képzés során vette igénybe.

Az integrációtól az Üllői útra történő beköltözésig.

A katonai vezetőképzés (SZTIR-es képzés) beindítása

A katonai felsőoktatás intézményeiben bekövetkezett integrációs változások és folyamatok eredményeként 1997-ben a KCLK és a ZMKA tüzér tanszékeit összevonták. A tiszthelyettesképzés kikerült a tanszék oktatási és felkészítési feladatai közül, azonban a tartalékos tisztek képzése továbbra is tanszéki feladat maradt. A volt KCLK szentendrei bázisán a továbbiakban két oktatási szervezet látta el képzési, felkészítési feladatait, az átalakult ZMNE Kossuth Lajos Főiskolai Kar, illetve az újonnan megalakult MH Tiszthelyettesképző Intézet. A tanszéki összevonást megelőzően a tanszékek állománya a következőképpen alakult: a volt ZMKA tüzér tanszék állományába 8 fő tiszt; 1 fő tiszthelyettes; 2 fő közalkalmazott tartozott, a tanszékvezetői beosztást dr. Gógh Ferenc ezredes látta el. A KCLK tüzér tanszékének állományában 21 fő tiszt, 3 fő tiszthelyettes, valamint 2 fő közalkalmazott dolgozott, a tanszékvezetői beosztást Imre Jenő ezredes töltötte be.

⁴ M. Szabó Miklós – Oroszi Antal: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1990–1996. Zrínyi Kiadó, 2012, 280.

1. táblázat A tantermi (szakkabinet-) ellátottság helyzete

KLKF Kar Szentendre		KLKF Kar Üllői úti bázis	
Oktatási helyiség	db	Oktatási helyiség	db
Tanterem	10	Tanterem	2
Szaktanterem (Baglyas)	1	Szaktanterem (Baglyas, TOPCCIS)	2
Atrapplótér	1	Atrapplótér	–
Haditechnikai szaktanterem (beálló tanterem)	1	Haditechnikai szaktanterem (beálló tanterem)	2
Mindösszesen	13	Mindösszesen	6

Forrás: a táblázatot a szerző készítette

A tanszéki összevonást követően az új tanszék neve (tüzér tanszék) és állománya nem változott, vezetője Imre Jenő ezredes lett. Az 1997/1998. tanévtől az első évfolyamon megindult a *katonai vezetői képzés* – amelyet mi, oktatók a nyilvántartási okmányok alapján csak SZTIR-es képzésnek neveztünk –, míg a 2–4. évfolyamon (kifutó jelleggel) folytatódott a tüzér-földmérő szak képzése. 1998-tól a földmérőképzés a földmérő oktatókkal együtt (4 fő) kikerült a tanszék irányítása alól. Az 1998-as évet az integrációt követő létszámcsökkentés fémjelezte. A tanszék állományából 8 fő⁵ tüzértiszt és technikustiszt más beosztásba, nyugdíjba vagy kordedvezményes nyugdíjba került.

1998-ban a munkaköri jegyzék alapján meghirdetett pályázatok eredményeként július 1-jétől a tanszék vezetésében változások álltak be. A tanszékvezetői beosztást dr. Szendy István alezredes, egyetemi docens nyerte el, míg dr. Gógh Ferenc ezredes és Imre Jenő ezredes tanszékvezető-helyettesként tevékenykedtek. Az 1999/2000. évi tanévet a jóváhagyott képzési programok és képzési tervek szerint, szervezeten teljesítettük. A tartalmi munka teljesítését nagymértékben zavarta az anyagi biztosítás területén meglévő és egyre jobban elmélyülő hiány. A tiszthelyettesképzés kiválásával a tanszék tüzér haditechnikai és kiképzési eszközei, löveganagya lényegesen csökkent. 1998-tól kezdve a kitűzött gyakorlati képzési célokat már *csak a csapatok képességeit kihasználva* lehetett teljesíteni. A tanszék vezetése nagy hangsúlyt fektetett a tanszék tudományos tevékenységének erősítésére és az oktatók tudományos felkészültségének növelésére. Ennek eredményeképpen 2000-ben és 2001-ben 4 fő (Furján Attila alezredes, Szabó Tibor őrnagy, Felházi Sándor őrnagy, Mlinárik László alezredes) szerzett tudományos (PhD) fokozatot.

2001. szeptember 1-jétől a tanszék új helyen, a volt BJKMF bázisán, Budapesten kezdte meg működését. A beköltözés során a tüzér tanszék kiképzési, oktatótechnikai és egyéb eszközeinek *mintegy 60%-a* Szentendrén maradt. Haditechnikai eszköz nem került be az Üllői úti bázisra. Az első tanulmányi évet alapvetően az oktatás feltételeinek kialakítása jellemezte. (A feltételrendszer változását – tanterem, szaktanterem – az 1. táblázat szemlélteti.) A gyakorlati képzést tovább nehezítette, hogy a gyakorlati felkészítést biztosító bázisok (csobánkai és ósai gyakorlóter) az Üllői úti objektumtól 30–40 km-re helyezkedtek el. A foglalkozások hatékonyságát jelentősen csökkentette, hogy a fent említett objektumokba történő ki- és beszállítás 2–2,5 órát vett igénybe. Természetesen a beköltözés ismét

⁵ Kltsz: 75072 – A ZMNE Kossuth Lajos Hadtudományi Kar története 1997–1998, NKE tud. könyvtár, 67.

létszámcsoökkentéssel járt, illetve több szentendrei oktató nem vállalta a helyőrségváltásból adódó változásokat. 2001-ben *10 fő távozott* a tanszék állományából!

A 2001/2002. tanévben a tanszék oktatói a tanmenettervekben és tantervekben meghatározott oktatási és képzési feladataikat hajtották végre. Ezek a következők voltak:

- egyetemi főiskolai kimenetű alapképzés;
- egyetemi kiegészítő alapképzés;
- egyetemi tanfolyamszerű képzés, továbbá
- egyetemi posztgraduális (PhD) képzés.

A katonai vezetői alapszak (kredites képzés) kidolgozása és beindítása

A katonai vezetői szak tűzér szakirányának oktatói „a katonai felsőoktatás alapképzés szakjainak képesítési követelményeiről” szóló 28/1999. sz. rendelet (II. 12),⁶ „a felsőoktatási tanulmányi pontrendszer (kreditrendszer) bevezetéséről, az intézményi kreditrendszer egységes nyilvántartásáról” szóló 200/2000. (XI.29) sz. rendelet,⁷ illetve „a felsőoktatási alapképzési szakok képesítési követelményeinek kreditrendszerű képzéshez illeszkedő kiegészítéséről” szóló 77/2002. (IV.13.)⁸ kormányrendeletek alapján végrehajtották a kreditrendszerű képzés tantárgyprogramjainak kidolgozását.

A feladatok végrehajtása során kidolgozott dokumentumok:

- a tanszék (szakirányok) által oktatott tantárgyak jegyzéke;
- szakirányú tantárgyi adatlapok;
- tantárgyi programok.

A tűzér tanszék a kreditrendszerű oktatás 2002. szeptember 1-jétől – felmenő rendszerben – történő bevezetésére felkészült. A tűzér és a műszaki szakirányú hallgatók kreditrendszerű szakirányú képzése – felmenő rendszerben – csak 2004. szeptembertől indult.

2003. szeptember 17-én az egyetem munkaköri jegyzékének megváltozása miatt *ZMNE KLHTK Művelési Támogató Tanszék* néven új tanszék jött létre a volt tűzér, felderítő, térképész és műszaki tanszékek fúziójából.

A tanszék vezetésében 2003 és 2004 között a következő személyi változások történtek:⁹

Dr. Szendy István ezredes

2003. április 01-től mb. oktatási dékánhelyettes;

2004. február 01-től kinevezett oktatási dékánhelyettes;

2004. február 29-ig a művelési támogató tanszék megbízott vezetője;

Dr. Felházi Sándor mk. alezredes

2003. szeptember 01. – 2004. február 29.: mb. tanszékvezető-helyettes;

2004. március 01-től a művelési támogató tanszék vezetője;

Dr. Varga Béla alezredes

2003. szeptember 01. – 2004. február 29.: mb. tanszékvezető-helyettes;

2004. április 01-től a művelési támogató tanszék tanszékvezető-helyettese;

⁶ http://web.axelero.hu/konyadr/index_elemei/UntitledFrame-6_elemei/m2-torvenytar/2-OKTATAS/28-1999kormany.htm

⁷ <http://www.kreditiroda.hu/doc/200-2000KormRend.asp>

⁸ Magyar Közlöny 47.szám, 2002. április 13., 3223.

⁹ Adatszolgáltatás a Művelési Támogató Tanszékről a KLHTK 2003–2004 történeti könyvének elkészítéséhez, MTT irattár, 11.

Dr. Mlinárik László alezredes

2004. április 01-től a műveleti támogató tanszék tanszékvezető-helyettese;

Dr. Héjja István ny. ezredes

2003. szeptember 01. – 2004. február 29.: mb. tanszékvezető-helyettes;

2004. április 01-től a műveleti támogató tanszék tanszékvezető-helyettese;

Dr. Furján Attila alezredes

2003. szeptember 01-től a harcászati-lövésstan szakcsoport vezetője.

A tanszék szervezetében a 2003/2004. tanévben két komolyabb változás történt. 2004. december 1-jétől a műszaki szakcsoport 4 fővel *kivált* a tanszék munkaköri jegyzékéből. A katonaföldrajzi szakcsoport és a térképészeti és geoinformatikai szakcsoport összevonásával 2005. július 1-jei dátummal *megalakult* a térképészeti és geoinformációs szakcsoport. Az összevont szakcsoportok oktatói dr. Paskó József egyetemi docenst választották meg az alakuló szakcsoport megbízott vezetőjének.

A katonai vezetői alapszak (BSc-képzés) előkészítése és indítása

Még gyakorlatilag be sem fejeződött a kreditrendszerű képzés tantárgyprogramjainak pontosítása, a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) 2004/8/VIII/54. sz. határozata,¹⁰ illetve az oktatási miniszter 31442-23/2004. sz. engedélye alapján máris megkezdődött a katonai vezetői alapszak (bachelor) tantervének¹¹ és a szakirányok tantárgyi adatlapjainak és tantárgyprogramjainak kidolgozása. A ZMNE KLHTK a katonai vezetői szakon a BSc-képzést felmenő rendszerben a 2005/2006. tanévtől kezdte meg.

2004-ben a tüzér szakirány oktatóinak tevékenységét, az oktatás és oktatásszervezés körülményeit alapvetően a kredites képzés szakirányi beindítása, a szakirányok BSc-képzési rendjének megfelelő akkreditáció előkészítése és az abból adódó feladatok végrehajtása határozta meg. Tanszékünk az intézményi, azon belül a *katonai vezetői alapszak* akkreditációjának előkészítéséből rá háruló feladatokat minden tekintetben maradéktalanul végrehajtotta.

A tanszék a meghatározottak szerint elkészítette a felderítő, a tüzér, a térképészeti és geoinformációs szakirányok, továbbá a katonaföldrajz szakterület *tanóra-, kredit- és vizsgaterveit*, az általunk oktatott tantárgyak tantárgyleírásait, a tantárgyak-oktatók megfeleltetését, továbbá a képzésben részt vevő oktatók – meghatározott szempontokat tartalmazó – adatait.

Kölcsönös megegyezéssel (illetve átszervezés következtében) a tüzér szakcsoport kötelékéből nyugállományba vonultak:¹²

Dr. Iványosi Szabó István alezredes (2004. augusztus 1.)

Dr. Erdélyi Sándor alezredes (2004. december 20.)

Fodor Mihály alezredes (2005. április 1.)

Dr. Varga Béla alezredes (2005. április 1.)

A kredites és a BSc-képzést összehasonlítva (*2. táblázat*) megállapítható, hogy a BSc-képzés tüzér szakirányú képzésének szakmai óramennyisége a kredites képzéshez képest *240 kontaktórával* csökkent. Felére csökkent a katonai metodika tantárgy óramennyisége, bár a tüzérlövésstan és tűzvezetés elméleti óraszámja növekedett, azonban a gyakorlati felkészítésre fordítandó lövészeti felkészítés tantárgy óraszámja szintén a felére csökkent.

¹⁰ A MAB 2004. évi rendes ülésének emlékeztetője, 21.

¹¹ Nytsz.: 11/20/2005 – A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Katonai Vezetői alapszak (bachelor) tanterve. Szerk. prof. Szendy István ezredes.

¹² Adatszolgáltatás a Műveleti Támogató Tanszékről a KLHTK 2004–2005 történeti könyvének elkészítéséhez, MTT irattár, 12.

2. táblázat A katonai vezetői alapszak tűzér szakirány (kredites és BSc-képzés) szakmai kontaktóráinak összehasonlítása tantárgyanként

Fsz.	Kredites képzés		BSc képzés		+	–
	Tantárgy	Óra	Tantárgy	Óra		
1.	Katonai metodika	60	Katonai metodika	30	–	–30
2.	Harcvezetés V.	120	Harcvezetés V.	105	–	–15
3.	Harcászat V.	120	Harcászat V.	105	–	–15
4.	Harcszolgálat	150	Harcszolgálat	165	+15	–
5.	Tűzérfelderítés 2.	60	Tűzérfelderítés 3.	30	–	–30
6.	Lövészeti felkészítés	90	Lövészeti felkészítés	45	–	–45
7.	Tűzérlovéstan és tűzvezetés	150	Tűzérlovéstan és tűzvezetés	180	+30	–
8.	Tűzérbemérés	60	Tűzérbemérés	60	–	–
9.	Tűzérség löelmélete	45	Tűzérség löelmélete	30	–	–15
10.	Szakosító	45	Szakosító	15	–	–30
11.	Bevezetés a tűzérfelderítésbe	15	–	–	–	–
12.	Vez. inf. rendszer	–	Vez. inf. rendszer	15	–	–
13.	Haditechnika	90	Haditechnika	105	+15	–
14.	Szakedolgozat-készítés	90	Szakedolgozat	30	–	–60
Szakmai órák összesen		1095	Szakmai órák összesen	915	+60	–240

Forrás: a táblázatot a szerző készítette

A csapatok bázisán végrehajtott szakosító képzés 30 órával (1 oktatási hét) csökkent. Lényeges csökkenés látható a tűzérfelderítés tantárgy esetében is. Legnagyobb mértékben a szakdolgozatra fordítandó kontaktóra-mennyiség csökkent. A tantárgyfelelős oktatók a kidolgozott tantárgyprogramokban – a lecsökkentett óramennyiséget figyelembe véve – az eddig végrehajtott magas szintű elméleti felkészítést szem előtt tartva, elsősorban a *gyakorló, rendszerező órák* mennyiségét csökkentették.

A 2007/2008. és a 2008/2009. tanulmányi évet szintén jelentős személyügyi változások jellemezték. Petrovics Mihály őrnagy 2007. december 30. hatállyal nyugállományba vonult. 2007. július 15-tel Kertész Péter őrnagy EÜ FÜV döntéssel leszerelt. Tóth Barnabás századost 2007. szeptember 1-jével áthelyezték Debrecenbe az MH 5. Bocskai István Lövészdandár állományába. Dr. Mlinárik László alezredes, miután az oktatói szerződését nem hosszabbították meg, 2007. december 30-i hatállyal szolgálati nyugállományba vonult.¹³ Az oktatásból kivált, többéves oktatói tapasztalattal rendelkező kollégák pótlása nem volt egyszerű. Több mint másfél éves egyeztető munkát követően csapatbeosztásból két fő tiszt (Berta Gábor főhadnagy és Marót Ádám főhadnagy) került gyakorlati szakoktató beosztásba. 2008. augusztus 20-án felavatták a *kredites képzésben* részt vevő utolsó tűzér hallgatói osztályt (7 fő).

¹³ Adatszolgáltatás a Művelési Támogató Tanszékről a KLHTK 2007–2008. évi történeti könyvének elkészítéséhez, MTT irattár, 8.

A Hungária körúti telephelyre történő átköltözéstől napjainkig

2008. július-augusztusban – három évvel azután, hogy a tűzér szakcsoport oktatói végre stabilan megszervezték az oktatás-képzési feltételeket az Üllői úton – a Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, ezen belül a műveleti támogató tanszék átdiszlokált a ZMNE Hungária körúti kampuszára. A 2008/2009-es tanév első szemeszterét – a 2001/2002. tanévhez hasonlóan – az oktatás feltételeinek kialakítása jellemezte. Az *1. táblázatban* ismertetett feltételrendszerhez képest a tantermek és szaktantermek száma (mindösszesen 3 tanterem és szakkabinet) tovább csökkent. A tanszék, ezen belül a tűzér szakcsoport az alaprendeltetéséből adódó feladatait – a kezdetben *elégségesnek is alig nevezhető* oktatást-képzést biztosító feltételek mellett – igyekezett a lehető leghatékonyabban és legeredményesebben végezni, miközben az oktatók minden lehetséges módon törekedtek a problémák adta helyzet konstruktív megoldására. A gyakorlati felkészítést biztosító bázisok (csobánkai és ócsai gyakorlótér) a Hungária körúti kampusztól továbbra is 25-30 km-re helyezkedtek el.

A szervezeti átalakulás után – dr. Felházi Sándor mk. alezredes KLHTK-dékáná történő kinevezését követően – 2008. szeptember 15-től dr. Szabó Tibor alezredes lett a műveleti támogató tanszék tanszékvezetője. 2010-ben a tűzér szakirány kibocsátotta az első, BSc-képzésben részt vevő hallgatói évfolyamot.

A 2010/2011. és a 2011/2012-es tanévet további személyi változások jellemezték. Marót Ádám századost 2010. február 1-jén áthelyezték az MH 12. Arrabona Légvédelmi Rakétaezred állományába. Andóczy-Balogh Ádám főhadnagy 2010. szeptember 1-jén megkezdte oktatói tevékenységét a tanszék tűzér szakirányán. Berta Gábor százados 2011. április 1-jével átkerült az MH Ludovika Zászlóalj állományába. Magyar Gergely százados 2012. február 1-jével kezdte meg oktatói tevékenységét a tanszék tűzér szakirányán. A fenti dátumokat vizsgálva jól megfigyelhető az a tendencia, hogy a más beosztásba került oktatók pótlása igen nehézkes, gyakorlatilag 7-10 hónapot vesz igénybe.

A jelenlegi helyzet

2011. március 1-től 2011. október 1-ig újra működött a „tiszavirág-életű” tűzér tanszék. A tanszékvezetői beosztást dr. Szabó Tibor alezredes, a tanszékvezető-helyettesít dr. Mlinárik László ny. alezredes látta el. A 2011. október 1-jétől bevezetett szervezeti változásokat követően a tűzér és a felderítő szakcsoport új szervezetbe, a műveleti támogató tanszék állományába került. A régi-új tanszék az átszervezéseket követően tovább bővült. Ismét a tanszék állományába került – bár egyelőre csak szervezetiileg és nem oktatási jelleggel – a műszaki szakirány, valamint a tereptan és katonaföldrajz szakcsoport.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2012. január 1-jei megalakulását követően a szervezeti átalakítások folytatódtak. 2012. július elsejével a tanszék állománya tovább bővült, a vegyvédelmi és a légvédelmi rakéta szakiránnyal hat szakcsoportos szervezetté alakult. A műveleti támogató tanszék tanszékvezetői beosztását dr. Szabó Tibor alezredes, a tanszékvezető-helyettesi beosztást dr. Forray László alezredes látja el.

A szakirány oktatóinak tudományos tevékenysége

A szakirány oktatói több tudományos projektben vettek és vesznek jelenleg is részt. Kiemelt kutatási projektként kezeljük dr. Furján Attila ny. alezredes fejlesztési munkáját, amelynek témája a felderítési adatok számítógépes feldolgozása digitális térkép alkalmazásával egy integrált felderítő rendszer keretében. A témakörben kifejlesztett HUTOPCCIS-ről (Hungarian

Tactical Operation Command and Control Information System) a fejlesztő számtalan előadást tartott mind hazai, mind külföldi érdeklődők számára. A kiemelt fejlesztési téma mellett széles érdeklődési körben születnek komoly tudományos írásművek, amelyek integrációs bázist kínálnak mind a tanszéki közös feladatokhoz, mind a műveleti támogatás elméletének kidolgozásához. Figyelemre méltónak tartom, hogy a tüzér szakirány oktatóinak szervezésében a tüztámogatás - kiemelten a tüzérségi tüztámogatás - témakörben az elmúlt 14 évben 10 tudományos-szakmai konferenciát (köztük ötöt külföldi előadókkal) tartottunk.

A tüzér szakirány oktatói tevékenyen részt vállalnak az MHTT Tüzér Szakosztály munkájában. A szakosztály elnöki teendőit 2003. január 24-étől dr. Felházi Sándor mk. ezredes, míg 2010. január 28-ától dr. Szabó Tibor alezredes látja el. Az oktatók jelentősen kiveszik részüket a szakosztály időszakos folyóirata, a *Tüzér Figyelő* szerkesztői munkájában is. A folyóirat felelős kiadója dr. Szendy István ezredes (1999–2003), dr. Felházi Sándor mk. alezredes (2003–2010) és 2011-től dr. Szabó Tibor alezredes.

A szakirány az elmúlt 13 évben több hazai és nemzetközi vállalattal és szervezettel épített ki gyümölcsöző kapcsolatot, melynek nagy része jelenleg is tart. A szakirány 2000–2005 között folyamatos kapcsolatot tartott a tüzérség alkalmazásának és fejlesztésének lehetőségei kérdéskörben a Lengyel Tüzér Tisztképző Iskolával (Turon), a Cseh Tüzér Tisztképző Iskolával (Brno) és a Németországi Tüzér Iskolával (Idar-Oberstein). Hazai vonatkozásban tanszékszintű kapcsolatokat tartottunk (tartunk) fenn: a HM Fejlesztési és Logisztikai Ügynökséggel; a Pintér Művekkel, az ERICSSON Magyarország Kft.-vel, a WEBASTO – Hungária Kft.-vel, a MetTech Bt.-vel, az Artifex Kft.-vel, a TELMEX Rt.-vel, a Magyar Hadtudományi Társasággal, az ESRI Magyarország Kft.-vel és a HM Elektronikai Igazgatóság Zrt.-vel.

A külföldi cégekkel a Pálos Mérnöki Irodán keresztül tartjuk jelenleg is a kapcsolatot. A jól működő kapcsolat eredményeképpen a német vállalatok (Dynamit Nobel Defence; VAISALA; DIEHL VA Systeme; Lockheed Martin; DIEHL Munitionssystem; Rheinmetall Landsysteme; Rheinmetall Defence Electronics GmbH; Junghans Feinwerktechnik; EADS GmbH [Hálózatos vezetési rendszerek] és Krauss-Maffei Wegmann) öt tudományos-szakmai konferenciánkon vettek részt.

Hagyományörzés

A tüzér szakirány a hagyományörzés területén a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának egyik legnagyobb múlttal rendelkező szakiránya. Az oktatók és a hallgatók minden év novemberében és decemberében közösen szerveznek a tüzérek védőszentje, Szent Borbála tiszteletére ünnepi rendezvénysorozatot. Ennek első állomása az MH Bakony Harckiképző Központban a szakirány oktatói vezetésével és a HM EI Zrt. munkatársai segítségével levezetett – 2012-ben immár nyolcadszor meghirdetett - tüzlőverseny. December 4-én kerül sor a fegyvernem központi ünnepségére, melynek házigazdája a 25. Klapka György Lövészdandár tüzérsége, vagy az NKE HHK Műveleti Támogató Tanszék tüzér szakiránya. A rendezvény bevezető állománygyűlésén az Izsák Dezső emlékére alapított „*A Jó Magyar Tüzérékért*” alapítvány és Pintér József, a tüzér fegyvernemi képzés egyik kiemelkedő mecénása (N^o1-es számú Öregtüzér) anyagi támogatásának jóvoltából elismeréseket adunk át. A Pintér József által 2004-ben alapított Szent Borbála-szobrot a legkiemelkedőbb szakmai (tudományos) munkát végző tüztiszt kapja. Ezt követően a szakirány oktatóinak javaslatára „*A Jó Magyar Tüzérékért*” alapítvány kuratóriuma elismeréseket ad át a tüzér honvéd tisztjelöltek képzésében aktívan részt vevő, a csapatoknál és háttérintézményeknél szolgálatot teljesítő tiszt, altiszt és közalkalmazotti

állománynak. A tanszék oktatóinak javaslatára ezen az ünnepségen adjuk át a *Borbála-kard* kicsinyített másolatát, amelyet a tanulmányilag legjobban teljesítő végzős tüzér hallgató érdemel ki. Az állománygyűlés záróakkordjaként a művelleti támogató tanszék vezetője, illetve a versenyt szponzoráló szervezet képviselője tárgyjutalmat ad át a tüzerlövészeti verseny első három helyezett csapatának.

Az ünnepség az alakulótéren folytatódik, ahol tüzerre fogadás veszi kezdetét (tisztelébeli, illetve a III. évesek tüzerre fogadása). A szakirány oktatói a fegyvernem képzésében, a képzés támogatásában vagy szponzorálásában kiemelkedő személyeket avatnak tisztelébeli tüzernek. E kedves hagyomány révén 2012-ig 39 főt avattunk tisztelébeli tüzerre. A III. évesek tüzerre avatása gyakorlatilag a „piros tüzərbarett” megszerzésével jár együtt. Az „öregtüzerek” által töltőfával végrehajtott avatást a 101. szigetvári Zrínyi Miklós Vegyes Tüzérdandár parancsnoki állománya által 2004-ben a tüzer szakirány tüzeireinek felajánlott „Borbála-avatótálon” szervezött avatópálinka elfogyasztása követi. Az avatáson rendszeresen jelen vannak hagyományörző tüzer szervezetek (tápióbicskei tüzer hagyományörzők, a MATASZ hagyományörző tagozat tüzei), a csapatok tüzer képviselői, illetve meghívott vendégek. Az ünnepi rendezvénysorozat a Borbála-szobor megkoszorúzásával és a III. éves tüzerek tüzerfogadalmával ér véget.

A tüzer hagyományok ápolása a nyári, kéthetes tüzerégi éleslövészetben is folytatódik. Ennek üde színpontja a III. éves tüzerhallgatók „igazi tüzerre” fogadása. Erre a mozzanatra a közvetlen irányítású lövészet befejezését követően kerül sor. Az avatás kellékei a decemberi avatáshoz képest nem változnak. A „Borbála-avatótál”, az avatópálinka itt is az avatási rituálé részei, azonban a löporfűsttől és a kenőanyagtól szurtos képű honvéd tisztjelölteket ebben az esetben a lövegeket körülölelő löporfűst jellegzetes illatába burkolózó tüzelőál-lásban avatjuk fel.

2011-től a „Szent Borbála” Tüzér Alapítvány (Nagyvárad Tüzérek Bajtársi Kör) kurtórium a általuk alapított, a tanulmányi eredménytől függően a „Borbála-érem” arany, ezüst és bronz fokozatát már nemcsak a végzős légvédelmi tüzerbiztosok, hanem a tábori tüzerek részére is adományozza.

A szakirány igen gyümölcsöző együttműködést épített ki a Gábor Áron Tüzér Bajtársi Egyesülettel (GÁTBE) is. A GÁTBE tagságának nagy része (30-50%-os részvételi arány) rendszeresen megjelenik a szakirány különböző rendezvényein (tüzerégi éleslövészet, Borbála-napi rendezvények, konferenciák stb.).

A tüzer szakirányon jelenleg folyó képzésről

A szakirányon folyó képzés célja olyan tüzerbiztosok felkészítése, akik képesek tűzszakasz-parancsnoki, tűztámogató, tüzer felderítőrészleg-parancsnoki és páncéltörő alegység-parancsnoki beosztások betöltésére. A végzős hallgatók a NATO harcászati elveknek megfelelően képesek az előjáró manőverelő-parancsnok elgondolásának megfelelően hatékony tűztámogatás tervezésére, tűzvezetésre, tűztámogató rendszerek kezelésére, tüzmegfigyelés-tűzhelyesbítés koordinálására. A Magyar Honvédség sajátosságainak megfelelően a tűztámogató erőkhöz tartozó páncéltörő tüzer szakosodású tisztok képzése mint nemzeti specialitás szintén a szakirány feladatai közé sorolható. Számukra a fenti követelményeken túl a rakéatechnikai ismeretek magas szintű elsajátítása is alapvető célkitűzés. A következőkben ismertetem a tüzer szakirány – szemeszterenként ciklikusan ismétlődő – gyakorlati képzésének rendszerét.

A) Őszi szemeszter

- 1 hetes összefegyvernemi jellegű szakmai gyakorlat (a katonai vezetői szak teljes állománya részére);
- 3-4 napos komplex harcászati foglalkozás végrehajtása (III–IV. évfolyam) gyakorlatóteren;
- 1 hetes aknavető- és páncéltörő-felkészítés kijelölt csapatnál (IV. évfolyam);
- 1-2 napos harcszolgálat-, tüzérbemérés- és tüzérfelderítés-foglalkozások terepen (III. évfolyam).

B) Tavaszi szemeszter

- 1 hetes összefegyvernemi jellegű szakmai gyakorlat (a katonai vezetői szak teljes állománya);
- 3-4 napos komplex harcászati foglalkozás végrehajtása (III–IV. évfolyam) gyakorlatóteren;
- 1 hetes táboritüzér-felkészítés a kijelölt csapatnál (IV. évfolyam);
- 3-4 napos harcszolgálat- és tüzérfelderítés-foglalkozások kijelölt csapatnál;
- 2 hetes harcászati gyakorlattal egybekötött tüzérségi éleslövészet végrehajtása.

A tüzér szakirány oktatói a 2012/2013-as szemeszter oktatási feladataira felkészültek és kidolgozták a 2013/2014-es évben induló, a katonai vezetői alapszak tüzér szakirányának (tüzér specializáció) módosított tantárgyprogramjait.

FELHASZNÁLT IRODALOM

M. Szabó Miklós – Oroszi Antal: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1990–1996*. Zrínyi Kiadó, 2012

Kltsz: 75072 - A ZMNE Kossuth Lajos Hadtudományi Kar története 1997–98, NKE tud. könyvtár

Nytsz: 63/28/2004 Adatszolgáltatás a Művelési Támogató Tanszékről a KLHTK 2003–2004. évi történeti könyvének elkészítéséhez, MTT irattár

Nytsz: 14/25/2005 Adatszolgáltatás a Művelési Támogató Tanszékről a KLHTK 2004–2005. évi történeti könyvének elkészítéséhez, MTT irattár

Nytsz: 32/40/2008 Adatszolgáltatás a Művelési Támogató Tanszékről a KLHTK 2007–2008. évi történeti könyvének elkészítéséhez, MTT irattár

Nytsz.: 11/20/2005 - A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar katonai vezetői alapszak (bachelor) tanterve, szerk. prof. Szendy István ezredes

http://web.axelero.hu/konyadr/index_elemei/UntitledFrame-6_elemei/m2-torvenytar/2-OKTATAS/28-1999kormany.htm

<http://www.kreditiroda.hu/doc/200-2000KormRend.asp>

Magyar Közlöny 47. szám, 2002. április 13. 3223.

A MAB 2004. évi rendes ülésének emlékeztetője, 21.

Mező András alezredes:

AZ ÖNKÉNTES MŰVELETI TARTALÉKOSOK ALKALMAZÁSÁNAK TAPASZTALATAI AZ MH VEZETÉSI ÉS DOKTRINÁLIS KÖZPONT FORDÍTÓKAPACITÁSÁNAK KIÉPÍTÉSE SORÁN

Az MH Vezetési és Doktrinális Központ (MH VDK) feladatrendszerének egyik markáns pontja az MH doktrinális és szabványosítási feladatainak felső szintű koordinálása, amelyet elsősorban a nemzetközi együttműködési képesség kialakítása és fenntartása határoz meg. Ezt a képességet – a NATO-val történő együttműködés képességét – csakis az érvényes előírások és sztenderdek (STANAG – Standardization Agreement) ismeretében lehet elérni.

A '90-es évek közepén megalakult és a NATO-csatlakozást követően megszüntetett Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport feladata volt a csatlakozás követelményei által generált információs igény kielégítése. A munkacsoport fennállásának mintegy öt éve alatt lefordított összesen 136 kiadványt, közel 15 ezer oldalt. A dokumentumok kiválasztásának alapelveit nem ismerjük, de sajnos nem elsősorban a NATO egységesítési dokumentumait fordították le, hanem inkább a tagországok nemzeti szabályzatait. A csatlakozást követően a Honvéd Vezérkar (fő-)csoportfőnökségei vették át a NATO STANAG-ek fordításának és bevezetésének feladatait. Sajnos ez a munka 2005 után megtorpant, végül teljesen leállt. Mára általános gyakorlattá vált, hogy a különféle NATO-előírásokat angol nyelven ratifikálják és vezetik be.

A tapasztalatok szerint ezeket a dokumentumokat a magyar tiszteknek csak elenyészően szűk köre ismeri behatóan. Az angol nyelven történő bevezetésnek több hátrányos eredménye is van. Ezek közül az egyik legsúlyosabb probléma a terminológiai zűrzavar, amit a felhasználók különböző szintű nyelvtudása okoz. A szaknyelvi káoszból bekövetkező félreértelmezések pedig egyáltalán nem könnyítik meg a NATO-tevékenységek és -meghatározások feldolgozását és átvezetését saját nemzeti szabályozóinkba. Így tehát a STANAG-ek elfogadását és bevezetését többnyire nem követi azok szakmailag egységes megismerése és gyakorlati alkalmazása. Azt hiszem, nem kell bizonygatni, hogy ezen változtatni kell; az előrelépének pozitív hatásai lesznek a nemzetközi együttműködés során is. Ez a felismerés alapozta meg egy kizárólag NATO STANAG-ek fordítására szakosodott kapacitás kiépítésének igényét.

Az MH VDK szövetségi szabványosítással kapcsolatos feladatrendszeréből adódóan hosszabb idő óta törekszik arra, hogy elősegítse a NATO műveleti szabványainak széles körű megismerését és egységes értelmezését, valamint azok elérhetővé tételét magyar nyelven is. A cél – a Honvéd Vezérkar főnökének alárendeltségében működő, kizárólag STANAG-fordítására szakosodott kapacitás – elérésére létrehozott projekt neve így lett *STANAG fordító (STANFOR) képesség*.

A STANFOR tervezése

A kitűzött cél eléréséhez szükség volt annak megállapítására, hogy mekkora fordítási igény jelentkezik éves szinten, és mekkora erőforrást kell kijelölni az igény kielégítésére.

A fordítási igény

A MH által elfogadott (angol nyelvű) STANAG-ek száma jelenleg 364.¹ A dokumentumok terjedelme igen változatos, véletlenül kiválasztott dokumentumok oldalszámának átlagolásával megállapítható, hogy egy-egy okmány átlagosan 110 oldalas, ez azt jelenti, hogy a teljes iratrendszer közel 40 ezer oldal. Bonyolítja a helyzetet, hogy ez nem statikus mennyiség, mert a STANAG-eket a NATO háromévente felülvizsgálja és részlegesen vagy teljesen megújítja, illetve teljesen lecseréli. Az elmúlt évben az NSA² honlapján 120, az MH által korábban elfogadott STANAG-et módosítottak, így körülbelül 14 ezer oldal évente lefordítandó mennyiséggel kell számolni. Ennek a mennyiségnek a lefordítása az MH VDK rendszeresített személyi állományának bevonásával (értsd: munkaköri köteleességek elvégzése mellett) lehetetlen.

A fordítási kapacitás

Az MH számára értékes humánkapacitás alkalmazására nyílt lehetőség az „Önkéntes Művelési Tartalékos Rendszer” megalakításával. Az önkéntes művelési tartalékos (ÖMT) a 2001. évi XCV. törvényben (Hjt-ben) meghatározott feltételrendszer alapján önként vállalja, hogy rendelkezésre állási díj ellenében, behívását követően tényleges katonai szolgálatot teljesít a hivatásos és szerződéses állományú katonákéval azonos követelmények szerint. Az ÖMT-állomány elsősorban jól felkészült, a hivatásos pályáját elhagyó katonákból áll. Fizikai, szellemi képességeik, tapasztalataik, szakmai ismereteik alkalmassá teszik őket arra, hogy az MH számára különleges fontossággal bíró és nagy állóképességet igénylő feladatot lássanak el, például olyat, amilyen a STANFOR.

Az erőforrások tervezése során az AlingP-1 „Szövetségi műveletek nyelvészeti biztosítása” című NATO STANAG előírásai szolgáltak útmutatóul. A szabályzat szerint egy fő szakfordító naponta 2–5 oldalnyi (500–1500 szó) szöveg fordítását képes végrehajtani, lektorálás nélkül. Ezt alapul véve mintegy 10–25 fő szakfordítóra lenne szükség. Ekkora létszám nyilvánvalóan nem áll rendelkezésre a feladat elvégzésére még az ÖMT-állományból sem, ezért a fordítási teljesítmény növelését tűztük ki célul. Kapóra jött a Bécsi Védelmi Akadémia Nyelvi Intézeténél 2012-ben tett látogatás, melynek során az MH VDK szakemberei megismerkedtek a fordítás automatizálásának kiváló eszközével, a „TRADOS Stúdió 2011” fordítószoftverrel. A látogatás során gyűjtött tapasztalatok alapján becslésünk szerint a fordítószoftver alkalmazásával a humánerőforrás-igény mintegy 8 főre csökkenthető.

A fordítószoftver

A számvetésünk alapjául szolgáló „TRADOS Stúdió 2011” fordítószoftver 2013. február elsejétől az Európai Unió (EU) hivatalos fordítószoftvere lett, és az EU nyolc intézményében vették használatba: az Európai Bizottságban, az Európai Parlamentben, az Európai Unió Tanácsában, az Európai Unió Bíróságán, az Európai Számvevőszéken, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságban, a Régiók Bizottságában, valamint az Európai Unió Szerveinek Fordítóközpontjában. A bécsi akadémián kapott tájékoztatás szerint a szoftver tanítható, és ellentétben a közismert fordítóprogramokkal nem szavakat fordít, hanem a teljesen önálló

¹ 198 elfogadva és bevezetve, 166 elfogadva, bevezetése folyamatban.

² NSA (NATO Standardization Agency) – NATO Szabványosítási Ügynökség.

jelentéssel bíró mondatpárokat. A memóriájába feltöltött hitelesített és többször ellenőrzött, lektorált szövegek (pl. államközi szerződések, az Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport által korábban fordított dokumentumok) alapján keres hasonlóságot az éppen fordított szöveggel, és tesz javaslatot annak fordítására. A fordítónak nincs más dolga, mint a szoftver javaslata alapján kiválasztani a legpontosabb fordítást, azt a szükséges mértékben módosítani, szerkeszteni, a szakszöveg által megkövetelt terminológiát pontosítani, majd az így elkészült új mondatpárt is „megtanítani” a szoftvernek. Ezzel a módszerrel az elkészült fordítások mondatról mondatra pontosabbak lesznek, és végül elérik azt a szintet, amelyen már 90% feletti megfeleléssel fordít. Ezen a szinten a fordítók feladata már szinte kizárólag a lektorálásra terjed ki.³

A program fordítási teljesítménye: 2–8 oldal/nap/fordító, de nagymértékű egyezés esetén (pl. jogi szövegek, szerződések) óránként akár 4 (!) oldal is lehet. Ezt a teljesítményt az osztrák fél ötéves folyamatos adatbázis-feltöltést követően érte el.

Pénzügyi erőforrás

A tervezés során az MH VDK gondot fordított annak feltárására is, hogy ilyen fordítási igény kielégítése mekkora anyagi ráfordítást követelne az MH részéről, ha más – piaci – módon oldaná meg. Szervezetszerű fordítási szolgáltatást jelenleg egyetlen szervezet nyújt az MH-nak, az MH BHD PRKI Protokoll és Rekreációs Osztály Támogató Alosztály,⁴ amely a kapacitásaikat meghaladó feladatok ellátására külső szervezetek (kft.-k) munkáját veszi igénybe. A fordítások elvégzésére a HM Fegyverzeti és Hadbiztosi Hivatal közbeszerzési eljárás keretében kötött szerződést, melynek bruttó ára 6413 Ft/oldal (1500 karakter/oldal) átlagáron. Évi 13 ezer oldal STANAG lefordítása ezen az úton 85 M Ft-ba kerülne, amely ráadásul minden költségvetési évben folyamatosan jelentkezik.

Külön gond, hogy a fordítandó szöveg túlnyomó többségében katonai-technikai szakszöveg, tele terminológiai kihívásokkal, valamint a szövetségi törzsekben megszokott és használt rövidítésekkel és „törzs-zsargonnal”. Ennek következtében a külső fordítások közvetlen szakmai alkalmazása szakmai óvatosságot és felelősséget igényel.

A fordítószoftvert forgalmazó cég a követelményeinknek megfelelő szoftvercsomagot, telepítéssel és oktatással együtt bruttó 4,5 M Ft-ért kínálja, amelyhez még hozzátevődik a hardverek beszerzési költsége is. A teljes költséget 8 M Ft-ra becsüljük, ami megfelel annak az összegnek, amelyet az MH egyetlen évben (!) fizet ki külső cégnek angol–magyar fordítások készítésére. Önmagában ez a tény is igazolja a projekt gazdaságosságát. Am ha a szoftver alkalmazása beváltja a hozzáfűzött reményeinket, azaz az MH VDK képes lesz 13 ezer oldalt lefordítani évente, és csak a szoftver- és hardverköltségeket vesszük figyelembe (eltekintünk az ÖMT-állomány alkalmazásának költségeitől), akkor a rendszer ötéves leírásával (technikai és erkölcsi elavulásával) számolva, a tervezhető élettartama alatt 65 ezer oldalt fog lefordítani, ami így nagyjából 120 Ft/oldal átlagárat fog eredményezni.

A tervezés során kiderült tehát, hogy a fordításra váró okmány mennyiség meghaladja az MH VDK képességeit és még ÖMT-állomány alkalmazásával is csak irreálisan magas létszám alkalmazása esetén nyílna lehetőség megfelelni a követelményeknek. Fordítószoftver használatával azonban mind a humán erőforrás, mind az anyagi ráfordítás olyan szintre csökkenthető, ami elfogadható és ésszerű.

³ Részlet a program működését bemutató videofilmből: <http://www.tech-lingua.hu>.

⁴ MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár Protokoll és Rekreációs Osztály Támogató Alosztály (PROTA).

A STANFOR működésének első tapasztalatai

Humán erőforrás

Az MH Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság által biztosított adatbázisból választottuk ki azt a nyelvi és szakmailag alkalmas állományt, amely a STANFOR-képesség humán elemét alkotja. 2013. február 1-jén vonult be négy fő ÖMT-katona az MH VDK-hoz, melyből két főt jelöltek ki a STANFOR-részlegben történő munkavégzésre. A tapasztalatok igazolták várakozásainkat. A két ÖMT-katona felismerte a rájuk bízott doktrínafordítás szükségességét és fontosságát, ezért végig magas motiváltsággal végezték a feladatukat. Az első két hónap pozitív fordítási tapasztalatai alapján a jövőben is ebből a humánforrásból tervezzük biztosítani a szakfordítói állományt.

Motiváció

Az ÖMT-állomány számára a tartalékos szolgálat vállalásának motivációja összetett, és nem csak pénzügyi jellegű. Tartalékosaink olyan – a hazának és a szakmának elkötelezett – katonák, akik számára ez a munka értékes lehetőség arra, hogy szakmai és nyelvi ismereteiket szinten tartsák. Fontos elmondani, hogy számukra a tartalékos szolgálat valóban önkéntes, és erre szeretnének büszkének lenni. Ennek megvalósulása érdekében azonban még a Magyar Honvédségnek – a jelenleg még aktív katonáknak és magának az ÖMT-rendszernek – is vannak tennivalói. El kell kerülni az ÖMT-katonák dehonesztálását vagy alacsonyrendű, másodlagos feladatokkal való megbízását, ami azt sugallhatja számukra, hogy segédmunkát végezhetnek velük, és nem egyenrangú tisztársaink a szolgálatuk során. Ellenkezőleg, meg kell ragadni minden alkalmat annak kihangsúlyozására, hogy az MH számára hozott áldozatuk hogyan hasznosul, és példaképpül kell állítani őket aktív állományú társaik elé. Jó volt tapasztalni azt, hogy az ÖMT-tisztek szakmai felkészültsége és ismerete jól alkalmazható, esetenként egyenesen hiánypótló. A Magyar Honvédségnek az az érdeke, hogy az ÖMT-állomány képességeit a legmesszebbmenőkig igénybe vegye és így biztosítsa a legnagyobb hozadékot a testület számára. Az ÖMT-állomány rendelkezik a szükséges tudással, tapasztalattal, és a hozzáállással sem volt probléma.

Gondot jelentett az ÖMT-állomány esetében, hogy a leszereléskor viselt rendfokozat és a tartalékos rendfokozat között egyes esetekben jelentős különbség van, ez pedig egy olyan hierarchikus szervezetben, mint az MH, mindenképpen problémát jelent. Megfelelően, hozzáértően kell „kommunikálni” azt, hogy az állományviszony megváltozása miatt jár rendfokozat-változással is. A tartalékos rendfokozat nem jelenti a nyugállományú rendfokozat változását is, hanem csak azt, hogy egy újabb struktúrában, az ÖMT-rendszerben a katonáknak a szervezet méretéhez igazodó, akár sokkal alacsonyabb rendfokozattal rendszeresített beosztást tudnak csak felajánlani. Felmerült a tartalékos rendfokozat vagy megkülönböztető ÖMT-állományjelző bevezetésének az igénye is, amely segíthetne tisztázni az állománykategóriák közötti viszonyokat. További problémát jelentett az is, hogy az ÖMT-állomány napi munkába járási költségeit pillanatnyilag nem térítik meg, így tehát részükről még anyagi áldozatvállalást is jelentett a szolgálat.

Felszerelés

Az állomány külön kialakított irodákban, saját számítógéppel, hagyományos kézisztárakkal kezdte meg – az MH VDK parancsnoka által jóváhagyott munkaterv és munkaköri leírás alapján – az AJP 3 (B) Szövetségi Összhaderőnemi Műveleti Doktrína fordítását. A fordítási

kapacitás fokozása érdekében szótárprogramok telepítését terveztük, de kiderült, hogy az MH nem rendelkezik csoportos licenccel semmilyen szótárprogramra, ezért a könyvtárban elérhető CD-eket nem lehet feltelepíteni egynél több gépre, így tehát erre nem is került sor.

Eredmények

Az AJP 3 (B) egy 120 oldalas (39 296 szavas), magas katonai szakmai és angol nyelvi felkészültséget igénylő dokumentum, melynek fordítása március 11-re készült el. Az állomány tehát 26 munkanap alatt érte el a kitűzött célt, amely napi 3,2 oldal (820 szó/nap)⁵ jó minőségű „kézi fordítást” jelent. Ez a teljesítmény a jövő tervezésére nézve azt jelenti, hogy évi 830 oldal teljesítménnyel lehet számolni.

Március 11. után kezdődött meg a lektorálás, illetve a szak-terminológiai munka, melynek során összesen 58 új terminológiát sikerült tisztázni. A NATO-csatlakozási „lázban” készült – egyébként rendkívül értékes – szógyűjtemények, szöszedetek, szótárak, brosrák, tankönyvek és jegyzetek stb. szerzői gárdájuktól függő fordításokat tartalmaznak, amelyek egy részének értelmezése – az immáron több mint 14 éves NATO-tagság, a tömeges külföldi tanintézeti képzés, a szövetségi rendszerben végzett munka, illetve műveletekben szerzett tapasztalatok ellenére – napjainkban sem egyértelmű, egységes.

Ezek a kifejezések a Művelési és Szabványosítási Bizottság albizottságaként működő Terminológiai Harmonizációs Testület elé kerülnek feldolgozásra, majd rögzítik azokat az MH Terminológiai Adatbázisában. Fontos felismerés volt részünkről az, hogy legalább annyi időt kell biztosítani a fordítóknak egymás munkájának átolvasására, lektorálására, mint magára a tényleges fordítási feladatra. Csak így biztosítható, hogy a két fordító által lefordított szövegrészek szöveghűsége, stílusa, fordulatai, és ami a legfontosabb, maga a terminológia ne térjen el egymástól. A harmadik – a fordításban részt nem vevő – személy által végrehajtott lektorálás csak azután következhet, amikor a szöveg már egységes terminológiát tartalmaz.

Jelen írásban nem számszerűsíthető az a minőség, amelyet a rendelkezésünkre bocsátott két ÖMT-katona szakmai előélete és tapasztalata jelentett a fordított szöveg színvonalában. Fontos megfigyelés, hogy a fordítás során gyakran van szükség külső segítség bevonására, szakértői konzultációra vagy egyszerűen csak egy-egy mondat értelmezésének megvitatására. A kapcsolattartást elősegítette az ÖMT-állomány széles és jó szakmai kapcsolata, de célszerű lett volna a doktrína megalkotóival, jelen esetben a Holland Védelmi Minisztérium Összhaderőnemi Doktrinális Osztályával is a közvetlen kapcsolattartás NCN-telefonon.

Összefoglalás

Az ÖMT-fordítók alkalmazása ígéretes kezdeti eredményeket hozott, de a hozzáfűzött eredmények beváltásához, az igazán átütő mennyiség eléréséhez növelni kell a munka határfokát és a fordítók létszámát. A tapasztalatok alátámasztották azt a kezdeti feltevést, hogy az állomány kiválasztásánál nemcsak a magas nyelvi követelmények, hanem a külszolgálati, missziós gyakorlati tapasztalatok és az adott fordításra váró dokumentum szakterületének részletes ismerete is fontos.

⁵ Egy átlagos szöveg 12-es Times New Roman betűtípussal gépelve 250 szót tartalmaz oldalanként.

Stummer Judit:

A MARKETING SZEREPE A HONVÉDELMI ALAPISMERETEK OKTATÁSÁBAN

A diplomás vagy éppen a diploma megszerzése előtt álló fiatal értelmiség honvédelem iránti érdeklődésének felkeltése a sorkatonai szolgálat felfüggesztése óta kiemelt elemként jelenik meg a szaktárca feladatrendszerében. A polgári felsőoktatásban hat éve oktatott honvédelmi alapismeretek tantárgy egyre növekvő hallgatói létszáma nem csak az oktatáshoz szükséges pedagógiai vagy szervezési munkával foglalkozókra ró terheket. A szerző kutatási adatainak – a területi korlátok miatt korántsem részletes – publikálásával szeretné ráirányítani a figyelmet egy, a társadalom hosszú távú érdekeit szem előtt tartó, komplex, következetes marketing- és PR-tevékenységgel támogatott rendszer létrehozásának és fenntartásának fontosságára. Az elmúlt években a köz- és felsőoktatásban – immár csaknem 3000 fővel – végzett felméréseinek eredményei vélhetően elősegítik a megalapozott marketingdöntések meghozatalát.

Szkeptikusok szerint a tantárgy iránti érdeklődés mindössze a kollokvium kreditértékével magyarázható, ám az elmúlt évek felméréseiből származó adatok másról tanúskodnak. Éppen ezért, amennyiben hosszú távú stratégiai célként tekintünk a tantárgy „működtetésére”, akkor elengedhetetlen a honvédelmi ágazaton belül logikailag összetartozó, ám jelenleg elkülönülten létező (vagy éppen hiányzó) feladatok összhangját megteremtő, az erőforrások hatékonyabb felhasználását eredményező, az ad hoc döntésekben rejülő kockázatokat kiküszöbölő projektportfólió és a hozzá kapcsolódó projektszervezet kialakítása.

A múlt

A középiskolákban oktatott *katonai alapismeretek* tananyagára épülő *honvédelmi alapismeretek* tantárgy felsőoktatási rendszerbe illesztésének munkafolyamata 2002-ben kezdődött. A döntéshozók, valamint a kidolgozói munkát végző szakemberek célja egy olyan tananyag megalkotása volt, amelynek elsajátításával a polgári felsőoktatásban tanulók – évfolyamtól és választott szaktól függetlenül – átfogó ismeretekre tehetnek szert országunk honvédelmét érintő alapvető elméleti kérdésekben, megismerhetik a Magyar Honvédség feladatrendszerét, szervezeti felépítését és fontosabb haditechnikai eszközeit. A megszerzett ismeretek birtokában a hallgatók képessé válnak hazánk biztonságát, a Magyar Honvédség működését érintő kérdésekben való eligazodásra.¹

A többéves előkészítő munka után a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) úttörő szerepre vállalkozott akkor, amikor 2007. október 1-jén – a civil felsőoktatásban elsőként – a veszprémi Pannon Egyetemen elindította a honvédelmi alapismeretek választható tantárgy oktatását. A képzésért, valamint az azzal összefüggő feladatok szervezéséért és koordinálásáért az egyetemen működő Távoktatási Koordinációs Központ (2007. november 1-jétől Felnőttképzési és Távoktatási Központ) volt felelős.

¹ Dr. Jobbágy Zoltán alezredes – Stummer Judit: A KatonaSuli-programban rejülő lehetőségek a Magyar Honvédség utánpótlásának biztosítása érdekében. In: Sereg Szemle, VIII. évf. 4. szám, 2010, 102–107.

A honvédelmi alapismeretek újdonságnak számított egyrészt a tananyag jellege, másrészt az oktatás módszere miatt is. Noha a távoktatási-távtanulási formát előzőleg már sok esetben sikerrel alkalmazták, a képzés elindításakor a ZMNE szakemberei még nem rendelkeztek kellő tapasztalattal a jelentős hallgatói létszám menedzselését illetően. A távoktatási rendszer működtetése jelentős szemléletváltást is igényelt, hiszen az oktatóknak a hagyományos tanári szerepet feladva a háttérből kellett a hallgatók munkáját segíteni.²

A tantárgy számonkérési rendszerének kialakítását alapvetően meghatározta az e-learning módszer sajátossága. A honvédelmi alapismeretek tekintélyének megalapozása és megtartása érdekében alapvető szempont volt a következetes beszámoltatás. A rendszer kidolgozását nagymértékben meghatározta az a tény is, hogy a tantárgyat felvett hallgatók előképzettsége, érdeklődési köre igen szerteágazó képet mutatott már az első szemeszterben is.

Jelen tanulmány szerzője a honvédelmi ágazat ifjúságpolitikai koncepciójának marketing vonatkozású vizsgálata kapcsán³ a dokumentumelemzésen túl, a 2010/2011-es tanév I. szemeszterének vizsgaidőszakában, az írásbeli kollokviumon megjelent hallgatók körében önkítöltős kérdőíves megkérdezés módszerével végzett felmérést. A kutatás feltárta többek között a hallgatók tantárgyválasztási motivációját, a tananyagról alkotott véleményét, a Magyar Honvédséggel összefüggő tájékozottságukat, az információszerezés forrásait, továbbá a hivatásos vagy szerződéses katonai szolgálatvállalás iránt mutatott hajlandóságukat.

A jelen

A honvédelmi alapismeretek tantárgy ma már több hazai felsőoktatási intézményben is elérhető. Felvételének előtanulmányi követelményei nincsenek, az oktatás egy szemeszterben, távoktatással történik. A tantárgyat alap- és mesterképzésben bármely szakon és bármely félévben tanuló hallgató választhatja, a követelmények teljesítése 3 kredit értékű.⁴

A tanulmányi adatokat összegző kimutatás⁵ szerint 2013 januárjáig a tantárgyat összesen 9227 fő választotta (1. táblázat).

1. táblázat A honvédelmi alapismeretek tantárgyat felvett hallgatók száma (fő)

Szemeszter	Fő	Szemeszter	Fő
2007/2008. I.	279	2010/2011. I.	862
2007/2008. II.	526	2010/2011. II.	978
2008/2009. I.	778	2011/2012. I.	693
2008/2009. II.	802	2011/2012. II.	977
2009/2010. I.	853	2012/2013. I.	1211
2009/2010. II.	466	2012/2013. II.	802

Forrás: NKE HHK Katonai Át- és Továbbképző Központ (saját szerkesztés)

² Dr. Vörös Miklós alezredes – Czank László ny. alezredes: A honvédelmi alapismeretek tantárgy oktatásának tapasztalatai a Pannon Egyetemen. In: Honvédségi Szemle, 64. évf. 1. szám, 2010, 23.

³ Stummer Judit: A honvédelmi ágazat ifjúságpolitikai koncepciójának marketingszemléletű bemutatása a KatonaSuli-programon keresztül (diplomadolgozat). Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Marketing Intézet (2011), 1–96.

⁴ Megjegyzés: Szombathelyen a tantárgy két kredit értékű.

⁵ Czank László: A hazafias és honvédelmi nevelés helyzete (előterjesztés az NKE HHK Kari Tanács részére. Készült: 2013. 02. 22-én, 1–9).

2. táblázat. A tantárgy vizsgaeredményei a bevezetés óta eltelt időszakban

Szemeszter	Kollokviumok átlagai (%)	A tantárgyat felvett és eredményes vizsgát tett hallgatók aránya (%)
2007/2008. I.	3,54	45,16
2007/2008. II.	3,25	68,82
2008/2009. I.	3,13	64,91
2008/2009. II.	2,63	59,10
2009/2010. I.	2,99	51,44
2009/2010. II.	2,88	58,75
2010/2011. I.	3,18	51,55
2010/2011. II.	3,21	58,60
2011/2012. I.	3,05	61,90
2011/2012. II.	3,26	79,91
2012/2013. I.	3,06	53,73

Forrás: NKE HHK Katonai Át- és Továbbképző Központ (saját szerkesztés)

3. táblázat. A megkérdezettek megoszlása (%)

Felsőoktatási intézmény szerint*	2010/2011. I.	2010/2011. II.	2012/2013. I.
Debreceni Egyetem	24	23	21
Eötvös József Főiskola	22	7	2
Kecskeméti Főiskola	–	0,4	–
Nyíregyházi Főiskola	1	16	27
NYME Savaria Egyetemi Központ	–	–	7
Pannon Egyetem	52	53	43
Pécsi Tudományegyetem	1	–	–
Szolnoki Főiskola	–	1	–
Nem szerint			
Nő	43	38	47
Férfi	57	62	53
Képzés szintje szerint**			
BSc	–	–	88
MSc	–	–	12

Forrás: saját empirikus vizsgálat adatai

* Megjegyzés: az értékkel nem rendelkező cellák esetében az adott intézményben a vizsgált félévben nem volt lehetőség a tantárgy felvételére.

** Megjegyzés: a képzés szintjére vonatkozó kérdés csak a legutóbbi felmérés során került a kérdőívbe.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a tantárgyat felvett hallgatóknak csak egy része jelentkezik vizsgára, és a jelentkezők közül sem mindegyik diáknak lesz eredményes kollokviuma a szemeszter végén (2. táblázat), amelynek oka elsősorban a vizsgakövetelmények nehézségi fokában keresendő.

4. táblázat. A tantárgyfelvételben szerepet játszó motivációs tényezők (%)

Motivációs tényezők	2010/2011. I.	2010/2011. II.	2012/2013. I.
a tantárgy kreditértéke	50	55	60
csoporttársak/ismerősök ajánlották	34	37	49
e-learning módszer kipróbálása	44	36	44
információszerzés a Magyar Honvédségről	49	60	40
katonai témák iránti érdeklődés	40	53	38
nem kell órára járni	24	17	33
nemzeti öntudat	15	21	18
hazafiasság	12	12	14
a tantárgy tematikája	9	11	13
jövőbeni tervek/karrierépítés	8	6	6
családi hagyomány	5	12	4
egyéb	2	2	3
középiskolában a katonai alapismeretek tantárgy tanulása	0	1	0

Forrás: saját empirikus vizsgálat adatai

A korábbiakban már hivatkozott, 2010-ben kezdődött kvantitatív vizsgálat – keresztmetszeti kutatás lévén – az aktuális állapot rögzítésére és tanulmányozására adott alkalmat. Az azóta eltelt években a primer kutatások folytatódtak,⁶ így a kapott adatok alapján ma már tendenciák elemzésére is lehetőség nyílik. Jelen tanulmány három szemeszterben szerzett adatok analízisére épül: a 2010/2011-es tanév I. és II. félévének, illetve a 2012/2013-as tanév I. félévének végén összesen 1182 fő töltött ki kérdőívet. Intézményenkénti, nemek és a képzés szintje szerinti megoszlásukat a 3. táblázat szemlélteti.

A mintavétel a honvédelmi alapismeretek tantárgyat választó hallgatók – mint célsokaság – köréből történt. Az első két szemeszterben az adatfelvétel a tantárgy vizsgáján megjelent diákok között zajlott, a legutóbbi vizsgálat lebonyolításakor a szerző netsurvey-t alkalmazott. (Terjedelmi korlátok miatt csak néhány, a téma szempontjából releváns kérdés taglalására nyílik lehetőség.)

A tantárgyválasztás motivációja

A hallgatók tantárgyválasztásának hátterében, a megadott attribútumok közül leginkább négy tényező bizonyult jelentősnek. A megkérdezettek két szemeszterben első, egy félév végén pedig második helyre rangsorolták a tantárgy kreditértékét. E szempont mögött a 2010/2011-es tanév I. félévében alig maradt el a Magyar Honvédségről való információszerzés, ezt a tényezőt a válaszadók 49%-a tartotta fontosnak, ugyanakkor ez a motívum a következő félévben első helyen szerepelt (60%). Ugyancsak jelentős azok száma (44%), akiket a hazai oktatási rendszerben kevésbé elterjedt e-learning módszer kipróbálása ösztönzött a

⁶ Megjegyzés: a 2010/2011-es tanév I. szemeszterére vonatkozó felmérés a Honvédségi Szemle 65. évf. 5. számában jelent meg (Stummer Judit – dr. Czank László ny. alezredes: Honvédelmi alapismeretek – a 8. félév tapasztalatai. In: Honvédségi Szemle, 65. évf. 5. szám, 2011, 38–40.).

tantárgyfelvétel során, továbbá motiváló szereppel bírt a katonai témák iránti érdeklődés: erről a hallgatók 53%-a tett említést a 2010/2011-es tanév II. félévében.

Az adatokból kirajzolódik, hogy a nemzeti öntudat, a hazafiasság már közel sem olyan fontos a megkérdezettek szempontjából; a karrierépítés, a családi hagyományok pedig még ennyire sem hatottak ösztönzően. Ugyancsak elenyésző azok száma, akik jövőbeni terveikhez kapcsolódóan tartották fontosnak a honvédelmi alapismeretek elsajátítását. Ez az adat azonban nem olyan meglepő, hiszen a vizsgált korcsoport pályaválasztása alapvetően már eldőlt. (4. táblázat)

Az elvégzett kvantitatív vizsgálatokból ugyan kirajzolódott a motiváció intézményenként eltérő sorrendje, ám az adatok sajnos nem alkalmasak annak bizonyítására, hogy van-e összefüggés a Magyar Honvédség alakulata és a felsőoktatási intézmény földrajzi közelsége között. Így csak feltételezni tudjuk azt az emocionális hatást, amelyet a közös jelenlét okozhat, befolyásolva ezáltal a hallgatók honvédség iránti érdeklődését. (A hipotézis igazolására/elvetésére leginkább kvalitatív módszer lenne hivatott.)

Ismeretek a Magyar Honvédségről a tantárgyfelvétel előtt

A vizsgált szemeszterek mindegyikére igaz, hogy a megkérdezett populációban 60% körüli azok aránya, akik megítélésük szerint minimális ismeretekkel rendelkeztek a Magyar Honvédségről a tantárgy felvétele előtti időszakban. A hallgatók átlagosan 30%-a egyáltalán nem volt jártas honvédségi témákban, és mindössze 10% tartotta magát kellően tájékozottnak.

Az információszerzés forrásai

Az előző kérdésre igennel válaszolók körében a továbbiakban arra kerestünk választ, hogy a Magyar Honvédségről szerzett ismeretek milyen forrásból származnak. A kapott eredményeken az utóbbi években tapasztalható, a lakosság médiafogyasztási szokásait jellemző általános tendencia tükröződik. Ebből következően nem meglepő, hogy a felsorolt tényezők közül az internetet mint információs forrást a válaszadók jelentős hányada említette. (5. táblázat)

5. táblázat. A Magyar Honvédségről szerzett információk forrásai (%)

Információforrások	2010/2011. I.	2010/2011. II.	2012/2013. I.
internetes oldalak	53	51	38
családtagok/ismerősök	53	44	36
rádió/televízió	44	45	27
nyomtatott sajtótermékek	28	21	21
középiskolai tanulmányok	14	13	12
Magyar Honvédség kiadványai	12	7	8
toborzók által tartott előadás*	–	–	6
egyéb	6	7	5

Forrás: saját empirikus vizsgálat adatai

* Megjegyzés: a kategória csak a legutóbbi felmérés során került a kérdőívbe

6. táblázat. A tananyag elsajátítását követően kialakult vélemények megoszlása (%)

Vélemények	2010/2011. I.	2010/2011. II.	2012/2013. I.
átfogó képet kaptam a Magyar Honvédség működéséről	61	58	41
bővültek a biztonságpolitikával kapcsolatos ismereteim	36	30	35
a mindennapi életben is kamatoztatható ismereteket szereztem	30	28	27
csak a creditszerzés volt a célom	12	18	26
reálisabban látom a honvédelmet érintő szakpolitikai döntéseket	21	31	25
továbbra sem látok tisztán a honvédelemmel kapcsolatos kérdésekben	2	3	6

Forrás: saját empirikus vizsgálat adatai

Figyelemre méltó azonban, hogy a válaszadók körében az internet által közvetített ismeretek mellett meghatározó a családtagoktól/ismerősöktől származó információ, ezért az egyén szűkebb környezetének véleményformáló szerepét nem lehet figyelmen kívül hagyni (pl. a kommunikációs tevékenység során).

A tantárgy elsajátítását követően kialakult vélemények

A kutatás során jelen tanulmány szerzője megkísérelte feltérképezni, hogy a honvédelmi alapismeretek tantárgy teljesítésével miként alakult a hallgatók véleménye. A 6. táblázatból markánsan kirajzolódik, hogy a rangsor első helyén – eltérő mértékben – mindhárom szemeszterben a Magyar Honvédségről (MH) megszerzett ismeretek állnak, vagyis tananyag révén a hallgatók nagy része átfogó képet kapott az MH működéséről.

Párhuzamot vonva a fenti adatok és a tantárgy felvételében játszott motivációs tényezők között, megállapítható, hogy a hallgatók elvárása teljesült, hiszen a honvédelmi alapismeretek választására vonatkozó rangsorban dobogós helyen állt a Magyar Honvédségről való információszerzés. Teljesült továbbá a tantárgy megalkotóinak azon szándéka is, amely szerint a tananyagnak alkalmasnak kell lennie az MH részletes bemutatására.

A hallgatói vélemények arra utalnak, hogy a honvédelmi alapismeretek tantárgynak köszönhetően bővültek a biztonságpolitikával kapcsolatos ismereteik, továbbá a megkérdezettek átlagosan közel 30%-a állította, hogy a tananyag a mindennapi életben is kamatoztatható tudást biztosít számára. Érdekes ugyanakkor, hogy jelentősen csökkent azon válaszadók száma, akiknek csupán a creditszerzés volt a célja, holott a motivációs tényezők közötti sorrendben ez még túlnyomó részt az első helyen állt.

A Magyar Honvédség megítélése a tantárgy teljesítését követően

A válaszok összesítéséből kiderült, hogy a honvédelmi alapismeretek tantárgy elsajátítása a megkérdezettek felénél alapvetően nem változtatta meg a Magyar Honvédségről korábban kialakult képet. Számottevő azonban az a hallgatói létszám (átlagosan 35%), amely esetében jelentős mértékű, pozitív irányba történő elmozdulás volt tapasztalható. A jelentős mértékű, negatív irányú véleményváltozás elhanyagolható a válaszadók körében. (7. táblázat)

7. táblázat. Az MH megítélése a tananyag elsajátítását követően (%)

MH megítélése	2010/2011. I.	2010/2011. II.	2012/2013. I.
jelentős mértékben, pozitív irányban	39	41	26
alapvetően nem változott	52	46	53
jelentős mértékben, negatív irányban	0	2	2
egyáltalán nem változott	5	5	9
nem tudja megítélni	3	6	11

Forrás: saját empirikus vizsgálat adatai

8. táblázat. A tananyag korrekciójára vonatkozó javaslatok megoszlása (%)

javaslatok	2010/2011. I.	2010/2011. II.	2012/2013. I.
gyakorlati órák beiktatása	32	55	100
hadgyakorlatok megtekintése	38	53	61
misszióban járt katonák élménybeszámolóí	37	47	61
MH alakulatainak látogatása	30	53	52
tananyag témáiban jártas szakemberek előadásai	17	17	30
honlap kialakítása a tantárgy on-line támogatására	18	22	20
A HM és az MH vezetőinek előadásaival	10	11	14
egyéb	1	5	4

Forrás: saját empirikus vizsgálat adatai

A tananyag megítélése

A következőkben a hallgatónak 5 fokú, szemantikus differenciált skála segítségével kellett osztályozni a tananyagot. A válaszadók közel egyharmada úgy értékelte, hogy az ismeretanyag közepes mértékben érthető. A tananyag elsajátítására szánt időtartam is hasonló minősítést kapott, a megkérdezettek átlagosan 30%-a szerint ugyanis viszonylag hosszú a tanulásra fordított idő. A tananyag szerkezetét tekintve a hallgatók kétharmada említette azt, hogy logikus vagy viszonylag logikus a felépítés. Közel azonos a megítélés abban az esetben is, ha azt vizsgáljuk, hogy mennyire találták érdekesnek a tantárgyat: a diákok átlagosan 34%-a mondta azt, hogy érdekes vagy aránylag érdekes az ismeretanyag.

A tantárgy értékelésére vonatkozó kérdéssel arra kerestünk választ, hogy a hallgatók szükségesnek tartják-e a tananyag módosítását, vagy megítélésük szerint nem kell változtatásokat eszközölni. A válaszokból kitűnik, hogy annak ellenére, hogy a honvédelmi alapismeretek tantárgy távoktatás formájában történő képzés, a hallgatók jelentős része mégis igényli a gyakorlati elemeket, mivel úgy vélik, hogy az elméleti ismeretek valós környezetben történő megtapasztalása nagyban segítené tanulmányaikat. (8. táblázat)

Egyre növekszik azok száma, akik a megadott válaszlehetőségek közül a Magyar Honvédség hadgyakorlatainak való jelenlétet, az alakulatok látogatását említették a felmérésben. Ugyancsak magas azon diákok aránya, akik tanulmányaik során igényelnék a missziókat megjárat katonák élménybeszámolóit. Az esetszámok tükrében feltételezhető, hogy a megállapítások a teljes, honvédelmi alapismereteket választó hallgatók sokaságára is vonatkoztathatóak, ezért megfontolandó a fiatalok elvárásainak közeljövőben történő foganatosítása.

Noha a honvédelmi alapismeretek oktatása alapvetően elektronikus úton történik, továbbá a felmérésben részt vevő diákok átlagosan 50%-a korábban az internetet jelölte meg fő információforrásként, ezért némileg meglepő, hogy a tantárgy online támogatását biztosító honlap kialakítását jelentősen kevesebben (~20%) tartják szükségesnek.

A katonai pálya választásának esélye

A kutatás arra is megpróbált választ keresni, hogy a megkérdezett korosztály mutat-e hajlandóságot arra, hogy a diploma megszerzését követően szerződéses szolgálatot vállaljon, vagyis a jövőben a Magyar Honvédségnél hasznosítsa a civil életben megszerzett tudását. A kérdőívek feldolgozása után egyértelműen kirajzolódott, hogy a fiatalok jelentős hányada ezt határozottan elutasította, ugyanakkor néhány százaléknak (~5%) szándékában áll katonai pályára lépni, 2011 tavaszán további 23% pedig nem tartotta kizártnak a Magyar Honvédségnél való elhelyezkedést. A válaszadók átlagosan 28%-a akként nyilatkozott, hogy még nem gondolkodott a katonai pályaválasztáson. A legutóbbi (2012/2013. I.) felmérés adatai szerint 62% nem tervezi a katonai szolgálatvállalást, 31% még nem gondolkodott ezen. Mindössze 4% az, aki igennel válaszolt, további 4% pedig nem tudja mi a teendője, ha jelentkezni akar szerződéses katonai szolgálatra.

Tekintettel arra, hogy a vizsgálat nem tért ki arra, hogy a megkérdezett melyik évfolyam hallgatója, ezért nem ismerjük a katonai pálya iránt érdeklődő diákok diplomaszerzésének időpontját (értsd: a Magyar Honvédségnél munkavállalóként történő megjelenésük idejét). Valószínűsíthető, hogy erre 2-3 éven belül sor kerülhet, feltéve, ha érdeklődésük iránya a jövőben sem változik.

Önkéntes tartalékos szolgálatvállalás

A kutatás eredményei alapján prognosztizálható a fiatalok önkéntes tartalékos szolgálatvállalás iránti szándéka is: a legújabb, 2013 januárjában gyűjtött adatok szerint több mint kétharmaduk (70%) továbbra is elutasító választ adott, 23% még nem gondolkodott a kérdésen, és csupán 6%-uk tervezi a szolgálatot. Az elhatározás ugyanakkor még kevés, hiszen a fiatalok egy része (2%) nincs tisztában a jelentkezés mikéntjével.

Ez utóbbi tény azonban feltételezhetően nem a fiatalok hibája, az okok sokkal inkább az ágazati kommunikáció hiányosságaiban keresendők. Arra a kérdésre ugyanis, hogy az elmúlt két évben találkozott-e és milyen formákban az adott intézményben honvédséget népszerűsítő tevékenységgel, a legutóbbi felmérés során megkérdezett közel 400 fiatal 49%-a határozottan nemmel válaszolt, 14%-uk plakátot/szórólapot, 8% toborzók előadásait, 5% egyéb szakmai előadást említett. A fiatalok 29%-a nem emlékezett ilyen tevékenységre.

A honvédelmi alapismeretek tantárgy 2013 szeptemberében megkezdte „életének” 13. szemeszterét. A tantárgy gesztori feladatait⁷ az elmúlt évtől kezdődően a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) vette át. A tantárgy gondozásával kapcsolatos szakmai munka a Hadtudományi- és Honvédtisztképző Karon (HHK) zajlik. A karra háruló feladatrendszer azonban igen összetett, mivel tennivaló nem csak a honvédelmi alapismeretekkel összefüggésben jelentkeznek. A szervezetnek a polgári közoktatásban 2005 óta jelen lévő *katonai alapismeretek* tantárgy menedzselését is el kell látnia (tananyagfejlesztés, pedagógusok felkészítése stb.).

⁷ A 2012. június 27-én kelt HM–NKE együttműködési megállapodás alapján.

A szerző nemcsak a polgári felsőoktatásban, hanem a katonai alapismereteket oktató középiskolákban – diákok és pedagógusok megkérdezésével – is végez kutatásokat immár két éve. Ennek legutóbbi eredményei az Új Pedagógiai Szemlében olvashatók.⁸

A jövő

A szaktárca honvédelmi nevelésre irányuló gyakorlatában több, eredménnyel kecsegtető kezdeményezés is történt az elmúlt években, azonban hosszú távon ténylegesen egyik sem tudta beváltani a hozzá fűzött reményeket. Ennek hátterében – a mindenkori politikai szándékon túlmenően – többek között a közigazgatást generálisan jellemző marketingszemlélet és a feladatok projektalapú megközelítésének részleges vagy sok esetben teljes hiánya áll, holott a hierarchikus felépítésből adódó anomáliák nemegyszer éppen e gyakorlat alkalmazásával lehetnének mérsékelhetőek vagy megszüntethetőek. Félő, hogy a köz-, illetve a felsőoktatásban jelenleg folyó honvédelmi ismeretek átadása is idővel erre a sorsra jut, hacsak nem sikerül egy – a már működő folyamatok előnyeit kiaknázó – összehangolt, integrált rendszerbe szervezett program megalkotása.⁹

Fentiekre alapozva szükséges egy olyan rendszer, illetve az ahhoz kapcsolódó alrendszerek létrehozása, amelyek kialakítása és működtetése egyaránt segítené a fiatal generáció honvédelem iránti érdeklődésének felkeltésére és a Magyar Honvédség személyi utánpótlásának biztosítására irányuló törekvéseket, ugyanakkor az alkalmazott eszközök hatása egymást erősítve és nem kioltva érvényesülne. Ennek egyik alapvető feltétele a honvédelmi ágazat ifjúságpolitikai stratégiájának mielőbbi megalkotása. (Az ifjúságpolitika nem lehet kizárólagosan sem a humán-, sem a toborzási stratégia része, azokkal csak metszetet képezhet.)

A kidolgozásra váró ifjúsági stratégia alappillérei a már létező katonai és honvédelmi alapismeretek oktatási rendszerei, azonban a hatékonyabb működés érdekében további komponensek (pl. jelenlét az alapfokú oktatásban, rendezvények, pályázatok stb.) bevonása szükséges. Ezek egy része azonban nem új elemként jelenik meg, hiszen az elmúlt időszakban már több, fiatalokat megcélzó kezdeményezés történt, viszont sok esetben ezek egymással párhuzamosan, vagy éppen ellenkezőleg, egymástól elszigetelve működtek, illetve működnek akár napjainkban is.

A hosszú távú stratégiai szemlélet közigazgatásban történő meghonosítása mellett a marketingtevékenység kiterjesztésének is vannak bizonyos korlátai, ám létjogosultsága semmiképpen sem kérdőjelezhető meg.

„Láthatóan mára eltávolodtunk a vevőorientáció eredeti, leszűkítő értelmezésétől. Az alap gondolat azonban nem sikkadt el, vagyis a marketing célja továbbra is a termékek, szolgáltatások vagy éppen ideák fogyasztóinak kielégítése. Hosszabb távon ugyanis csak az a koncepció maradhat versenyben, amely vevő-, illetve fogyasztóorientált. Összegezve eddigi gondolatainkat, elmondható, hogy a marketing ott születik meg, ahol a szükséglet megjelenik; a marketing segítségével ennek kielégítésére törekszünk, amihez termék kell, amiért megkapjuk a kívánt ellenértéket, amihez kell egy értékesítési csatorna a vevő és az eladó között, s amihez befolyásolni is kell az eladást.”¹⁰

⁸ Stummer Judit: Katonai alapismeretek a polgári középfokú oktatásban, Új Pedagógiai Szemle 2012/4–6. 236–249.

⁹ Zoltán Jobbágy, Judit Stummer: Marketing Opportunities for Educating the Youth in National Defence: A System-Based Approach, In: Science&Military (SLK) No. 2, Volume 6, 2011, 72–75.

¹⁰ Veres Zoltán – Szilágyi Zoltán: A marketing alapjai, Perfekt, 2005, 17.

Ez utóbbi definíciót fordítsuk most le a honvédelmi ismeretek átadásának témakörére és nyelvezetére.

A marketing ott születik meg, ahol a *szükséglet (katonai témák/honvédelem iránti érdeklődés)* megjelenik; a marketing segítségével ennek kielégítésére törekszünk, amihez *termék (tantárgyak, rendezvények, pályázatok, kapcsolódó szolgáltatások stb.)* kell, amiért megkapjuk a *kívánt ellenértéket (a témában életkorának megfelelően tájékozott fiatal és/vagy kellően motivált potenciális munkaerőt)*, amihez kell egy értékesítési csatorna *(elsősorban köz- és felsőoktatási intézmények)* a vevő *(diákok, pedagógusok)* és az eladó *(honvédelmi ágazat)* között, s amihez *befolyásolni is kell (aktív pr-tevékenység)* az eladást.

A szerző meglátása szerint a ma is funkcionáló, ugyanakkor jelenleg csak a két, iskolarendszerben folyó képzést – a katonai és a honvédelmi alapismeretek oktatását – magába foglaló KatonaSuli-program adekvát válasz (ti. termék) lehet a fenti meghatározásra, hiszen a program már meglévő elemeinek felhasználásával és további alkotórészek bevonásával a fiatalok honvédelmi ismereteinek bővítésén túl lehetőséget kínál újabb, az ágazat számára releváns célcsoportok elérésére és képzésére. A KatonaSuli-program alkalmas arra is, hogy felélessze az elmúlt évek népszerű, ám megszűnt rendezvényeit (pl. Bevetés, Seregszemle), vagy éppen integrálja és közös mederbe terelje, majd egységes arculattal lássa el az ágazat jelenleg önálló brandekként funkcionáló különböző ifjúsági programjait. (A szerző véleménye szerint a különböző arculati elemekkel, közel azonos cél érdekében létrehozott „termékek” sokszínűsége többnyire félreérthető és zavaros helyzetet teremt, de legkevésbé sem kelti a hadsereggel azonosítható rend és szervezettség látszatát.)

Utószó helyett

Az elmúlt években napvilágot látott interdiszciplináris vizsgálatok alátámasztják, hogy az önkéntes haderőre való áttérés a gyakorlatban számos megoldásra váró feladatot eredményezett, és idéz elő napjainkban is. Ezek egyike a fiatal generáció honvédelemmel kapcsolatos ismereteinek fejlesztése, a haza iránti elkötelezettségének kialakítása.

Tekintve, hogy a haza iránti érzelem személyes ügy és nem politikai kategória, ezért hazaszeretetre nevelni senkit nem lehet, ám meg lehet kísérelni a társadalmi-nemzeti alapértékek – mint például a szülőföld szolgálataira való hajlandóság – iránti attitűd kialakítását. Mivelhogy ez egy hosszú folyamat, célszerű azt minél fiatalabb korban elkezdni. A feladat több szereplő részvételét követeli meg: ebben a családnak, az iskolának, a honvédségnek, a civil szervezeteknek egyaránt van tennivalója. A helyzet azonban korántsem reménytelen.

A már többször hivatkozott, felsőoktatásban zajló kutatás ez év elején újabb kérdéssel egészült ki: a tanulmány szerzője arról kérdezte a hallgatókat, hogy számukra mit jelent a hazaszeretet. A kérdésfeltevés során nem voltak előre meghatározott válaszvariációk, a fiataloknak saját szavaikkal kellett ezt kifejteniük. A válaszadás opcionális volt, mégis sokan, közel kétszázán eleget tettek a kérésnek. A terjedelmi okok sajnos gátat szabnak a maradéktalan közlésnek, a véleményeket pedig nehéz lenne kategóriákba rendezni, így beszéljenek azok saját maguk.

„Bárhova mentem a világban, mindig éreztem, hogy külföldi vagyok az adott helyen. Egyedül itthon, Magyarországon nem érzem ezt, mert itthon vagyok.”

„Igyekezni az ország jólétén, itthon tevékenykedni. Megismerni az ország szépségeit. Otthont teremteni mindenkinek (magyar vagy sem), aki hasonlóképpen érez és gondolkodik.”

„A két legfontosabb dolog a család és a haza. Mind a kettő a valahova tartozásról szól. A legerősebb kötődés a családdhoz és a hazához fűz. A közös történelem, kultúra, sors erősíti az összetartozást.”

„A hazaszeretet számomra azt jelenti, hogy jó érzés tartozni valahová, büszkének lenni arra az országra ahonnan származom, és kiállni érte, ha épp úgy alakul.”

„Az a hazaszeretet, amikor nemzetünk nagyjait (több évszázadra visszamenőleg) megemlíttve, azokról gondolkozva, beszélve valamely érzés fog el, amit nem lehet megmagyarázni.”

IRODALOMJEGYZÉK

Czank László: *A hazafias és honvédelmi nevelés helyzete (előterjesztés az NKE HHK Kari Tanács részére)*. Készült: 2013. 02. 22-én, 1–9.

Dr. Jobbágy Zoltán alezredes – Stummer Judit: *A KatonaSuli-programban rejlő lehetőségek a Magyar Honvédség utánpótlásának biztosítása érdekében*. In: Sereg Szemle, VIII. évf. 4. szám, 2010, 102–107.

Stummer Judit: *A honvédelmi ágazat ifjúságpolitikai koncepciójának marketingszemléletű bemutatása a KatonaSuli-programon keresztül (diplomadolgozat)*. Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Marketing Intézet, 2011, 1–96.

Stummer Judit: *Katonai alapismeretek a polgári középfokú oktatásban*. Új Pedagógiai Szemle 2012/4–6., 236–249.

Stummer Judit – dr. Czank László ny. alezredes: *Honvédelmi alapismeretek – a 8. félév tapasztalatai*. In: Honvédségi Szemle, 65. évf. 5. szám (2011), 38–40.

Zoltán Jobbágy, Judit Stummer: *Marketing Opportunities for Educating the Youth in National Defence: A System-Based Approach*. In: Science&Military (SLK) No. 2, Volume 6, 2011, 72–75.

Veres Zoltán – Szilágyi Zoltán: *A marketing alapjai*. Perfekt, 2005, 17.

Dr. Vörös Miklós alezredes – Czank László ny. alezredes: *A Honvédelmi alapismeretek tantárgy oktatásának tapasztalatai a Pannon Egyetemen*. In: Honvédségi Szemle, 64. évf. 1. szám, 2010. 23.

Ács Tibor ny. ezredes:

TÓTH ÁGOSTON, A HADTUDOMÁNY KIVÁLÓ TUDÓSA

„Tóth Ágoston honvéd ezredes és egyetemi tanár, mint ki a magyar irodalmat a hadi tudományokban jeles munkákkal növelte s folytonosan növel.” A Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlése 1871. május 17-én titkos szavazással megválasztotta a III. Matematikai és Természettudományok Osztályba levelező tagnak a legtöbb, – „31 szavazattal 1 ellen” Tóth Ágostont.¹ E sorok hűen kifejezik a tudományosság panteonjában és hadtörténelmünkben kiemelkedő helyet elfoglaló Tóth Ágoston arcképét felrajzolni kívánó dolgozatunk alap-gondolatát.

Prológus akadémiai arcképéhez

E folyóirat olvasói előtt is ismert, hogy a hazai tudomány művelői méltóan emlékeztek meg a 19. század második fele térképtudománya európai hírnevű, meghatározó tudósa, a magyar Tóth Ágoston születése (1812. október 28.) bicentenáriumáról.² Az ismertetett tények, az újszerű összefüggések és ismeretek megerősítették Hollán Ernő 1890. január 27-i emlékbeszédének – Tóth Ágostont találóan jellemző – alábbi sorait: „Jó és zord időben a magyar műveltség fejlesztésének, a nemzet irodalmi és tudományos törekvéseinek egyaránt buzgó munkása volt. Szívvel lélekkel csüngött a nemzeti haladás ügyein, soha elveit meg nem tagadta, hű maradt önmagához, és semmi sem bírta őt visszatartani vagy megakadályozni abban, hogy kötelességét mindvégig híven teljesítse.”³

Az 1812. október 28-án született és 1889. június 9-én elhunyt Tóth Ágoston életútja és munkássága során hadtudományi nézetei kialakításához, fejlesztéséhez a kútfők, források nagy csoportjának tapasztalataiból, vizsgálatából, tanulmányozásából merített.⁴

Először két nagybátyja, Kőszeghi-Mártony Károly tudós hadmérnök törzstiszt (később vezérőrnagy) és Mártony István utász százados katonai ismereteiből tanult. Különösen Károly nagybátyja volt erős befolyással „Tóth Ágoston egész jövőjére, mert az ő szavai ébresztették

¹ MTA Értesítő, 1871. 166–169.; MTA Évkönyvei. XIII. kötet VII. darab (1869–1872). Budapest, 1876, 76–77.

² Lásd: Klinghammer István, az MTA rendes tagja: Tóth Ágoston honvéd ezredes, az MTA tagja, a 19. századi magyar térképészet úttörője. Magyar Tudomány, 2012. 10., 1239–1242.; Dr. Jankó Annamária: Tóth Ágoston ezredes, a XIX. századi katonai térképészet kiemelkedő alakja. Honvédségi Szemle, 2013/2. 38–42.; a HM HIM és az MH GEOSZ rendezésében „A polihisztor térképész 200 éve születetett” című kiállítás és konferencia 2012. november 6-án.

³ Hollán Ernő: Tóth Ágoston emlékezete. (Felolvastattott a Magyar Tudományos Akadémia 1890. január 27-dikén tartott összes ülésen). MTA emlékbeszédek. VI. köt. 4. sz. 4. Lásd az emlékbeszéd teljes szövegét 1–24.

⁴ Életével és működésével foglalkozik: Kiadatlan német nyelvű emlékirata – Tóth Ágoston: Memoiren. Egy élet elveszett fáradozása. 474 eredeti számozású 1–114 füzetben. Beilagen... 2 I. MTA Könyvtár Kézirattár. Történelem Ívrét 300.1. (Továbbiakban – Napló); Lásd még Irmédi-Molnár László: Felsőszobori Tóth Ágoston honvédezredes, a XIX. századbeli magyar térképészet úttörőjének élete és működése. M. Kir. Honvéd Térképészeti Intézet. Budapest, 1938, 237, 12 mell. (Továbbiakban – Irmédi-Molnár 1938 i. m.); Tóth Ágoston honvéd ezredes a katonai és térképész (1812–1889). Szerk. Bak Antal. MN Térképészet Szolgálatfőnökség. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1987, 213. (Továbbiakban – Tóth Ágoston 1987 i. m.); Gatti, Friedrich: Geschichte der k. und k. Technischen Militär-Akademie. I. Band. Die k.k. Ingenieur und die k.k. Genie-Akademie. Wien, 1901, 755–758. (továbbiakban Gatti I.)

fel benne az érdeklődést a katonai pálya iránt”.⁵ Aztán az 1827 szeptemberétől 1831. augusztusig tartó bécsi mérnökakadémiai tanulmányai alatt elsajátított hadtudományi tételekből mélyültek ismeretei. Sokat gyarapodott tudása az 1831 augusztusától 1848 augusztusáig tartó cs. kir. hadseregbeli katonaeletének, a 34. magyar sorsyalogezredi tisztii pályafutásának és vezénylései – dandár segédtsízt, bécsi gránátososztály, rajzolóiroda, vezérkari iskola, katonai térképívlétel, Földrajzi Intézet statisztikai osztály, az 1846. évi lengyel felkelés elleni „hadjárát”, sikertelen törekvés táborkari beosztásért stb. – során szerzett ismeretei, megfigyelései által. Nemkülönbén: az 1848–49-es szabadságharc alatt a honvédseregben betöltött magasabb parancsnoki és vezérkari beosztásaiban, vagyis „hadvezérként” átélte háborús próbatételek során a hadtudományi eljárásoknak gyakorlatban történő sikeres vagy sikertelen alkalmazásának tapasztalatai révén; 1849. augusztustól 1856 júliusáig az osztrák fogságbeli élményekből, az „olmützi egyetemen” a tudományokban való elmélyedéséből; a kiegyezés után a Közlekedési Minisztériumban töltött évei alatti tudományos munkásságának tanulságaiból, a magyar honvédség érdekében kifejtett tevékenységéből; 1868 júniusától 1873 februárjáig a pesti tudományegyetemi működéséből, ahol a bölcsészeti kar hadtudományi tanfolyama hadászati tudományok rendes tanáraként adott elő.

Jelen írás hiányt kíván törleszteni, amikor megkísérli bemutatni Tóth Ágostonnak élete és munkássága során kifejtett legfontosabb nézeteit a hadtudományról. Az tagadhatatlan, hogy katonai pályája során, publikációiban, megmaradt kézírataiban, naplófeljegyzéseiben és a levéltárakban megőrzött írtaiban rendszeresen foglalkozik a hadtudománnyal, a hadtudomány művelésével. A források kutatása, elemzése és feldolgozása során alakult ki az a véleményünk, hogy eredeti látásmóddal foglalt állást az egyetemes és magyar hadtörténelemben, országunk hadügyében a hadtudomány bonyolult problémakörének főbb kérdéseiről.

Kiemelkedő szerepvállalása az új honvédség és a hadtudomány érdekében a dualizmus első éveiben

Köztudott, hogy a Poroszországtól 1866-ban elszenvedett katonai vereség után, politikai küzdelemben születtek meg a dualista Monarchia hadügyének Magyarországra vonatkozó, a véderőről, a honvédségről és a népfelkelésről szóló 1868: XL., XLI., XLII. törvényei, valamint a magyar királyi honvédségi Ludovika Akadémia felállításáról szóló 1872: XVI. törvény. Kevésbé ismert viszont Tóth Ágoston 1868 júniusa és 1873 februárja közötti kiemelkedő szerepvállalása; kezdeményezései az új honvédség és hadtudományokban jártas tisztikara, valamint a magyar hadtudomány művelése érdekében.

Andrássy Gyula gróf, miniszterelnök és honvédelmi miniszter vezetésével kemény tárgyalások folytak az új honvédség magyar nyelvű felsőfokú tisztképzőintézete létrehozásáért, a Ludoviceumnak átadásáért is. Ebben az időben, 1868 tavaszán és nyarán Tóth Ágoston és Hollán Ernő államtitkár gyakran beszélt a honvédségről, és közben „kifejtette, hogy szükséges lenne számukra kiképzőintézet felállításáról gondoskodni. Tóth a Ludovika mellett harcolt, de Hollán ezt nem akarta, mert szent meggyőződése volt, hogy Ausztria ebbe nem fog belemenni. De ha a Ludovikát mégis újra felállítanák, azt amúgy is a közös hadsereg tisztképzésére alkalmaznák. A vita során abban állapodtak meg, hogy a pesti egyetemen kellene egy katonai

⁵ Irmédi-Molnár 1938, i. m. 29–30. Lásd Kőszeghi-Mártony Károly (Sopron, 1783. március 12. – Brünn, 1848. július 21.) életére – Magyar tudóslexikon A-tól Zs-ig. Főszerk. Nagy Ferenc. Budapest, 1997, 502–503.

tanfolyamot szervezni. Hollán megbízta Tóthot, hogy Gelich-hel⁶ együtt, aki akkor a honvédelmi minisztériumban működött, erre nézve javaslatot dolgozzanak ki... A munkába azonnal bele is fogott s pár nap múlva a tervezet már az államtitkár íróasztalán feküdt.”⁷

Tóth Ágoston felismerte, hogy a tanszékek és tudományszakok tekintetében nevezetes újítás volt a hadi tudományok egyetemi tanulmányok közé iktatása és e tárgycsoport bölcsészeti karhoz kapcsolása; ez az a követendő út, amely döntő lökést adhat a „kívánt eredmény” – a magyar felsőfokú tisztképzőintézet – megteremtésének. Ezért vitatható a bölcsészkar történetét, benne a hadi tanfolyam rövid törtériáját is kiválóan feldolgozó szerző álláspontja, miszerint a régi, „1802-i törvény által, majd az 1806-i Ratio Educationis által felvett, de akkor meg nem valósult eszmének újra felvétele volt ez, ámbár végeredményben a gondolat megvalósítása most se vezetett a kívánt eredményhez”.⁸

Tény, hogy Tóth Ágoston mellett Szentpétery Imréné⁹ köszönhető, hogy az 1956. évi levéltári tűzvészben megsemmisült egyetemi hadtudományi tanfolyam iratcsomóját, a leg-hitelesebb forrásokat feldolgozta, és ez alapján szerencsére bemutatható a tudományegyetem hadtudományi tanfolyamának 1868–1873. évi rövid története.¹⁰

Az kétségtelen, hogy az egész ügy és szervezete Hollántól és Tóthtól indult ki, és nem Eötvös József vallás- és közoktatásügyi minisztertől, habár a megvalósítása iránti előterjesztést 1868. augusztus 19-én ő tette meg legfelsőbb helyre.¹¹ A miniszter javaslatában kifejtette, hogy a véderőről szóló törvényben elfogadott általános védkötelezettség folytán kívánatosá vált, hogy „a hadkötelezett ifjúságnak alkalom adassék a hadjárati tudományokban némi tájékozottságot szerezni”, s ezért szükséges, hogy a pesti egyetemen a hadi tudományok előadására rendkívüli tanfolyam nyíljon, mégpedig kétévi folyamattal. Vázolta a tanfolyam tárgyait, melyek előadására négy tanár kellene.

Az előterjesztéshez az uralkodó 1868. szeptember 30-án hozzájárult, és utasította a vallás- és közoktatásügyi minisztert a tanterv végleges megállapítására, amiben a hadseregben található alkalmas tanerőkre kell figyelemmel lennie. Ezzel jelezte, hogy a hadtudományi tanfolyamon katonatisztek tartsák az előadásokat. Ennek tett eleget Tóth Ágoston, aki „1869 telére elkészítette a pesti egyetemen tartandó katonai előadásainak anyagát, mégpedig a következő tárgyakból: stratégia, hadművészet, tereptan, térképolvasás és katonai felvétel, hadseregszervezet. Roppant nehézségekkel kellett megküzdenie az egyes kifejezések körül, mert előadásai elkészítésekor elsőnek ültette át németből magyarra az e tárgykörben előforduló szakkifejezéseket”.¹²

⁶ Gelich Rihárd (1821–1899) tábornok és szakíró, 1867 júliusától a magyar honvédelmi minisztérium osztálytanácsosa, és részt vett a közös hadügyminisztérium képviselőivel az új véderőrendszerről alkotott törvényjavaslat kidolgozásában, mely alapul szolgált a további hadügyi egyezkedéseknél. Életére lásd Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. (Harmadik átdolg., jav. kiadás.) Budapest, 2000, 353.

⁷ Irmédi-Molnár 1938 i. m. 206.; Napló 416–417.

⁸ Szentpétery Imre: A Bölcsészettudományi Kar története 1635–1935. A Kir. Pázmány Péter Tudományegyetem története IV. k. Budapest, 1935, 491–492. (továbbiakban Szentpétery 1935 i. m.)

⁹ Szentpétery Imre (1878–1950) történész, egyetemi tanár, MTA-tag életére és munkásságára lásd A Magyar Tudományos Akadémia tagjai. III. kötet R–ZS. Főszerk. Glatz Ferenc. Budapest, 2003, 1235–1236.

¹⁰ Uo. 491. oldal 36. lábjegyzet – Orsz. Lvt. VKM. 1873.III. 20. 103. alapszámú aktacsomó. A Magyar Országos Levéltár III. (Egyetemek, főiskolák és középiskolák) kútfő 1867–1895. évi ügyiratai az 1956. évi levéltári tűzvészben szinte teljesen megsemmisültek. A megmaradt töredékes iratanyag darabjegyzékében a keresett alapszámú ügyirat nincs benne, ezért valószínűsíthető, hogy a keresett irat az 1956. évi levéltári tűzvészben megsemmisült.

¹¹ Szentpétery 1935, i. m. 491.

¹² Napló 420–421.; Irmédi-Molnár 1938, i. m. 207.

Az illetékes tényezők ettől a tanfolyamtól sokat reméltek, amit a tanterv kidolgozására és a tanfolyam megszervezésére jellemző gondosság is mutat. A tantervet a közoktatási és a honvédelmi minisztérium, a közös hadügyminisztérium és az egyetem képviselőiből álló bizottság készítette el. A katonatiszt tanárokat a honvédelmi és a közös hadügyminisztérium kijelölése alapján a közoktatásügyi miniszter nevezte ki, s az egyik tanár, Tóth Ágoston lett a tanfolyam igazgatója.

Vége tavasszal az egyetemen megkezdődtek a katonai előadások. Tóth Ágoston báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter Budán kelt 1869. április 1-i 4799. számú rendeletével gróf Pongrácz Károly századossal együtt megbízást kapott az előadások megkezdésére, és a bölcsészeti karral egyetemben javaslatok tételére a taneszközök beszerzésére, valamint a költségeket illetően. Báró Eötvös és gróf Andrássy sürgették, hogy előadásait minél előbb kezdje meg, még akkor is, ha hiányosan is tudná azokat megtartani és majd a következő évre terjessze fel a nyert tapasztalatok alapján leszűrt javaslatait. A lapokban megjelent kinevezés így szólt: „A hadi tudományoknak a magy. kir. Tudomány-egyetemen rendkívüli előadására a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg Tóth Ágostont, a közmunka- és közlekedési minisztériumnál a helyrajzi osztály igazgatóját és gr. Pongrácz Károly volt századost s a nemrég megszűnt »Honvédelmi Lapok« szerkesztőjét nevezte ki.”¹³

Ezek alapján a bölcsészeti karon ülést tartottak, a dékánt képviselve Télyf Iván¹⁴ elnökletével és megbeszéltek a tennivalókat. Az előadásokat az esti órákban, 5-től 7-ig tartják. Tóth Ágoston naponta 5-től 6-ig a hadtörténelmet és a stratégiát, gróf Pongrácz 6-tól 7-ig a taktikát és a szabályzatot adja elő. Az egyetemi hallgatók és a közvélemény tájékoztatására az összes újság számára Tóth mint a tanfolyam igazgatója egy kiáltványt készített.¹⁵ A lapok honvédelmi részében megjelent felhívásban ez állt: „A hadtudományi tanfolyam igazgatósága tudatja, hogy a tanórák hallgatására jogosítván a tudomány- és műegyetem nyilvános rendes tanulóit, úgy szintén a gymnasiumok azon utolsó évbéli tanulóit, kik már a tizennyolcadik évet elérték; de felvehetőek azok is, kik az említett tanintézetekben beírva ugyan nincsenek, de a felsőbb tudományokra megkívántató készséget igazolják. A hallgatók közül azok pedig, kik magukat az egész tanfolyam befejezésére kötelezik, rendes, azok pedig, kik csak egyes tárgyak hallgatására jelentkeznek, rendkívüli hallgatóknak tekintetnek. A beíratások kezdődnek f. é. ápril 26-án az egyetem nagyobb épület 3-ik emeletében a bölcsészeti kar üléstermében, naponként délután 4-től 5-ig. Az előadások este 5 órától 7-ig tartanak, és május hó 3-kán veszik kezdetüket. A haditudományok lezckerendje következő:

Hétfőn esteli 5-órától 6-ig: térrajz, helyszínrajz elmélete, katonai földszin-kutatás.

Tanár: Tóth Ágoston. 6–7-ig: szolgálati szabályok, hadi cikkek, hadsereg szervezése.

Tanár: gróf Pongrácz Károly.

Kedden estéli 5-órától 6-ig: oktatási és gyakorlati szabályok. Tanár: gr. Pongrácz Károly.

6–7-ig: hadtan (stratégia) és katonai földrajz. Tanár: Tóth Ágoston.

Csütörtökön estéli 5-órától 6-ig: tábori erődítés. Tanár: Tóth Ágoston. 6-7-ig: hadi történelem. Tanár: gr. Pongrácz Károly.

Pénteken estéli 5-órától 6-ig: térrajz, helyszínrajz elmélete, katonai földszin-kutatás.

Tanár: Tóth Ágoston. 6–7-ig: hadjáratok példázó magyarázata. Tanár: gr. Pongrácz Károly.

Szombaton estéli 5-órától 6-ig: harctan (taktika). Tanár: gr. Pongrácz Károly. 6-7-ig:

hadtan és katonai földrajz. Tanár: Tóth Ágoston.”¹⁶

¹³ Vasárnapi Újság, 1869. április 11. (15.) sz. 205.

¹⁴ Télyf Iván (1816–1898), klasszika-filológus, egyetemi tanár, MTA levelező tag.

¹⁵ Napló 421–422.; Szentpétery 1935 i. m. 491.; Irmédi-Molnár 1938 i. m. 208.

¹⁶ A Honvéd, 1869. április 20. (16.) sz. 129.

A felhívás hatására (egy újsághír szerint) „A hadi tudományok előadására az egyetemen 250 hallgató íratta be magát.”¹⁷ Tóth visszaemlékezése szerint 120-an jelentkeztek hallgatónak.¹⁸

A hadtudományi előadások az 1868/69. tanév második felében meg is indultak két előadó tanárral, de a tanrendben még nem szerepeltek. Azonban az egyetem személyzeti évkönyvében már 1868/69-ben ott van a bölcsészeti kar személyzete közt a két tanár és lakhelye is: „*Hadászati tanfolyam*. Tóth Ágoston, m. kir. honvéd ezredes, helyrajzi osztály igazgató a közmunka és közlekedési ministeriumban a hadászati tudományok rk. tanára. – Budán Uri utca 61. sz. Óvári és Szt. Miklósi, gróf Pongrácz Károly, cs. kir. százados, a hadászati tudományok rk. tanára. – Uri utca Trattner-féle házban.”¹⁹ Meg kell említeni, hogy Tóth Ágoston kezdeményezésének példájára hadtudományi előadásokat tartottak a kolozsvári egyetemen, a pozsonyi, kassai, nagyváradi és pécsi jogakadémiákon is.²⁰

Tóth Ágoston számára 1869. május 4-e kettős ünnep volt. A bölcsészettudományi karon a hadtudományi tanfolyam előadásainak kezdete ünnepélyes keretek között folyt le. Ott volt a bölcsészeti kar dékánja is, csak a honvédelmi minisztérium részéről nem jelent meg senki. Így az 1868-ig a mérnökkarban és a közös hadügyminisztériumban is szolgált Ghiczy Béla alezredes sem, aki a katonai szakosztály főnöke volt, mivel Tóth Ágostont civilnek tartották, ezért Tóth visszaemlékezésében kritikusan megjegyezte: „A minisztériumban már akkor erős osztrák szellem nyert tért és úgy látszik Ghiczy alezredesnek derogált egy közönséges civil főmérnök előadására eljönni.”²¹ Itt kell megemlíteni, hogy keserűségét enyhítette, hogy számára 1869. május 4-e azért is emlékezetes maradt, mert ezen a napon kapta kézhez honvédezredessé való kinevezését, az április 18-i legmagasabb rendelettel.²²

Tóth Ágoston a különböző egyetemi kari hallgatókkal zsúfoltságig megtelt terem katedrán álló tanári asztalánál kezdett a fiatalokhoz szóló ünnepi megnyitójának, a „*Szózat Magyarország harcra termett ifjúságához*” felolvasásához. Ünnepi szózatának ékesszóló és meggyőző elmondása magával ragadta hallgatóit. Figyelmeztető beszédének befejezésekor az ifjak menydörgésszerű „Éljen!” kiáltással fejezték ki lelkes egyetértésüket a szónokkal.²³

A Vasárnapi Újság tudósítása a május 4-i eseményről így számolt be: „*A hadtudományi tanfolyamot* a m. kir. egyetemen hétfőn este nyitotta meg *Tóth Ágoston* honvédezredes egy hosszabb beszéddel, melyben többek közt mondá: »a természetben szemünk láttára foly a naponkénti gyilkoló háború is, egyik elem a másik ellen kél tusára, s a lét és nem lét fölött óriás erőlködésekkel küzd, – így van ez a nemzetek életében, folytonos harc és háború, s ha az eszmék táborá hátrálni kénytelen, előáll a nyers erő, melyet hadtudomány művészetté alkotott s ez kezdi meg döntő szerepét.« – Azután gróf Pongrácz Károly kezdte meg előadásai elsőjét... Mindkét tanárt, a mintegy 60-ból álló hallgatóság lelkesült éljennel fogadta s azzal kísérték távozásukat.”²⁴

¹⁷ Vasárnapi Újság, 1869. május 23. (21.) sz.

¹⁸ Napló 422.

¹⁹ A m. kir. Tudomány-Egyetem személyzete MDCCCLXVIII-IX. Budán, 1869, 9.

²⁰ Szentpétery 1935 i. m. 492.

²¹ Napló 422–423.; Irmédi-Molnár 1938 i. m. 208. Ghiczy Béla (1827–1911) honvéd altábornagy, 1841 és 1847 között elvégzi a bécsi mérnökakadémiát, 1868-ig a mérnökkarban szolgált. 1868-ban a közös hadügyminisztérium mérnökkari osztályának előadója, részt vett a honvédség szervezésében, és kötelékébe átlépve, a minisztérium katonai szakosztály főnöke. 1882-ben altábornagy, 1888-ban vonul nyugállományba.

²² Napló 423.

²³ Napló 422–423.

²⁴ Vasárnap Újság, 1869. május (19.) 9. sz. 261.

Hatására Tóth Ágoston elhatározta, hogy beszédét kiadhatja Heckenast Gusztávval a magyar ifjúság és a közvélemény számára.²⁵ Előadását olyan jövőbeli cselekvést meghatározó programnak tartotta, amely honvédelmi rendszerünk tényleges átalakítását szolgálja, és pozitív befolyást gyakorol a közös hadsereg, valamint a honvédség szellemére. A megvalósítás nélkülözhetetlen életfeltételének tekintette a hadtudományok magyar nyelvű művelését és oktatását, hogy az ifjúságból minél több hadtudományokban jártas és minden irányban képzett honvédtiszt kerüljön ki, akik által új és életképes elemek kerüljenek be a hadseregbe. Ennek elérésére, addig is, míg a Ludovika Akadémiát eredeti céljának megfelelően fel nem állítják, az első történelmi lépésnek az egyetem hadtudományi tanfolyamának működését tekintette. A sajtó ezen kívül közölte teljes terjedelemben az 1869. május 4-i második tanórán Tóth Ágoston által megtartott stratégia tantárgy bevezető előadását is.²⁶

Előadásait az egyetemen rendben és lelkesedéssel, a tanrend szerint folytatta, és mivel közeledett az év vége, nemcsak mint tanár, hanem mint igazgató is megszorodtak az új tanévre való tennivalói. A tanfolyam a bölcsészeti karhoz volt kapcsolva s ennek megfelelően a tanfolyam igazgatójának jelentéseit a bölcsészkar dékán terjesztette fel, a hadtudományi tárgyak pedig a tanrendben is a bölcsészkar előadások egyik csoportjaként szerepeltek. Nékám Sándor, a pesti egyetem bölcsészkar dékánja, 1869. október 29-i felterjesztésében a hadtudományi előadásokat „a m. kir. egyetem bölcsészeti karához kapcsolt tanfolyam”-nak nevezi.²⁷

Tóth visszaemlékezésében leírta, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, valamint a honvédelmi minisztérium engedélyezte a tiszti vizsga letételét, amitől azt remélte, hogy a következő, az 1870. év több hallgatót fog hozni a tanfolyamra, ami sajnos nem valósult meg. Mint igazgatónak sikerült viszont a tanfolyam tanári karát teljes létszámúra, négy főre kibővítetnie, ezért szép reménnyel várta az 1870 elején kezdődő tanévet.²⁸

A négy tanárról ez olvasható a tudományegyetem személyzetét ismertető kiadványban: „Hadtudományi tanfolyam. *Tóth Ágoston*, m. kir. honvéd ezredes, helyrajzi osztály igazgató a közmunka és közlekedési ministeriumban a hadászati tudományok rk. igazg.- tanára, m. k. természettudományi földtani és történelmi társulat, mérnöki és zalamegyei gazdasági egyesület tagja. – Budán Uri utca 61.sz.

Kiss Ferencz volt honvéd alezredes, egyetemi hadtudományi idegl. tanár ministeri hivatalnok.

Domaniczky István honvéd-főhadnagy, egyetemi hadtudományi idegl. tanár ministeri titkár. – Budavár, Bécsi-kapu utca 149. szám.

Paxy Károly honvéd-százados, egyetemi hadtudományi idegl. tanár. Budavár, Bécsi-kapu utca 159.²⁹

A tudományegyetem tanrendjében az 1869–70. tanév nyári szakára a hadtudományi előadások így szerepelnek: „VIII. A hadtudományi előadások leczkerende.

²⁵ Vasárnap Újság, 1869. május (21.) 23. sz. 289. Szózat Magyarország harczratermett ifjúságához. Elmondta Tóth Ágoston honvédezredes a hadtudományi tanfolyam megnyitásakor. A Honvéd, 1869. május (21.) 25-i sz. 165–167.

²⁶ Tóth Ágostonnak a f. évi május negyedik második (stratégiai) tanóránál bevezetésül tartott beszéde. A Honvéd, 1869. június (23.) 8-i sz. 181–183.; Napló 423.

²⁷ Szentpétery 1935 i. m. 191–192.; Nékám Sándor (1827–1885) matematikus, orvos, egyetemi tanár.

²⁸ Napló 428–430.

²⁹ Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár (továbbiakban ELTE Könyvtár). A magyar Királyi Tudomány-Egyetem személyzete. (továbbiakban – MKTE személyzete) MDCCCLXIXL-LXX. Buda, 1870, 10.

Hadtan; hétfőn d. u. 5–6-ig. Tóth Ágoston hadtudományi r. tanár.

Katonai földrajz; hétfőn d. u. 6–7-ig. Kiss Ferencz hadtudom. r. tanár

Harctan; kedden d. u. 5–6-ig. Tóth Ágoston hadtudom. tanár.

Fegyvertan; kedden d. u. 6–7-ig és szerdán d. u. 5–6-ig. Domaniczky István hadtud. r. tanár.

Utász szolgálat; szerdán d. u. 5–7-ig. Kiss Ferencz hadtud. r. tanár.

Katonai földrajz; csütörtökön d. u. 4–5-ig. Kiss Ferencz hadtud. r. tanár.

Földszintan, földszínrajz és fölvétel; csütörtökön d. u. 5–6-ig. Tóth Ágoston r. tanár.

Katonai földrajz; pénteken d. u. 5–6-ig. Kiss Ferencz r. tanár.

A tábori és állandó erődítés alapszabályai; pénteken d. u. 6–7-ig. Domaniczky István r. tanár.

A hadügy történelme; szombaton d. u. 5–6-ig. Tóth Ágoston r. tanár.

A tábori szolgálat; szombaton d. u. 6–7-ig. Domaniczky István r. tanár.³⁰

A tudományegyetem tanrendjében, az 1870–71. tanév téli szakára a VIII. A hadtudományi előadások leckerendje módosult, mivel egy előadó kivált, és két honvédszázados lett a tanári kar tagja. A harctan és tábori szolgálat előadásait Paxy Károly rendkívüli tanár, a fegyvertan és erődítés tantárgy előadásait Csermely Lajos rendkívüli tanár kezdte tartani.³¹

A hadtudományi tanfolyamot 76 hallgatóval 1870. január 10-én hétfőn nyitotta meg az egyetemen Tóth Ágoston szép beszéddel. Az első előadásokat Tóth Ágoston (a hadtanból) és Kiss Ferencz (a hadi földrajzból) tartották.³² A közvélemény is olvashatta megnyitó beszédét, amely négy folytatásban megjelent A Honvéd című lapban.³³

Tóth Ágoston életében 1870-ben megjelent a betegség, amely élete végéig elkísérte, de hivatali munkáját folytatta. „Délutánonként pedig az egyetemen dolgozott, ahol a vizsgák is megkezdődtek. Ezek a vizsgák már sokkal komolyabbak voltak, mint az előző évek, de azért igen jól sikerültek és lelkes fiúk az újságokban mondottak köszönetet.”³⁴ A következő tanévben is folytatta munkáját. „Délutánonként újra megkezdődtek egyetemi előadásai s az új évfolyamot immáron harmadszor ismét az ő lendületes beszéde nyitotta meg.”³⁵ A következő tanévben, 1871-ben is folytatta igazgatói-tanári munkáját.³⁶ A tudományegyetem tanrendjében, az 1870–71. tanév nyári szakára a VIII. A hadtudományi előadások leckerend szerint megtartotta csütörtökön és szombaton délutánonként a hadtan, földszintan, földszínrajz és fölvétel tantárgyak oktatását.³⁷ Ugyanezek a napokon délután az 1871–72. tanév téli szakának tanrendjében, amely október 1-jével kezdődött meg, Tóth még szerepelt az előadásaival.³⁸

Hollán Ernő, aki 1870. november 15-től a honvédelmi minisztérium államtitkára lett, „Tóthtal való egyik beszélgetése során megemlítette, hogy a katonai tudományok előadói állását, ha lehet, neki fogja juttatni. Tóth már addig is igen sok katonai tárgyú értekezést írt.”³⁹ Ám ebből a minisztériumi állásból nem lett semmi.

³⁰ ELTE Levéltára. A magyar Királyi Tudomány-Egyetem tanrend (továbbá-MKTE tanrend), az MDCCCLXIX-LXX. tanév nyári szakára. Buda, 1870, 11.

³¹ Uo. MKTE tanrende az MDCCCLXX-LXXI. tanév téli szakaszára. Buda, 1870, 11.

³² Vasárnapi Újság, 1870. január (3.) 16-i sz. 28.; Napló 429–430.

³³ A Honvéd, 1870. január–februári négy száma 20., 28–29., 38., 43–44.; MTA Könyvtár Kézirattár. Történelem Ívrét 300.2. 10. Újságkivágások, 10 db., közte 4 darabon tárcafolytatásokban, Tóth Ágoston életrajza.

³⁴ Napló 432.; Katonai Közlöny, 1870. december (54.) 12-i szám 219–223.

³⁵ Irmédi-Molnár 1938 i. m. 212.

³⁶ ELTE Könyvtár. MKTE személyzete. MDCCCLXX-LXXI. Buda, 1871, 9.

³⁷ ELTE Levéltár. MKTE tanrende az MDCCCLXX-LXXI. Tanév nyári szakaszára. Buda, 1870, 11.

³⁸ Uo. MKTE tanrende az MDCCCLXX-LXXI. Tanév téli szakaszára. A téli szak kezdete október 1. Buda, 1871, 11.

³⁹ Irmédi-Molnár 1938 i. m. 226.; Napló 437–438.

Tény, hogy „1872 nyarán szorgalmasan dolgozott hivatalában és készült előadásaira”. Azonban a körülmények szerencsétlen összjátéka (hivatalának megszűnése, betegsége stb.) miatt elhatározta nyugdíjba menetelét. Jeles életrajzírója találóan így foglalta össze: „Ahogy lassan közelgett a vég hajdan nagy reményekkel kecsegtető ügyosztálya felé, ugyanúgy közeledett egyetemi előadásainak is a vége. Felállították a Ludovika Akadémiát s így természetesen volt, hogy az egyetemen lévő katonai tanfolyam napjai is meg voltak számlálva. Két helyen nem lehetett ilyen előadásokat tartani, tehát beszüntették az egyetemen felállított tanfolyamot. Tóth nem akart ott lenni ennek az intézetnek a gyászszertartásán, hanem azonnal, amint a vizsgák befejeződtek, kérte felmentését. Ezt 1873. február 12-én kézhez is kapta.”⁴⁰ Március 6-án már osztrák földön kapta meg – 1873. február 19-i keltezéssel – a nyugdíjazásáról szóló minisztériumi végzést.

Az előadások azonban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Szentpétery feldolgozásában a pesti egyetem bölcsészeti kara hadtudományi tanfolyamának megszüntetéséről ezeket írta: „Az előadókkal is bajok voltak, a hallgatóság pedig nem mutatott érdeklődést. 1872-ben a hallgatók hiánya miatt a jogacademiákon már meg is szüntették az ott szintén behozott hadtudományi tanfolyamot, de nemsokára rákerült a sor erre az egyetemeken is. 1873. szeptember 12-én Szende Béla honvédelmi miniszter közölte az akkori közoktatásügyi miniszterrel (Trefort Ágostonnal), hogy »miután a tudományos egyetemeken és jogacademiákon tartott vizsgák eredménye a hadtudományi előadásokra fordított költségekkel párhuzamba nem hozható«, a tudományegyetemeken és jogacademiákon rendszeresített ilyen előadásokat beszünteti. Ezzel véget ért a hadtudományi előadások tartása. Kísérlet maradt, mely nem tudta célját megvalósítani.”⁴¹

Tóth Ágoston a bölcsészeti és természettudományokat haláláig művelte, nem hanyagolta el.

Fontosabb hadtudományi munkái és főbb nézetei a hadi tudományokról

Tóth Ágoston akadémiai tagságával kapcsolatban ismert Asbóth Lajos 1871. március 18-i ajánlása: „1-ször- mert ugy a matematikai és természet, mint a hadi tudományokban kitűnő ismeretekkel bír. – 2-szor – mert irodalmi munkái – melyek mellékelve fekszenek – a magyar irodalmat e szakban új tárggyal növelte, és azok a mély gondolkodó főt, az előre törő búvárkodó szellemet bizonyítják. – és 3-szor- mert különösen a katonai mellékágazatra – ... [Korponay, Hollán, Asbóth mellé] – új friss erő okvetlenül szükséges.” Az MTA III. osztálya részéről 1871. május 17-én ugyancsak ajánlják levelező tagul: „Tóth Ágoston honvéd ezredes és egyetemi tanár, mint ki a magyar irodalmat a hadi tudományokban jeles munkákkal növelte s folytonosan növel.” A Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlése 1871. május 17-én titkos szavazással megválasztotta a III. Matematikai és Természettudományok Osztályba levelező tagnak – a legtöbb, „31 szavazattal I ellen” – Tóth Ágostont.⁴²

Az a tény már kevésbé ismert, hogy a Magyar Tudományos Akadémia és III. osztálya, Hollán Ernő 1872. március 30-i ajánlása ellenére, nem választotta meg a „hadtudományi szakra rendes tagul”. Bár az indoklás szerint „Tóth ama közhasznú tevékenységén fölül, melyet hadirodalmunk terén ép oly szellemes felfogású, mint a tudomány mai színvonalán álló értekezései által folytonosan kifejt”, kiemelkedő és sokoldalú elismerésre méltó a hazai és nemzetközi tudományos munkássága. „S mindezekon kívül van még a katonai

⁴⁰ Irmédi-Molnár 1938 i. m. 218.; Vasárnapi Újság, 1870. november (47.) 20-i szám 609.

⁴¹ Szentpétery 1935 i. m. 492.

⁴² MTA Értesítő, 1871, 166–169.; MTA Évkönyvei. XIII. kötet VII. darab (1869–1872). Budapest, 1876, 76–77.

irodalomnak egy nagy jelentőségű ága, amelyben Tóth kiválólag jeleskedik: és ez a hadi térképek tervelése s készítése, szélesebb értelemben a hadmérnökkari szak. Ebbeli kitűnő munkálatai és szakképzettsége a múlt évi antwerpeni nemzetközi mérnökkongresszuson is méltó elismerést vívták ki, s a tudós szerzőre vonták a külföld figyelmét.”⁴³

A Magyar Tudományos Akadémián és a hazai szakirodalomban a hadtudomány meghatározását és a tudományok rendszerében elfoglalt helyét illetően a nézetek megoszlottak. A korszak uralkodó felfogásához híven, elsősorban a porosz Bülow és Károly főherceg hatására, akik a hadtudomány főbb tételeit matematikai és geometriai törvényszerűségekre alapozták, az MTA a hadtudományt a matematikai tudományok egyik ágazataként kezelte és ezért sorolta a III. osztályába. A második irányzat, Jomini tanításai alapján, a hadtudományt nem tudománynak, hanem művészetnek tekinti. A harmadik irányzat, Clausewitz nyomán, a hadtudományt tudománynak ismerte el. Tóth Ágoston írásaiból kitapintható, hogy mindhárom irányzathoz merített gondolatai, nézetei közreadásakor. Az is tagadhatatlan, hogy újszerű tudományos megközelítéseivel, közreadott hosszabb-rövidebb műveiben és a megőrzött kézírataiban található értékekkel jelentősen hozzájárult a 19. század második felében a magyar nyelvű hadtudomány fejlődéséhez, teljesítményeinek elismertetéséhez az egyetemes hadtudományban és a nemzetközi tudományos körökben.⁴⁴

Áttekintésünkben munkáiból, az ő megfogalmazásában a „hadtan, stratégia, harctan, taktika, és a hadügy történelme” témákból azt az öt írását ismertetjük vázlatosan (*e műveket érdemes lenne teljes terjedelemben közreadni! – Á. T.*), melyeket a legfontosabbnak tartunk Tóth Ágoston hadtudomány nézetei bemutatására.

A „*Szózat Magyarország harczratermett ifjúságához*” címűben⁴⁵ kifejtette, hogy a közmúlt – az 1866. évi porosz–osztrák–olasz háború – gyászos története bárkit meggyőzhet arról, hogy a hadsereg szervezése, felszerelése és fegyverzete még nem képezik annak erejét és harcképességét, amely biztosítja a győzelmet, mert még más tényezők is szükségesek. Így az állandó hadseregben elhanyagolt, fölöslegesnek tartott „*lelkesültség*”, de mindenekelőtt az „*értelmiség*” vagyis a hadtudományok, melyeket már a béke idején gyarapítani kell, mert ez az alapja egy tökéletesen harcképes hadsereg kiképzésének. (3. o.)

Kora magyar hadtudományi viszonyait értékelve állapítja meg, hogy nehéz hivatás az ifjúságot bevezetni a hadi tudományokba, „melyekre a szakferfiú fél emberéletet áldoz. Ehhez járul az e szakirodalom teljes hiánya, úgy hogy még a szükséges műszavakat is nélkülözünk, és azokat magunknak kell teremtenünk.” (4. o.) Leszögezi, hogy a hadtudományról „a tudomány jelen állását veendem kiindulási pontul, felemlitendem hivatott szakferfiak nézeteit, melyekhez saját tapasztalatomból merített nézeteimet fogom csatolni; de nagyon kérem önöket, bíráljanak meg mindent jól, alaposan és főképp óvakodjanak elbizakodva elhamarkodott ítéletet mondani, hanem komoly tanulmány által vezérelve, csak is érett megfontolás és későbbi gyakorlati bebizonyítás után idomítsák saját nézeteiket.” (4. o.)

⁴³ MTA Kézirattár Régi Akadémiai Levéltár (továbbiakban RAL.) Tóth Ágoston levelező tag ajánlása Asbóth Lajostól. 314/1871. Tóth Ágoston tagajánlása Hollán Ernőtől. 243/1872.; Faksimile közreadásuk Tóth Ágoston 1987 i. m. III. mellékletek 22., 25.

⁴⁴ Lásd munkáiról, kézíratairól és iratairól Hrenkó Pál bő összeállítását: Tóth Ágoston 1987 i. m. III. mellékletek. 73–213.

⁴⁵ Szózat Magyarország harczratermett ifjúságához. Elmondta Tóth Ágoston honvédezedres a hadtudományi tanfolyam megnyitásakor. Pest, 1869, 22.; Közreadva még faksimilében: Tóth Ágoston 1987 i. m. III. mellékletek 16.

A bölcsészet- és természettudományok számos kiemelkedő tudósának tétéleit idézve bizonyította, hogy Magyarországon a „jelen csak kezdete a történelemnek, még hátra van *a létért való küzdelem*, mely most még csak alattomban foly, de előbb-utóbb elkeseredett véres harcban fog kitörni.” (11–12. o.) A magyar nemzet ifjúságához intézett, a hadtudományok tanulására és művelésre lelkesítő szövegének ma is érvényes figyelemre méltó befejező gondolataiból érdemes kiemelni az alábbi sorokat: „Önök előtt alkalom nyílik a hadtudományok alapelveit, ha nem is kimerítően, de lényegükben tanulmányozni; használják fel e kínáló alkalmat, készüljenek a jövő eseményekre és vetekedjenek a 48-ki ifjúsággal, mely oly tündöklő példával járt elől. Magyarország fekvése és configuratiója szerint, nincs hivatva támadó és hódító háborút indítani; nemzeti szelleme nem is alkalmas arra”. (15. o.) Érdemes kiemelni munkájának befejező értékes gondolataiból a ma is figyelemre méltó tételét: „Csak annak a nemzetnek lehet alapos reménye hosszú fennmaradásra, mely a háborút nem keresi, de nem is kerüli, s mely, ha igaztalanul belesodortatik, eltökéli magát, hogy azt minden erejének megfeszítésével viselendi, s hogy békét soha sem fog kötni másképp, csak, mint határozottan győztes. Miután így csak védharcunk lehet és ennek legjobb biztosítéka a honvédség, mely a létünkért való küzdelemben lelkesedéssel és áldozatkészséggel fog harcolni.” (16. o.) Ezért kell a békeszerető, anyagi és szellemi csendes fejlődésre törekvő nemzetnek és országnak hozzájárulni ennek a véderőnek kifejlesztéséhez. Az ifjúság, de a közvélemény számára is sokatmondó volt a hadtudomány művelésére és tanulására felhívó cselekvési tudományos programjának utolsó mondata: „Létünkért való harcban *Győzelem vagy halál!* legyen jelszavunk!”

Tóth Ágoston mint honvédezered és a hadtudományi tanfolyam igazgató-tanára élesen szembeszállt azokkal, akik a létrehozandó Ludoviceumot egy középtanodává akarták degradálni, ahelyett, hogy abból egy felsőfokú hadtudományi tanintézetet hoznának létre. Olyan intézményt, amely a magyar tiszteket a magasabb hadviselésre képezné, és így a magyar nemzet jövőjének és nemzeti létének egy újabb garanciáját jelentené. Heckenast Gusztáv kiadásában, 1869 májusában külön kis írásművében – „*A magyar katonai nevelés és a Ludoviceum felállításának ügye*” – ismertette a Ludovika Akadémia szervezésére vonatkozó szókimondó, bátor és előrevívó saját nézeteit.⁴⁶ Ajánlásainak felvázolásánál abból az elvből indult ki, hogy kimutassa, mi hiányzik és mi szükséges.

Részletesen bemutatta, hogy az állam kötelessége a mérnököt, iparost, orvost, jogászt és papot kiképeztetni, úgy kötelessége saját fenntartása érdekében „a katonát kiképeztetni és a honfiainak alkalmat nyújtani, hogy ezen a téren is megszerezhessék a szükséges ismereteket”.

A 18–19. századi hadtörténelmi példákkal, hadjáratok és csaták kudarcaival bizonyítja, hogy az osztrák hadseregben uralkodó közepszerűség elnyomta az új hadviselési eljárásokat és a kitűnő katonai tehetségeket; ennek oka, kíméletlen és találó bírálata szerint, a katonai nevelés és tisztképzés avas rendszere. Kiemeli, hogy az olyan lángeszű hadvezérek, mint Savoyai Jenő és Károly főherceg „nem neveltettek osztrák intézetben”. A katonai nevelés és képzés, a tanintézetek pozitív bajor és francia példáival, cáfolhatatlan érvekkel egyértelművé teszi, hogy szakítani kell a régi osztrák tanrendszerrel.

Tényekkel, javasolt tervezetével és tantárgyak felosztásával, a tudományosan művelt megfelelő tanárok kiválasztásának lehetőségével bizonyítja, miszerint Magyarország kedvező helyzetben van, hogy a magyar fiataloknak alkalma nyíljon a hadi tudományok magasabb ágainak (hadászat, harcászat stb.) különböző – tábor- vagy vezérkari, mérnökari, tüzérkari,

⁴⁶ A magyar katonai nevelés és a Ludoviceum felállításának ügye. Írta Felső-Zobori Tóth Ágoston, magyar királyi honvéd-ezered, a helyrajzi osztály igazgatója és a pesti m. kir. egyetem hadi tanfolyam igazgató-tanára. Pest, 1869, 20. Közreadva még fakszimilében: Tóth Ágoston 1987 i. m. III. mellékletek 17.

lovassági és hadfelügyelői – iskolákban való elsajátítására. Hét pontban felvázolja az intézet lehetséges szervezetét és működési rendjét.

Szellemes és éles vitairatának legfontosabb megállapítása: „A Ludoviceum legyen *hadtudományi egyetem*, melyben minden fegyvernem és szakhadosztály magasabb kimivelését lelheti.” Vázlatában többek között nem tért ki a költségekre, a többi művelődési tantárgyakra, így például a világ- és a magyar történelemre. Ezt az írása feletti eszmecsere során kifogásként megjegyezték, amit Tóth elfogadott, de az opportunistá politikából fakadó, a Ludoviceum tervezetét megnyirbálni akaró ajánlást elutasította.

Tóth Ágoston a háború és béke bonyolult problémakörét, a hadtudomány fogalmát és a hadi tudományok ágait újszerű megközelítésben és elmélyültséggel tárja közérthetően az olvasó elé a stratégia tantárgy bevezetéseként előadásként tartott, de nyomtatásban is közreadott írásában. Ezért kapta rövid tudományos összefoglalója – a tartalmát jobban kifejező – *Bevezetés a hadtudományba* címet.⁴⁷

E bonyolult témakör legfontosabb és legvitatottabb kérdését taglalja és bizonygatja: az erőszakot és a háborút az emberi társadalom életében, az államok közötti viszálkodásban nem lehet megszüntetni. Az általános és örök béke utáni vágyat még most sem lehet kielégíteni. „Az örök béke ára, csak *világ-uralom* megalapítása lehet”, ami megvalósíthatatlan. Alaptétele bizonyítására a híres német filozófust, Emmanuel Kantot idézi: „Kant az örök békéről szólva helyesen jegyzi meg, hogy: »a háború az emberi nem jelen műveltségi állapothoz képest, még nélkülözhetetlen eszköz annak tovább fejlesztésére«”.

Tóth a háborúval kapcsolatos megállapításait történelmi példákra alapozva fogalmazza meg: „A háború két nemzet kivételes, erőszakos állapota, melyben fegyverrel törekszenek kicsikarni, a mit alkudozások révén el nem érhettek. Az államok szerves testek, és a háború alatt a hadseregek az állam azon szervei, melyekkel egymásra hatni igyekeznek. A háború célja: az ellenség hadeszközeit támadás útján megsemmisíteni és saját hadeszközeit védelem által fenntartani.”⁴⁸

A hadtudomány, nézete szerint, magába foglalja „a megsemmisítés *közvetlen mozzanatát*, vagy a csapás, a harc mesterségét (harcászatot, taktikát) és a megsemmisítés *közvetett működését*, vagy azon mesterséget, mely szerint a mozgalmak akképp választatnak, miszerint saját pótforrásainkkal összeköttetésben maradván, az ellenséget a magától megfosszuk (hadtan, hadászat, stratégia)”. Álláspontja szerint a háborúban a hadászat és harcászat nem létezhet önállóan, egymást pótolják és elősegítik, és minden támadásnak és védelemnek egyszersmind hadászati és harcászati jelentősége is van. Kiemeli a hadvezérek fontos szerepét a sikeres támadásban vagy védelemben.

A hadtudomány a hadviselést és elveit tanítja, de felfogása szerint körébe tartoznak azok a tudományok is, amelyek a hadviselés „segédeszközei”. Találó mondatokkal fogalmazza meg a helyüket és jellemzőiket, a hadtudomány alkotóelemeinek, szakágainak lehetséges változásait. Tóth szerint ezek: a katonai földrajz; a helyszínrajz, térrajz és földszintan; a fegyvertan; az erődítés; a hadseregszervezés és élelmezés; a hadviselés történelme; hadjáratok történelme. Utolsó mondatában a hadtudományok művelésének és oktatásának leküzdésre váró nehézségeiről így szól: „A feladat, melyet elémbé tűztem, nem csekély és mélyen érzem annak fontosságát. Magyar hadi irodalom nélkül úttörőknek kell lennünk és meg a terminológiát is magunknak kell teremtenünk.”⁴⁹

⁴⁷ Tóth Ágostonnak a f. évi május 4-diki második (stratégiai) tanórájánál bevezetésül tartott beszéde. A Honvéd, 1869. június (23.) 8-i sz. 181–183.

⁴⁸ Uo. 182.

⁴⁹ Uo.182–183.

Tóth Ágoston egyik legjelentősebb munkája a *Hadtan-Hadászat (Stratégia)* című mű.⁵⁰ Sajátkezű kézirata (31 fólió) 71 oldalán, 127 kérdés és felelet formájában bőven merít és idéz a hadtudomány irodalmából; munkájában – sajátos, vitatható hármas elnevezéssel – a hadtan, hadászat, stratégia fogalomkörének leglényegesebb törvényeiről fejt ki nézeteit. Tágas összefüggésrendszerben vizsgálja kora hadtudománya és annak egyes ágai, mindenekelőtt a háború, a hadászat és harcászat fogalmi meghatározásait. Fő kérdésnek a stratégia közelethez, tantételekben való feldolgozását tekinti, kiemelve a hadászat tételeiben a hadművelleti vonal és hadművelleti bázis alapkapcsolatának geometriai törvényszerűségeit. Erőssége, hogy bemutatja a politika és a stratégia összefüggéseit, különösen a támadás és védelem hadászati fogalmait. A háborúról, a hadászatról és harcászatról közreadott meghatározásainak egy része még ma is használható, számos definíciója azonban már régen elavult, és csak tudománytörténetben számon tartott érdekesség. Ez kitűnik a kérdések feltevésének alábbi megfogalmazásából, nem is beszélve az azokra adott meghatározásokról.

A bevezetésben a hadászati műszavakat és fogalmakat határozza meg (az 1. kérdéstől a 22.-ig) a háborúról általában. Az 1. kérdésre a válasza: a hadtan vagy *hadászat* azon tudomány, mely a hadi vállalkozások menetét tervezi, fogalmazza és meghatározza. A hadtan (szorosabb értelemben harctan) vagy *harcászat* (taktika) azon tudomány, mely a módot tanítja, mely szerint a hadtani tervek végrehajtandók. A további kérdésekben és válaszokban a következő fogalmak lényegét ismerteti: a háború okait, a hadüzenetet, a legkedvezőbb időpontot a háborúra; a háború bevezetését és előkészítését, a külső és belső előkészületeket. Várak előkészítését és honvédelmet; várakat általában, azok tarthatóságát, nagyságát, fekvését, hatását, rendszerét, kiemelve Kölnit és Komáromot. Szól a várak felszereléséről és „hadi lábra állításáról”. Ismerteti a honvédelem fogalmát, melyhez „tartozik a honvédsereg felállítása és a népfelkelés tervszerű szervezése, melyet már béke idejében előkészíteni szükséges”. A hadsereg kiegészítését; a hadszíntér előkészítését. A haditerv készítését, a hadászati működések mechanizmusát, a hadászati erő hatását – matematikai ábrákat ad közre a stratégiai elvek magyarázatára. Elemzi a hadászati támadást és védelmet, és azok eszközeit. Áttekinti a hadi mozgalmakat (hadműveleteket), Napóleon-idézetekkel és hadtörténeti példákkal illusztrálva. Milyen tényezők (felállások) játszanak még szerepet a védelmi hadviselésben. Ismerteti a hadászati pontokat, a hadászati (hadművelleti) vonalakat, a hadászati alapzatot (hadművelleti bázis), az alapzat irányát, meghosszabbítását, új alapzat berendezését. Felsorolja, hogy mit kell az alapzatok legfontosabb 16 tételéből általában megjegyezni. Bemutatja, miképpen alapította Nagy Sándor alapzatait (*hadművelleti alapjait*) a perzsa háborúban.

Tóth Ágoston 16 pontban foglalja össze a tudnivalókat Bem hadművelleti alapjairól és hadművelleti vonalairól az erdélyi hadjáratban. Az eredeti szövegben ez a kérdés így olvasható: „100. Miképpen gondoskodott Bem alapzatáról az erdélyi hadjáratban?”

A védelmi háború legfontosabb eszközének a népfelkelést tartja, ezt erősíti meg munkája utolsó mondatában: „*De hol az erő meg van, hol a nemzet erős, ép, és erkölcsileg egészséges, ott vétek, ha a nemzet nem ragad fegyvert, és nem űzi ki az ellenséget melly neki rabbillincseket szánt. Ily nemzet elveszti részvétünket, és meg nem sajnálva, meg nem gyászolva száll a sírba!*”

Tóth Ágoston nagy súlyt helyezett a hadtörténelem oktatására, tanulmányozására, ami kitűnik „*A hadügy történelméről*” című publikációjában kifejtett nézeteiből.⁵¹ Az álláspontja

⁵⁰ Tóth Ágoston: *Hadtan-Hadászat (Stratégia)*. A m. k. egyetemi hadi tanfolyamot hallgató ifjúság számára összeállította 1870 Tóth Ágoston H.-ezredes. Litgr. 31 f. OSZK Kézirattár. Quart. Hung. 2521. 1931-8.

⁵¹ Tóth Ágoston m. k. honvéd-ezredes hadügytörténelmi rendkívüli előadások megnyitó-beszéde dec. hó 1-jén. 1870. Katonai Közlöny, 1870. december (54.) 12. sz. 219–224.

szerint a „természetből a harcot nyertük örökségül, így tehát feladatunk önfenntartásunkra mindent elkövetni, hogy azt győzelmesen megállhassuk”. Véleménye szerint „az ember is léteért való harcznak van alávetve” s ezért a jelen kor hadviselésének fejlődése megköveteli a harcra való felkészülést; az emberi tehetségeknek ez irányba való szükséges kiművelődését. „A mostani hadviselés értelmiséget követel... Feladat tehát az értelmiséget a sereg minden rétegében táplálni és terjeszteni, és különösen a magasabb körökben gyarapítani.” (219. o.)

Meggyőződése, hogy a tudomány tárgyait két oldalról lehet és kell vizsgálni, *történelmi és filozófiai* (didaktikai) szempontból. Ha tehát a harcot, a háborút és minden annak körébe vágó és reá befolyásos tényezők haladását történelmileg vizsgáljuk, az elméleti tanításban egy hézagot pótolunk és világosságot vetünk nemcsak az ügy jelen állására, hanem az okokra is, melyek a hadi tudomány kifejlődéséhez hozzájárultak. „Ezáltal sok érthetővé válik, ami a történelem nélkül homályos és érthetetlen maradna.”

Egyetértőleg idézi Julius Hardegg (1810–1875, bajor altábornagy) 1868-ban megjelent *Anleitung zum Studium der Kriegsgeschichte (Geschichte der Kriege der Neuzeit. 1790–1866)* című művéből a hadtörténelem jelentőségét kiemelő tételt: „Aki a háborút csak didaktikai oldalról ismeri, annak jövő pályáján csak egyetlen csillag világít, mialatt az, ki a háborúról történelmi belátást szerzett és magába történelmi példányokat vett fel, két kalauz kezén halad, melyeknek egyike kipótolja azt, amit a másik nem nyújthat. A történelem példák által tanít meg, hogy mit és miképpen kell tennünk, azon kívül bemutatja, hogy mily károsan hatnak a politikai tévedések és mulasztások a hadviselésre és miképpen vezetnek hibás katonai szervezések politikai rombolásokra.” (220. o.)

Röviden áttekintve és elemezve az emberiség történetét, kiemelve a háborúk, a hadügy kérdéskörét, levonja a következtetést: a hadtudomány a gyakorlat forrásából merítve fejlődött. „A hadügy történelem épen az által tanulságos, mert nem csak azt mutatja meg, hogy miképp fejlődött és haladt a hadügy, hanem azt is, hogy mily káros befolyást gyakorol a megállapodás és a szerzett babérokon való kényelmes megnyugvás. Az ilyen korszakokban következnek be az olyan katonai kudarcok és gyászos események a történelemben, mint 1806. október 14-én Jéna és 1870. szeptember 1-én Sedan.”

Részletesen vizsgálja és bemutatja a hadviselésre lényeges befolyást gyakorló alábbi öt főtevényt: 1. A véderő előteremtése és szervezése. 2. Fegyverzete. 3. Alakzata és beosztása. 4. Fenntartása. 5. Hadi vezénylet, vezetés (hadászati és harcászati), azaz használata a terepen és erősítése mesterséges berendezésekkel. De kifejti még a világ-szellem és világtörténelmi eszmék, valamint a nemzeti szellem szerepét a hadügy történelmében. (221–222. o.)

Meghatározása szerint „a *hadügy történelme* (...) keretébe mindazt felveszi, mi a háborúra közvetlen és közvetítve befolyást gyakorol. Eme történelem a politika, hadmesterség és háborúk történetéből merít és nyert tényeket aképen dolgozza fel, amint azok közös hatással vannak egymásra”. Végül kitért arra, hogy a hadügy történetéről és annak korszakairól nem lesz képes egy „tökéletesen befejezett és kikerekített munkát előállítani”. De „a tudomány érdekében feladatommak tekintem a kezdeményezést és az eszmék felállítását, melyeket talán más valaki nálamnál ügyesebben felkarolni, módosítani és kidolgozni fog”. (223. o.)

***

Reménykedünk abban, hogy az új források feltárásával és feldolgozásával tanulmányunkban sikerült jobban érzékeltetni Tóth Ágoston hadtudományi munkásságának egészét és jelentőségét tudománytörténetünkben.

Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes – B. Kalavszky Györgyi:

DR. MATHIA KÁROLY A KATONAI NEVELŐTANÁR, A ZENETUDÓS, A „RENEZÁNSZ EMBER”, A POLIHISZTOR

Életrajzi vázlat

*„Nem az a mester, aki megtanít valamire, hanem aki megihletti a tanítványt, hogy legjobb tudását latba vetve fölfedezze azt, amit már eddig is tudott.
Paulo Coelho*

Írásunk dr. Mathia Károlynak, a „reneszánsz embernek” állít emléket életének bemutatásával. Pályakezdekésekor a budai Érseki Katolikus Gimnáziumban, az ún. Rákócziánumban (1924–1928), majd a kőszegi magyar királyi „Hunyadi Mátyás” reáliskolai nevelőintézetben, és a Ludovika Akadémián oktatta a hallgatókat. Az amerikai hadifogságból hazatérve 1947 elejétől a Magyar Kegyes Tanítórend Budapesti Általános Iskolájában és Gimnáziumában tanított magyart, latint, történelmet, angolt, illetve vezette a tanintézet zenekarát. A budapesti tudományegyetemen végzett latin–történelem szakon (1919–1923), párhuzamosan a Zeneművészeti Főiskola akadémiai tagozatának zeneszerzés tanszakára is járt, az 1920-as évektől Kodály Zoltán munkatársa volt.

Az ember az iskolaéveiből nem a pedagógiai módszerekre, hanem a tanáregyenységekre emlékszik. Nyilván mindenkinek van példaképe vagy kedves tanára, aki meghatározó módon befolyásolta az életútját. A Ludovika Akadémiát végzett tisztek az akadémia tanárai közül a rajongásig szeretett és tisztelt dr. Mathia Károly nevét említik mint meghatározó egyéniséget az életükben, az akadémián, a hadifogságban és az 1947 utáni magyar valóságban is. Mathia rendkívül nagy tudású, lelkiismeretes, jóindulatú, a munkája iránt elkötelezett, szerény ember volt. Életének mérföldköveit a kőszegi magyar királyi „Hunyadi Mátyás” reáliskolai nevelőintézet, a m. kir. honvéd Ludovika Akadémia, Kodály Zoltán és a piaristák jelentették.

Okosan szerette a tanítványait, hagyta őket szabadon fejlődni, képességük, tudásuk hatékony kamatoztatására sarkallta őket. Nem engedte, hogy igénytelenek legyenek önmagukkal szemben. Magas szinten segítette a „cögereket”¹ és az akadémikusokat a képességeik mind

*Mathia Károly főhadnagy
(Forrás: HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum)*

¹ Cöger = katonai növendék, a cöger a német Zögling (növendék) szóból ered.

teljesebb kibontakoztatásában. Ebben a Ludovika Akadémiának is szerepe volt, amennyiben mindenkor bátorította és támogatta a különleges képességekkel megáldott hallgatókat.

Tanulmányai, első lépések a katonai pályán

Mathia Károly Nagykanizsán született 1902. január 13-án. Édesapja, Mathia Károly híres fényképész-mester volt. A család jómódban élt és nevelte gyermekét. Fiuk zongorázni és hegedülni tanult, jól beszélt angol, német és francia nyelven. A gimnáziumi tanulmányait a nagykanizsai piarista gimnáziumban végezte, ahol kiváló eredménnyel érettségizett. Az iskola a hírnevet szerzett kanizsai piarista diákok között ma is számon tartja.²

Középiskolai tanulmányai befejezése után, 1919 szeptemberében beiratkozott a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karára, magyar és történelem szakos tanárnak készült. Időközben egy harmadik szakot is felvett, a latint.

Bekerült a Bárány Eötvös József Collegiumba, amelyet a tehetséges tanárjelöltek tudományos elmélyülésének elősegítésére az angol szeniori rendszer, valamint a párizsi École Normale Supérieure mintájára hoztak létre. A kollégium gazdag könyvtárat és nyelvtanulási lehetőséget biztosított a hallgatók számára, valamint célul tűzte ki egyetemi képzésük kiegészítését, szaktanárok vezetésével.

1920-ban másodéves hallgatóként beiratkozott a Zeneművészeti Főiskola³ zeneszerzés tanszakára, Siklós Albert zeneszerzés osztályába. 1921-ben, miután Kodály Zoltán, a nagy hírű zenetudós visszakerült a Zeneakadémiára, nála folytatta tanulmányait. Hihetetlen szorgalma, teherbírása már ekkor megmutatkozott, egyszerre végzett külön-külön is embert próbáló két egyetemet. 1923-ban bölcsészdoktoriként, három szakos tanári diplomával végzett.

Az 1912. évi LXV. törvénycikk 13. §-a alapján a nyugdíjba számítható négy év polgári szolgálatot mint tanár a budapesti II. kerületi Érseki Katolikus Reálgimnáziumban teljesítette (1924–1928). Tanári pályáját így a budai ún. Rákócziánumban kezdte meg, ahol a cserkészcsapat parancsnoka és az iskolai énekkar vezetője is volt.

Ezt követően katonai pályára lépett, 1928-ban pályázat útján került a kőszegi magyar királyi „Hunyadi Mátyás” reáliskolai nevelőintézetbe, ahol először rendkívüli szerződötett tanári minőségben alkalmazták.

1928. október 27-én rendes tényleges szolgálati kötelezettséggel esküt tett. 1929. június 7-ig a m. kir. 2. honvéd utászzászlóaljnál a csapatszolgálatot mint karpaszományos utász, majd címzetes őrzető és címzetes tizedes teljesítette. A m. kir. honvéd utász karpaszományos iskolában az elméleti vizsgát 1929. június 15-én kiváló eredménnyel, a szakaszparancsnoki gyakorlati vizsgát 1929. szeptember 18-án kiválóan alkalmas eredménnyel tette le.

² Hírnevet szerzett kanizsai piarista diákok a Piarista Általános Iskola, Gimnázium, Diákotthon és Boldog Donáti Celesztina Óvoda honlapján.

<http://iskola.nk-piar.hu/?q=content/iskolatortenet/h%C3%ADrnevet-szerzett-di%C3%A1kjaink> (Letöltés 2013. június 20.)

³ A Liszt Ferenc Zeneművészeti Akadémia alapító okirata szerint az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia 1875. november 14-én kezdte meg működését. 1887-ben egyesült a Színészeti Tanoda utódjával, az Országos Színésziskolával és 1893-ig Országos Magyar Királyi Zene és Színházművészeti Akadémiaként működött. 1919 januárjában neve Zeneművészeti Főiskola lett, majd 1925-ben felvette alapítójának, Liszt Ferencnek a nevét.

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/minisz/alapito_okirat/lfze/lfze_alapito_okirat_080424.pdf (Letöltve 2013. július 10.)

*A kőszegi magyar királyi „Hunyadi Mátyás” reáliskolai nevelőintézet tanári kara
(Forrás: HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum)*

A kőszegi iskolában

1929-től főhadnagyi rangban tanított a kőszegi magyar királyi „Hunyadi Mátyás” reáliskolai nevelőintézetben. Az iskola meghatározó pedagógus egyénisége volt. Karmestere volt a növendéki fúvós- és a szimfonikus zenekarnak.

A kőszegi iskolában a magyar nyelvet és a történelmet tanította, az ének- és zeneoktatás teendőit látta el. Az önképzőkör irodalmi, tudományos, ének- és zeneszakosztályának volt a vezetője. Sokoldalúságát bizonyítja, hogy nemcsak az elmélet, de a gyakorlat terén is részt vett a növendékek nevelésében: a kerékpáros csoport vezetője volt, gyakorlati kiképzést vezetett. Az intézet legaktívabb tanáraként rendezvényeket szervezett, az ének-, zene- és színházi szertár gondnoki teendőit is ellátta. Kozma Andor szövegére indulót komponált az iskolának, az intézet hívójelének témájára.

Mint – angol, francia és német nyelveken kívül – olaszul is kiválóan beszélő nevelő, elkísérte azt a 350 főnyi növendékcsoportot 1933. szeptemberben kéthetes olaszországi útjára, melynek tagjai a három reáliskolai nevelőintézet (Kőszeg, Sopron, Pécs) legkiválóbb növendékeiből verbuválódtak. Az olasz avantgardisták korábbi magyarországi látogatásának viszonzása volt ez az utazás. Az iskola értesítőjében „Olaszországi naplóm” címen nagyon élvezetes, minden részletre kiterjedő beszámolót olvashatunk az utazásról Mathia Károly tollából.⁴ Nyomon követhetjük az utazás állomásait, átérezhetjük a meleg fogadtatást, amiben az olaszok részesítették a magyar növendékeket. Mathia érdeme volt az a frenetikus siker is, amit a magyar diákok ének- és zenekara váltott ki egyes alkalmakkor, különösen, amikor a vendéglátók iránti figyelmességből olasz indulókat játszottak. Szepesvári Béla is részletesen leírja az olaszországi út (1933. szeptember 2–16. között) eseményeit a könyvében.⁵

Az 1934–35-ös tanévben, a Rákóczi év kapcsán fokozott igénybevételnek volt kitéve az intézeti önképzőkör, ezen belül a Mathia Károly vezette irodalmi, tudományos, zene- és énekszakosztály, hogy kellően megemlékezzenek a nagy fejedelemtől.

⁴ A kőszegi m. kir. „Hunyadi Mátyás” reáliskolai nevelőintézet Értesítője, 1933/34., 11–20.

⁵ Vitéz Szepesvári Béla ny. őrnagy: „A hazáért mindhalálig”. Vitéz Szepesvári Béla ny. őrnagy háborús naplója, Magánkiadás, H. n. 2006., 321.

1931. november 1-jén 1926. szeptember 1-jei ranggal a IX. rangosztályban altanárrá, 1938. május 1-jén főtanárrá nevezték ki.⁶ 1942. szeptember 1-jén őrnaggyá, 1944. július 1-jén alezreduessé léptették elő.

A községi iskolában kibontakozott sokoldalú egyéniségére így emlékszik vissza egykori tanítványa, Szepesvári Béla: „1929-ben, amikor én az intézetbe kerültem, velem együtt jött az intézet tanári karába Dr. Mathia Károly bölcsészdoktor (cum laude) aki magyar irodalomból, magyar-, ókori-, majd latin történelemből és angol nyelvből is diplomázott. Kodály Zoltán tanítványaként elvégezte a Zeneművészeti Főiskola zeneszerzés szakát is. De kitűnt gyakorlati sokoldalúságával is, kitűnően síelt, motorozott (versenyszerűen is), vezetőként részt vett a cserkészmozgalomban. Egy csapásra ő lett az intézet polihisztorja. Kiváló, kimagasló egyéniségű, széles műveltségű, modern gondolkodású nevelőtanár lett, akinek egyénisége rányomta bélyegét az egész intézet életére. Nagy szerencsémre ő lett 8 évig az osztályfőnököm, magyar- és történelemtanárom, ének- és zenekarvezetőm. Szinte az egyéniségem alapját, legjavadat neki köszönhetem.

Sokszor még a hivatalos magyar óra alatt is nemesítésünkön munkálkodott. Az általa megalakított 90 fős vegyes énekkarban először szoprán, majd alt hanggal énekeltem, a fénykorában 40 tagú szimfonikus zenekarban pedig I. hegedűsként szerepeltem.”⁷

Nemes Ödön, az 1942. június 18-án avatott magyar királyi hadnagy így ír róla: „Szigorú volt, mint tanár megkövetelte a fegyelmet, mint pedagógus a hangvételéből kiérződött mélyen meghúzó emberi melegsége. Magas humánus műveltsége, szaktárgyainak legmagasabb fokú tudása, népzene kutatói, ének- és zenekarvezetői képzettsége alapján igazi polihisztor volt, aki a tanítás során a katonai tárgyak mellett pótolta azt a hiányt, ami a katonai tantervben nem szerepelt. Egyénisége besugározta a növendékek életét.”⁸

Lászy János *Elvágólag* című könyvében szintén felidéri kedves tanára emlékét. „A Tanár úr, nagy humanista, magyar irodalomtörténetet tanított, és zenei zsenialitásával meghatározta az egész iskola, később a Ludovika akadémia jellegét. Kiváló szimfonikus zenekara és énekkara minden ünnepély alapját képezte. Ugyanebből a zenekarból összeállított fúvós menetzenekar ugyancsak a díszkivonulások fényét emelte. Vasárnaponként térzenét adtak, és menetgyakorlatot végeztek a főépület előtti sétányokon. (...) Zenei érzékünket fejlesztve Mathia szds. úr hangulatos énekórákat tartott. Énekes könyvünk Kodály Zoltán »101 magyar népdal« című kis könyv⁹ volt, amelyből szívesen énekelünk.”¹⁰

A Ludovika Akadémián

1938. augusztus 1-jével Mathia Károlyt áthelyezték a Ludovika Akadémia I. főcsoport létszámfeletti állományába tanárnak.¹¹

⁶ Dr. Mathia Károly személyi anyaggyűjtője, HM HIM Központi Irattár 180/2382 okmánygyűjtő. A gyűjtőben Mathia 1951. június 28-án kelt életrajzi adatai dokumentumban szerepel altanárrá (117.204/eln. 9. – 1931. sz. H.M. rendelet) és főtanárrá kinevezése (16.939/eln. – 1938. sz. H.M. rendelet).

⁷ Vitéz Szepesvári Béla i. m. 38.

⁸ Nemes Ödön: Dr. Mathia Károly alezreduessé, 948–949. In: Rada Tibor: A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945), II. kötet, Csalgár–Budapest, 2001.

⁹ Kodály Zoltán: 101 magyar népdal, Magyar Cserkészszövetség, Budapest, 1941., 128. Szerkesztette: Bárdos Lajos – Karácsony Sándor – Mathia Károly.

¹⁰ Lászy János: *Elvágólag*, Budapest, Codex Print Kft., 2008., 21.

¹¹ Dr. Mathia Károly személyi anyaggyűjtője, HM HIM Központi Irattár 180/2382 okmánygyűjtő. A gyűjtőben Mathia 1951. június 28-án kelt életrajzi adatai szerint (16.936/eln. 8.1938. sz. H. M. rendelet).

A m. kir. honvéd Ludovika Akadémia főtanáráként dolgozott, az akadémia szimfonikus zenekarának karmestere volt, szerkesztette a Ludovikás Évkönyvet. Ő volt a Ludovika Akadémia önképzőkörének, a Zrínyi-körnek a tanártitkára. Hivatásának a nevelést és az oktatást tekintette. A katonatiszti jellem nevelésében az erkölcsi erőre, a fegyelmezett emberre, a feddhetetlen gondolkodású úriember-magatartásra és a hősi szellemtől áthatott honvédő magyar katonai értékekre helyezte a hangsúlyt.¹²

Ezeket a gondolatait már a községi iskola értesítőjének lapjain is kifejtette „Katonás nevelés – jellemnevelés” című írásában.¹³ Úgy tartotta, hogy a fegyelmezett, jellemes (az ő megfogalmazása szerint a kifogástalan úriember, a gentleman) és hazafias szellemtől áthatott ifjak nevelésének legfőbb eszközei a példaadás és a szeretet. Nem tartotta tekintélyrombolónak, ha a nevelő egyszer-egyszer a növendéknek ad igazat.

A katonai pedagógia egyik legnagyobb feladatának a jellemnevelést tartotta. Azt gondolta, hogy az iskola falai között olyan karaktereket kell nevelni, akik azután megállják a helyüket az élet legnagyobb viharaiban is. Ennek a karakternek pedig gerincesnek, őszintének, egyenes gondolkodásúnak, szerénynek, önzetlennek, udvariasnak és feltétlen igazmondónak kell lennie. Mindezen ideális tulajdonságok kifejlesztésének kiváló eszköze – véleménye szerint – az ének-zene kultúra és az irodalom. A katonás nevelés harmadik célkitűzése a hazafias szellemtől áthatott ifjú, amely Mathia Károly szerint az első két fokozatra (fegyelem és jellem) épül fel. Az erkölcsi erők birtokosa szerinte észrevétlenül válik jó hazafivá.

Az akadémikusokban is erősítette a nemzeti érzést, felhívta figyelmüket a hagyományörzés és hagyományápolás fontosságára, sokoldalúan művelt fiatalokat nevelt belőlük.

A Zrínyi-kör tanártitkáraként feladata volt a Ludovikás Évkönyvek összeállítása és szerkesztése. Jó példát mutatott az akadémikusoknak azzal, hogy számos cikk, írás, elemzés szerzője is ő volt. Ő írta az összefoglaló jelentéseket az akadémia Zrínyi-körének tevékenységéről.¹⁴ A „Hőseink” rovatban a hősi halált halt és eltávozott egykori ludovikás tisztekről, akadémikusokról emlékezett meg. Vezető tanára volt a Zrínyi-kör irodalmi és ének-zene csoportjának, melynek tagjai előadóként a Borbála-ünnepségek, a magyar szabadság ünnepek és díszgyűlések rendszeres résztvevői voltak.

A Ludovikás Évkönyv „Krónika” rovata az akadémiai élet kimagaslóbb eseményeit elevenítette fel. Itt mutatkozik meg igazi vezéregyénisége. Az akadémikus szimfonikus zenekar az ifjúsági filmharmóniai hangversenyeken és a Budapesti Hangverseny Zenekar Beethoven-, Wagner-, Berlioz- és Rossini-hangversenyein, a Pesti Vigadóban lépett fel 1940–1941-ben.¹⁵ Az akadémia énekkara közreműködött a Magyar Vöröskereszt honvéd kívánsághangversenyein a Magyar Művelődés Házában¹⁶ 1941–1942-ben. 1943. február 6-án az akadémiai szimfonikus zenekar részt vett a Zeneművészeti Főiskolán Herbert von Karajan zenekari hangversenyén is.¹⁷

Az akadémia római katolikus kápolnájában tartott énekkari és zenekari miséket Mathia Károly szervezte, a baloldali karzaton az énekkar, a jobboldalin a zenekar foglalt helyet.

¹² Ráskay Pál: Dr. Mathia Károly 30–31. In: Káplán György – Ráskay Pál (szerk.): A m. kir. honvéd „Ludovika” Akadémia 1941. augusztus 20-án felavatott évfolyamának emlékkönyve, Bp., 1991.

¹³ A községi m. kir. „Hunyadi Mátyás” reáliskolai nevelőintézet Értesítője 1933–34. 11–20.

¹⁴ Mathia Károly: A „Ludovika” Akadémia Zrínyi-Köre és a háború, In: Ludovikás Évkönyv, 1942. 39–40.; Mathia Károly: Beszámoló a Zrínyi-Kör 1941–1942. tanévi munkásságáról, In: Ludovikás Évkönyv, 1942. 91–101.

¹⁵ Rada Tibor: A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945) I. kötet. Calgary–Budapest, 1998., 527.

¹⁶ Krónika, Az akadémiai élet kimagaslóbb eseményei. In: Ludovikás Évkönyv, 1942., 113–116.

¹⁷ Rada Tibor i. m. I. kötet, 533.

Klasszikus műveltsége, tanári elkötelezettsége mellett rendkívül sokoldalú egyéniség, lelkes természetjáró volt, kerékpár- és síkiképzést is vezetett. Az akadémia síkiképzéseiről rendszeresen tudósított a Ludovikás Évkönyvekben. Az akadémikusok síkiképzése 1941. február 1–17. között Volócon, 1943. január 9–24. között pedig a tiszaborkúti Mencsulon, az Északkeleti-Kárpátokban zajlott.¹⁸ Rendkívül élvezetes módon írja le az első hét iskolagyakorlatait, a bemelegítő gyakorlatokat, a „mazsolák”, a haladók és a versenyzők eredményeit a sportág művelése terén. Ír a második hét sítjáró-gyakorlatairól, amikor teljes menetfelszerelésben, puskával fokozatosan komolyabb teljesítményeket igénylő meneteket hajtottak végre, majd a hírvívőverseny következett. Az irodalomtanári mivoltát sem tagadta meg e beszámoló során, csodálatosan ír a hóborította hegyekről és a tündéri szépségű környékről. A nyári szabadsága idején honismereti kirándulásokra vitte tanítványait.

Mathia Károly a Ludovika Akadémia múzeumőre is volt; hihetetlen alaposágról tesz tanúbizonyságot az 1943. március 12-éről megmaradt csomagolójegy, amelyben tételesen felsorolta az akadémia légvédelmi pincéjébe leszállított muzeális tárgyak, írások jegyzékét.¹⁹

Kiváló memóriáját dicséri az a feljegyzés, amit 1947-ben a köz- és magángyűjteményekből elhurcolt művészeti alkotások ügyei miniszteri biztosának készített, amelyben négy oldalon keresztül sorolja fel az akadémia festményeit, domborműveit és szobrait. Az amerikai hadifogságból hazatérve első útja a Ludovika Akadémia épületéhez vezetett, ahol megdöbbenve látta, hogy szinte valamennyi műtárgy eltűnt, a múzeumot feldúlták és az értékes iratokat szétépték.²⁰

Egy vitatott pont az életrajzban

Van egy érdekes, egyszersmind homályos pont Mathia Károly életében. Egykori akadémikusok határozottan állítják visszaemlékezéseikben, hogy 1942–1943-ban katonai attasé volt Athénban. Ráskay Pál így emlékezik: „...közben két évre az athéni követség katonai attaséjaként kiküldetésben. A német megszállás után helyezték vissza az akadémiára.”²¹ Nemes Ödön, az 1942. június 18-án avatott egykori akadémikus szintén arról ír szeretett tanárával kapcsolatban, hogy 1942 és 1944 között Athénban magyar katonai attasé volt.²²

Ennek a ténynek ellentmondani látszik, hogy a személyi okmánygyűjtőjében egy szó sincsen erről a beosztásról, és ő maga sem említi egyik önéletrajzában sem. Továbbá a Ludovikás Évkönyvek 1942–43-as évfolyamai tanulsága szerint ott volt az akadémián. A hadtörténelmi feldolgozásokban nincs nyoma annak, hogy az ominózus időben Athénban magyar katonai attasé lett volna akkreditálva. 1935. szeptember 15. és 1941. május 1. között a belgrádi magyar követségen vitéz Vasváry József volt a belgrádi katonai attasé, aki 1939. szeptember 15. és 1941. május 1. között az athéni katonai attasé teendőket átkkreditálva látta el Belgrádból.²³

¹⁸ Mathia Károly: A „Ludovika” Akadémia sígyakorló-csoportja a Volócon, 1942. február 1–17. In: Ludovikás Évkönyv 1941. 29–33. oldal; Mathia Károly: A „Ludovika” Akadémia sígyakorló-csoportja, A Tiszaborkúti Mencsulon 1943. január 9–24. In: Rada Tibor i. m. I. kötet, 460–461.

¹⁹ Rada Tibor i. m. I. kötet, 600.

²⁰ A köz- és magángyűjteményekből elhurcolt művészeti alkotások ügyei miniszteri biztosának készített feljegyzés, 1947. április 19. Nyt. szám 178/1947. Kézirat, 4 oldal, Magángyűjtemény.

²¹ Káplán György – Ráskay Pál (szerk.): A m. kir. honvéd „Ludovika” Akadémia 1941. augusztus 20-án felavatott évfolyamának emlékkönyve, Bp., 1991., 31.

²² Rada Tibor i. m. II. kötet, 949.

²³ Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945, Ister Kiadó, Budapest, 2001, 363. és 389.

Másrészt viszont, a Ludovikás Évkönyv Krónika rovatában ez olvasható: „1943. június 21-én Dr. Mathia Károly útba indulása külföldi beosztásba.”²⁴ Továbbá, az 1943. évi május hó 6-án kiadott 99. sz. Akadémia-napiparancsban ez olvasható: „A H. M. úr f. é. április hó 15-én kelt 27.601/el.n.8.b. 1943.sz. rendeletével Dr. Mathia Károly szaksz. őrnagyot f. é. május hó 15-től október hó 31-ig tartósan vezényelte a Vkf. 2. osztályhoz.”²⁵ Ezen kívül van még egy rövidke visszaemlékezés, ami Mathia Károly görögországi tartózkodására utal. Pillér Éva, Mathia unokahúga „Ki volt Kari bácsi?” című írásában a Piarista Deáklap 2008. novemberi számában ezt írja: „Kari bácsi tanulmányai, kutatásai, népdalgyűjtései során bejárta a fél világot, hol Rómából, hol Londonból, hol Görögországból kaptunk tőle képeslapot.”²⁶ A londoni és a római tartózkodásra van magyarázat, mivel ösztöndíjként tanult a londoni és a perugiai egyetemen angol és olasz szakos diákként. Más olaszországi útjáról fentebb már szóltunk. A görögországi tartózkodásra viszont nincsenek általunk ismert életrajzi adatok.

A rendelkezésünkre álló levéltári dokumentumok szerint Mathia Károlynak nem volt attasé beosztása Athénban. Hogy milyen minőségben és milyen célból volt Görögországban, milyen küldetéssel ment oda, azt dokumentumok hiányában nem sikerült kiderítenünk.

1944 őszén Mathia Károly a Ludovika Akadémiával zárt kötelékben áttelepült Körmenyre, majd december 30-án kelt rendelet alapján Németországba Tirschenreuthba.²⁷ A második világháború végórájában, 1945. április 21-én Németországban a szövetségesek fogságába került, s franciaországi amerikai hadifogolytáborokban raboskodott 1946. március 8-áig, ahonnan zárt szállítmányban Komáromba érkezett. A franciaországi Romilly-sur-Seine-ben és Mailly-le-Campban nyelvtudása és embersége sokat segített társain. Kiváló nyelvtudása miatt írnok lett, és ebben a minőségben sok társának segített. A hadifogolytáborban szabadegyetemet szervezett. Fogolytársai közül többen is feljegyezték, milyen méltósággal viselte a hadifogság körülményeit. „Mai helyzetünkben nincs más teendőnk egyelőre, mint alázatos és bűnbánó lélekkel fejet hajtani nagy szellemeink világos meglátásai előtt és az ismét ránk zúdult nagy történelmi tragédia katarziséban acéllá keményedve várni az új felvonulás kezdetét jelentő isteni intést. Ennek nyomán áldozatos szívvel felkészülni a magyar szellem és közizlés megújulásának boldog ünnepére.”²⁸

Az újrakezdés évei

Igazolása 1946. október 22-én a HM állandó igazoló bizottsága előtt 916/ig. biz. 1946. sz. alatt megtörtént. 1946. október 23-án kelt 27.223/el.n. szü.-1946. sz. HM rendelet szerint az I. sz. bizottság mint „nélkülözhetőt”, ellátási igényei meghagyása mellett végelbánás alá vonta, nyugdíjat nem kapott.

Hazatérését követően 1947 elejétől a Magyar Kegyes Tanítórend (a piaristák) Budapesti Általános Iskolájában és Gimnáziumában tanított magyart, latint, történelmet, angolt, illetve vezette a tanintézmény zenekarát. A szerzetesi iskolák államosítása után a Munkaerő

²⁴ Rada Tibor i. m. I. kötet 534.

²⁵ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, V. fond főcsoport, 6. fond, 170. segédköny, Ludovika Akadémia iratanyag.

²⁶ Piarista Deáklap, 2008. november, 5.

²⁷ Dr. Mathia Károly személyi anyaggyűjtője, HM HIM Központi Irattár 180/2382 okmánygyűjtő.

²⁸ Nemes Ödön: Dr. Mathia Károly alezredes, 948–949. In: Rada Tibor: A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945), II. kötet, Calgary–Budapest, 2001

*Mathia Károly sírja. Farkasréti temető:
35-1-1-71/72 (Fotó: Sipos Alexandra)*

Tartalék Hivatal (MTH)²⁹ 18. számú Ipari Tanuló Intézetében tanított magyar irodalmat és történelmet egészen haláláig. Ezt a munkát is nagy szeretettel és igen eredményesen végezte. Keresztény elkötelezettsége miatt azonban még itt sem hagyták nyugodtan dolgozni: rendszeresen zaklatták az Államvédelmi Hatóság emberei.

1953-ban a Magyar Tudományos Akadémia Kodály Zoltán által megszervezett Népzenei Osztályának tudományos munkatársa volt. Már előzőleg is részt vállalt a Kodály köré csoportosuló kör munkájában, közvetlen munkatársaként az 1920-as évek közepétől túlnyomórészt a trianoni Magyarország területén gyűjtött népzeneit, népdalokat és népszokásokat. Zeneszerzőként főleg kórusmű-

veket, kantátákat, himnuszokat, zenekari műveket, fegyvernemi menetelőket komponált, a leggyakrabban népzenei alagra.³⁰ Írt népdalfeldolgozáson alapuló menetelőket is, ilyen pl. az akadémikus zászlóalj és a 3. akadémikus lövészszázad menetelője.³¹

1948-ban a magyar szabadságharc népdalgyűjteményét szerkesztette „Negyvennyolcas dallamok” címmel.³²

A Magyar Tudományos Akadémián Kodály Zoltán irányítása mellett a 20 kötetes tudományos és kritikai népzenei kiadvány munkálataiban 1949-től aktívan részt vett. A népdalgyűjtés és a zeneszerzés az egész életét végigkísérte. Több gyűjteménye jelent meg: „104 magyar katonadal”, „104 magyar népdal-induló, Menetelő dalok honvédeink, ifjúsági egyesületeink és mindenki számára”, „Horthy dalok”.³³

Katonai pályafutása alatt a tisztnövények nevelése érdekében kifejtett kimagasló teljesítménye elismeréseként számos dicséretben és kitüntetésben részesült. Mathia Károlyt a honvédelmi miniszter 1936. év november hó 25-én kelt 32.213/el.n.8.-1936. sz. rendeleté-

²⁹ MTH: az ipari és a kereskedelmi szakmunkás-utánpótlás biztosítására 1950-ben életre hívott szerv, amelynek hatásköre az ipari és kereskedelmi tanulók iskoláira terjedt ki. Az 1952/53. tanévtől a vas-, építő-, a bányá- és faipar számára biztosította a szakmunkásokat. 1956-ban megszűnt, 1957-ben hatáskörét a Munkügyi Minisztérium vette át.

³⁰ Terbócs Attila: Mathia Károly centenáriuma, *Néprajzi Hírek* 2003. 32. évfolyam, 1–2. szám, 61–66.

³¹ Ludovikás Évkönyv 1942, 74–75.

³² Mathia Károly: *Negyvennyolcas dallamok*. 48 dal a szabadságharc korából, Bp., Magyar Kórus, 1948, 64.

³³ Mathia Károly: *104 magyar katonadal*, Magyar Kórus, Budapest, 1942, 112.; Mathia Károly: *104 magyar népdal-induló. Menetelő dalok honvédeink, ifjúsági egyesületeink és mindenki számára*. Budapest, Magyar Kórus, 1948, 111.; Volly István – Mathia Károly et. al.: *Horthy dalok*, Bp., Magyar Népművelők Társasága, 1941, 94.

vel „a tisztsarjadék nevelése terén kifejtett kiváló és eredményes” teljesítményéért okirati dicsérő elismerésben részesítette. Magyarország Kormányzója 1937. november 26-án kelt elhatározásával a „tisztsarjadék oktatása és nevelése terén kifejtett kiváló és eredményes teljesítményéért dicsérő elismerésének tudtuladását rendelte el, és ennek látható jelenként a koronás magyar bronz érdemérmét (sic! Kormányzói dicsérő elismerés látható jelét képező Magyar Koronás Bronzérem, köznyelven „Signum laudis”) adományozta”³⁴ neki.

XI. Pius pápa 1939. február 2-án az „egyházi ének és zene művelése terén szerzett kiváló érdemei elismeréséül” a Pro Ecclesia et Pontifice díszkeresztet adományozta Mathia Károlynak.³⁵

1958-ban a felülvizsgálati bizottság rendfokozatának meghagyását javasolta. Az összefoglaló véleményben az alábbiakat írták róla: „Pártnak nem volt és jelenleg sem tagja. Tudományos Akadémián mint tud. munkatárs dolgozik. Az Akadémia véleményezése alapján a magatartása az ellenforradalom alatt minden tekintetbe (sic!) kifogástalan volt. A M. Népköztársaság hű dolgozójának bizonyult, semiféle (sic!) ellenforradalmi tevékenységet nem fejtett ki.”

1961. február 7-én a politikai rendőrség házkutatást tartott a lakásán. Háború előtti, cserkészetre vonatkozó kiadványokat koboztak el tőle. Az akkor készült jegyzőkönyv tanúsága szerint az ekkor lefoglalt tárgyak között volt kéziratának, jegyzeteinek jelentős része, a Ludovika Akadémia Közlönye 1877-ből, a Zászlónk folyóirat tizenegy példánya, Bangha Béla két könyve, a Magyar Cserkész című újság két évfolyamának bekötött példányai, valamint a takarékbetétkönyvei. A házkutatás nagyon megviselte, és hozzátartozói szerint elősegítette 1961. július 19-én bekövetkezett korai halálát.³⁶ Mindössze 59 esztendő volt. Százak kísérték el utolsó útjára a Farkasréti temetőben.

*

Mathia Károly szerény, halk szavú, vallásos, zárkózott egyéniség volt. Lakása a Ludovika Akadémia-i éveken és a hadifogság után is a tanítványai zarándokhelye volt. Nőtlen maradt, apja halála után az édesanyjával élt, aki még idősen és betegen is gondoskodott róla.

Mathia Károly döntő hatással volt nemcsak a modern katonaeszmény, hanem az új, művelt katonatiszttípus kialakítására is. Emberség, tisztesség, fegyelem, szolgálat, a művészet és az oktatás iránti alázat voltak vezérlő elvei.

Régen a katonák jelmondatot vésettek a kardjukra, amely életük erkölcsi vezérfonala volt. Jó lenne, ha mindenki örizne a lelkében egy ilyen erkölcsi parancsot, felfogást, amelyet követ, amely irányt mutat és átsegít a nehéz helyzeteken, úgy, hogy mindig ember maradhasson az ember.

Ilyen példakép, erkölcsi iránytű volt Mathia Károly. Tanítványai, akik még élnek, ugyan idős emberek, de még ma is felkeresik a Farkasréti temetőbeli sírját, hogy tisztelettel adózzanak az emlékének.

³⁴ Dr. Mathia Károly személyi anyaggyűjtője, HM HIM Központi Irattár 180/2382. A gyűjtőben a Magyar Honvédelmi Minisztérium 27.223/el.n.szű.-1946. Nyilatkozat a H. M. törzs állományába tartozó beosztott honvéd személyek katonai szolgálatára vonatkozó adatok nyilvántartása céljára található dokumentum 3. oldala.

³⁵ Pro Ecclesia et Pontifice (latin) az egyházért és a pápáért, a XIII. Leó pápától 1888. júl. 17-én alapított pápai kitüntetés felirata, ezért így nevezik magát a kitüntetést is. Kereszt alakú, XIII. Leó pápa képével kezdetben aranyból, ezüstből és nikkelből készült. XI. Pius pápa óta csak aranyból. Állandóan 1898 óta adományozzák.

³⁶ Mathia Károly Száz éve, Új Ember katolikus lap, 2002.01.27, LVIII. évf. 4. (2791.) <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2002.01.27/1601.html> (Letöltés 2013. január 18.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A kőszegi m. kir. Hunyadi Mátyás reáliskolai nevelőintézet Értesítője 1933/1934, Szombathely
- A kőszegi m. kir. Hunyadi Mátyás reáliskolai nevelőintézet Értesítője 1935/1936, Szombathely
- A kőszegi m. kir. Hunyadi Mátyás reáliskolai nevelőintézet Értesítője 1936/1937, Szombathely
- A „piarista család” ünnepe. Új Ember katolikus hetilap 2002.11.17. LVIII. évfolyam 46. (2833.) <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2002.11.17/0802.html> (Letöltés 2013. február 8.)
- Barczáné Abay Gerda: *Át- és átjárta az élet. Ötven éve halt meg Mathia Károly*. Új Ember katolikus hetilap, 2011. 08. 21.
- Kalavszky Györgyi: *Ludovika-album – A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia története (1808–1944)*. Budapest, Libra, 1992.
- Káplán György – Ráskay Pál (szerk.): *A m. kir. honvéd „Ludovika” Akadémia 1941. augusztus 20-án felavatott évfolyamának emlékkönyve*. Budapest, Magánkiadás, 1991.
- Lászay János: *Elvágólag*. Budapest, Magánkiadás, Codex Print Kft. 2008.
- Mathia Károly: *Hajrá honvéd Erdélyért – Erdélyi vonatkozású dalok gyűjteménye a magyar katonaszellem szolgálatára*. Budapest, Vitéz Rend Zrínyi Csoportja, 1940.
- Mathia Károly: *Negyvennyolcas dallamok. 48 dal a szabadságharc korából*. Budapest, Magyar Kórus, 1948.
- Mathia Károly: *Éneklő sziget (46 angol népdal, kétnyelvű kiadás)*, Budapest, Petit Real Könyvkiadó, 2002.
- Mathia Károly száz éve. Új Ember katolikus hetilap, 2002.01.27, LVIII. évf. 4. (2791.) <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2002.01.27/1601.html> (Letöltés 2013. január 18.)
- Rada Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945)*. I. kötet, Calgary–Budapest, 1998.
- Rada Tibor: *A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945)*. II. kötet, Calgary–Budapest, 2001.
- Ráskay Pál – Szabó Zoltán: *A Kőszegi „Hunyadi Mátyás” katonaiskola története 1856–1918–1945*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 1995.
- Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Budapest, Ister Kiadó, 2001.
- Vitéz Szepesvári Béla ny. őrnagy: „A hazáért mindhalálig”. *Vitéz Szepesvári Béla ny. őrnagy háborús naplója*. Magánkiadás, H. n., 2006.
- Terbócs Attila: *Mathia Károly centenáriuma*. Néprajzi Hírek 2003. 32. évfolyam, 1–2. szám
- Siposné Kecskeméthy Klára–B. Kalavszky Györgyi: *A Ludovika*. Budapest, HM Zrínyi Nonprofit Kft., 2013. (második, javított kiadás)

Helgert Imre ny. ezredes:

165 ÉV KRÓNIKÁJA – A BUDAPESTI HONVÉD HELYŐRSÉG PARANCSNOKSÁGAI 1848-TÓL NAPJAINKIG (1945–1990) (3.)

A budapesti helyőrségi feladatok irányítása 1945–1957 között

A Budapesti Városparancsnokság újjászervezése, működése (1945–1951)

Az 1945-től 1957-ig terjedő években hazánk történelmének három sorsfordító időszakáról kell szólni. A kezdet, a II. világháború végét követő (1945–1948 közötti) időszak, bár politikai harcokkal terhelt, még a többpárti demokrácián alapult. Az 1948-ban hazánkat megszállva tartó szovjet haderő árnyékában kierőszakolt baloldali fordulat után egypárti diktatúra, jogtiprás, a szovjet érdekek maradéktalan kiszolgálása és egyfajta „cikkcakkos” gazdaságpolitika időszaka következett. A belpolitikai folyamatok ezért törvényszerűen vezettek az 1956. október 23-án, Budapesten lezajlott tüntetésekhez, majd a fegyveres harchoz, a rövid életű – de a Szovjetunió uralta rendszert megrázó – forradalomhoz.

E tizenegy évben a haderő építése is a szélsőségek között mozgott. A haderőtervezés első korszaka az 1945–1948 közötti évekre esik. A Szovjetunióval 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezmény teremtette meg a lehetőséget a Magyar Honvédség felállítására, melynek életre hívása még nem egypárti érdekeket szolgált. A szervezőmunka a Debrecenben megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormányra és honvédelmi minisztériumára hárult. A cél olyan hadosztályok megalakítása volt, amelyek a Vörös Hadsereg oldalán még be tudnak kapcsolódni a harcokba. A kormány megfogalmazásában „... az *Ideiglenes Nemzeti Kormány megszervezi az új magyar haderőt, a magyar függetlenség és állami szuverenitás zálogát...*”¹

A feszített munka eredményeként 1945 áprilisában sikerült az 1. és 6. hadosztályt útba indítani a hadművelleti területre. A magyar katonák a 3. Ukrán Front alárendeltségében, osztrák területen vettek részt a szovjet csapatok mögötti terület biztosításában, kisebb ellenséges csoportok felszámolásában. A magyar haderő létszáma a háború végéig elérte az 50 000 főt. A Magyarországon állomásozó, az államéletbe rendszeresen beavatkozó, szovjet vezetésű Szövetséges Ellenőrző Bizottság döntésére, 1946 végére a létszámot 25 ezer főre kellett csökkenteni, bár az 1947 februárjában aláírt békeszerződés 65 000 főt engedélyezett.²

¹ Horváth Miklós: Honvédségből Néphadsereg, a haderő újjászervezésétől a forradalom és szabadságharc leveréséig. In: Helgert Imre – Vass Jenő (szerk.) „A Hazáért – a Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004”. Szaktudás Kiadó, Budapest, 2006. 291.

² Magyarország helyzetét a Párizsban, 1947. február 10-én aláírt békeszerződés rendezte. Ennek első része foglalkozott a területi kérdésekkel, míg a többi hét rész rendelkezett a katonai, politikai, gazdasági és egyéb kérdésekről. A szerződés előírásai értelmében, a magyar haderő a határőrséggel (ekkor a határőrség még a honvédség része volt, majd 1951-ben beolvastották az Államvédelmi Hatóságba – H. I.) és a folyamőrséggel együtt sem haladhatta meg a 65 000 főt, a légiereje 90 repülőgépnél többől nem állhatott, a haderő automata fegyverekkel nem rendelkezhetett. (Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Bp. 2001, 301.)

A haderőfejlesztés az 1948-ban lezárult baloldali fordulat³ után, a kommunista eszmeiségű Magyar Dolgozók Pártja egyeduralma idején indult meg újra. 1949 és 1952 között óriási léptékű haderőépítést valósítottak meg, melyben könyörtelenül érvényesült a kommunista párt irányítása. Ebben a nemzetközi helyzet téves szovjet értékelése játszotta a döntő szerepet, mely a harmadik világháború közeli kitörésével számolt.⁴ A magyar párt és kormánya e következtetéssel feltétel nélkül azonosult. 1953. január 1-jén, az ekkor már Magyar Néphadseregnek nevezett haderő létszáma 210 412 fő volt.⁵ A néphadsereg szervezetében akkor még bombázóhadosztály is volt. Mindez a gazdaság erőforrásainak a felélését, a lakosság életszínvonalának zuhanását eredményezte.

Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála lehetőséget teremtett az új szovjet vezetésnek a lassú politikai irányváltásra, s ez az érdekszférájába tartozó országoknak is megadta a lehetőséget a korábbi évek eseményeinek óvatos felülbírlására. A Nagy Imre vezette kormány döntései alapján megindult a Magyar Néphadsereg több lépcsőben történő csökkentése. Az 1956 nyarán kiadott hadrend már „csak” két hadtesttel, 135 ezer fővel számolt.

A haderőépítés kezdetén a háború előtti elveket követték, s a hadsereg struktúrájában visszaállították a korábbi hét kerületparancsnokságot. Budapesten így, a német erők kiszorítását követően, megkezdte működését az I. Honvéd Kerületparancsnokság, mely szervezetén belül 1945 februárjától, először „*Budapesti Honvéd Állomásparancsnokság*” névvel jött létre az őrzés-védelmi és járőrszolgálatot (így a helyőrségi feladatokat) irányító szervezet.⁶ 1945 májusában e parancsnokság „*Budapesti Honvéd Városparancsnokká*” alakult, mely még mindig a kerületparancsnokság egyik osztályaként működött. Ekkor Pórfy György alezredes állt az élén. Őt azért említem név szerint is, mert a korszak áldozata lett, koholt vádak alapján kivégezték. Néhány adat katonai pályafutásáról: 1932-ben avatták hadnaggyá a Ludovika Akadémián, tüzértisztként küzdött a doni harcokban, s ott szovjet fogságba esett, majd partizán lett. 1945-ben részt vett a honvédség újjászervezésében, és mint az 1. hadosztály tüzérosztályának parancsnoka, osztrák területen harcolt. Városparancsnoki beosztása (1945–1946) után visszatért a tüzérséghez; 1949-ben mint a tüzérség szemlélője vezérőrnagy lett. 1950-ben, Sólyom László vezérkari főnökkel együtt, az úgynevezett tábornokok perében halálra ítélték és kivégezték. Már 1954-ben rehabilitálták.

A kezdeti időkben a Budapesti Honvéd Városparancsnokság nem volt jelentős szervezet, fejlesztése akkor indult meg, amikor 1946 júliusában kivált a kerületparancsnokság törzséből. Az ekkor kiadott szervezési tábla⁷ alapján a parancsnokság tagozódása a következő volt: „Törzs, Rendészeti osztály, Katonai osztály, Elhelyezési osztály, Hősök temetője felügyelősége.”

³ 1948 nyarán a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt kongresszusai kimondták a két párt egyesülését, létrejött a Magyar Dolgozók Pártja, melynek irányítása alatt törvénysértések sorát követték el.

⁴ Emellett az erőltetett haderőépítésben fontos tényező volt a Sztálinnak be nem hódolt, sajátos szocialista modell megvalósító Jugoszlávia ellenségként történő megbélyegzése. Ennek jegyében, a közös határaink mentén 1950-ben nagyszabású erődítési munkálatok indultak. Kezdetét vette 46 db, vasbetonból és rönkfából álló zászlóaljtámpont kiépítése, a határ mentén taposóaknák telepítése. (Csendes László: „Hadsereg-történet 1945–1998”. Új Honvédségi Szemle, Különkiadás, 1998. 33.)

⁵ Horváth Miklós: Honvédségből Néphadsereg, a haderő újjászervezésétől a forradalom és szabadságharc levezetéséig. In: Helgert Imre – Vass Jenő (szerk.) „A Hazáért – a Magyar Honvédség múltja és jelene 1848 – 2004”, Szaktudás Kiadó, Budapest, 2006. 291.

⁶ A szervezet parancsnoka 1945-ben vitéz Gaál Kálmán ezredes volt, s őt váltotta Pórfy György alezredes, aki 1945–1946-ban volt a parancsnok.

⁷ HL HM I. Honvéd Kerületparancsnokság 1426/el-1945.

A szervezeti struktúrából csak a *Hősök temetője felügyelőségéről* szólok, hiszen a „klasszikus” szervezeti elemek feladata a korábbiak alapján értelmezhető. A felügyelőség a parancsnokság egyik alosztálya volt, a katonai temetések szervezése és a temetőgondozás felügyelete volt a hatásköre. A Hősök temetőjét még az első világháború éveitől alakították ki a Rákoskeresztúri köztemető területén. A fővárosban az első világháború éveitől nagyon sok, frontról hazaszállított sebesült katona halt meg, és az ő, valamint a később odatemetettek nyughelye lett ez a temetőrész. Az ismert források szerint hozzávetőlegesen húszezer katona volt ott elhantolva. Megjegyzem, a Horthy-rendszer évi alatt, a május végi Hősök Emlékünnepé alkalmából tartott megemlékezésekkor, a kormányzó általában itt róttá le kegyeletét a magyar hősök emléke előtt. A temetőrész már évtizedekkel ezelőtt felszámolták, napjainkban első világháborús parcellaként van nyilvántartva, és egy emlékmű is található e területen.

A helyőrségek életét irányító szervek struktúrája a kezdeti időszakban ugyanúgy lett kialakítva, mint a háború előtt. A helyőrségi feladatokat csak Budapesten fogta össze városparancsnokság, máshol a legmagasabb rendfokozatú (beosztású) katona látta el az állomás- (helyőrség-) parancsnoki feladatokat. Budapesten az újjászervezett parancsnokság működését behatárolta, hogy a fővárosban a Vörös Hadseregnek (a megnevezés csak 1946-ban módosult Szovjet Hadsereg) is volt városparancsnoksága.

A helyőrségi feladatok a kezdeti időben a rendészeti és őrzési feladatok megszervezését és végrehajtását foglalták magukba. A legsürgősebb feladat a fosztogatások felszámolása volt.

A városparancsnokság 1945. május 17-én kelt jelentése az alábbiakat rögzíti: *„Jelentem, hogy a laktanyák késedelmes átvétele felbecsülhetetlen károkat okoz a honvéd kincstárnak. A teljesen őrzés nélkül lévő laktanyákat a polgári lakosság nem csak kifosztotta, hanem az épületekben is hatalmas károkat okoz. A felderítést folytató közegeim jelentése alapján megállapítottam, hogy ajtókat, ablakokat, padlózatot, sőt még a tetőszerkezeteket is elhordják és feltüzelik...”*⁸

A városparancsnokság felmérése alapján a fővárosban 1538 főre lett volna szükség az őrszolgálat ellátására. E számvetés mögött az a tény áll, hogy a fővárosban lévő valamennyi volt katonai objektumot (laktanyát, raktárt stb.) őrizni kellett volna, hiszen azok többsége üresen állt. Ennyi katona azonban nem állt rendelkezésre.

Debrecenben, 1945 februárjában már megalakult egy őrzászóalj a kormány védelmére, ami az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a kormány fővárosba költözésével áttelepült Budapestre, de újabb őralakulatokat nem lehetett szervezni. A Honvédelmi Minisztérium 1945 májusában kísérletet tett őralakulatok felállítására, de a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ehhez nem járult hozzá. E tény is mutatja, meddig terjedt a kormány és a honvédség vezetésének lehetősége. Őrzés-védelmi feladatra 1946 szeptemberében jött létre egy őrszázad⁹ (mely később Budapest Őrzászóalj néven működött).

Az élet normalizálódását tükrözi, hogy a kezdeti őrzési, rendészeti feladatok ellátása mellett már 1945-ben megjelentek a fővárosban az első katonai kegyeleti-díszelgési feladatok, ugyanezen év májusában felállították az első zenekart „Honvéd Zenekar” néven (69 fővel), melynek karmestere Fricsay Ferenc, a későbbi nemzetközi híru karmester volt.

Az 1945. december 10-én kelt előterjesztésben a következőket olvashatjuk: *„A magyar függetlenségi harc vértanúinak kultuszát az 1. ker. pság. (kerületparancsnokság – H. I.) méltó módon kívánja kifejleszteni. Szellemük és munkásságuk az új magyar katona-esz-*

⁸ HL VÁP 109.sz. Ko. VÁP-1945.

⁹ HL HM 24.000/Eln.szerv. -1946.

mény alapját kell jelentsék. Eme új katonai szellem megalapozásához kérem az ellenállási mozgalomban hősiesen kiállt és mártírhálált halt Bajcsy-Zsilinszky Endre, Kiss János vezérezredes, Nagy Jenő vezérőrnagy és Tarcsay (sic – H. I.) Vilmos ezredes végtisztességeről, síremlékük megkoszorúzásáról, Kiss János I. gy. ezred¹⁰ (gyalogezred – H. I.) zászló szenteléséről (...) felvett fénykép és filmfelvételekről megfelelő számú (minél több) másolatot kiadni...¹¹

A díszelgési feladat színvonalas végrehajtásáról tudósít az 1947-ben kelt parancs: „... Folyó hó 23-án a Vörös Hadsereg napján a Szabadság tér-i emlékműnél megtartott ünnepségen a Budapesti honvéd őrszázad, mint a magyar honvédség díszszázada vett részt. A 100 főből álló díszszázad zöme az őrszázadhoz és az örkülönítményhez január hónapban bevonult újoncokból állt. Az ünnepségen részt vett egyéb alakulatok díszszázadai közül a honvédség díszszázada messze kimagaslóan a legjobb benyomást keltette, úgy az ott jelenlévő katonai mint polgári személyek között. A díszszázad fegyelmezett magatartásával tényleg méltónak bizonyult arra, hogy a magyar demokratikus honvédséget képviselje.”¹²

Az 1948-ban kiadott „Szervi határozat” alapján a városparancsnokság¹³ feladata az volt, hogy „Budapest helyőrségi állomás területén az állomásparancsnok teendőit az előjáró I. kerületparancsnok utasításai szerint magasabb parancsnoki jogkörrel...¹⁴ ellássa. E feladatmeghatározás lefedi az 1941-ben kiadott Szolgálati Szabályzat követelményét, azzal az eltéréssel, hogy akkor az előjáró szervezet az I. hadtestparancsnokság volt. A Budapesti Honvéd Városparancsnokság ekkor az alábbiak szerint épült fel:¹⁵ „Törzs, Rendészeti osztály, Katonai osztály, Elhelyezési osztály, Hősök temetőjének felügyelősege, Segédszemélyzet.” A parancsnokság létszáma 70 fő volt, mely 1950-re 145 főre módosult. A létszám adatok változása tükrözi a Magyar Néphadsereg erőteljes fejlesztését, hiszen a katonai szervezetek számának növekedésével a fővárosban irányítandó helyőrségi feladatok is megnövekedtek.

A parancsnokság – a haderőbővüléssel összefüggő megnövekedett követelmények miatt – már ekkor vezényelt a helyőrségi alakulatok állományából állomásügyeletes tisztet és helyettesét, állomásügyeletes orvost, valamint állomáskészültséget és állomásőrséget (a szolgálatok feladata azonos a Horthy-korban ismertetett szolgálati formákkal). 1949-ben létrejött az első *Honvéd bajtársi szálló*.¹⁶ Ugyanezen évben a rendészeti ellenőrzés hatékonyságának növelésére Budapesten négy katonai körzetet alakítottak ki. A körzetek parancsnoka egy-egy, az adott körzetben diszlokáló alakulat parancsnoka volt. Az ugyanilyen módon kijelölt ügyeletes tiszték a városparancsnokság ügyeletes tisztjének alárendeltségébe tartoztak, s a körzetükben ők irányították a katonai (rendészeti) ellenőrzést. Tartalmilag e téren a történelmi példákat vették alapul, hiszen hasonlóan volt szervezve a főváros katonai ellenőrzése az 1920-as években és a II. világháború évei alatt is.

Az állami protokollhoz kapcsolódó feladatok végzését bizonyítja az 1948. szeptember 11–19. között szervezett „100 éves a honvédség” rendezvénysorozatra kiadott városparancsnoki parancs, amely így intézkedett:¹⁷ „A külföldi delegációk fogadására a »Budapesti« őrzászlóalj és a 15. hv. közp. kik. zlj. (honvéd központi kiképző zászlóalj – H. I.) szeptember

¹⁰ A dokumentum e formában tartalmazza az alakulat nevét, ugyanakkor az ezred hivatalos neve: „Vitéz Kiss János” I. honvéd gyalogezred volt.

¹¹ HL I. Honvéd Kerületparancsnokság 16. 090. szám eln. vk.-1945 kerületparancsnoksági parancs.

¹² HL MN katonai területi szervek 1945–1949. 79. doboz I. honvédkerület 19/1947 kerületparancsnoksági parancs.

¹³ A szervezet parancsnoka Radimeczky Zoltán ezredes volt (1946–1950 között).

¹⁴ HL VÁP 122/1948 Ko.

¹⁵ HL HM 33.00/el. -Kfcs – 1948.

¹⁶ Honvédségi Közlöny 16/1949 szám 238. o. 616.175/1949 Afcsf.3/a.

¹⁷ HL VÁP 9. sz. városparancsnoksági parancs – 1948.

hó 16-ától kezdődően 1-1 díszszázadot zászlóval és zenekarral készenlétben tart. Az egyes delegációk érkezésekor azok kirendelésére a HM Elnökség rendelete alapján intézkedni fogok.”

Több tény is kiolvashatunk a parancs soraiból. Először is, láthatjuk, a demokratikus honvédség elődjének tekintette 1848/49 honvédseregét, s a szervezett ünneppsorozat olyan nagyszabású volt, hogy külföldi delegációkat is meghívtak. További információként tükrözi a parancs azt, hogy díszelgési feladatokra nem volt külön egység szervezve a fővárosban. A díszelgő kötelekeket a városban állomásozó egységek állományából rendelték ki. Végül az is kiolvasható a szövegből, nem csak egy honvédsereg volt a fővárosban.

Ugyancsak az előbbi parancs tartalmazza azt is, hol álltak díszőrök az ünneppsorozat alkalmából. Ezek a következő helyek voltak: Budavár honvédszobor¹⁸ (ez ma is látható a Dísz téren), a Gellért-hegyi Citadellára szerelt zászló, Kossuth-szobor (Parlament előtt). A parancs értelmében „*Mindhárom díszőrség felállít 1-1 honvéd, rendőr és szabadságharcos díszőrt. A díszőrök felállítási ideje naponta 7 h 30-tól 21 h-ig.*” Itt megint kell tenni egy megállapítást, nevezetesen a díszőrség tagozódott, s három szerv képviselői teljesítettek egyidejűleg tiszteletadást. E forma egészen az 1990-es rendszerváltásig megmaradt, azzal az eltéréssel, hogy később honvéd, rendőr és munkásőr¹⁹ volt a felállított díszőr. Ugyanakkor az ideológiai térnyerést tükrözi az, hogy a budavári Honvédszobornál a tiszteletadás az 1948-as politikai fordulat után elmaradt, csak az 1990-es rendszerváltást követő évektől van itt újra megemlékezés, de már május 21-én, a vár bevételének évfordulóján, ami egyben a honvédelem napja.

A Budapesti Városparancsnokság megszüntetése – a Budapesti Helyőrség Komendáns Hivatal megalakítása és működése (1951–1956)

1949-ben megindult a nagyarányú haderőépítés, s az ideológiai váltást mutatja az is, hogy a honvédség nevét 1951. június 1-jével Magyar Néphadseregére változtatták.²⁰ A továbbiakban alkalmazták a szovjet szabályzatok követelményrendszerét is. Az 1951-ben megjelent „Szolgálati Szabályzat – Helyőrségi Utasítás” fogalomrendszere mindezt jól tükrözi. A szabályzat az állomásparancsnok felelősségi kör helyett a helyőrségparancsnok fogalmát vezette be. Egyidejűleg, a helyőrségi feladatok operatív irányítását – az állomástisztek, tér-, városparancsnokság helyett – a parancsnok alárendeltségében lévő – helyőrségkomendánsok vették át.

A szabályzat megfogalmazásában:²¹ „*I. Rész 1. A Magyar Néphadsereg valamely helységben elhelyezett katonai csapatai, törzsei, parancsnokságai, intézetei és az Államvédelmi Hatóság csapatai képezik a helység helyőrségét. (...)*

¹⁸ A szobor a főváros első szobrainak egyike. A vár 1849. május 21-i elfoglalása emlékére, 1893-ban állították. Érdekessége, hogy a talapzatát Schickedanz Albert tervezte, aki a Millenniumi emlékmű oszlopcarnokát is; a szobrot az a Zala György készítette, aki a Millenniumi emlékmű szobrai többségének az alkotója. Lényegében a szobor alapozta meg a későbbi együttműködésüket.

¹⁹ A munkásőrséget 1957 tavaszán hozták létre. Az akkori állampárt, az MSZMP irányítása alatt állt, lényegében milícia rendszerű fegyveres szervezet volt. Alapvető feladata az állam belső rendje megteremtésében való közreműködés lett volna egy esetleges válsághelyzetben (lásd 1956-os forradalom). A szervezetet 1989-ben számolták fel.

²⁰ Ugyancsak 1951-ben született döntés arról, hogy szeptember 29-ét a Néphadsereg napjává nyilvánítják; ekkor vezették be „bajtárs” helyett az „elvtárs” megszólítást, ez évben rendszeresítették a szovjet mintájú egyenruhát és rendfokozati jelzéseket. (Csendes László: Hadseregtörténet 1945–1998. Új Honvédségi Szemle, Különszám, 1998. 37.)

²¹ Szolgálati Szabályzat – Helyőrségi utasítás, 1400/HVK Szab. Szerk. Csf.–1951, 152.

2. Minden helyőrségben a legmagasabb szolgálati beosztásban lévő parancsnokot, egyenlő szolgálati beosztás esetén pedig a rendfokozatban magasabb parancsnokot jelölik ki helyőrségparancsnoknak. (...)

10. A helyőrségekben helyőrségkomendánszt kell kinevezni. A helyőrségkomendáns közvetlenül a helyőrségparancsnoknak van alárendelve (...).”

A szervezési elvet egységesen alkalmazták, s így a Budapesti Városparancsnokságot megszüntették. A fővárosban a legmagasabb csapatparancsnoki beosztásban lévő vezető a 11. gépesített hadtest parancsnoka volt, ezért ő lett megbízva a helyőrség-parancsnoki feladatok ellátásával.²² Természetesen neki az alapfeladata a hadtest vezetése volt, ezért a helyőrségi ügyek operatív irányítására felállították a Budapesti Helyőrség Komendáns Hivatalát.

Az 1951-ben készült állománytábla alapján²³ a hivatal az alábbiak szerint tagozódott: „Parancsnokság, Katonai osztály, Rendészeti osztály, Elhelyezési osztály, Titkos iroda, Nyílt iroda, Honvéd Szálló.” A szervezet létszáma 84 fő volt. A komendánshivatal megmaradt állománytáblájában azonban néhány elgondolkodtató információt is találunk. Az irat szervezeti elemek kibontása utáni összesítése így zárul: „Helyőrségi Parancsnokság mindösszesen: 84 fő.” A tábla elején pedig gépelve szerepel a Budapesti Helyőrség felirat, míg a „Komendáns Hivatal” a folytatásba kézírással lett beírva. A létszám is módosult, a gépelt változatban még 98 fő szerepel, amit kézírással javítottak. Ez számomra azt tükrözi, bizonytalanság lehetett abban, hogy a fővárosban milyen szervezetet hozzanak létre. Úgy tűnik, első változatban a városparancsnokság helyett a helyőrség-parancsnokság szervezeti formában gondolkodtak, azután született a döntés a komendánshivatal életre hívásáról. A későbbi események nyomán 1957-ben azonban már újból önálló katonai parancsnokság alakult a főváros helyőrségi életének irányítására.

A Budapesti Helyőrség Komendáns Hivatal esetében az egyes szervezeti elemek részletes feladatainak kibontása nélkül is látható, a struktúra nagyon hasonló a világháború előtti városparancsnokság szervezetéhez. Ez érthető, mivel a helyőrségi (állomás-) feladatok rendszere lényegében ugyanazon tartalmú. Amiben jelentős az eltérés történelmünk különböző időszakában, az a főváros belső békéje (karhatalmi feladatok) megteremtése terén a szervezet által viselt felelősség.

Kérdésként felvetődhet, ha nagyon hasonló a Budapesti Helyőrség Komendáns Hivatal és a korábbi Budapesti Városparancsnokság szervezete és feladatrendszere, a kettő egymásnak megfelelője-e? A válasz: nem. Erre nézve a határvonal ott húzódik, hogy az állomás- (helyőrség-) parancsnoki jogkört milyen mértékben adták át a mindenkor állomás- (helyőrségi) feladatokat összefogó szervezetnek. A városparancsnokság esetében azt bizonyítják az iratok, a hatáskörök átadása megtörtént, így a szervezet önálló intézkedési joggal rendelkezett. Ugyanakkor a Budapesti Helyőrség Komendáns Hivatal önállósággal nem rendelkezett, csak a helyőrségparancsnok (a 11. gépesített hadtest parancsnoka) jóváhagyásával volt joga intézkedni a fővárosban lévő csapatok felé.

Az 1951-ben megjelent szabályzat előírásai alapján kialakított irányítási rendszerben a helyőrségparancsnokok voltak a komendánsok és komendánshivatalok szolgálati előjárói. A helyőrségi feladatrendszer keretein belül a helyőrségparancsnokok parancsadási joggal rendelkeztek a helyőrségben elhelyezett összes katonai szervezet felé. Ezen átalakítással egyidejűleg a Magyar Néphadsereg Vezérkarának szervezetében életre hívták a „Helyőrség Szolgálati Osztályt”, amely szakmailag irányította a komendánshivatalok (komendánsok)

²² Parancsnokok voltak: Uszta Gyula vezérőrnagy (1951–1952), Róka Mihály vezérőrnagy (1952–1954).

²³ HL MN 429/H.V. K. Szerv. o.–1951.sz. 376. számú állománytábla.

munkáját. E struktúra tartalmát tekintve azt jelentette, a helyőrségi feladatok ellátásának színvonaláról, a helyőrségek belső helyzetéről az adatok, információk eljutottak a Magyar Néphadsereg vezérkari főnökéig, aki szükség esetén intézkedett a helyőrségparancsnokok felé. A Helyőrségi Szolgálati Osztály vezetőjének 1952-ben készült jelentésében olvashatjuk,²⁴ hogy a helyőrségi munka segítésére kiadták a „*Helyőrség parancsnokok, helyőrség komendánsok és helyőrségi közegek feladatai*” című könyvet.

A Magyar Néphadsereg erőltetett ütemű fejlesztése nyomán bekövetkezett ugrásszerű létszámnövekedés miatt az egyik legfontosabb feladat a főváros katonai rendjének megteremtése lett. Az ellenőrzés hatékonyságának növelése érdekében Budapestet a korábbi négy helyett hét katonai körzetre osztották be.²⁵ Az így létrejött körzetekben ugyancsak az ügyeletes tiszt irányította az ellenőrző rendészeti járőrök munkáját. Ez naponta 21 háromfős járőr kiküldését jelentette. „*Ez időszak fegyelmi helyzetére utal, hogy 1951. januártól szeptemberig 1032 fő katonaszemélyt kellett előállítani. Ezen belül 12 fő tisztet, 204 fő tiszthelyettest. Az előállítási okok közül az ittasság 496 fő esetében szerepelt, vagyis az összes előállítás 46%-a volt*”²⁶ – olvasható egy későbbi jelentésben.

1954-ben a 11. hadtestet felszámolták, így augusztustól 1956. szeptember végéig a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka²⁷ volt Budapest helyőrségparancsnoka, melyben munkáját a Budapest Helyőrség Komendáns Hivatal segítette.

1954-ben a Budapesti Helyőrség Komendáns Hivatalt átszervezték, ennek során jelentősen megerősítették.²⁸ A szervezet „Parancsnokságra, Rendészeti osztályra, Helyőrségi zenekarra, Titkos részlegre, Hadtáp szolgálatra, Egészségügyi szolgálatra, Fegyverzeti szolgálatra, Lőtér szolgálatra, Pénzügyi szolgálatra, Komendáns és biztosító őrszázadra” tagozódott. A szervezet létszáma 315 fő volt, melyből a komendáns és biztosító őrszázad 201 főt tett ki, mely szervezet a Honvédelmi Minisztérium épületének őrzését végezte.

A szervezeten belül a „Rendészeti osztály” állományában megjelent a baleseti helyszínelő szolgálat. A „Hadtáp szolgálat” élelmezési szolgálatra, ruházati szolgálatra, szállítórészlegre tagozódott. A komendáns és biztosító őrszázad négy őrszakaszra tagozódott.

1955-ben a parancsnokságból kivált a fogda, és a továbbiakban a helyőrségparancsnok alárendeltségében, de önálló szervezetként működött, Helyőrségi fogda néven. E döntésnek az volt a kiváltója, hogy ez a fogda csak tisztekre és tiszthelyettesekre kiszabott fenyítés (büntetés) letöltését biztosította. A bővülő budapesti helyőrségi feladatrendszert bizonyítja a budapesti baleseti helyszínelő szolgálat bevezetése, valamint az átvonulási szállások fenntartása. Ez utóbbi a Budapesten átutazó és ideiglenesen itt tartózkodó katonák elhelyezésére szolgált. Ilyen volt például a Keleti pályaudvar épületében, melyet csak az 1990-es években számoltak fel. Ugyancsak a szervezet épülését tükrözi a lőtér szolgálat rendszeresítése, amely mögött a nagytétényi, törökbálinti és rákospalotai lőterek átvétele van.

Ezekben az években jelentkeztek a napi munkában először olyan jogosítványok a budapesti helyőrség szakmai munkájában, amelyek a néphadsereg egészére kiterjedő hatáskört jelentettek. 1952-től a vidéki helyőrségkomendánsok évente egy hét időtartamban a fővárosban, a komendánshivatalban gyakorlati munkán vettek részt. 1954-től a baleseti helyszínelő csoport nemcsak Budapesten, hanem az ország egész területén ellenőrizte a katonai gépjárműveket.

²⁴ HL MN 0230/H.V. K. Heg. Szolg.o.-1952.

²⁵ HL MN 0230/H.V. K. Heg. Szolg.o.-1952.

²⁶ HL MN 0318/H.V. K. Heg. Szolg.o.-1951.

²⁷ A parancsnok Mátékovics Endre vezérőrnagy volt (1954–1956 között).

²⁸ HL MN H. V. K. Szerv.o.- 13/2154. számú állománytábla, 1954.

A lassú politikai olvadás jele volt az állami protokollfeladatokban bekövetkező változás. 1956 tavaszán visszaállították az 1929-ben felállított s az ötvenes évek elején eltávolított – a magyar nemzet ismeretlen hősei előtt tisztelgő – *Hősök emlékkövét*²⁹ a Hősök terére. Az emlékkő visszahelyezésének kezdeményezője formálisan nem a párt, hanem a Hazafias Népfront³⁰ volt. Az április 3-án katonai tiszteletadás mellett megtartott emlékműavatáson, melyen jelen voltak a párt (így Rákosi Mátyás, az MDP első titkára) és állami vezetők, a Hazafias Népfront főtitkára mondta az ünnepi beszédet, nem pedig a nagyhatalmú kommunista párt (MDP) valamelyik vezetője. Ezt követően épült be a diplomáciai gyakorlatba az, hogy a külföldi delegációk, érkezésüket követően, a magyar hősök tiszteletére katonai tiszteletadás mellett elhelyezték a kegyelet virágait a Hősök emlékkövére. Mindez napjainkban is protokollkötelezettség, mely más országokban is hasonlóan zajlik (legtöbbször az ott lévő *ismeretlen katona sírjánál*³¹).

1956. szeptember 26-án a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnokát felmentették beosztásából, ami egyidejűleg a helyőrség-parancsnoki feladatok alóli mentesítését is jelentette. A Szovjetunióból hazatért és akadémiaparancsnoki beosztást átvevő Márton András ezredes³² (akit az 1956-os forradalomban vállalt szerepéért 10 év börtönbüntetésre, lefokozásra és teljes vagyonelkobzásra ítélték) a helyőrség-parancsnoki beosztást már nem vette át. Ennek magyarázatát a meglévő iratokban eddig még nem találtam meg. Lehetséges, hogy a tény mögött a Magyar Néphadsereg 1956 nyarán beindult – és a forradalom hatására félbemaradt – átszervezése húzódik, vagy esetleg a bekövetkező forradalmi események miatt nem volt már idő erre.

1956. október 23-án megmozdult a főváros. A hatalmas tömegeket lázba hozó délutáni tüntetés eloszlatta a félelmeket, s a tömegmegmozdulás a magyar nemzet elnyomók elleni hősiességhez, a forradalomhoz és szovjet csapatok elleni szabadságharcához vezetett.

Ezekben az években a Magyar Néphadsereg feladatai közé tartozott „*A Belügyminisztérium (továbbiakban BM) fegyveres erőinek támogatása és az azokkal való együttműködés*³³ olyan esetekben, amikor a BM fegyveres erői a Népköztársaság állambiztonságát, a közrend megóvását, valamint a fontosabb objektumok és helységek megvédését biztosító törvényes feladataikra nem képesek.”³⁴ A haderő alakulatai karhatalmi szolgálatban való részvételének megszervezése vidéken a helyőrségparancsnokok, míg Budapesten – a főváros kiemelt állami, politikai, gazdasági kulturális szerepe miatt – a néphadsereg vezérkari főnökének hatásköre volt. E követelmény miatt a karhatalmi feladatok szervezése és irányítása (vagyis a rendfenntartás katonai erővel) a fővárosban nem hárult a Budapesti Helyőrség Komendáns Hivatal személyi állományára. Itt azonban utalni kell arra a tényre is, melyre az előzőekben rámutattam: e szervnek csak a helyőrségparancsnok személyén keresztül volt jogköre intézkedni a főváros katonai szervei felé, ami így jelentősen korlátozta a cselekvési lehetőségét.

A Szabad Kossuth Rádió 1956. november 1-jén 04.30-kor a következőket tudatta az ország lakosságával: „*A Minisztertanács legutóbbi ülésén előterjesztést tett az Elnöki Tanácsnak (...) Maléter Pál ezredesnek, szabadságharcos katonai parancsnoknak a honvédelmi*

²⁹ Helgert Imre: A Hősök tere nemzeti emlékhely. In: Honvédségi Szemle, 2012. 4. szám, 29.

³⁰ A Hazafias Népfrontnak az volt a feladata, hogy mint tömegszervezet, a párton kívüli tömegeket fogja össze a rendszer céljainak megvalósításához, vagyis a szocializmus építéséhez.

³¹ A Hősök terén lévő emlékkő alatt nincsenek katona hamvak (készítésekor nem is kívánták ide kihantolt katona maradványát elhelyezni), ezért nem nevezük ismeretlen katona sírjának. Lásd még a 29. lbjegyzetet.

³² Márton András ezredes – rehabilitált vezérezredes életútját ismerteti Sári Katalin: Ezredesként a forradalomban című munkája. Honvéd Kiadó, Bp., 1998.

³³ A Magyar Népköztársaság Karhatalmi Intézkedéseinek Tervét a Honvédelmi Tanács Elnöke, Nagy Imre hagyta jóvá 1954. január 18-án mint miniszterelnök. Horváth i. m. 329.

³⁴ Horváth i. m. 329.

miniszter első helyettesévé, Kovács István vezérőrnagynak, a honvéd vezérkar főnökévé való kinevezésére. Egyidejűleg a Minisztertanács Király Béla vezérőrnagyot³⁵ Budapest katonai parancsnokává nevezte ki.”³⁶

Király Béla vezérőrnagy esetében elgondolkodhatunk a Budapest katonai parancsnoki beosztás valós tartalmán, hiszen a helyzetből adódóan, erre nézve szervi határozat nem lelhető fel. Ugyanakkor az látható, mint az eddig áttekintett történelmi időszakokban, a forradalom napjaiban is megfogalmazódott olyan katonai vezető kiválasztásának igénye, aki kellő tekintéllyel és ráruházott hatalommal rendelkezve, az alárendeltségébe tartozó fegyveres szervekkel képes megteremteni a főváros rendjét. A döntés megszületett, azonban a november 4-én beözönlött szovjet csapatok lezárták a kibontakozás lehetőségét.

A forradalom napjaiban, a vezetés – tényleges jogkörrel rendelkező helyőrségparancsnok – nélkül maradt Budapesti Helyőrség Komendáns Hivatal állománya szervezett tevékenységet nem folytatott. A forradalmi eseményekbe történő részvételére nézve semmilyen adat nincs, így okkal levonható az a következtetés, hogy nem kapcsolódtak be a forradalmárok hősies küzdelmébe, csak „sodródtak” a forradalmi napokban, mint a haderő zöme. November 4-e, a szovjet megszállás után, a komendánshivatalban szolgálók részt vettek a fővárosban megalakult karhatalmi erők munkájában, járőrözést végeztek Budapest területén, közreműködtek az elhunyt személyek azonosításában. E tény kapcsán azonban el kell mondani, aki katonaként akarta szolgálni továbbra is a hazáját, annak választási lehetősége nem volt. Alá kellett írnia a „Tiszti nyilatkozatot”,³⁷ melyben elítélte a forradalmi napok eseményeit, hiszen ha ezt nem tette meg, szolgálati viszonyát megszüntették. Mivel a megszálló szovjet csapatok a Magyar Néphadsereg alakulatait lényegében szétkergették, a hivatásos katona a karhatalmi alakulatokba belépve szolgálhatott tovább. A Budapest Helyőrség Komendáns Hivatal állománya ezt az utat választotta.³⁸

A Budapesti Helyőrség-parancsnokság a Kádár-rendszerben 1956 és 1990 között

Az MN Budapesti Helyőrség-parancsnokság megszervezése – a szervezet az MN Vezérkar főnökének szolgálati alárendeltségében (1956–1972)

1956. október 25-én, a forradalmi események hatására a sztálinista Gerő Ernő helyett Kádár Jánost választották a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) első titkárává. Ő a kezdeti időben

³⁵ Király Béla vezérőrnagy, a Budapest katonai parancsnoka a felelősségteljes beosztást – a helyzetből következően – nyilván azért kapta, hogy megteremtse a főváros rendjét, biztosítsa a forradalom elért eredményeinek megtartását. Így a (város)parancsnoki munkájában meghatározóan a rendteremtéssel összefüggő, azaz karhatalmi elem dominált volna, de erre a bekövetkező szovjet megszállás miatt érdemi lehetősége nem volt. A tanulmány szerzőjének személyesen is volt módja erről vele szót váltani. Ő azonosult azzal, hogy speciális helyzetben lévő városparancsnok volt.

³⁶ A forradalom hangja. Századvég Kiadó és Nyilvánosság Klub, Budapest 1989., 327.

³⁷ A Tiszti nyilatkozatot formálisan az Elnöki Tanács (a kollektív államfői testület) bocsátotta ki 1956. november 10-én. A döntés mögött azonban a Kádár János vezette párt, az MSzMP volt, s az Elnöki Tanács csak végrehajtotta a párt határozatát. A nyilatkozatot aláíró személy „elítélte az ellenforradalmat”, egyben kinyilvánította azt, hogy azonosult annak felszámolásával, melyben ő maga is tevékenyen részt vállalt (vállal).

³⁸ A Tiszti nyilatkozatot 6731 fő, a hivatásos állomány közel 25 százaléka nem írta alá. A forradalmat követő megtorlás során a Magyar Néphadseregben szolgálók közül 4979 főt vontak felelősségre, ebből 30 katonán hajtottak végre halálos ítéletet, 540 főt ítéltek hosszabb-rövidebb börtönbüntetésre. Szani Ferenc: A Magyar Néphadsereg a szocializmus éveiben. In: Helgert Imre – Vass Jenő (szerk.): „A Hazáért”. A Magyar Honvédség múltja és jelene, 1848–2004. Szaktudás Kiadó, Bp., 2006. 363.

azonosult a forradalom miniszterelnöke, Nagy Imre nézeteivel. Október 31-én, bejelentve az elmúlt években kompromittálódott, a törvénysértések zászlóvivőjeként leszerepelt MDP megszüntetését, még Nagy Imre közreműködésével alakította meg az új párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Intéző Bizottságát. November 1-jén azonban megszakította az együttműködést a miniszterelnökkel, a szovjet nagykövetségre ment, majd – szovjet közreműködéssel – Moszkvába távozott. Vállalta, szovjet védnökség alatt, az új kormány megalakítását, és formálisan ő hívta be az országba a november 4-én Budapestet és az ország egészét megszálló, a forradalmat leverő szovjet haderőt. A megszálló szovjet csapatok a Magyar Néphadsereg legfontosabb laktanyáit körbezárták, az alakulatokat lefegyverezték, a katonákat lényegében szétkergették.

A Kádár János vezetésével megalakult Forradalmi Munkás Paraszt Kormány már november hónapban megkezdte a megbízható káderekből álló karhatalom szervezését. A december 5-én kiadott hadsereg-parancsnoki parancs³⁹ Budapestet három karhatalmi körzetre osztotta, melyek bázisán egy-egy karhatalmi ezredet szerveztek. Itt folytathatták a szolgálatot a szétkergetett magyar alakulatok tisztjei.

1957. január 15-én a néphadsereget és a belügyi erőket is irányító fegyveres erők minisztere jóváhagyta a Magyar Néphadsereg szervezetét, amely a miniszter alárendeltségébe tartozó, hadosztály-struktúrájú, 62 ezer fős haderő megtartását irányozta elő (láttuk, 1956 nyarán még 135 ezer fővel számoltak).

Érdeemes felidézni az 1957. január 23-án készült, a miniszternek szóló „Összefoglaló hadműveleti jelentés” megállapítását: „*A hadsereg csapatai január hó első felében a központi szervek által kiadott utasítások és intézkedések alapján kh. szolgálatot (kh., azaz karhatalmi – H. I.), valamint az egységek anyagának rovincsolását és karbantartását látták el, valamint a megszűnőben lévő alakulatok fegyverzeti és anyag állományának központi raktárakba való beszállítását végezték...*”⁴⁰

A Magyar Néphadsereg újjászervezése során, a vezérkari főnök ugyancsak 1957 januárjában hagyta jóvá az önálló MN Budapesti Helyőrség-parancsnokság állománytábláját.⁴¹ Ennek szervezete „Parancsnokságra, Helyőrségkomendánsra, Ügyviteli irodára, Helyőrségi lakásügyi osztályra, Hadtápszolgálatra, Helyőrségi zenekarra, HM Ellenőrző irodára tagozódott.” A parancsnokság létszáma 150 fő volt.

A szervezetben lévő „Helyőrségkomendáns” alárendeltségébe tartozott a rendészeti osztály, a helyőrségi fogda és a lőtérszolgálat. Az állománytáblában a „Hadtápszolgálaton” belül megtalálható volt a tisztí étkendezés és ételmezési szolgálat. A „HM Ellenőrző iroda” pedig, a megjegyzés szerint, a vezérkarnak dolgozott.

Papírforma szerint, ha összehasonlítjuk a Budapest Helyőrség Komendáns Hivatallal, csökkent a szervezet létszáma. Ez azonban látszólagos, mivel a komendáns- és biztosító őrszázad átadása okozza a jelentős létszámmódosulást. Ugyanakkor új elemként jelentkezik a Lakásügyi osztály. A Lakásügyi osztály felállításával a Budapesten lévő szolgálati lakások kezelése, kiutalása a helyőrségparancsnok hatáskörébe került (ahogy a Horthy-rendszer évei alatt).

A rendfokozati megoszlás is figyelemre méltó, a helyőrségparancsnok részére vezérőrnagyi, míg a helyőrségkomendáns részére ezredesi rendfokozat volt rendszeresítve.

Történelmi érdekességként megemlítem, a kinyomatott – így eredeti – állománytáblában a helyőrségparancsnok alárendeltségében még Városparancsnokság szerepel, s azt tollal

³⁹ HL MN 06. számú hadseregparancs a budapesti karhatalmi körletek megalakításáról.

⁴⁰ HL HM titkárság 001064/57 sz. Összefoglaló hadműveleti jelentés.

⁴¹ A parancsnok Reményi József ezredes (1957–1961).

áthúzza, kézzel írták fölé, hogy helyőrségkomendáns. Ez alapján joggal feltételezhető, az előbbi tartalmú szervezet megalakítása is napirenden lehetett. Lehet, hogy a módosítást már a jóváhagyáskor írták be?

A megalakult Helyőrség-parancsnokság a Magyar Néphadsereg Vezérkar főnöke szolgálati alárendeltségébe tartozott. Vélelmezhető, e döntés mögött az a felismerés állt, hogy a fővárosban szükséges egy önálló, kellő hatáskörrel rendelkező katonai vezető, akinek fő feladata a fővárosi helyőrség rendjének kézben tartása. (Így tartalmát tekintve visszatértek a városparancsnokság jogállású szervezethez.)

Ezt látszik megerősíteni a Magyar Néphadsereg Vezérkar főnöke, az országos rendőr-főkapitány és a Munkásőrség országos parancsnokának 1957. június 27-én kelt, különösen fontos, szigorúan titkos minősítésű, közös utasítása.⁴² Ebben a budapesti karhatalmi parancsnokság összetételét az alábbiak szerint határozták meg:

*„(...) parancsnok: budapesti rendőr-főkapitány
tagok: a Magyar Szocialista Munkáspárt bp-i titkára,
a Budapesti Rendőr-főkapitányság főosztályvezetői,
a Vezérkar Hadművelési Csoportfőnökség egy főtisztje,
a Budapest helyőrség parancsnoka,
a Munkásőrség budapesti parancsnoka,
az Országos Rendőr-főkapitányság karhatalmi parancsnokhelyettese,
a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának elnöke”*

A csak válsághelyzetben összeálló karhatalmi parancsnokságba besorolt személyek beosztása (munkaköre) kifejezi a rendszer politikai tagoltságát, mindemellett tükrözi Budapest helyőrségparancsnokának a főváros belső rendjéért viselt felelősségét is.

A politikai konszolidáció előrehaladtával a Budapesten lévő három karhatalmi ezred állományának többségét – akik zömében honvédtisztek voltak – új vagy más beosztásba helyezték. A fennmaradó létszámot egy ezredbe tömörítve, megalakították az 1. Forradalmi Honvéd Tiszti Ezredet, amit megszűnéséig a helyőrségparancsnok alárendeltségébe utaltak.⁴³ A korabeli jelentés e tényt az alábbiak szerint rögzíti: *„Az 1. Honvéd Forradalmi Ezred állományából alakult meg az 1. zászlóalj, mely a Mátyás laktanyában, a 2. Forradalmi Ezred állományából alakult meg a 2. zászlóalj, mely a Táncsics laktanyában, míg a 3. Forradalmi Ezredből alakult meg a 3. zászlóalj, mely a Petőfi laktanyában nyert elhelyezést. (...) A Forradalmi Honvéd Tiszti Ezred közvetlenül a Helyőrség Parancsnokának, Reményi József ezredes elvtársnak lett alárendelve.”* Az előző részben megismerhettük: 1920–1921-ben a főváros karhatalmi erői szintén a budapesti város- (helyőrség-) parancsnok alárendeltségébe tartoztak.

Az 1. Forradalmi Honvéd Tiszti Ezredet 1957. 12. 15-éig megszüntették.⁴⁴ A megszűnése után a Budapest őrszászlóalj átszervezésével létrehozott 32. önálló Rendészeti Őrezred tartozott a parancsnokság irányítása alá. E szervezet a néphadsereg Budapesten lévő központi objektumainak őrzés-védelmét, a rendészeti ellenőrzési és az állami protokollhoz kapcsolódó díszelgési feladatokat látta el. Megjegyzendő, ekkor még nem volt specializálódás, azaz valamennyi katona adott őrszolgálatot, volt rendészeti járőr és ellátott díszelgő feladatot is.

Az MN Budapesti Helyőrség-parancsnokság feladatrendszere – a Szolgálati Szabályzatban a helyőrségparancsnok részére előírt kötelemeken túl – változó tartalmú feladatokat tartalmazott. A vezérkar közvetlen szerveként olyan területeket is irányított, ami túlmutatott

⁴² HL MN H. V. K. Hdm. Csf-ség 0048. sz.-1957.

⁴³ HL MN 1.sz. mell. a 0025/1957/ MN H. V. K. Szerv. és M. Csf. – 1957.

⁴⁴ HL MN 00350/H. V. K Szerv, és M. Csf. rendelet-1957.

Budapest helyőrségen. Már 1957 márciusától feladatként jelentkezett a Magyar Néphadsereg hadrendjében meglévő 31 vidéki komendánshivatal irányítása, a helyőrségi és belső őrségek szervezésének és szolgálatellátásának néphadsereg-szintű ellenőrzése, a vidéki gépjármű-főellenőrök tevékenységének irányítása, a katonai gépjárművek országos ellenőrzése, az alakulatoknál bekövetkezett közlekedési balesetek kivizsgálása és nyilvántartása.

További jogkörbővülést jelentett, amikor 1959 és 1970 között a haderő egészénél a parancsnokság felügyelte a tűzvédelmi szabályok betartását, szervezte az ezzel összefüggő továbbképzést, továbbá végezte a Magyar Néphadseregben folyó építkezések tűzvédelmi szakellenőrzését. Ezekben az években a Hajógyári-szigeten lévő honvédségi csapatpihenő üzemeltetése is a parancsnokság feladatai közé tartozott.

Az 1961-ben megjelent szabályzat⁴⁵ is további jogokat biztosított a budapesti helyőrségparancsnoknak. A szabályzat II. fejezet 18. pontjának követelménye értelmében: „*A helyőrségparancsnok helyőrségi és őrszolgálatokkal kapcsolatos ügyekben a budapesti helyőrségparancsnok útján a vezérkari főnöknek van alárendelve.*” E szabályzati követelmény tehát a helyőrségszolgálatok vonatkozásában a Magyar Néphadsereg egészére kiterjedő intézkedési lehetőséget, illetve kötelezettséget biztosított a budapesti helyőrségparancsnoknak. Ugyanezen szabályzat I. fejezet 12. pontja előírta: „*A budapesti helyőrségparancsnokot és politikai helyettesét a honvédelmi miniszter nevezi ki.*” A szabályzat tehát külön meghatározta e két személy esetében a kinevezésre illetékes elöljárót (amilyen szabályozást az 1941-ben megjelent szabályzat esetében is találtunk, amit korábban idéztem).

1962-ben megalakították a Magyar Néphadsereg Központi Zenekarát, melynek szolgálati elöljárója a helyőrségparancsnok lett, így a szervezetben lévő zenekar a megalakult 32. Önálló Rendészeti Őrezredhez került. A fővárosban a harmadik zenekar a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián volt, s így Budapesten e három szervezet biztosította a katonazenét a helyőrségi rendezvényeken, temetéseken. Napjainkban természetes az, hogy állami és nemzeti ünnepek alkalmával a közjogi méltóságok, diplomáciai testületek képviselőinek a jelenlétében, a díszzászlóalj (2011-től immár a 32. Nemzeti Honvéd Díszegység) tisztelgése közepette felvonják az Országgyűlés épülete előtt „Magyarország lobogóját”. Az már az idők homályába vész, hogy ennek első elkészítését az MN Budapesti Helyőrség-parancsnokság⁴⁶ egyik tisztje, dr. Balkányi Joachim alezredes kezdeményezte. Az alap gondolatot a háború előtt, a települések főterein álló országzászló adta, s megvalósítani azért sikerült, mert Kisfaludi Strobl Zsigmond, a neves szobrászművész és Köteles Jenő altábornagy (kiképzési csoportfőnök) is kiállt mellette. Minderről idézzük Balkányi alezredes Magyar Honvédben⁴⁷ megjelent szavait: „*A vita során egyedül a széles látókörű Köteles Jenő altábornagy állt ki mellettem, aki arra ösztönzött, hogy készítsek egy tanulmányt az országzászlók történetéről, és azt tegyem a konok tábornokok elé. (...) Kisfaludi Strobl Zsigmond javaslatára a Fővárosi Tanács végrehajtó bizottságának ülésén, 1964 nyarán, először csak azzal rukkoltam elő, hogy a Gellért-hegyi emlékműnél legyen országzászló.*” A Fővárosi Tanács 1964 nyári üléséről készült jegyzőkönyv ezt az előterjesztést így rögzíti: „*Dr. Balkányi Joachim alezredes tájékoztatást adott a honvédségnek az országzászlóval kapcsolatos elképzeléséről...*” Az 1965. februári ülés jegyzőkönyvében már ezt olvashatjuk: „*...a Gellért-hegyihez hasonló kivitelben a Parlament elé is fel kell állítani egy országzászlót*”.

⁴⁵ Magyar Köztársaság Fegyveres Erőinek helyőrségi és őrszolgálati szabályzata, HVK. Szab. Sz. o. – 1961. 158.

⁴⁶ Ebben az időben a parancsnok Kovács Imre vezérőrnagy volt (1961–1967).

⁴⁷ Kacsó Lajos: Aki megálmodta az állami zászlót. Magyar Honvéd magazin, 1995. 46. sz. 32.

Az országzászlók elkészültek, bár a Kossuth téri ünnepélyes – mai megnevezés szerint – lobogófelvonás csak 1989-től része az ünnepeinknek. Korábban, ünnepi alkalmakkor – honvéd, rendőr, munkásőr – díszőrség állt ott, és a Gellért-hegyi országzászlónál is.

A Gellért-hegyen lévő emlékmű – ma Szabadság szobor – még 1946. április 4-ére készült el, és Felszabadulási emlékmű volt a neve, melynek főalakját tartó talapzata előtt egy zászlót tartó szovjet katona is állt. Ezt a rendszerváltás után a múlt relikviáit őrző Szoborparkban vitték. A rendszerváltásig itt április 4-én, az úgynevezett felszabadulás napján, valamint február 23-án, a Szovjet Hadsereg napján állt díszőrség. Az utóbbi alkalommal a szovjet haderő katonáinak részvételével.

Áttekintve az állami katonai protokollfeladatokat, mely kiemelt része a budapesti helyőrségi feladatok szervezésének, az akkori gyakorlat szerint az érkező külföldi vendégeket a Parlament előtt, vagy a Ferihegyi repülőtéren fogadta a díszzászlóalj (napjainkban már nincs a repülőtéren fogadás). Az akkori szóhasználat szerint a baráti szocialista országokban, különböző néven működő kommunista pártok vezetői voltak az első számú vezetők, így hazánkba érkezésükkor őket is díszzászlóalj fogadta, továbbá ilyen szintű tisztelegés járt az állam- és kormányfőknek. Azon vezetők esetében, akik különösen „kedvesek” voltak, felsorakozott a díszelgő kötelék távozásuk alkalmával is a Ferihegyi repülőtér betonján. A katonai vezetők esetében díszzászlóalj fogadta a Varsói Szerződés főparancsnokát, a honvédelmi minisztereket és vezérkari főnököket.

A párt-, állami és katonai vezetők, díszszázad jelenlétében, legtöbbször elhelyezték tisztelegő koszorúikat is a Hősök emlékkövére, ezzel kifejezve tiszteletüket a magyar nemzet hősei iránt. Ez máshol is gyakorlat a nemzetközi diplomáciában, mely az első világháború után vált rendszeressé. Mindez napjainkban is így zajlik, természetesen ma már pártvezetők nem tisztelegnek az emlékkőnél, és nem fogadja őket katonai díszalegység. A Hősök emlékkövénél fejet hajtó vendégeket, általában a vendéglátó vezető jelenlétében, a helyőrségparancsnok fogadta a Hősök terén, s adott tájékoztatást a koszorúzás rendjéről, a végén megköszönve a megemlékezést, néhány mondatban ismertette a Hősök tere és Hősök emlékköve szobrait, az emlékművek mondanóját.

Még egy, a diplomáciai gyakorlathoz kapcsolódó, protokolláris aktusról kell szólni. A hazánkba érkező nagykövetek, miután átadták megbízólevelüket az államfőnek, a Külügyminisztérium protokollósainak kíséretében kimennek a Hősök terére, és katonai díszalegység jelenlétében elhelyezik a megemlékezés virágait a Hősök emlékkövére. Ez már az emlékkő újbóli elhelyezése óta – melyről az előzőekben szoltam – így zajlik. Az emlékműnél a nagykövetet szintén a budapesti helyőrségparancsnok fogadja.

A tárgyalt időszakban kiemelt – komplex – feladatként jelentkezett az MN Budapesti Helyőrség-parancsnokság munkájában az április 4-én tartott díszszemlék biztosítása. 1965-ig évente, azt követően ötévente volt díszszemle. A sikeres felkészülés érdekében a részt vevő alakulatokat már a végrehajtás előtt egy hónappal összevonták Budapesten, így jelenlétük megkövetelte az őrzés-védelmi és rendészeti feladatok fokozott ellátását. Ugyanakkor, az ünnepre érkező vendégek miatt a katonai fogadások száma is megnövekedett. A Magyar Néphadsereg utolsó díszszemléje 1985-ben volt.

A Budapesti Helyőrség-parancsnokság az MN Hátországvédelmi Parancsnokság alárendeltségében (1972–1990)

1972-ben, a Magyar Néphadsereg hadrendjében, Budapest székhellyel felállították az MN Hátországvédelmi Parancsnokságot.⁴⁸ Az akkor érvényben lévő stratégiai elgondolás szerint, miután egy fegyveres konfliktusban a Magyar Néphadsereg szárazföldi alakulatai (az 5. hadsereg⁴⁹ és a 3. hadtest) támadó csoportosításban elhagyták az ország területét, ez a parancsnokság irányította volna a hazai területek védelmét. A változások eredményeként az MN Budapesti Helyőrség-parancsnokság⁵⁰ e szervezet alárendeltségébe került, és a Magyar Néphadsereg egészére kiterjedő jogköreit az MN Hátországvédelmi Parancsnokság vette át.

A parancsnokság a továbbiakban a „klasszikus” helyőrségi feladatok szervezésén és ellenőrzésén túl a fővárosban fontos objektumok őrzés-védelmét és az állami protokollhoz kapcsolódó díszelgési feladatok irányítását végezte.

A helyőrségparancsnok, a Hátországvédelmi Parancsnokság parancsnoka által átruházott hatáskörben irányította a 32. önálló Rendészeti Őrezredet – ez a rendszerváltás után, 2007. évi megszűnéséig, a 32. Budapest Őr- és Díszezred nevet viselő alakulat –, melynek szervezetében voltak az őrzés-védelmet, rendészeti és díszelgő feladatokat ellátó alegységek és a Honvédelmi Minisztérium őrzését végző rendészeti erők.

A Hátországvédelmi Parancsnokság alárendeltségében – egy esetleges háborúra felkészülve – az ország területének védelmére úgynevezett területvédelmi alakulatokat is szerveztek. Ezek nagyjából papíron meglévő egységek voltak, melyeket háborús veszélyhelyzetben szándékoztak állománnyal feltölteni. Az MN Budapesti Helyőrség-parancsnokság alárendeltségében egy területvédelmi ezred alakult volna, melynek feladatául a főváros fontos létesítményeinek (katonai és polgári) őrzését és védelmét, atom- és vegycsapások felderítését, illetve ezek következményeinek felszámolását, valamint ellenséges diverziós csoportok felderítését és felszámolását tervezték. Ez az alakulat 1974-ben teljes állományával bevonult és gyakorolta a tervezett háborús feladatait.⁵¹

A Hátországvédelmi Parancsnokság irányítása alá kerülését követően az MN Budapesti Helyőrség-parancsnokság (állománytáblája szerint) „Parancsnokságra, Hadművelési és kiképzési osztályra, Helyőrségi őrszolgálati osztályra, Rendészeti osztályra, Gépjármű ellenőrzőosztályra, Hadtápszolgálatra, Helyőrségi lakásosztályra, Egészségügyi és állategészségügyi szolgálatra, Pénzügyi szolgálatra, Helyőrségi fogdára” tagozódott. A Hadművelési és kiképzési osztály irányítása alá tartozott az ügyviteli iroda, a kiképzési bázisok és a központi zenekar. A hadtápszolgálat alárendeltségében voltak a nőtlenzállók és ide tartozott a tisztí étkezde.

⁴⁸ A szervezet neve megalakulásakor MN Hátországvédelmi Alakulatok Parancsnoksága volt, melyet alig egy év múlva módosítottak MN Hátországvédelmi Parancsnokságra. 1986-ban a szervezetbe beépült a Polgári Védelem, s akkortól MN Hátországi és Polgárvédelmi Parancsnokság volt a neve, ami a rendszerváltást követően, 1990-ben, a polgárvédelmi erők kiválásával, újra MN Hátországvédelmi Parancsnoksággá alakult. E szervezet az 1991-ben megvalósított átszervezéskor MH Budapesti Katonai Kerület Parancsnokság lett. E sok változást a szervezetre történő hivatkozásnál nem követem, az érthetőség miatt egységes megnevezést alkalmazok, hiszen lényegében ugyanazon parancsnokságról van szó.

⁴⁹ Az 5. hadsereg törzse Székesfehérváron, míg a 3. hadtest törzse Cegléden állomásozott.

⁵⁰ Ekkor a parancsnok Pesti Endre vezérőrnagy volt (1967–1973). Pesti 1956-ban a fővárosban megalakult egyik karhatalmi ezrednek volt a parancsnoka, amit, látható, később tábornoki rendfokozattal „jutalmaztak”.

⁵¹ A helyőrségparancsnok ekkor (1973–1985) Farkas Mihály vezérőrnagy (a kiskunfélegyházi 7. gépesített lövészadosztály egykori parancsnoka) volt.

1974-ben a Hadművelési és kiképzési osztályt átalakították Területvédelmi osztályra és Törzs alosztályra. A Területvédelmi osztály a háborús helyzetben végzendő feladatok előkészítését, míg a Törzs alosztály a belső munkák összehangolását végezte. Ugyanezen szervezéssel a Helyőrségi lakásosztály kikerült szervezetéből, s ezzel együtt a helyőrségparancsnok mentesült a fővárosi honvédségi lakások kiutalása és azzal kapcsolatos feladatok alól.

A tárgyalt időszakban változó létszámú helyőrségi szolgálat biztosította a főváros rendjét. Mivel a módosulásokat indokolatlan nyomon követni, a szolgálat rendszerének megismertetése céljából az 1976. évi állapotot tekintjük át.⁵²

A helyőrség-ügyeletes tiszt (és helyettese) fogta össze a napi szolgálatot. Ennek állományát, napi váltással, a helyőrség alakulatainak állományából vezényelte a helyőrségparancsnok. A helyőrség-ügyeletes orvosi szolgálatot, szintén napi váltással, a helyőrség alakulataiból rendelték ki. A főváros területén naponta 1 tiszti (tiszthelyettesi) és 6 tisztes járőr ellenőrizte a katonai rendet, amit a 32. önálló Rendészeti Őrezred vezényelt. Ezen túl – a helyőrségben elhelyezett alakulatoktól – heti két alkalommal 3-3 tiszt a Budapesti Rendőr-főkapitánysággal közös járőrszolgálatra lett kirendelve. A helyőrségi őrszolgálatot teljes létszámmal a 32. önálló Rendészeti Őrezred biztosította.

Előre nem látott feladatokra (mely magába foglalta a rendfenntartást, vagyis az ügyvezett karhatalmi feladatot is) ügyeletes alegységként, naponta 20-20 fős köteléket, három fővárosban lévő alakulat kötelessége volt vezényelni. Ezek állományát feladatra a budapesti helyőrségparancsnok, az ő távollétében a helyőrség-ügyeletes tiszt, a Hátszázvédelmi Parancsnokság hadművelési ügyeletes, vagy a Néphadsereg Központi Harcálláspontja rendelhette ki. A felsorolásból látható, az alkalmazás engedélyezése magas beosztású vezető, illetve szolgálati személy kezében volt. Okkal!

A Budapestet érintő nagyobb létszámú csapatmozgást (átvonulást) az esedékesség előtt legalább két nappal be kellett jelenteni a helyőrségparancsnokságon. Ez teljesen összecseng a történelmi előzményekkel, az 1848/49. évi szabadságharc alatt, a Debrecenen – az akkori kormányzék helyen – átvonuló alakulatoknak érkezésüket előre kellett jelenteni a térparancsnokságra.

A fővárosban lévő hősi sírok gondozását a Fővárosi Temetkezési Vállalat végezte, amit a parancsnokság negyedévente ellenőrzött.

A tárgyalt időszakban, bár a lakásügyek már nem tartoztak a parancsnok hatáskörébe, a nőtleniszti szálláson történő elhelyezést a helyőrségparancsnok engedélyezte. Ezen túl, a fővárosban katonai átvonulási szállás is működött, a Keleti és Nyugati pályaudvarok területén. Ezeket a szolgálati ügyben rövid időre Budapestre érkező, illetve átutazó sorállományú katona személyek, illetve polgári alkalmazottak vehették igénybe.

Volt még egy „szállás” a helyőrségparancsnok alárendeltségében, a helyőrségi fogda. Ide nem csak Budapestről, hanem a vidéki helyőrségekből és a társ fegyveres testületektől (rendőrség, határőrség) is fogadtak fogság fenyítéssel sújtott személyeket, mivel ez a tiszti és tiszthelyettesi állomány számára kiszabott fenyítés letöltését biztosító intézmény volt.

Az MN Budapesti Helyőrségparancsnokság az MN Hátszázvédelmi Parancsnokság alárendeltségébe történő kerülését követő majdnem két évtized alatt a „boldog béke” időszakát élte. Gyökeres szervezeti átalakulások nem érték, ellátta a ráháruló napi feladatokat.

A rendszerváltás közeledtével – az 1980-as évek második felében – két új elem lépett be a „megszokott” díszelgési feladatok közé.⁵³ Egyházi kezdeményezésre a honvédelmi

⁵² HL MN BHP 04. sz. parancs – 1976.

⁵³ A parancsnok ekkor Elkán Károly vezérőrnagy volt (1985–1991).

miniszter engedélyezte díszszázad részvételét a hagyományos Szent István-napi „Szent Jobb”-körmeneten. A Monarchia alatt és a Horthy-rendszer éveiben rendszeres volt a katonák részvétele egyházi szertartáson. Tekintettel Szent István történelmünkben elfoglalt szerepére, a katonák visszatérhettek az egyébként ebben a korban – átértelmezett tartalmú,⁵⁴ de – ünnepé nyilvánított nap fontos körmenetére.

Ugyancsak ez időben állítottak először díszőrséget a Hősök terén lévő Hősök emlékére mellé. Itt március 15-e és október 31-e (később 23-a) között teljesítettek szolgálatot a katonák. Egy időben kettő fő állt díszőrséget, mely kifejezte a magyar nemzet tiszteletét hősei előtt. Ilyen rendeltetésű díszőrséggel számos ország fővárosában találkozhatunk, mely szép, igazán megható, látványos, nemzeti identitást erősítő katonai feladat.

A tárgyalt közel harmincöt év, bár a kezdetét beárnyékolja a levert forradalom, az MN Budapesti Helyőrség-parancsnokság munkájában kiegyensúlyozott, csendes korszak volt, mint a Monarchia idejében az 1910-es évekig tartó évtizedek, amikor a szervezet a „békés arcát” mutatta a közvélemény felé. A fővárosban – eltekintve a forradalom leverését követő hónapoktól – olyan megmozdulások nem voltak, melyek a haderő alakulatainak karhatalmi alkalmazását igényelték volna. A parancsnokság szervezeti struktúrája viszonylagos állandóságot mutatott; 1957 végétől ugyanazon alakulat – a 32. önálló Rendészeti Őrezred – hajtott végre a Szolgálati Szabályzatban és szervei határozatban előírt helyőrségi feladatokat.

(Folytatjuk)

IRODALOMJEGYZÉK

Helgert Imre – Vass Jenő (szerk.): „*A Hazáért*”. *A Magyar Honvédség múltja és jelene, 1848–2004*. Szaktudás Kiadó, Bp., 2006.

Helgert Imre – Négyesi Lajos – B. Kalavszky Györgyi: *Nemzeti emlékhely a Hősök terén*. Szaktudás Kiadó, Bp., 2002.

Horváth Miklós – Tulipán Éva: *Keresztutak – Magyar Néphadsereg 1956*. H&T Kiadó, Bp., 2006.

Kis András: *A Magyar Honvédség újjászervezése 1945*. Zrínyi Kiadó, Bp., 1995.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Bp., 2001.

⁵⁴ Augusztus 20-a ezekben az évtizedekben az „új kenyér ünnepe” és az „alkotmány napja” volt. E megközelítésben átirták az ünnep eredeti tartalmát. „Új kenyér ünnepe”-ként hangsúlyozták annak a fontosságát, hogy lezárult az aratás, ami mindig is fontos esemény volt a magyar népi kultúrában, hisz betakarították a búzát, megvolt a kenyér alapja. Míg „alkotmány napja”-ként e nap utalt az 1949. augusztus 18-án elfogadott kommunista alkotmányra, ami rögzítette az egypárti uralmat, a mindenkor kommunista párt vezető szerepét.

Germuska Pál:

A HIDEGHÁBORÚ ELSŐ KONVERZIÓS PROGRAMJA

A magyar hadiipar 1953–1955-ben

A Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Vezetőségének (KV) Titkársága éppen az 1954. évi népgazdasági tervek kidolgozásával volt elfoglalva, amikor 1953. június közepén váratlanul Moszkvába hívták a párt vezérkarát: többek között Rákosi Mátyás főtitkár-miniszterelnököt, Gerő Ernő, Nagy Imre és Hidas István politikai bizottsági tag miniszterelnök-helyetteseket. A június 13–16. között lezajlott tanácskozáson a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának (SZKP KB) Elnöksége nemcsak hogy Nagy Imrét jelölte ki miniszterelnökké, hanem új gazdaságpolitikai irányt is szabott, amelynek központi elemeit a nehézipari és katonai fejlesztések visszafogása, a mezőgazdaság erőteljes fejlesztése és a közszükségleti cikkek gyártásának előtérbe helyezése képezte.¹

A Rákosihoz és Gerőhöz intézett – helyenként durva hangvételű – moszkvai bírálatban fontos helyet foglalt el a hadiipar túlzott fejlesztése. Ugyanakkor az egyetlen önkritikus megállapítás is a fegyvergyártás kapcsán hangzott el A. I. Mikojan kereskedelmi miniszter szájából: beismerte, hogy éppen a szovjetek állítottak olyan hadsereg-fejlesztési követelményeket Magyarország elé, amelyek ilyen mértékű hadiipari beruházásokat kívántak.² A minisztériumi struktúra átalakítása már június 14-én Moszkvában, az új programjavaslat kidolgozásakor felmerült: Gerő egyebek mellett felvetette az Általános Gépipari és a Középgépipari Minisztérium egyesítését. A magyar delegáció által 14-én elfogadott, majd 16-án a szovjet pártvezetés elé tárt, és általuk jóváhagyott dokumentumban az szerepelt: az említett két főhatóságot Gépipari Minisztérium néven kell összevonni, Kossa István vezetésével.³

Az MDP Politikai Bizottsága (PB) 1953. július 2-i ülésén tárgyalta meg az új Minisztertanács szervezetére és személyi összetételére, valamint az Alkotmány módosítására vonatkozó javaslatot.⁴ Az átszervezési javaslatok, úgy tűnik, Nagy Imre formálódó apparátusában véglegesítődtek, és a hadiipari minisztérium feloszlását sem terjesztették be az ügyben leginkább illetékes Honvédelmi Tanács elé.⁵

Budapesten – a moszkvai intencióknak megfelelően – az 1953. májusi választások nyomán összeülő új Országgyűlés második munkanapján, július 4-én Nagy Imre frissen kinevezett miniszterelnök ismertette kormánya tervezett reformintézkedéseit.

¹ Lásd részletesen Rainer M. János: Nagy Imre. Politikai életrajz. I. köt. Bp., 1956-os Intézet, 1996, 509–527. Az új szakasz gazdaságpolitikájáról és nemzetgazdasági folyamatairól lásd: Honvári János: XX. századi magyar gazdaságtörténet. Bp., Aula Kiadó, 2006, 237–300.

² Belényi Gyula: Válság 1953. Tanulmány és dokumentumok. Bp., Históriaantik Könyvesház, 2011, 37.

³ Belényi i. m. 152., 158.

⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) M-KS 276. f. 53. cs. 124. ö. e. 11.

⁵ A kérdés nem szerepelt sem a tanács 1953. június 8-i, sem pedig a július 27-i ülésén. A két ülés jegyzőkönyvét és határozatait lásd: MNL OL XIX-A-98 229. d.

A hadiipar félig sikerült konverziója

Nagy Imrének óriási fordulatot kellett végigvinnie a politikában és a gazdaságban egyaránt. Talán csak ekkor kezdték összeszámolni, hogy mibe került Magyarországnak az extenzív haderőfejlesztés, a 200 ezer főre növelt Magyar Néphadsereg ellátása és felszerelése. Egy Rákosi Mátvás főtitkár iratai között található feljegyzés bizonyítja, hogy a védelmi ágazat (a hadsereg, a hadiipar, az államvédelem, a rendőrség, a déli országhatár mentén kiépített erődrendszer) kiadásai 1949 és 1953 között a többszörösükre nőttek.⁶ Ezen belül a Honvédelmi Minisztérium (HM) 1949-ben még „csak” 2 milliárd forintot, 1950-ben 2,2 milliárdot, 1951-ben 4,4 milliárdot, 1952-ben 7,4 milliárdot, 1953-ban pedig már közel 9 milliárd forintot; összesen 25 milliárd forintot költött el.⁷ Az Államvédelmi Hatóság 1951–1953 között közel megkétszerezte kiadásait, s összesen legalább 3,2 milliárd forintot használt fel. Az adatokat összesítve megállapítható, hogy a hadiipari, valamint a „honvédelmi érdekeket szolgáló” közlekedési és postai (hír- és távközlési) beruházásokkal együtt a védelmi kiadások Magyarországon 1950–1952 között minden évben megközelítették a nemzeti jövedelem 18–20%-át. A hadiipar beruházásai 1949–1951 között nominálisan 2,8-szorosukra emelkedtek (393 millió forintról 937 millióra), s ezen a szinten állandósultak. Arányukban a népgazdaság összes beruházásának 5-6%-át tették ki. Csak az új szakasz idején, a módosított 1953. évi tervvel csökkentették 3,7%-ra a hadiipari beruházások arányát.⁸

Nagy Imre és az új Országgyűlés egyik legelső intézkedése volt, hogy az 1953. évi VI. törvénnyel, július 7-i hatállyal módosította a Magyar Népköztársaság Alkotmányát, és megszüntette az önálló hadiipari főhatóságot: az Általános Gépipari Minisztériumot, a Kohászati Minisztériumot és a Középgépipari Minisztériumot Kohó- és Gépipari Minisztériummá vonták össze.⁹ A hadiipart formálisan integrálták a civil ágazatokba: „B”-részleg néven hozzácsatolták a Kohó- és Gépipari Minisztériumhoz (KGM) úgy, hogy a teljes korábbi intézményen belüli struktúrát megtartották. (Tehát a KGM „A” és „B” részlegének külön-külön tervosztálya, személyzeti osztálya stb. volt továbbra is.) Az új miniszterelnök 1953. július 27-én vette át a katonai ügyekben kulcsfontosságú testület, a miniszterelnök-helyettesből, a belügyminiszterből, a honvédelmi miniszterből, a kohó- és gépipari miniszterből, valamint a vezérkari főnökből álló Honvédelmi Tanács elnöki tisztét. Augusztus 10-én a Honvédelmi Tanács döntött a Magyar Néphadsereg első jelentős létszámcsoökkentéséről: közel 40 ezer katonát kívántak elbocsátani.¹⁰

Az új szakasznak is nevezett gazdaságpolitikai irányvonal kidolgozása azonban nehezen indult meg. Nagy Imre miniszterelnök, aki a második világháború után a földosztást irányította földművelésügyi miniszterként, főként a mezőgazdaságra koncentrált. 1953 második felében közel félszáz kormányhatározat jelent meg a magángazdálkodók terheinek enyhítése és az agrárszektor újralesztése érdekében, a pénzt nyelő nehéziparral viszont alig

⁶ MNL OL M-KS 276. f. 65. cs. 195. ő. e. 530.

⁷ A korabeli forint értékének valorizálására, mai értéken való kifejezésére nincsen Magyarországon bevett modell. Kísérleti számításaim szerint az 1953-as forintot legalább százszorosára kell felszoroznunk, eszerint a HM 25 milliárd Ft-os költsége mai értéken legalább 2 500 milliárd Ft-nak felelne meg.

⁸ MNL OL M-KS 276. f. 65. cs. 195. ő. e. 531.

⁹ 1953. évi VI. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmányának módosításáról. Magyar Közlöny, 1953. július 7. 28. sz. A hadiipari szervezet változásairól lásd részletesen Germuska Pál: A hazai hadiipar szervezeti keretei és irányítása, 1945–1980. Hadtörténelmi Közlemények, 125. évf. 2012. 3. sz. 717–766.

¹⁰ Thürmer Gyula alezredes: A HM Magyar Néphadsereg Vezérkara Anyagtervezési és Közgazdasági Csoportfőnökségének története. Bp., 1981. Kézirat. Hadtörténelmi Levéltár, Magyar Néphadsereg Különgyűjtemény. 26.

foglalkozott a kabinet. Csak 1953 novemberében állított fel a Honvédelmi Tanács egy ún. Koordinációs Bizottságot a hadiipar polgári termelésre történő átállításának kidolgozására, e bizottság azonban érdemi tevékenységet nem végzett.¹¹

A határozatlanság komoly következményekkel járt: bár 1953 júliusa után a HM lemondott megrendeléseket, a KGM/B vállalatai év végéig szinte zavartalanul termeltek. Ez jól látszik a pénzfelhasználás mértékéből is: az Országos Tervhivatal (OT) Testületi Főosztálya által 1954 februárjában összeállított kimutatás szerint a védelmi ágazat az 1953. évben számára biztosított 13,9 milliárd forintból 11,6 milliárdot felhasznált (ami az ország akkori, 60 milliárd Ft körüli éves költségvetésének több mint 18%-át jelentette).¹²

A legfelsőbb pártvezetés, az MDP Politikai Bizottsága számára az 1954. február 17-i ülésen vált nyilvánvalóvá, hogy a hadiipar konverziója terén alig történt valami. A KGM korábban katonai termékeket gyártó vállalatai ugyan 1953. év II. félévében több mint kétszer annyi háztartási edényt, s másfélszer több kapát és patkósarkot állítottak elő, mint az I. félévében, de a közszükségleti cikkek tervelőirányzatát – csakúgy, mint a mostohagyerekként kezelt mezőgazdasági gépgyártását – így sem sikerült teljesíteniük. A PB mégsem szánta el magát határozott lépésekre, mindössze olyan premizálási rendszer kidolgozását írta elő, amely érdekeltté teszi a gyárakat a mezőgazdasági gépek gyártásában. A kohászati tervelőirányzatok szigorú betartását szorgalmazták továbbá, miközben energia-, nyersanyag- és áruellátási zavarok jelezték a magyar gazdaság súlyosbodó válságát.¹³

Ezt követően hónapok teltek el érdemi lépés nélkül. Az OT – a maga módján szabotálva az átállítást – nem jelölt meg egyértelmű gazdaságpolitikai célokat, sőt, még egyes gyártmánycsoportok (például edénygyártás, rádiógyártás stb.) fejlesztésének irányát és nagyságrendjét sem szabta meg. Ezért a hadiüzemek 1954. elején a radikálisan kevesebb katonai cikk gyártását kezdték meg, a második félévi termelési kapacitásaik lekötése érdekében pedig polgári másodprofilot próbáltak keresni.¹⁴ A vállalatok ebben a kérdésben szinte teljesen magukra maradtak, mert a KGM/B Központi Tervgazdasági Osztálya első ízben csak 1954 júniusában tett kísérletet javaslat kidolgozására, de a profilok vállalati bontásának felsorolásánál tovább ők sem jutottak.¹⁵

Eközben az időnként egymásnak is ellentmondó utasításoktól összezavarodott hadiipari vállalatoknál a legteljesebb fejtelenség uralkodott. Az addig tiszta profilú tömeggyártásra berendezkedett hadiüzemeknek egyik napról a másikra a gyomirtótól a zárbetétig, a lőszer-től a gyerekjátékig mindenféle terméket gyártaniuk kellett. A mesterségesen kialakított, a valódi viszonyokat nem tükröző árrendszer is megbosszulta magát azzal, hogy bizonyos termékeknél a termelői ár még az anyagköltséget sem fedezte. Ráadásul az ipárnak 1954 folyamán meg kellett volna kezdenie új, korszerűbb fegyverek gyártását is.¹⁶ Emiatt a tervutasításos gazdaságban addig elképzelhetetlen helyzetek álltak elő, minthogy palacsintasütőt 10, fogatos ekét 4 vállalatnál, ablakvasalásokat pedig vagy kéttucat gyárban készítettek.¹⁷ Ezen túlmenően meg kellett birkóznia a hirtelen felfuttatott termékek gyártásához szükséges alapanyag és alkatrész beszerzésének feladatával is: például az 1954-ben előállított 14 ezer darab motorkerékpár helyett az 1955-ben gyártandó 45 ezer darabhoz. Így nem csoda, hogy

¹¹ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 224. ö. e. 211–215.

¹² MNL OL M-KS 276. f. 65. cs. 242. ö. e. 28.

¹³ MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 161. ö. e.

¹⁴ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 224. ö. e. 101–103.

¹⁵ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 224. ö. e. 147–164.

¹⁶ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 224. ö. e. 193–205.

¹⁷ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 224. ö. e. 170–176.

a KGM/B-hez tartozó vállalatok halogatták az átállás megkezdését, s leginkább a „rég HM-munkákat” akarták csak elvégezni. A hadiüzemek profilváltását a fordulat hirtelenségéből következő hétköznapi nehézségek sora is hátráltatta, mint például az addig főként géppisztolyokat előállító soroksári Lámpagyár esetében, amely meg sem kapta a gyártani kívánt varrógép mintadarabját.¹⁸

A fentiekén túl az ágazat számára az első igazán komoly érvágást az jelentette, amikor 1954. július 20-i ülésén a Minisztertanács Elnöksége 20%-kal csökkentette az éves beruházási keretet.¹⁹ Az MDP PB július 21-én viszont ismét csak addig jutott, hogy egy különbizottságra bízta a hadiipar átállításának kidolgozását. A Csergő János KGM-miniszter vezette bizottság közel 3 hónap alatt készült el összefoglaló jelentésével, amelyben javasolta a KGM 1955. évi tervét úgy alakítani, hogy a teljes termelésből az 1954. évi 13%-kal szemben csak 7% legyen hadicélú. Ennél is radikálisabb lépés volt viszont, hogy a KGM által a belkereskedelem számára gyártandó civil termékek értékét 1955-ben meg kívánták duplázni (1,9 milliárd Ft-ról 3,8 milliárdra). Mindez ugyanakkor olyan súlyos alapanyaghiánnyal fenyegetett, amelyet csak importtal tartott megoldhatónak.²⁰

1954 őszén rövid ideig úgy tűnt, hogy Nagy Imrének a nagypolitika mellett a hadiipar átállítása terén is sikerül áttörést elérnie. Az MDP PB szeptember 15-i ülésén a miniszterelnök közölte: a régi gazdaságpolitikát „agyon kell ütni”, és 1953. júniusi programjának megfelelően a mezőgazdaság maximális fejlesztésével párhuzamosan az ipart át kell állítani.²¹ Aztán október 20-án az MDP PB – azon túl, hogy a Nagy Imre ideiglenes győzelmét jelentő október eleji központi vezetőségi ülés szellemében az új szakasz több ellenlbasát megfosztotta pozíciójától – az említett Csergő-féle jelentést megtárgyalva ismét elégedetlenségét fejezte ki a hadiüzemek átállításának lassúsága miatt. Ezért – mintegy büntetésként – a PB a közszükségleti cikkek termelésének korábban előírt 89%-os növelése helyett már 100%-os termelésnövekedést írt elő a KGM vállalatai számára.²²

A megalomán nehézipari projektek visszafogásában összességében eredményes volt a Nagy Imre-kormány: több lépésben mérsékelte a katonai és nehézipari beruházásokat, és az így nyert forrásokat a könnyűiparba és a mezőgazdaságba csoportosította át. 1953–55 között *hatodára csökkent a katonai-védelmi célú beruházások nagysága*, 10 százalékponttal esett a nehéz- és építőipari beruházások aránya, ugyanakkor 11 százalékpontot ugrott a mezőgazdasági инвестиáció, illetve két és félszeresére nőtt a könnyű- és élelmiszeriparban végrehajtott beruházások aránya.²³

A hadiiparban a polgári termékek gyártására való átállás a jelszavak szintjén egyszerű és dicséretes dolog volt, a gyakorlatban azonban számos nehézséggel járt. Ráadásul a vállalatok sokszor nem az adottságaiknak megfelelő termékek gyártását kapták kötelező polgári profilként, hanem olyanokat, amelyeket kapacitáshiány vagy a termék veszteséges volta miatt más cégek nem vállaltak. A budapesti Finommechanikai Vállalatra például alumínium evőkanalak gyártását osztották, miközben a gyár a külföldön is igen keresett mikrohullámú precíziós mérőműszerek előállítására volt berendezkedve. A – korábban

¹⁸ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 224. ő. e. 80–82.

¹⁹ Rainer M. János: Nagy Imre. Politikai életrajz. II. kötet, Bp., 1956-os Intézet, 1999. 76.

²⁰ MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 199. ő. e.

²¹ Rainer i. m. (1999) 83.

²² MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 199. ő. e.

²³ Az 1950 és 1975 közötti (benne a 1953–55. évek) ipar és beruházási politikájáról lásd részletesen Germuska Pál: Szocialista csoda? Magyar iparfejlesztési politika és gazdasági növekedés, 1950–1975. Századok, 146. évf. 2012. 1. sz. 47–78.

géppuskával, golyószórával és ezek alkatrészeivel foglalkozó – Danuvia Szerszámgépgyár egér- és patkányfogót, valamint gyerekjátékokat is gyártott, majd a motorkerékpár-gyártásra profilizáltak. Egyes vállalatoknál a speciális géppark tette lehetetlenné a polgári gyártmányok előállítását, ezért aztán nem volt ritka a 35–60% közötti kapacitáskihasználtság (Rézhengerműveknél, Ipari Műszergyárban stb.). A helyzetet tovább komplikálta az a tervutasításos rendszerben – különösen a hadiipar területén – addig merőben szokatlan eljárás, hogy kapacitásainak akár 30–40%-ára a vállalatnak magának kellett terméket és megrendelőt találnia.²⁴ Az átállásnak az üzemek munkásai sem örülhettek különösebben, miután például a veszprémi Fémfeldolgozó Vállalattól 1500 embert kellett elbocsátani, egész üzemrészek maradtak munka nélkül, de a tovább foglalkoztatottak fizetése is felére csökkent (kb. 1200–1300 forintól 600–700-ra).²⁵

A nehézségeket fokozta, hogy a sok állásidő, az átszerszámolás, a termékváltás, az eladhatatlan vagy a bolti ár sokszorosát kitevő önköltségű termékek olyan időszakban okoztak deficitet az üzemeknél, amikor a „hatékonyság”, a „gazdaságosság”, a „termelékenység” újra szempont a gazdasági teljesítmény megítélésénél (a termelési terv teljesítése mellett). Így 1954-ben egyetlen negyedév alatt a budapesti Lámpagyár 1,6 millió forint, az Alumíniumgyár 4 millió forint veszteséget szedett össze.²⁶ A fentebb már említett Danuvia Szerszámgépgyárnak pedig szinte minden polgári terméke veszteséges volt. Bármennyire komikus is, az egykori hadiüzem egyetlen tiszta hasznot hozó gyártmánya a személtlapát volt.²⁷

Hátraarc: új feladatok előtt a hadiipar

Moszkvában azonban rövidesen gyökeresen megváltozott a politikai szélirány. Rákosi Mátyás 1954. november 29-én tért haza Magyarországra hosszú szovjetunióbeli szabadságáról, ahol már eljutottak hozzá a Nagy Imre várható menesztéséről szóló hírek. Ennek tudatában vázolta fel Rákosi a követendő új irányvonalat az MDP PB-nek 1954. december elején. 1955. január első hetében pedig már maga a szovjet pártelnökség nyilvánította ki megfellebbezhetetlen akaratát az ügyben.

A SZKP KB Elnökségének 1955. január 8-i ülésén Ny. Sz. Hruscsov első titkár feltehetőleg azért vonta meg a támogatást 18 hónap után Nagy Imre lakosság- és életszínvonal-párti politikájától, mert 1954 késő ősze a magyarországi változások iránya és dinamikája meghaladta az Elnökség desztalinizációs elképzeléseit. Az „új szakasz” politikája a haderőfejlesztés visszafogásával és a túlméretezett hadiipar leépítésével a Magyar Néphadsereg – és közvetve a szövetséges szocialista haderők – harcképességét csökkentette. Történt mindez éppen akkor, amikor az NSZK-nak a NATO-ba való felvétele miatt a Szovjetunió újra a szocialista egység erősítésének szükségességét kezdte hangoztatni, s az addig kétoldalú szerződéseken alapuló katonai együttműködést az egész blokkra kiterjedő védelmi szövetséggel (Varsói Szerződés) kívánta felváltani. Több történész is amellet érvel, hogy Nagy Imre 1955 eleji elmozdításának egyik oka az lehetett: Hruscsov attól tartott, a reformer miniszterelnök elhanyagolja a magyar haderő modernizálását célzó katonai beruházásokat.²⁸

²⁴ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 230. ö. e. 141–143.

²⁵ MNL OL M-KS 276. f. 89. cs. 614. ö. e. 291–292.

²⁶ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 230. ö. e. 141–143.

²⁷ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 230. ö. e. 320–321.

²⁸ Lásd például Borhi László: Magyarország a hidegháborúban. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között, 1945–1956. Bp., 2005, Corvina.

Ny. Sz. Hruscovnak a január 8-i eligazításon – a tőle megszokott keresetlen stílusban – elhangzott mondatait olvasva ugyancsak nem lehetnek kétségeink: „Ha iparosítás nem lesz, [...] mi az ellenséggel versenyezni nem tudunk. Lesz, vagy nem lesz háború, nekünk az ipart fejlesztenünk kell. Hiába lesz szalonna elég, ha nem lesz repülőgép, abból baj lesz.” A moszkvai ülésről aztán Budapesten kiadott – az egyeduralmat visszanyerő Rákosi által fogalmazott, s a PB által rövidesen jóváhagyott – határozat, visszatérve az 1953. június előtti dogmához, újra az iparosítást nevezte a gazdasági élet alapjának.²⁹ Az MDP KV 1955. március 2-i ülésén pedig Rákosi Mátyás Nagy Imre fő bűnei közé sorolta az iparosítás és a nehézipar elsőbbségének tagadását.³⁰

A fordulatot követően a Honvédelmi Tanács Titkárságán is lázas munka kezdődött, hogy felmérjék az „új szakasz” politikájának kárait a hadiiparban. A Farkas Mihály – korábbi honvédelmi miniszter, ekkor kv-titkár – számára készült összefoglaló szerint a KGM/B teljes termelésének 1953-ban 15%-a, 1954-ben már 35%-a volt polgári termék, s ezt az arányt 1955-ben 65%-ra kívánták volna emelni. A konverzió életben tartotta az ágazatot, amely másfél év alatt még így is 8500 dolgozójától volt kénytelen megválni. A hadiüzemek a célszerszámok és gépek megóvására és konzerválására kapott utasítást ugyanakkor a korszakban megszokott gondatlansággal teljesítették, emiatt egy sor hadiüzem már nem felelt meg a háborús készenléti elvárásoknak és előírásoknak. Ez azt jelentette, hogy a KGM/B háború esetén az előírt 3 hónap helyett legjobb esetben is csak 6 hónap alatt érhetne volna el a megfelelő termelési szintet, és még akkor sem tudta volna biztosítani a néphadsereg megfelelő ellátását. Mindezek alapján a jelentés készítői azonnali intézkedéseket szorgalmaztak a korábbi hadikapacitások visszaállítására.³¹

A magyar hadiipar rendbetétele azért sem volt tovább halogatható, mert a Varsói Szerződés létrehozása 1955 februárjában már a státútum egyeztetésénél tartott, és megkezdődött az igényfelmérés a kölcsönös hadianyag-szállítások előkészítéséhez. Egyértelmű volt továbbá, hogy a szatellit országok hadseregeinek korszerűsítéséből a Magyar Néphadsereg sem maradhat ki. Ennek jegyében Bata István honvédelmi miniszter 1955 februárjában összegezte a Magyar Néphadsereg 1956–1959. évekre vonatkozó fejlesztési terveit s ennek a hazai hadiipart érintő vonatkozásait. A hadsereg mintegy 8,8 milliárd Ft értékű katonai terméket kívánt legyártatni a következő négy évben a hazai iparral úgy, hogy 1956-ban a gyártásfelkészülés kezdődjék meg, és a sorozatgyártás 1957-től növekvő ütemben fusson fel 1959-re. Az előzetes igények alapján a HM arra számított, hogy az említetten felül 2,8 milliárd Ft értékben fognak hadianyagot rendelni a szövetséges országok (Gorjunov-géppuskákat, 57 mm-es és 85 mm-es légvédelmi ágyúkat, páncéltörő ágyúkat, löelemképzőket és lokátorokat).³²

A hadsereg igényei alapján a KGM/B részlegét vezető Kolos Richárd miniszterhelyettes 1955. áprilisi előterjesztésében a hadiipar termelésének 2,8-szorosára növelését tűzte célul 1959-re (1953-hoz viszonyítva csak megduplázását). Ez pedig nemcsak azzal járt, hogy a Nagy Imre-érában a hadiipari üzemekben gyártani kezdett polgári cikkek jelentős részét a KGM más részlegeinek kellett átvenni, hanem helyettük 75-féle új hadianyagot (Gorjunov-géppuska, 152 mm-es tarack, rézhüvelyes harckocsi- és légvédelmi lőszer stb.) kívántak gyártatni. A minisztérium a felfutás végrehajtásához ugyanakkor 1,4 milliárd forintnyi új beruházást igényelt.³³

²⁹ Lásd részletesen Rainer i. m. 1999, 107–113. Az idézet helye 112.

³⁰ Rainer i. m. 1999, 118.

³¹ MNL OL M-KS 276. f. 67. cs. 164. ö. e. 76–79.

³² MNL OL XIX-F-6-aa 7. d.

³³ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 229. ö. e. 333–342.

Az újbóli gyors termelésnövelés azonban elmaradt, részben a partnerországok gyakran változó igényei, részben a magyar költségvetés sanyarú helyzete miatt. 1955 őszén a HM gyakorlatilag nullára csökkentette az 1956-ra vonatkozó hazai megrendelését, és a következő évekre sem tudott semmilyen konkrétummal szolgálni. A KGM/B termelési terve így rögvest a harmadával csökkent (2 750 millió forintról 2 050 millió forintra). Emiatt szinte minden hadiipari üzemnél kapacitáskihasználási problémák léptek fel – pontosabban újultak ki, hiszen 1953 nyara óta amúgy is drasztikusan visszaestek a katonai megrendelések.³⁴

1956 tavaszán a készülő új, II. ötéves terv különféle verzióinak vitája során a KGM/B 900 millió forinttal mérsékelte távlati termelési előirányzatát. Így 1956–1960 között már csak 2,4-szeresére nőtt volna a hadiipar össztermelése.³⁵ Az 1956. októberi forradalom kitérője azonban keresztülhúzta ezeket a számításokat is. Nemcsak az új középtávú terv elindítása maradt el, hanem a forradalom leverése után Kádár János kormányának a haderő és a hadiipar helyett az életszínvonal javítására kellett koncentrálnia a forrásokat. Így a KGM/B vállalatai még 1959-ben is több mint 80%-ban polgári termékeket állítottak elő.

Összegzésként megállapítható, hogy Nagy Imre konverziós programja nemcsak a szocialista blokkban, hanem általában a hidegháború e korai szakaszában kivételesnek számított. A magyar hadiipart legalább formálisan ismét integrálták a civil gazdaságba, s így – más szocialista országokkal ellentétben – nem válhatott önálló hatalmi tényezőt jelentő katonai- ipari konglomerátummá. 1953–55-ben főként a folyamat nehézségei és tetemes veszteségei jelentkeztek. Ugyanakkor a kényszer hatására kialakult egy olyan kettős gyártmánystruktúra a hadiipari vállalatoknál, amellyel átvészelték a hosszúra nyúló átmeneti időszakot. A kettős profilú vállalatok többé-kevésbé meg tudták tartani speciális szakemberállományukat és gyárberendezéseiket, újraindítható kapacitásként fenntartották katonai termelési képességeiket. Emellett az 1950-es évek végére többnyire megtalálták azokat a civil termékeket is, amelyek illeszkedtek adottságaikhoz, és többségük számára biztosították a rentábilis gazdálkodást. A konverziós program tehát hosszú távon sikeresnek bizonyult, és egy a költségekre addig érzéketlen szektorban érvényt szerzett a gazdaságosság és a hatékonyság követelményének is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Belényi Gyula: *Válság 1953. Tanulmány és dokumentumok*. Bp., Históriaantik Könyvesház, 2011.
- Borhi László: *Magyarország a hidegháborúban. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között, 1945–1956*. Bp., 2005, Corvina.
- Germuska Pál: *Szocialista csoda? Magyar iparfejlesztési politika és gazdasági növekedés, 1950–1975*. Századok, 146. évf. 2012. 1. sz. 47–78.
- Germuska Pál: *A hazai hadiipar szervezeti keretei és irányítása, 1945–1980*. Hadtörténelmi Közlemények, 125. évf. 2012. 3. sz. 717–766.
- Honvári János: *XX. századi magyar gazdaságtörténet*. Bp., Aula Kiadó, 2006.
- Rainer M. János: *Nagy Imre. Politikai életrajz. I. kötet*. Bp., 1956-os Intézet, 1996.
- Rainer M. János: *Nagy Imre. Politikai életrajz. II. kötet*, Bp., 1956-os Intézet, 1999.
- Thürmer Gyula alezredes: *A HM Magyar Néphadsereg Vezérkara Anyagtervezési és Közgazdasági Csoportfőnökségének története*. Bp., 1981. Kézirat. Hadtörténelmi Levéltár, Magyar Néphadsereg Különgyűjtemény

³⁴ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 230. ó. e. 81–82.

³⁵ MNL OL M-KS 276. f. 95. cs. 289. ó. e. 109–114.

Lajtos Ábel főhadnagy:

TŰZVÉDELMI SZABÁLYOK ALKALMAZÁSA A TÁBOROK KIALAKÍTÁSA ÉS ÜZEMELTETÉSE SORÁN

A tábori elhelyezés gyakori a Magyar Honvédség életében, mind a külföldön, mind a belföldön végrehajtott feladatok kapcsán. A tábor területén tárolt anyagok között jelentős mennyiségű fokozottan tűzveszélyes anyag van (lőszer, robbanóanyag, pirotechnikai anyag, üzemanyag), így könnyen belátható, hogy a tűzvédelemnek kiemelt szerepe van a tábor kialakítása és üzemeltetése során.

A táborok kiépítettségükben, méretükben, illetve építményeik jellegében jelentősen eltérhetnek egymástól, hiszen más elvárásoknak kell megfelelnie egy hazai gyakorlat idejére létesített ideiglenes tábornak, vagy egy Afganisztánban létesített „állandó” tábornak. Egy valami azonban közös valamennyi táborban: a fokozott tűzveszély. A hazai kitelepülések esetében a tábor építményei túlnyomórészt sátrak, tehát éghető anyagúak, és a környezet is kedvez a tűz továbbterjedésének, hiszen a tábor telepítése általában erdős, aljnövényzettel benőtt területen történik. A külföldi táborok esetében pedig egy esetleges tábor elleni támadás vagy belövés okozhat bármikor tüzet.

Egy-egy tábor esetében a tűzvédelmi előírások meghatározása nem mindig egyszerű feladat – noha vannak egyértelmű, általánosan vonatkozó szabályok is –, tekintettel arra, hogy a táborok esetében gyakran speciális helyzettel találkozhatunk. A következőkben olyan helyzeteket hozok példaként, amelyeknél a vonatkozó tűzvédelmi szabályok megállapítása vagy azok betartása problémás lehet. Bízom benne, hogy a problémafelvetések mindenkit elgondolkodtatnak a kérdéskör fontosságáról.

Tűztávolság

A tábor telepítésekor az egyik tűzvédelmi szempontból legfontosabb feladat a tábor egyes részei, építményei közti megfelelő tűztávolság meghatározása annak érdekében, hogy egy esetlegesen keletkező tűz továbbterjedését meg tudjuk akadályozni, illetve biztosítsuk a tűzoltóság (illetve a honvédségi tűzoltóalegység) beavatkozásának, valamint a menekülő, menekítendő személyek biztonságos helyre történő eltávozásának/eltávolításának lehetőségét. A tűztávolság meghatározása viszont esetenként egyáltalán nem egyszerű feladat. Ami egyértelmű és világos, az a Szolgálati Szabályzat tábori elhelyezésre vonatkozó fejezete, amely a következőket írja elő:

„161.1. c) a tábor sátrait és létesítményeit közöttől legalább 5 m, vasúttól legalább 10 m távolságra kell telepíteni. Az üzemanyag-tároló és a lőszeraktár 100, a gépjármű telephely 50, a konyha legalább 20 m-re legyen a törzs és az alegységek sátraitól;”

E szabályzati pont határozza meg, hogy milyen telepítési távolságot kell tartani a törzs és az alegységek sátrai és a tábor bizonyos építményei között, de azt például nem szabályozza, hogy milyen távolságot kell tartani a lőszeraktár és az üzemanyag-tároló, tehát az egyes építmények között.

Milyen tűztávolságot kell tehát ez esetben megtartani? A Magyar Honvédségre is vonatkozó OTSZ – 28/2011. (IX. 6.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzatról

– határozza meg a létesítmények, építmények létesítésére és használatára vonatkozó tűzvédelmi követelményeket, így a tűztávolságot is. Azonban az OTSZ előírásainak alkalmazásával kapcsolatban, értelmezésem szerint, több probléma is felmerül. Az első, hogy az építmény az 1997. évi LXXVIII. törvény (az épített környezet alakításáról és védelméről) fogalom meghatározása szerint helyhez kötött műszaki alkotás, tehát a sátrak és konténerrek – amelyek nem helyhez kötöttek – építménynek minősülnek-e, és alkalmazandóak-e rájuk az OTSZ előírásai. Másrészt a több egymáshoz kapcsolt konténerből kialakított konténerépületek, amelyek így gyakorlatilag helyhez kötöttek, vagy a hosszú távra (több évre) telepített konténerrek, amelyekbe például megtörténik a közművek bevezetése építménynek, illetve épületnek minősülnek-e. Ez a probléma sátrortáborok esetében igen hangsúlyosan jelentkezik, hiszen a sátrakra elég nehéz „ráhúzni” az elsősorban hagyományos értelemben vett épületekre alkotott tűzvédelmi előírásokat.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az OTSZ 452. § szerint: „Tűztávolság nem értelmezhető azoknál az épületeknél, ahol a tűzoltóság jogszabály alapján nem minősül szakhatóságnak. Azon esetekben, amikor a tűzoltóság nem szakhatóság, az épületek közötti távolság megfelelőségét a tűzoltóság nem vizsgálhatja.” A 259/2011. (XII. 7.) Korm. rendelet – a tűzvédelmi hatósági feladatokat ellátó szervezetekről, a tűzvédelmi bírságról és a tűzvédelemmel foglalkozók kötelező élet- és balesetbiztosításáról – 5. § (2) bekezdés szerint: „A Kormány a Honvédelmi Minisztérium vagyonkezelésében lévő ingó és ingatlan vagyontárgyak tekintetében – a tűzvédelmi előírások érvényesülése kérdésében a beruházási és felújítási munkálatokkal kapcsolatos tervek engedélyeztetése, a használatbavételi, valamint az üzemeltetés-engedélyezési eljárások során – első fokú tűzvédelmi szakhatóságként, országos illetékességgel a Honvédelmi Minisztérium Hatósági Hivatalát, másodfokú tűzvédelmi szakhatóságként a honvédelemért felelős minisztert jelöli ki.”

Ha elfogadjuk, hogy az OTSZ előírásai vonatkoznak a táborra, akkor sincs egyszerű dolgunk, hiszen az OTSZ vonatkozó előírásai (a 20. melléklet táblázatai) több esetben minimális és maximális tűztávolságot adnak meg, amelyek esetében a ténylegesen szükséges tűztávolságot a 460. § által leírt körülmények (az épület építészeti és tűzvédelmi tulajdonságai) figyelembevételével kell meghatározni, de hogy milyen módon, az nincs részletezve. Ami biztos: a lehető legszigorúbb esetben a maximális tűztávolság az OTSZ szerint 30 m, feltételezve, hogy a táborban nincs magas (30 méternél magasabb) épület. A pontos meghatározáshoz minden esetben az adott telepítési körülmények ismerete szükséges.

A következő vizsgálandó probléma: az OTSZ tűztávolságra vonatkozó előírásai ún. létesítési szabályok. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az OTSZ hatálya lépése előtt létesült építményekre ezek a szabályok csak akkor vonatkoznak, ha az épületet átalakítják vagy rendeltetése megváltozik. Azt, hogy az adott épület milyen előírások szerint, milyen rendeltetési céllal létesült, milyen tűzvédelmi követelményeknek felel meg, az épület dokumentációjából lehetne megállapítani. Azonban ezek a dokumentumok sok esetben nem állnak rendelkezésre. Így tehát egy korábban épített épületekből álló tábor esetében, főleg ha azt külföldön eredetileg nem magyarok létesítették, igen kérdéses a tűztávolságok megfelelőségének vizsgálata. Új épület létesítésekor viszont az arra jogosult szakembernek kell elkészítenie az épület tűzvédelmi dokumentációját, amelyben rögzíti a vonatkozó tűzvédelmi követelményeket, illetve vizsgálja és igazolja az ezeknek való megfelelést (ezt a használatbavételi engedély megadása előtt a hatóság is ellenőrzi), tehát sok esetben a tábor (illetve az adott katonai szervezet) tűzvédelmi szolgálati személye nem is jogosult például a tűztávolságok meghatározására.

A fentiek rögzítése után még mindig megválaszolatlan a kérdés: hány méterre legyen az üzemanyag-tároló a konyhától? Sajnos nincs olyan egységes, egyértelmű, könnyen értel-

mezhető szabályzó, amely kifejezetten a tábori elhelyezési körülményekre határozná meg e tekintetben konkrét előírásokat. Az OTSZ a hazai civil élet viszonyaira készült, könnyen belátható, hogy teljesen más tűzvédelmi viszonyokkal kell számolnunk egy gyakorlótéren létesített sátor-tábor, vagy egy művelési területen létesített tábor esetében. Arról nem is beszélve, hogy a művelési területen létrehozott tábor esetében számolni kell az ellenséges pusztítás lehetőségével is, amely jelentősen megnövelheti a kialakuló tűz nagyságát, szükségessé teheti a tűztávolság megnövelését, plusz tűzgátló szerkezetek vagy védművek kialakítását. Valami hasonlóra lenne szükség, mint a sátrak esetében, ahol a Szolgálati Szabályzat 161.1. pont előírása teljesen egyértelmű:

f) az aleggységek sátorcsoportjain belül legfeljebb 150–200 m²-es alapterületű sátor-tömböket lehet telepíteni;

g) a sátor-tömbök között legalább 4 m, egy sátor-tömbön belüli sátrak között legalább 2 m tűztávolságot kell biztosítani.

Kiürítés

A kiürítés előírásai ugyancsak létesítési előírások, tehát itt is ugyanaz a helyzet, mint a tűztávolságnál az OTSZ hatályossága, illetve a kiürítés előírásainak meghatározása szempontjából. Tűz esetén a kiürítés időben történő végrehajtása, illetve annak biztosítása, hogy időben végrehajtható legyen, kulcsfontosságú az állomány menekülése, így életének megóvása szempontjából.

A kiürítés előírásainak történő megfelelést kiürítés-számítással kell igazolni. A kiürítés-számítás lényege, hogy igazolja: az adott helyiség, tűzszakasz, épület a jogszabályban megadott időn belül kiüríthető-e, tehát tűz esetén az épület és épületszerkezetek tulajdonságait, a menekülési utak hosszát, a benntartózkodók számát figyelembe véve képes-e azt mindenki még biztonságosan elhagyni.

Röviden a kiürítés-számításról. A kiürítéshez szükséges időtartamot határozzuk meg két szakaszban. Az elsőben az adott helyiség, helyiségcsoport kiürítéséhez szükséges időt, a másodikban pedig a – tűzszakasz, építmény legkedvezőtlenebb elhelyezkedésű helyiségétől számítva – a szabadba történő kijutáshoz szükséges időt számítjuk ki, majd ezeket a megadott számítási menet alapján összegezzük. Ha a kiszámított időtartamok a megadott időn belül vannak, az épület megépíthető (használható), ha nem, akkor valamilyen módon el kell érni az adott időn belüli kiüríthetőséget (például szélesebb ajtók beépítésével); amíg ez nem történik meg, az épület nem építhető meg (nem használható). A kiürítés-számításnál figyelembe kell venni: milyen az épület tűzállósági fokozata és tűzveszélyességi osztálya; milyen hosszú tényleges útvonalon hagyható el a helyiség, illetve az épület; az ajtók átbocsátó képességét; a lépcsőket; a menekülési útvonal legszűkebb keresztmetszetét.

A kiürítés-számítás végrehajtása az OTSZ előírásainak megfelelően az épületek esetében jól értelmezhető (ideértve a konténerépületeket is), azonban egy sátor-tábor, illetve sátrak esetében kicsit erőltetettnek tűnhet. Meglátásom szerint azonban a megfelelő kiüríthetőségnek egy növényzettel benőtt területen létesített, sátrakból álló tábor esetében is biztosítottak kell lennie. Gyakorlat, hogy általában az egyes táborrészeket „körbeálcázzák”, olykor akadályokkal kerítik körbe, tehát a táborrész elhagyása csak meghatározott pontokon lehetséges. Az OTSZ előírásai szerint (a sátrat mint építményt a legrosszabb tűzállósági fokozatba sorolva) a kiürítés első szakaszának megengedett időtartama (22. melléklet 1. táblázat 4. pont) 1 perc, a második szakaszának megengedett időtartama 2,5 perc. E tekintetben azonban több probléma is felmerül. Az első, ami a tűztávolságnál már előkerült: vonatkoznak-e az OTSZ előírásai egy táborra, ha igen, akkor hogyan kell azokat értelmezni.

A másik probléma pedig az, hogy az OTSZ a kiürítés második szakaszát a szabadba történő kijutásig értelmezi, a sátrak esetében viszont egyből a szabadba jutunk, de nem biztos, hogy elhagyjuk a tűzszakaszt! Tehát egy tűzszakaszon belül számolni kell a tűz továbbterjedésével, a tűzszakaszok között viszont nem, vagy csak meghatározott időtartam után. Ennek megfelelően a menekülésnek kulcsfontosságú része azon tűzszakasz elhagyása, amelyben a tűz keletkezett, majd a szabadba történő kijutás; nem mindegy ugyanakkor, hogy amikor felcsapnak mögöttünk a lángok, a szabadba történő kijutás egy betonozott parkolón vagy egy száraz bozótoson keresztül történik.

Tűzoltóalegység

A tűzoltás végrehajtása szintén kiemelkedően fontos eleme a tábor tűzvédelmének, főleg egy olyan tábor esetében, ahol nem várható külső tűzoltó segítség. A tűzoltásra jogszabályban meghatározott esetekben létesítményi tűzoltóságot kell létrehozni.

A 18/2008. (VIII. 6.) HM rendelet (a tűzvédelem és a műszaki mentés honvédelmi ágazatra vonatkozó különös szabályairól) előírásai szerint:

9. § (1) Az MH létesítményekben a létesítményi tűzoltóságokra vonatkozó részletes szabályokról szóló 118/1996. (VII. 24.) Korm. rendeletben foglaltakon kívül az alábbi esetekben kell honvédségi tűzoltó alegységeket szervezni:

g) a külföldi katonai táborokban, amennyiben az egynemzeti (magyar) tábor, vagy többnemzeti táborokban, amennyiben a magyar fél vállalta a tűzoltóalegység szervezését.

A 102/2008. (HK 15.) HM JSZÁT intézkedése (a Magyar Honvédség tűzvédelmi tevékenysége irányításának és felügyeletének, valamint a honvédségi tűzoltóalegységek szervezésének szabályairól) szintén a g) pontban leírtakat határozza meg a következő kiegészítéssel: „a feljánlásban szereplő, illetve az MH középszintű vezető szerve, vagy a tűzvédelmi hatóság által előírt erővel és eszközökkel”, illetve azt, hogy a külföldi katonai táborban nem szervezetszerű tűzoltóalegységet kell létrehozni. Ezek alapján egyértelmű: a külföldi magyar táborokban tűzoltóalegységet kell szervezni, igaz, nem szervezetszerű formában.

Mi a helyzet a hazai táborokkal? Mivel a fenti két jogszabály külön nem írja elő hazai táborokra tűzoltóalegység létrehozását, a jogszabályok által hivatkozott 118/1996. (VII. 24.) Korm. rendelet előírásait kell figyelembe venni.

Itt arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a fenti jogszabály alapján nem minden esetben kell tűzoltóalegységet létrehozni, de amennyiben létrehozzák azt, akkor vonatkoznak rá a 118/1996. (VII. 24.) Korm. rendelet előírásai.

A létesítményi tűzoltóságokra vonatkozó előírások közül néhány fontosabb (az előbb említett jogszabály előírásai):

2. § (3) A létesítményi tűzoltóságot úgy kell megszervezni és felszerelni, hogy képes legyen a létesítményben keletkezett tűz oltását önállóan megkezdeni, illetőleg – a Riasztási és Segítségnyújtási Terv szerint igénybe vehető hivatásos önkormányzati és önkéntes tűzoltóságokkal együttesen – a létesítményben várható legnagyobb veszélyhelyzetet is megszüntetni. Az ehhez szükséges létszámot, gépjárműveket, felszereléseket, oltó- és mentesítő anyagokat, valamint a szükséges tartalékot a létesítményi tűzoltóság fenntartója köteles készenlétben tartani. A szükséges létszám és felszerelés megállapításánál a létesítmény védelmét szolgáló beépített tűzoltótechnikai eszközök, valamint a létesítmény azonnal igénybe vehető kárelhárító szerveinek felszerelése figyelembe vehető.

5. § (1) Létesítményi tűzoltó az a munkavállaló lehet, aki a foglalkozás-egészségügyi szolgálat vizsgálata alapján egészségileg alkalmas a tűzoltói feladatok ellátására, és a beosztásához szükséges tűzoltó szakmai ismeretekkel rendelkezik. Főfoglalkozású létesítményi

tűzoltó csak az lehet, aki a hivatásos tűzoltókra előírt szakmai képezési és egészségügyi követelményeknek megfelel.

Ami nagyon fontos: ha a táborban tűzoltóalegységet kell létrehozni, vagy nem kell, de létrehozunk, az előbbi szabályok vonatkoznak, tehát csak olyan személy lehet a tagja, aki rendelkezik a megfelelő védő- és tűzoltó-felszereléssel és szakmai ismeretekkel.

A nem szervezetszerű tűzoltóalegységek képtelenek olyan gyorsan reagálni tűz esetén, mint a szervezetszerű tűzoltóalegységek. Az is belátható, hogy egy bizonyos idő után már egyszerűen érdemben nem lesz képes az alegység beavatkozni. Ha arra gondolunk, hogy akár egy perc is emberéleteket jelenthet, igazán nem mindegy, hogy a tűzoltóalegység mondjuk 2, 5, vagy 10 perc után képes megkezdeni az oltást. Vonatkozó konkrét szabályzók hiányában nehéz megtalálni azt az arany középutat, amikor a tűzoltóraj még képes a riasztási időt tartani, és időben be tud avatkozni. Sajnos jelenleg – mivel egyéb szabályzó nincs – a nem szervezetszerű tűzoltóraj (amelynél ez sarkalatos kérdés, mivel nem egy készenléti helyen tartózkodik a raj állománya) esetében a riasztási idő meghatározásakor mind a két végletig eljuthatunk. Az egyik esetben túl rövid a meghatározott riasztási idő, és a raj (rajta kívülálló ok miatt) nem képes végrehajtani megfelelő módon vagy időben a riasztást. Ez azonban kapkodáshoz, sietséghez, meggondolatlan beavatkozáshoz, a tűzoltás és mentés nem kellő megszervezéséhez vezet, ami veszélyeztetheti a raj állományának vagy a mentendő személyeknek a testi épségét, illetve, mivel a raj állománya szolgálatot lát el, fegyelmi felelősségre vonást eredményezhet. Másrészt, ha túl hosszú a meghatározott riasztási idő, mire a raj a helyszínre érkezik, már nem tud beavatkozni, vagy ha be is tud avatkozni, a kár sokkal nagyobb lesz. Ha a tűzoltóraj a tűz kezdeti szakaszában képes beavatkozni és azt eloltani, még nem biztos, hogy egy nagy kiterjedésű tüzet is képes lokalizálni (adott a létszám és a rendelkezésre álló technikai eszköz, felszerelés, további erők, eszközök bevonására nincs mód), arról nem is beszélve, hogy ha személyeket is kell menteni, minden perc drága.

Mint írásomból kitetszik, a kérdéskör kapcsán több olyan problémával szembesülhetünk – pl. maga a tábor sokszor speciális környezetben létesül, különleges szerkezetű építményekből áll –, amelyek a tűzvédelem sarkalatos pontjait érintik. Mivel a táborok léte gyakori vejejárója a Magyar Honvédség életének, mindenféleképpen indokolt a fentebb jelzett problémák végig gondolása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

118/1996. (VII. 24.) Korm. rendelet a létesítményi tűzoltóságokra vonatkozó részletes szabályokról
<https://www.opten.hu/opten/light/torvtar/torvszoveg.php?twhich=6269>

259/2011. (XII. 7.) Korm. rendelet.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100259.KOR

28/2011. (IX. 6.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzatról. Magyar Közlöny 103. szám (2011. szeptember 6.).

18/2008. (VII. 6.) HM rendelet a tűzvédelem és a műszaki mentés honvédelmi ágazatra vonatkozó különös szabályairól.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0800018.HM

102/2008. (HK 15.) HM JSZÁT intézkedés a Magyar Honvédség tűzvédelmi tevékenysége irányításának és felügyeletének, valamint a honvédségi tűzoltó alegységek szervezésének szabályairól. Honvédelmi Közlöny 15. szám (2008. október 13.).

Ált. 23 A Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzata. A Magyar Honvédség kiadványa, 2007.

B. Stenge Csaba:

OLIMPIAI BAJNOKBÓL VADÁSZPILÓTA

100 éve született Harangi Imre

Harangi Imre 1913. október 19-én született a Nyíradony vasútállomása melletti – ma már nem álló – kis bakterház épületében Lukács Zsófia és Harangi János vasúti váltóőr gyermekeként.¹

A Harangi család egyébként ekkor Hajdúsámsonban lakott, ezért mindkét egymáshoz közeli hajdú-bihari település, Nyíradony és Hajdúsámson is egyaránt a magáénak tekinti a későbbi bajnokot.

Miután szülei elváltak, édesanyja nővérével és Imrével Budapestre költözött (édesapja a válást követően újrَاهázasodott). Budapesten végül Ferencvárosban telepedtek le a Mester utcában, ahol édesanyja házmester lett.

A magyar ökölvívósport a múlt század húszas éveiben indult rohamos fejlődésnek. Az autószerelőnek tanuló, kis termetű Harangi Imre sok más kortársához hasonlóan azért kezdett el bokszolni, mert ifjúkorában jó néhányszor megverték, és ezért elhatározta, hogy ezt egyszer még visszaadja (később azonban ez a galambleckű sportember sosem élt vissza fizikai fölényével).² 1929-től a Herminamezei Atlétikai Clubban kezdte ökölvívó pályafutását, majd a következő évtől a MÁVAG Gépgyári SE ökölvívója lett, ahol Csányi János edző nagyon sokat foglalkozott vele, és neki is jelentős szerepe volt a fiatal öklöző későbbi sikereiben (idősebb korában maga Harangi Imre is dolgozott utánpótlásedzőként a MÁVAG-ban). Harangi Imre könnyűsúlyban előbb 1930-ban és 1931-ben ifjúsági, majd 1933–38 között megszakítás nélkül hatszor felnőtt magyar bajnok lett. 1934-ben és 1935-ben Budapest-bajnok is volt.³ A magyar válogatottban huszonnégy alkalommal szereplő ökölvívó ezen sikereihez jöttek még a későbbiekben részletezett nemzetközi eredményei is.

Abban, hogy ezeket az eredményeket Harangi Imre elérte, a saját akaraterején és kitartásán túl nem csekély szerepe volt az akkor még titkos magyar királyi honvéd légierőnek is, ugyanis a magyar légierő támogatta a fiatal, tehetséges, ámde nehéz sorsú sportolót; 1931-től állást biztosítottak számára a mátyásföldi repülőtéren, kezdetben polgári alkalmazottként. (Tényleges katonai szolgálati idejének kezdete személyi okmánygyűjtőjének adatai szerint 1932. április 15. volt.)⁴

Harangi Imre már mint a magyar királyi honvéd légierő őrmestere. Bal mellén az Arany Toldi Miklós Érdemérem látható, melyből mindössze 32 példányt adományoztak

Forrás: A Harangi család archívumából

¹ MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltára XXXIII./62. Nyíradony állami születési anyakönyvi másodpéldánya 1913/171. fsz. bejegyzés.

² Harangi Imre fiának szíves közlései nyomán. A későbbiekben külön nem jelölt életrajzi adatok is a családtól származnak.

³ Pluhár István (szerk.): Magyarországi Sportegyesületek története. Budapest, Közérdekű Könyvkiadó Vállalat, 1942, 192–195.

⁴ HM HIM Központi Irattár (=KI) 5203. sz. tiszthelyettesi okmánygyűjtő.

Egy számos részletét tekintve pontatlan,⁵ de érdekes visszaemlékezés így mutatja be azt, hogy a légierő hogyan karolta fel a tehetséges fiatal sportolót, és ezt követően hogyan töltötte korai éveit a mátyásföldi repülőtéren:

„Talán 1931-ben történt, hogy vitéz Somogyi Gyula⁶ vk. őrnagyhoz fordult valaki azzal a kéréssel, hogy segítsen valahogy egy fiatal levante boxoló (sic!) fiúnak. V. Somogyi őrnagy a Honvéd Tiszti Vívó Klub-ban Tímár Gyula rep. főhadnagynak szólt, aki akkor a mátyásföldi reptéren szolgált a légiforgalomnál. Ugyanis abban az időben Mátyásföldön a szerelők között még polgári alkalmazottak is voltak. Így, talán nem egészen szabályosan, a 15-16 éves Imre gyerekek csináltak egy tanonc vagy segédszerelői helyet fizetéssel. Az sem volt egészen szabályos, hogy bevették a közétkezésbe és a legénységi körzetben (sic! – körletben) kapott szállást.

Szabály ide, szabály oda, Imre nagyon jól, nagyon otthonosan érezte magát a repülőtéren. Jól is érezhette magát, mert a mindig mosolygós, vidám, szolgálatkész gyerek hamarosan az egész repülőtér kedvence lett. A hangárban is meg voltak elégedve munkájával, meg-szolgált a munkabérét.

Mindig futva 'közlekedett' és közben öklözte a levegőt. Ha ilyenkor valaki szólt hozzá, futás közben megfordult, hátrafelé futva válaszolt és tovább csépelte a levegőt.

A rendszeres élet, a jó koszt, a friss levegő jót tett a fiatal fiúnak. Szépen felerősödött és egymás után nyerte a versenyeket.

Minden szépen rendben ment vagy két évig, de egyszer váratlanul, egy hétfő reggelen Imre vereségéről jött a hír. Mint megbolygatott méhraj úgy nyüzsgött az egész repülőtér. Mindenki saját vereségének érezte Imrének – ha jól emlékszem – kiütéses vereségét, méghozzá egy jóval gyengébb ellenféltől. Szegény fiú talán még a föld alá is elbújt volna a sok kérdezősködés elől, ha tehette volna.

Hamarosan az edzője is jelentkezett, tele pánasszal: Imre elhanyagolja az edzést, hogy nők után futkos vagy azok utána (már régen volt, nem emlékszem pontosan), nem jó az erőnléte stb. Valamit tenni kell, hiszen Imre akkor már olimpiai reménység volt és az olimpiász ideje is közeledett, talán már 1934-et írtunk.

Az eddigi kisebb szabálytalanságok mind Imre előnyére és gondolom kedvére történtek, de ami most jött azt Imriske nem nagyon 'szívelhette'. Ugyanis Imre 'polgári jogain' esett súlyos sérelem, azzal, hogy Harangi Imre 'polgári alkalmazott' csak 'kilépési engedéllyel' hagyhatta el a repülőteret. Ha edzésre ment, jelentkeznie kellett az ügyeletes tisztnél, aki a kilépési engedélyre ráírta az indulás idejét, és hogy milyen járművel ment be Pestre (gépkocsival vagy helyiérdekűvel). Az edző pedig, hogy mikor érkezett

Harangi Imre olimpiai formaruhában 1936 nyarán. Jobbján Horthy István, aki tartalékos tisztként szintén a légierő vadászpilótája volt

Forrás: A Harangi család archívumából

⁵ A szövegben külön jelölt pontatlanságokon túl jól láthatóan Harangi Imre életkorára is rosszul emlékezett Platthy Árpád.

⁶ Somogyi Endre (1891–1967) későbbi altábornagyról, ismert sportvezetőről van szó.

az edzésre és mikor indult vissza. Magunk között sokszor neveltünk ezen a furcsaságon és találgattuk, hogy vajon Imre tudja-e, hogy ami vele történik [az] teljesen jogtalan. Vagy talán nem is törődik az egésszel, mert valami módon túljár az eszünkön és nagyokat nevet rajtunk.

Mindegy, hogy hogy történt; Imre olimpiai bajnok lett és ez a fontos.”⁷

Ebben a visszaemlékezésben – a mátyásföldi munkahelyére egyébként hosszabb ideig napi kétszer, oda-vissza másfél órát kerékpározó – Harangi Imre még mint „Imriske” szerepel; beceneveivel kapcsolatban azt feltétlenül el kell mondani, hogy első, sportoló beceneve „Tatár” volt kissé szélesebb arcformája miatt, később azonban a „Jimmy” becenevet ragasztották rá, és a magyar légierő berkein belül is így ismerték őt, ezt a becenevét használták.

Harangi Imre első kimagasló nemzetközi eredményét az 1934 áprilisában, Budapesten rendezett Európa-bajnokságon érte el, ahol ezüstérmet szerzett (a döntőben az olasz Mario Facchinnal szemben maradt alul).

Legnagyobb sikerét az 1936 augusztusában rendezett berlini olimpiai játékokon érte el, ahol olimpiai bajnoki címet szerzett. A selejtezőket Harangi Imre az elődöntőig gond nélkül abszolválta, ahol azonban a dán Poul Kops lefejelte, és erősen, 4 centiméter hosszan felrepedt a bal szemöldöke. A másnap, 1936. augusztus 15-én rendezett döntőben ellenfele az észti Nyikolaj Szyepulov volt. A döntőben Harangi Imrének mindkét szemöldökét leraasztották, hogy megtévesszék az ellenfelet, és hogy időt nyerjenek. A szemhéja a mérkőzés során azonban így is felrepedt, de már olyan nagy fölénnyel vezetett, hogy nem léptették le. Végül Harangi Imre erősen vérezve, a közönség ovációja mellett győzedelmeskedett, az eredményhirdetésen pedig egy nagy, turbánszerű kötéssel a fején vett részt. Az övé volt a berlini olimpia 10. magyar aranyérme, összességében pedig a 34. magyar olimpiai arany, és Kocsis Antal 1928-as, valamint Énekes István 1932-es sikerét követően a harmadik, melyet magyar ökölvívó szerzett.⁸

A berlini olimpia bajnokai a német rendezőktől egy-egy tölgyfacsemetét is kaptak, melyet hazatérésük után ültettek el szülőhelyükön. Harangi Imre 1936. szeptember 3-án ültette el a maga ikernövésű csemetéit Hajdúsámszonban és Nyíradonyban (utóbbi időközben sajnos elpusztult, de előbbi ma is él).

1936. szeptember-októberben Harangi Imre az Európa-válogatottal az USA-ban járt, ahol minden meccsét megnyerte, és nagy népszerűsége tette szert.

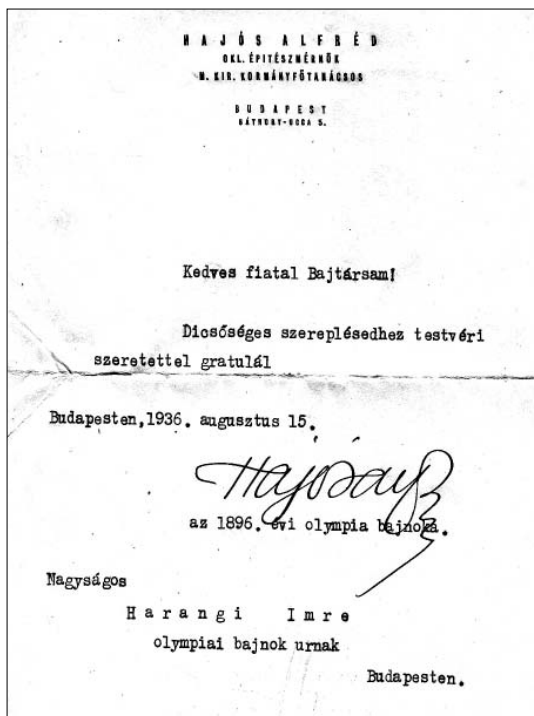
Az olimpiát követően egyébként Harangi Imre még egy nemzetközi versenyen indult, a Milánóban rendezett, 1937-es Európa-bajnokságon. Itt azonban az első körben vereséget szenvedett a svéd Erik Ágrentől – a berlini olimpia bronzérmesétől –, és ezzel elbúcsúzott a további küzdelmektől. 1938-ban, hatodik magyar bajnoki címét követően szögére akasztotta a kesztyűjét és visszavonult a versenyzéstől.

A légierőhöz és katonai szolgálatához visszatérve Harangi Imre egy kivételes lehetőséghez jutott. Hivatalos forrás erről tudomásom szerint nem maradt fenn, de volt bajtársai és családtagjai is megerősítették nekem: a légierőnél felajánlották neki, hogy olimpiai aranyérmét elismerendő és értékelendő kívánhat valamit, és azt teljesíteni fogják. Harangi Imre kérése az volt, hogy képezzék ki pilótának, mivel a repülés gyermekkorától nagyon vonzotta.⁹ Ezt követően, még 1936 őszén megindult az elméleti és gyakorlati repülőképzése. Az elkövetkező két évet Székesfehérváron, a kétéves repülő altisztai iskolán töltötte, ezzel

⁷ V. Platthy Árpád: Repülő sportolók. In: Magyar Szárnyak Évkönyv 1981, 76.

⁸ Lukács László – Szepesi György: A magyar olimpiai aranyérmek története (1896–1992). Budapest, Sport, 1992. 59–60., Pluhár: i. m. 196., illetve fiának szíves közlései nyomán.

⁹ Harangi Imre repülőszolgálatával kapcsolatos emlékeivel különösen az egykori századtársai közül utolsóként eltávozó néhai Mátyás János (1917–2011) segített sokat a szerzőnek.

Hajós Alfrédnek (1878–1955), az első újkori olimpia kétszeres bajnokának üdvözlő sorai Harangi Imréhez berlini győzelme alkalmából

Forrás: A Harangi család archívumából

repülőgép-vezetőként.¹¹ Századánál szolgálva, közvetlenül a jugoszláv hadjárat előtt, 1941. április 1-jén délelőtt érte egy súlyos repülőbaleset, melynek során rossz, havas, ködös időben repülve eltévedt és üzemanyaghiány miatt szlovák területen, Alsósztrégova (Dolná Strehová) mellett kényszerleszállást hajtott végre. Gépe, a V.225 jelű CR.42 a kényszerleszállás során teljesen összetört, a pilóta szerencsére csak kisebb zúzódásokat szenvedett.¹² Az életével kapcsolatos publikációkban szinte kivétel nélkül az szerepel, hogy a veséje ebben a balesetben sérült meg súlyosan,¹³ azonban Harangi Imre veseproblémái már fiatal kora óta jelentkeztek.

párhuzamosan nyerte el repülőképzését is. Itt érte az őrmesteri előléptetése is 1937. április 1-jén. Székesfehérváron egyébként a kiváló eredménnyel végző Harangi Imre évfolyamtársa volt az a Szentgyörgyi Dezső is, aki később a magyar királyi honvéd légierő leg-eredményesebb vadászpilótája lett a második világháborúban.¹⁰

Harangi Imre életének egy különös „kalandja” zajlott 1938 és 1940 között, amikor a dél-olasz repülőtábor (DRT) keretein belül Taranto nagy hadikikötője közelében, Grottaglie repülőterén az ott kiképzés alatt álló 200 főnyi magyar repülőgép-vezető növendék mellett sportoktatóként tevékenykedett. Minden bizonnyal ez az olaszországi „hosszú nyaralás” jellegű kiküldetés is egyfajta jutalom volt számára a légierő részéről.

Grottagliéból történt 1940-es hazatérése után a Fiat CR.42 típusú vadászgépekkel felszerelt, Budapest-Mátyásföldön állomásozó, Mocsáry György százados vezette 1/4. vadászrepülő-századhoz került beosztott re-

¹⁰ Szentgyörgyi Dezsőről (1915–1971) lásd részleteiben Becze Csaba: Elfelejtett hősök. A magyar királyi honvéd légierő ászai a II. világháborúban. Nagykovács, Püedlo, 2006, 27–35.

¹¹ A HM HIM Központi Irattárában megtalálható tiszthelyettesi okmánygyűjtőjében maga a pilóta 1/4. helyett 1/3. századot említ, azonban a szerző kutatásai alapján bizonyos, hogy valójában annak testvérszázadában, az 1/4.-ben szolgált (hogy Harangi Imre miért 1/3.-at írt 1/4. helyett a nyilatkozatában, az ma már kideríthetetlen). Lásd erről HM HIM K1 5203. sz. tiszthelyettesi okmánygyűjtőt. Ez az adat ugyanebből a forrásból átvéve hibásan szerepel Győr Béla – Klész László: Katonaolimpikonok. Magyar hivatásos katona sportolók a modernkori olimpiai játékokon (Budapest, Zrínyi Kiadó, 2012, 55.) könyvében is. Az 1/3. vadászrepülő-századról lásd bővebben Becze Csaba: „Kőr Ász” Egy vadászrepülő század története 1936–1941. Nagykovács, Püedlo, 2007, 168.

¹² HM HIM Hadtörténelmi Levéltár Honvéd Vezérkar főnöke iratai 1. vkf. osztály 1941. 4086. A magyar katonai jelentésben – és szlovák rendőri forrásokban is – a balesetet szenvedett pilóta sértetlenként szerepel.

¹³ Lásd erről pl. Lukács–Szepesi: i. m. 59–60., Rózsáligeti László: Magyar Olimpiai Lexikon 1896–2012. Budapest, Corvina, 2012, 131.

Az 1/4. vadászpilóta-század ugyan részt vett a Jugoszlávia elleni hadjáratban, 1941. április 10-én Pécsre, majd Szegedre áttelepülve, onnan néhány oltalmazó bevetést repülve, azonban ezeken az általam gyűjtött adatok szerint Harangi Imre a nem sokkal korábban történt balesete miatt nem vett részt.¹⁴ 1941 nyarán a szovjetek elleni hadjáratban az 1/4. vadászpilóta-század – néhány vezényelt pilótáján kívül – egyáltalán nem vett részt, ehelyett bázisáról, Mátyásföldről a főváros légvédelmét látta el.

Harangi Imre katonapilóta-pályafutásával kapcsolatban fontos kiemelni, hogy ez a rendkívül rokonszenves, derűs, vidám sportember nagyon népszerű volt repülőbajtársai körében is. Évtizedekkel később is, ha Harangi „Jimmy” szóba került, volt bajtársai mindig nagy szeretettel emlegették. Több kedves anekdota is fennmaradt Harangi Imrével kapcsolatban a légierőnél, de mivel ezek forrásértéke csekély, itt nem térnek ki rájuk részleteiben.¹⁵

A légierő 1941. őszi átszervezésével az 1/4. vadászpilóta-századot is feloszlatták. Százada feloszlátása után, 1941 végétől Harangi Imre nem került már hajózó beosztásba, nem repült többé. 1941. november 1-jétől a m. kir. „Toldi Miklós” honvéd sporttanár- és vívómesterképző intézethez vezényelték a kétéves sportoktatói és vívómesterképző tanfolyamra, ahol síoktató képesítést is szerzett. Közben 1942. november 1-jén törzsőrmesterré léptették elő. A tanfolyam elvégzésével sporttanári és vívómesteri oklevelet szerzett, majd ezzel a Ludovika Akadémia tüzérsztyálya helyezették segédoktatónak.¹⁶

Harangi a háború idején Magyarországon utoljára Hajmáskéren teljesített szolgálatot az akadémia tüzérsztyálájával, innen zárt kötelékben, az akadémia állományával együtt 1944. december 6-án hagyta el az országot Grossborn irányában, ahol a német haderő egy nagy tüzérségi iskolája volt. Német területen, 1945. április 12-én esett amerikai hadifogságba. Harangi Imre katonai szolgálata során 1945-ig az alábbi kitüntetések kapták meg: Arany Toldi Miklós Érdemérem, Erdélyi Emlékérem, Délvidéki Emlékérem, II. osztályú legénységi szolgálati jel, Olimpiai bajnoki jelvény arany babérlevéllel, Sportbajnoki jelvény, Kis- és Nagy honvéd sportgyűjteményi jelvény, olasz repülőgépvezető jelvény.¹⁷

Harangi az amerikai hadifogságban sem unatkozott: az amerikaiak, ahol a bokszt mindig is nagyon népszerű sport volt, jól emlékeztek rá, nagyra tartották és az amerikai 102. gyaloghadosztyálynál edzőként alkalmazták.¹⁸

Az amerikai hadifogságból 1946. január 7-én tért haza, majd 1946 májusában igazolták, azonban 1946 augusztusában „B” listázták, elbocsátották az aktív szolgálatból. A súlyos gazdasági helyzetben Harangi Imre számára is szinte lehetetlen volt végzettségének és képzettségének megfelelő munkát találnia. Végül az ekkor a kommunisták által már erősen szorongatott Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt sietett a segítségére, melynek előterjesztésére 1947 júniusában visszavették a hivatásos állományba.¹⁹

Sajnos azonban ekkorra Harangi Imre egészségi állapota már erősen leromlott. Krónikus veseproblémái miatt 1947–54 között négyszer műtötték, ezek során a jobb oldali veséjét teljesen, míg a bal oldalit részlegesen eltávolították, így végül haláláig egyharmad működő vesével élt.

¹⁴ Lásd erről részleteiben „Kőr Ász” i. m. 18.

¹⁵ Lásd erről 7. sz. jegyzet.

¹⁶ HM HIM KI 5203. sz. tiszthelyettesi okmánygyűjtő alapján.

¹⁷ Uo., ill. Sallay Gergely Pál: Seregszemle fémbe, zománcban. A Magyar Királyi Honvédség és a Levente-mozgalom jelvényei 1938–1945. Budapest, Monarchia Kiadó, 2009, 248–259., valamint a szerző által gyűjtött adatok alapján.

¹⁸ HM HIM KI 5203. sz. tiszthelyettesi okmánygyűjtő alapján.

¹⁹ Uo.

Súlyos műtétjei miatt Harangi Imrénél 1948-ban 100%-os kereső- és munkaképesség-csökkenést állapítottak meg, „mindennemű szolgálatra alkalmatlan” osztályozást kapott.²⁰ A fegyveres erőktől kapott rokkantellátás csekély összegét kiegészítendő 1949-ben a Ganz MÁVAG közbenjárására kapta meg az V. kerületi, Nádor utca 5. szám alatti trafikját, melyet élete végéig vezetett és melynek feltöltéséért egy jótékonyági versenyt is rendeztek. A kis trafik, melynek falát beborították a sportolók dedikált fotói, igazi zarándokhellyé vált Harangi Imre sportbarátai és tisztelői számára.

Harangi Imre akut veseproblémái következményeként hunyt el Budapesten, 1979. február 4-én. Az egykori olimpiai bajnokot a rákoskeresztúri Új Köztemetőben helyezték végső nyugalomra (62. parcella, VIII. szakasz, 1. sor, 17. sír).

Az 1936-os berlini olimpia könnyűsúlyú ökölvívó bajnokának emlékét ápoló későbbi kezdeményezések közül – a központi, összes olimpiai bajnoknak állított emlékműveken túl – kiemelendők az alábbiak:

A budapesti Csanádi Árpád Általános Iskola, Sportiskola, Középiskola és Pedagógiai Intézetben termet neveztek el Harangi Imréről (melyben egy portré is található róla);

Fia díjat alapított, melyet minden évben a Csanádi Sportiskola legtehetségesebb ökölvívó tanulója kap meg;

Nyíradonyban van egy újraterelített tölgye, 2003 óta a település posztumusz díszpolgára, az ő nevét viseli a 2003 decemberében átadott Harangi Imre Rendezvénycsarnok, valamint emléktáblája is van egykori szülőháza mellett, továbbá 2000-ben Harangi Imre Olimpiai Baráti Kört alapítottak;

Hajdúsámsonban megvan az eredeti olimpiai emléktölgye, emlékoszlop és emléktábla is őrzi emlékét, illetve az 1996-ban alapított Harangi Imre Sport Egyesületet szintén róla nevezték el; az egyesület Harangi Imre ökölvívó emlékversenyeket is szervez, továbbá 2005. augusztus 30–31-én az egyesület Harangi-emlékfutást is rendezett Hajdúsámson és a sportoló budapesti sírja között.²¹

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Becze Csaba: *Elfelejtett hősök. A magyar királyi honvéd légiőrő ászai a II. világháborúban*. Nagykovácsi, Püedlo, 2006.
- Becze Csaba: *„Kőr Ász” Egy vadászrepülő század története 1936–1941*. Nagykovácsi, Püedlo, 2007
- Győr Béla – Klész László: *Katonaolimpikonok. Magyar hivatásos katona sportolók a modernkori olimpiai játékokon*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2012.
- Lukács László – Szepesi György: *A magyar olimpiai aranyérmek története (1896–1992)*. Budapest, Sport, 1992.
- Pluhár István (szerk.): *Magyarországi sportegyesületek története*. Budapest, Közérdekű Könyvkiadó Vállalat, 1942.
- Rózsáligeti László: *Magyar Olimpiai Lexikon 1896–2012*. Budapest, Corvina, 2012.
- Sallay Gergely Pál: *Seregszemle fémbe, zománcban. A Magyar Királyi Honvédség és a leventemozgalom jelvényei 1938–1945*. Budapest, Monarchia Kiadó, 2009.
- V. Platthy Árpád: *Repülő sportolók*. In: Magyar Szárnyak Évkönyv 1981, 76–77.

²⁰ Uo.

²¹ Lásd erről még Győr–Klész: i. m. 55–56. A szerző ezúton is köszöni a Harangi család és dr. Szakály Sándor szíves segítségét.

Tudós katonák – katonatudósok

TÖBB MINT FÉL ÉVSZÁZAD A HADTUDOMÁNYÉRT

Dr. Ács Tibor nyugállományú ezredes, hadtörténész

Dr. Ács Tibor nyugállományú ezredes (DSc), hadtörténész a hazai tudományos élet jeles személyisége. Sokat tett a hadtudomány mint önálló diszciplína elismertetéséért és sikeréért. Életútjáról nehezen nyilatkozik. Nem tartja dicsekvésre méltónak szerény gyermekkorát. Családi környezetében semmi sem inspirálta arra az útra, amit végül is bejárt. Kevesen tudják róla, hogy közvetlenül a háború után, 1946-ban – egy véletlen szerencsének köszönhetően – néhány hónapot Párizsban tölthetett. Azóta is magáénak érzi Hemingway idevágó sorait: „Ha szerencséd volt, és ifjan Párizsban élhettél, bárhová vetődj életed során, Párizs veled marad mindig, mert Párizs vándorünnep.”

Későbbi életére végül is egy, a Honvéd című folyóiratban megjelent cikksorozat gyakorolt meghatározó hatást. Az akkor 17 éves fiatalember érdeklődését

ugyanis igencsak felkeltették az 1848–49-es forradalom és szabadságharc századik évfordulójára megjelent írások. Ez volt az első találkozása a hadtörténelemmel, amely azonban ekkor még nem bizonyult tartós szerelemnek. Műszaki érdeklődése más irányba terelte. Az akkor újdonságnak számító rádióelektronika bővülte el. 1950-ben bűjt „angyalbőrbe”, majd – figyelembe véve megszerzett rádiótechnikusi képesítését – tiszti tanfolyamra vezényelték. Húszévesen, alhadnagyként került a Magyar Néphadsereg egyik első rádióelektronikai alakulatához.

Négy év csapatszolgálat után lehetőséget kapott arra, hogy a Petőfi Sándor Katonai Politikai Akadémián magasabb szintű vezetői ismereteket szerezzon. Ez az időszak aztán végképp „megpecsételte” kapcsolatát a hadtörténelemmel. Az akadémiai „egyéni tanulmányidőt” 1955-ben könyvtárban és levéltárban töltötte, és kedvenc témájához, a XIX. század magyar hadtörténelméhez kapcsolódó dokumentumokat keresett. Ott további kutatói életét alapvetően meghatározó ismeretségre tett szert. Ebben az időben rendszeresen megfordult a levéltárban Markó Árpád nyugállományú ezredes, aki tudományos tevékenysége elismerésül már 1934-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett, és egészen 1947-ig aktívan részt vett az MTA Hadtudományi Bizottságának munkájában. (Itt megjegyzendő: 1947-ben e diszciplínát mint „felesleges tudományt” – szovjet minta alapján – száműzték a Magyar Tudományos Akadémiáról. Markót természetesen kizárták az MTA tagjainak sorából, de kandidátus lehetett.)

A hadtudóssal folytatott beszélgetések, Markó elkötelezettsége lendítette tovább az akkor még szárnyát bontogató fiatal tisztet a hadtörténelem felé.

A Műegyetem helyett (környezetében mindenki erre bízta) az Eötvös Loránd Tudományegyetem történelem–könyvtár szakára iratkozott be, és ott szerzett diplomát 1964-ben. Már egyetemi tanulmányai alatt, 1963-tól tanított a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián.

A tanítás mellett folyamatosan kutatott, és ennek eredményeként 1966-ban summa cum laude eredménnyel doktorált az ELTE-n.

Folyamatos tudományos munka

Mint az akadémia tanára folyamatosan publikál különböző folyóiratokban. 1971-ig több mint tíz tanulmánya látott napvilágot a szakma egyik legrangosabb folyóiratában, a Hadtörténelmi Közleményekben.

Véglegesen a hadtörténelési hivatás mellett döntött; választása nem okozott törést katonai karrierjében. Az akadémiai katedra után útja a Hadtörténelmi Intézetbe vezetett, ahol szekcióvezetői beosztást kapott. Innen a Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadóba került, ahol tíz esztendeig szolgált mint irodalmi vezető és az igazgató első helyettese.

Közben 1982-ben megjelent Kiss Károlyról – az első katonáról, aki az MTA tagja volt – írott könyve, „Tudós és katona” címmel. Még ugyanebben az évben megvédte kandidátusi értekezését, a hadtudományok kandidátusa lett.

Kutatásai már a korai időszaktól kezdve egyediek és iskolateremtők. A hazai és külföldi irat- és levéltárakban végzett kutatásai olyan, eddig ismeretlen forrásokat hoztak felszínre, amelyek új tényekkel és összefüggésekkel gyarapították a hadtudományt. Egyik ilyen eredménye volt a magyar katonai sajtó és irodalom fejlődéstörténetének feldolgozása. A Magyar Hadi Főtanoda történetének feltárása nívumként jelent meg a hadtörténetben. Foglalkozott a XIX. század nagy „neveinek” – Széchenyi István, Batthyány Lajos, Bolyai János, Kisfaludy Károly, Kiss Károly, Kossuth Lajos, Mészáros Lázár, Petőfi Sándor – életútjával, különös tekintettel azok hadi és katonai vonatkozásaira, és ezzel hozzájárult az e személyiségekről kialakult kép árnyalásához.

1994-ben védte meg akadémiai doktori disszertációját, azóta viseli a hadtudomány doktora címet.

Bolyai Jánossal kapcsolatos kutatása évtizedeket fogott át, aminek eredményeként 2004-ben látott napvilágot nagy sikerű könyve, „Bolyai János új arca – a hadi mérnök” címmel.

Tudományos tevékenységének ars poeticája: úgy kell a tudományt „művelni”, hogy az gyarapítsa ismereteinket, és képesek legyünk árnyaltabbá tenni a nemzet emlékezetében élő történeti képet. „Bízom abban, hogy a legjobb tudásom szerint készült munkáim hozzájárulnak egy olyan hazai történeti látásmód kialakításához, amely nem elfogultan néz szembe a velünk élő nemzeti múlt történetének realitásaival. Ezt az igen szubjektív életrajzi torzómat azzal a nem utópista kívánsággal fejezem be, hogy remélem, unokáim már egy emberhez méltóbb társadalomban és világban fogják életüket leélni” – nyilatkozta a Napút című folyóiratnak 2000-ben. Az elmúlt csaknem másfél évtizedben e felfogása jöttányit sem változott.

Ács Tibor megjelent műveinek címét hosszasan sorolhatnánk: a mintegy fél évszázadnyi kutatómunka eredménye – 20 könyv, több mint 300 tanulmány – többoldalas bibliográfiában foglalható össze.

A tudományszervező

Van azonban Ács Tibor munkásságának egy másik szelete, amely legalább olyan fontos, mint a kutatói munka. Ez pedig tudományszervezői tevékenysége. A Zrínyi Kiadó igazgatóhelyettesi pozíciójából 1980-ban a Honvédelmi Minisztériumba került, ahol tudományszervezői feladatokat látott el. Az itt eltöltött nyolc év, a magyar hadtudomány fejlődésének „felső szintű” támogatása és az itt végzett szervezői tevékenysége nagyban hozzájárult ahhoz,

hogy az elmúlt három évtized alatt felnőtt egy fiatal hadtudós-generáció. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem és a Honvédelmi Minisztérium együttműködésével számos fiatal kutató kapott lehetőséget képességei kibontakoztatására. Ma már ők a derékhad; az MTA Hadtudományi Bizottságának tagjai, akik a Magyar Hadtudományi Társaságba tömörülve művelik szakterületüket.

Hatvanadik életévét betöltve a Hadtörténelmi Közlemények főszerkesztőjeként vonult nyugállományba. A szervezői munkába igazából nyugállományba vonulása után vetette bele magát. Ács Tibor hosszú küzdelmet folytatott a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottságának felélesztése, elismertetése érdekében; azért, hogy 1947 után a legmagasabb szintű tudományos testület újra befogadja a hadtudományt. Szakmai elkötelezettsége, tudományos ismertsége és elismertsége nagyban hozzájárult ahhoz, hogy 1994-ben újjáalakult a Hadtudományi Bizottság, így a hadtudomány, mint a társadalomtudományok és a társadalom egésze számára fontos diszciplína méltó elismerésre került a tudományos életben és a hazai közgondolkodásban.

Napjainkban is az MTA IX. osztálya kebelén belül működik a bizottság, melynek Ács Tibor sokáig az elnöke, egyben az MTA IX. osztálya tanácskozás jogú tagja volt. Bár az elmúlt években – megromlott látása okán – lemondott a bizottság vezetésében vállalt funkcióiról, a grémium munkájában azonban mind a mai napig aktívan részt vesz.

Ács Tibor számos tudományos és állami kitüntetésben részesült életútja során. 1991-ben megkapta a Magyar Köztársaság Csillagrendjét, egy évvel később a Tanárky Sándor-díjat, 1996-ban a Zrínyi Miklós-díjat. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem díszdoktora (Doctor Honoris Causa). Különösen büszke az 1992-ben alapított Eötvös József Koszorúra, valamint a „Lauderatus Academiae” (az Akadémia kitüntetettje) címre.

Hetvenötödik születésnapjára a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum tanulmánykötetet adott ki tiszteletére. Ebben tudományos és tudományos-szervezői tevékenységének hasznáról, hozadékaról így vall: „Ami pedig a tudományos-szervezést illeti, én is csak abban reménykedem, amiben Hollán Ernő: az MTA Hadtudományi Bizottsága a kutatások anyagi megszűnésével mellett is évről évre egy lépéssel előbbre tudja vinni a magyar hadtudomány ügyét.”

A kitüntetések sokaságához már csak az általa betöltött funkciók hasonlíthatók. A legutóbbi időkhöz rész vett az MTA Tudomány és Technikatörténelmi Komplex Bizottság munkájában. Tagja volt a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Technika-, Mérnök- és Társadalomtörténelmi Doktori Tanácsának és Habilitációs Bizottságának. Hasonló funkciót vállalt a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Habilitációs Bizottságában. Mindezek mellett aktív tagja a Magyar Történelmi Társulatnak és a Magyar Hadtudományi Társaságnak.

Könyvei, tanulmányai mind a mai napig kötelező irodalomként szerepelnek a Nemzeti Közszerkesztési Bizottságon, az ELTE-n, a Műegyetemen.

Ács Tibor nyugállományú ezredest még ma – nyolcvankét évesen – is aktívan foglalkoztatja a magyar hadtudomány ügye. A jövő nemzedékeivel kapcsolatban bizakodó. Reméli, hogy az egyetemi doktori iskolákról kikerülők egy része a hadtudomány valamely ágában a kutatói útra lép, és általuk a magyar hadtudomány jövője biztosított lesz.

Haris T. Csaba

NEMZETKÖZI KATONAPOLITIKAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

További öt év külföldi katonai segítség Afganisztánnak?

A brit *The Telegraph* 2013. szeptember elején idézte Joseph Dunford négycsillagos amerikai tábornokot, az ISAF parancsnokát, aki szerint az afgán biztonsági erők heti vesztesége eléri a 100 főt.¹ A viszonylag rövid idő alatt 350 ezer fősre megnövelt létszámú afgán haderő tisztában van a harcművészet alapelemeivel, de a bonyolultabb hadműveletek végrehajtása, az információszerzés és a logisztikai tevékenység végrehajtása még zökkenőkkel megy. A NATO-erők 2014-ben elhagyják az országot, és Obama elnök szerint az átmeneti időszak 17 hónap elteltével befejeződik, bár utána kiképzők még maradhatnak. A segítségnyújtás befejezésének pontos dátumát azonban még nem határozták meg. Dunford tábornok szerint az afgán erők számára 2018-ig szükséges a nyugati támogatás, leginkább a légierő és a hírszerzés részéről.

Izrael új célrakétát tesztelt

Szeptember elején Izrael – amerikai segítséggel – sikeres tesztet hajtott végre a Földközi-tenger keleti térsége légterében a Sparrow célrakétacsalád legújabb tagjával, a Silver Sparrow-val.² A rakétacsalád tagjait az izraeli Rafael cég fejleszti, hogy segítségükkel tesztelhesék az ország rakétavédelmi rendszerét. A rakétacsalád előző tagjai³ a Scud-B és a Scud-D típusú ballisztikus rakéták roppályáját utánozva hajtják végre a „támadást”, amelyre a rakétavédelmi rendszernek megfelelően, vagyis a célrakéta megsemmisítésével kell válaszolnia.

A Silver Sparrow-t légi járműről indították, majd egy kezdeti magasságvesztés után a rakéta a tervezett roppályára állt. Repülését az izraeli Arrow rakétavédelmi rendszer Super Green Pine radarja követte, a mért adatokat pedig továbbította a rendszer vezetési központjába. A hivatalos izraeli közlemény szerint a rendszer minden eleme az előírások szerint működött.

A Sparrow rakéták harci része tartalmazhat robbanóanyagot, vizet vagy ezeknek megfelelő tömegű egyéb anyagot. A 8,39 méter hosszú, 3 tonnánál nagyobb tömegű Silver Sparrow rendeltetése, hogy imitálja az 1500–2000 km hatótávolságú iráni Shahab 3 típusú rakétát. A Silver Sparrow rakéta az Arrow-3 típusú exoatmoszférikus elfogórakéta tesztelésének egy lényeges eszköze. Egyfokozatú, szilárd hajtóanyagú rakéta, visszatérő egysége azonos a kisebb hatótávolságú Blue Sparrow-éval. Lehetséges, hogy a Silver Sparrow fogja Föld körüli pályára juttatni a LiteSat⁴ mini műholdat, amelyet szintén a Rafael fejleszt. A LiteSat feladata az lesz, hogy az igény megfogalmazásától számított néhány órán belül a világtűrőből fényképet készítsen egy meghatározott területről.

¹ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/afghanistan/10282433/>

Afghan-forces-suffering-unsustainable-casualties-top-Nato-commander-says.html

² http://defense-update.com/20130903_silver_sparrow_shihab-3_target_tested.html

³ Black Sparrow és Blue Sparrow.

⁴ Tömege mintegy 100 kg lesz. Hordozórakétájával együtt feltehetően F-15 típusú repülőgéppel emelik az indítási magasságba. 300–350 km-es magasságban repülve készíti a felvételeket.

A Silver Sparrow kísérleti indítására abban az időszakban került sor, amikor a NATO-tagállamok és Oroszország hadihajói gyülekeztek a szíriai partok közelében. Egy korai moszkvai hír arról számolt be, hogy az orosz rakétavédelmi rendszer egyik radarállomása két ballisztikus rakéta indítását észlelte a Földközi-tenger egyazon térségéből. Röviddel később damaszkuszi orosz források jelezték, hogy nincs bizonyíték Szíria-ellenes rakétatámadásra. Ez egyben azt is jelentette, hogy Oroszország tájékoztatja Szíriát a Földközi-tenger keleti térségében folyó tevékenységekről.

Újabb katonai együttműködés Oroszország és az EAE között

Az Egyesült Arab Emírségekben működő, pilóta nélküli eszközök fejlesztésére specializálódott ADCOM Systems cég és az orosz Berkut tervezőiroda közösen dolgoznak azon, hogy a Berkut-VL típusú szuperkönnyű⁵ kétüléssel helikoptert átalakítsák pilóta nélküli harci légi járművé (UCAV⁶).⁷

A helikopter első példányait 110 kW (147 LE) teljesítményű Avto VAZ dugattyús motor hajtotta, de a továbbiakban inkább 150 LE-s Lycoming motort építenek be. Ezzel 180 km/h sebességet, 4000 m-es repülési magasságot és 850 km-es hatótávolságot érhet el. A helikopter koaxiális elrendezésű kétlapátos forgószárnyaival könnyen leszállhat kisebb hajók fedélzetére is. A sorozatgyártás beindítása után havonta 15 darab készülhet belőle, ára 70 ezer dollár körül lesz. A hasznos terhelése jelenleg 350 kg, az átalakítás után ennek egy része a robotpilóta tömege lesz, és mintegy 200 kg maradhat a hasznos teherre (fegyverekre és/vagy érzékelőkre).

Bemutatták az orosz Sz-350E Vityaz típusú légvédelmi rakétarendszert

A légvédelmi eszközöket gyártó orosz Almaz-Antej konzorcium 2013. augusztus végén bemutatta legújabb termékét, az Sz-350E Vityaz típusú légvédelmi rakétakomplexumot.⁸ A komplexum az Sz-400-nál kisebb, ezért mozgékonyabb. Három egységből áll: parancsnoki-tűzvezető járműből (50K6E), fázisvezérelt antennarácsú rádiólokátorból (50N6E) és hordozó-indító járműből (50P6E). Ez utóbbi 12 db 9M96E2 típusú rakétát⁹ hordoz. Egy parancsnoki-tűzvezető jármű két radart és maximum nyolc indítójárművet irányíthat. Egy ilyen összeállítású alakulat 16 repülőgépet vagy 12 rakétát támadhat egyidejűleg. A Vityaz (50R6) komplexumokkal várhatóan lecserélik az Sz-300-as komplexumok korai változatát, az Sz-300PSz-t. Ha a csapatpróbák a tervek szerint haladnak, akkor ez a folyamat 2014-ben elkezdődik. Az orosz védelmi minisztérium 2020-ig legalább 30 db Vityaz komplexum beszerzését tervezi.

A komplexum indítójárműveinek sajátossága, hogy a közepes és nagy hatótávolságú 9M96 típusú rakéták mellett alkalmassá teszik rövid hatótávolságú rakéták hordozására és indítására is. Valószínűleg a szintén még fejlesztés alatt álló 9M100 típusú rakétáról¹⁰ van szó. Elemzők szerint a komplexum hatótávolsága így 30–120 km közötti lesz, ami azt

⁵ Maximális felszállótömege 740 kg.

⁶ UCAV = Unmanned Combat Aerial Vehicle.

⁷ http://defense-update.com/20130902_berkut_ucav.html

⁸ http://defense-update.com/20130827_vityaz.html

⁹ Az Sz-400-as komplexumban alkalmazott rakétatípus egy változata, aktív rádiólokációs önrá vezetéssel közelíti meg a célt. A jelenleg Oroszországban telepített, illetve exportra is ajánlott legújabb Sz-300-as komplexumokba is ez a változat kerül.

¹⁰ A rakétát a repülési pálya kezdeti szakaszában tehetetlenségi navigációs, a cél közelében pedig infravörös önrá vezető rendszer vezérli.

jelenti, hogy a légvédelmi komplexum korlátozottan harcászati rakéták elleni védelemre is képes lesz. Moszkva arra törekszik, hogy az ország légtérét többrétegű védőernyővel fedje le, amely védelmet nyújt kisebb pilóta nélküli repülőeszközök, pilóta vezette hagyományos repülőgépek, csapásmérő robotrepülőgépek és ballisztikus rakéták ellen is. Egy ilyen védőernyőben helyük van az Sz-500, az Sz-400, az Sz-300 és a Pancir rendszereknek is.

Orosz hordozó újabb izraeli műholdat állított pályára

2013. augusztus utolsó napján egy, a kazahsztáni Bajkonurból indított Zenit 3SLB típusú hordozórakéta állította Föld körüli pályára az izraeli székhelyű Spacecom vállalat Amos 4 jelű kommunikációs mesterséges holdját.¹¹ A műhold a keleti hosszúság 67,225 fokán áll geostacionárius pályára. A dél-ázsiai térség felhasználói számára biztosít megbízható hírösszeköttetést, valamint elősegíti a távol-keleti és a közel-keleti térségek közötti adatcserét. Jelenleg a hálózatból az Amos 2, 3 és 5 műholdak működnek, és ezek a Közel-Kelet, Közép- és Kelet-Európa, Közép-Ázsia és Afrika számára biztosítanak műholdas kommunikációs lehetőséget. Az első izraeli kommunikációs műhold, az Amos 1 16 év¹² szolgálat után 2012-ben fejezte be működését.

Az Amos 4 tömege 4,2 tonna és 24 átjátszóállomást helyeztek el rajta. Rögzített antennáin kívül kilenc irányítható antennája is van, hogy szükség esetén egyedi igényeket is kielégíthessen. Az Amos 4 gyártója, az Israel Aerospace Industries (IAI) egyidejűleg több műhold fejlesztését is végzi, a kommunikációsak mellett felderítő műholdakkal is foglalkozik. Fejlesztői már dolgoznak az Amos-sorozat következő, hatodik tagján. Ennek a projektnek az elnyerése nem volt könnyű feladat. A külső szemlélő azt gondolná, hogy egy izraeli vállalat nyilvánvalóan könnyen megnyer egy tendert, amelyet egy másik izraeli cég ír ki, de nem így volt. Az IAI kemény tárgyalássorozat eredményeként nyert európai, orosz és amerikai cégekkel szemben. Az üzlet értéke 200 millió dollár, ami tartalmazza a fejlesztés, a gyártás, majd a várható 16 éves működés költségeit. Az Amos 6 fellövését 2016 elején tervezik, a SATCOM fedezi majd a pályára állítás, a biztosítás és az első évi üzemeltetés 85 millió dollárra becsült összköltségét.

Az izraeli haderő megkezdi a HoverMast csapatpróbáit

Az izraeli Sky Sapience cég 2013. szeptember elején leszállította a szárazföldi csapatok számára a HoverMast 100 típusú felderítőeszköz első kísérleti példányát.¹³ Az eszköz egy gépjármű platójáról indítva emelkedik mintegy 45 méter magasba. A kábellel rögzített stabilizált platform 6 kg tömegű hasznos terhet emel magasba, és az elektro-optikai érzékelők segítségével valós idejű adatokat szolgáltat a felderítő-alegység számára. A felderítő platform felemelését és stabilizálását négy-négy elektromos hajtású légsavarral oldották meg. A HoverMast csapatpróbáját az izraeli haderő első vonalában szolgáló alegységeknél végzik, és az eredményektől függően sor kerülhet az eszköz módosítására. A gyártósor felszerelését már elkezdték. Folyamatban van egy nagyobb hasznos teher emelésére képes változat fejlesztése, külföldi megrendelő kívánságára. Emellett fejlesztés alatt van a HoverMast M jelű változat a haditengerészet számára (akár kisebb, személyzet nélküli vízi alkalmazásról is indítható lesz), valamint az eszköz HoverMast C jelű, civil alkalmazásra szánt változata.

¹¹ http://defense-update.com/20130831_amos-4-launched.html

¹² 1996-ban kezdte a 10 évre tervezett működését.

¹³ http://defense-update.com/20130902_idf_receivehovermast.html

Az orosz védelmi minisztérium tankhajó beszerzését határozta el

Az orosz védelmi minisztérium tendert hirdetett egy közepes tankhajó 2016 októbere előtti beszerzésére maximum 3,08 milliárd rubel (90 millió dollár) értékben.¹⁴ A Projekt 23 130 néven szereplő programban beszerzendő tankhajónak – üzemanyag szállítása mellett – képesnek kell lennie szárazáru szállítására is. Feladata felszíni hajók és tengeralattjárók ellátása békében és háborúban egyaránt. A tenderben meghatározták fizikai méreteit, nyilván a várható báziskikötő paramétereit alapján. Hosszára 130 métert, szélességére 21 métert, vízkiszorítására 14 ezer tonnát határoztak meg. Egy feltöltéssel 60 napig kell képesnek lennie autonóm tevékenységre, eközben legalább 8000 tengeri mérföldet kell tudnia megtenni és személyzete nem lehet több 24 főnél. Az egyelőre nem ismert, hogy végül hány ilyen tankhajót terveznek beszerezni. Az orosz haditengerészet tankhajói többségének életkora közel 50 év, méreteik, teljesítményük a jelenleg beszerzendőnél kisebbek, viszont általában nagyobb létszámú személyzettel üzemelnek. Mivel az orosz haditengerészet növeli jelenlétét a világtengereken, ezért szükség van olyan kiegészítő hajókra – többek között szállító- és tankhajókra –, amelyekkel biztosítható a huzamosabb távollét a honi kikötőktől.

Az orosz pénzügyminisztérium csökkentené a védelmi minisztérium állományát

Az orosz pénzügyminisztérium szerint a védelmi minisztériumban túl sok szervezeti egység működik, és közülük többen hasonló tevékenységet végeznek, vagyis egy részük felesleges.¹⁵ Ezért felmerült, hogy a minisztérium 2014-es költségvetési előirányzatát legalább 1,2 milliárd rubellel (36 millió dollár) csökkentik, így kényszerítve ki egy állománycsökkentéssel járó átszervezést. Sajtójelentések szerint 2013 nyarán Szergej Sojgu védelmi miniszter állítólag felvetette, hogy minisztériumát vonják össze a rendkívüli helyzetek minisztériumával, ahogyan korábban, a szovjet időkben volt, de a miniszter ezt tagadta.

A pénzügyminisztérium honlapjára feltett dokumentum szerint az elkövetkező három évben megspórolható lenne legalább 250 milliárd rubel (7,4 milliárd dollár), de akár 1155 milliárd (34,5 milliárd dollár) is, ha 2016-ig elnapolnának több programot. A pénzügyminisztérium javaslatai között szerepel az is, hogy a hazai hadiipar támogatása érdekében csökkenteni kellene a fegyverzet és a felszerelés importját, mert az orosz haderő korszerűsítése alapvetően a hazai képességektől függ. Fél évvel ezelőtt a pénzügyminiszter azt nyilatkozta, hogy a védelmi kiadásoknál a prioritást a fegyverzeti beszerzésekről a személyi állomány életkörülményeinek, illetve az infrastruktúra javításának irányába kell elmozdítani. Egy hónappal később egyik helyettese ezt azzal egészítette ki, hogy nem a védelmi kiadások csökkentése, hanem azok optimalizálása a cél.

Orosz rakétahajtómű kiviteli tilalma miatt leállhat az amerikai űrprogram

Sajtójelentések szerint Oroszország Biztonsági Tanácsa azt fontolgatja, hogy megtiltja a nagy teljesítményű RD–180 típusú rakétahajtóművek további eladását az Amerikai Egyesült Államoknak, mivel az ország távol-keleti térségében a világűr kutatását célzó saját rakétain-

¹⁴ http://en.ria.ru/military_news/20130904/183166607/Russian-Defense-Ministry-Orders-90M-Tanker.html

¹⁵ http://en.ria.ru/military_news/20130903/183143363/Russias-Finance-Ministry-Wants-to-Cut-Defense-Ministry-Staff.html

dító komplexumot épít Vosztocsnij néven.¹⁶ Az esetleges exporttilalom kihat az RD–180-as rakétahajtóművel rendelkező Atlas V típusú hordozórakéta további alkalmazására, amely nagyméretű katonai kommunikációs műholdak Föld körüli pályára állítására, illetve a távoli térségek kutatására szolgáló eszközök világűrbe juttatására szolgál.

Az orosz Szövetségi Űrügynökség egy meg nem nevezett képviselője szerint a Biztonsági Tanács újragondolja az orosz űrparaszerepét az amerikai űrprogramban, ami érintheti a 2012-ben kötött, az RD–180-as rakétahajtóművek további amerikai exportjáról szóló szerződést. Az orosz félnek eddig nem okozott gondot olyan rakétahajtóművet exportálni az Amerikai Egyesült Államokba, amellyel korszerű katonai eszközöket juttattak Föld körüli pályára, de az exporttilalom bevezetésével ez a lehetőség 2015 után megszűnhet.

Az orosz–amerikai együttműködés a rakétahajtóművek területén 1996-ban kezdődött, amikor a General Dynamics vállalat megvásárolta az RD–180-as kizárólagos használati jogát az Amerikai Egyesült Államokban, majd továbbadta azt a Lockheed Martinnak az Atlas-programhoz. A hajtómű gyártója, az Energomas eredetileg 50+51 hajtómű leszállítására vállalt kötelezettséget. Eddig 63 hajtómű átadása történt meg 11–15 millió dolláros darabáron, ezekből 40 darabot már felhasználtak. A 2012 decemberében aláírt szerződés további 31 rakétahajtómű leszállítását irányozza elő.

Az utóbbi tíz évben az orosz RD–180-as rakétahajtóművel szerelt Atlas V típusú hordozókkal az amerikaiak számos fontos űreszközt juttattak a világűrbe. Közöttük volt több kommunikációs műhold az Űrparancsnokság¹⁷ számára, a haditengerészet titokzatos kommunikációs platformja (Palladium at Night) és feltehetően a Boeing cég X–37 típusú, többször felhasználható személyzet nélküli űrjárművének mindhárom kísérleti repülését is ezzel a hordozóval hajtották végre. A NASA New Horizons elnevezésű programja keretében is Atlas V hordozókkal juttatták világűrbe a Pluto és a Kuiper-öv¹⁸ tanulmányozására 2006-ban útjára indított űreszközt, valamint a jelenleg a Mars felszínén működő Curiosity kutatójárművet.

Az RD–180 típusú rakétahajtómű elődjét, az RD–170-et a szovjet Buran űrsikló-programhoz fejlesztették ki, annak beszüntetése után még az Enyergija hordozórakétánál alkalmazták, amely 100 tonnát is képes volt alacsony Föld körüli pályára juttatni. Szemtanúk szerint a bajkonuri indítóhely körüli betonlapok száraz falevélként repültek szét, amikor egy Buran űrsiklót hordozó, négy RD–170-es hajtóművel szerelt Enyergija hordozórakéta felemelkedett. Az RD–170 teljesítménye 5%-kal haladta meg az Apollo-programban alkalmazott Saturn V hordozórakéta F–1 típusú rakétahajtóműve teljesítményét, de annál egyharmaddal kisebb volt. Az RD–180-as négy helyett csak két fűvókával rendelkezik, ezért tolóereje is kisebb, „csak” 4,15 MN vákuumban és 3,83 MN tengersizintén.¹⁹ Hossza 3,56 m, átmérője 3,15 m, üres tömege 5480 kg, a tolóerő/tömeg aránya pedig 78,44.

Az Amerikai Egyesült Államok egyelőre nem rendelkezik megfelelő teljesítményű rakétahajtóművel ahhoz, hogy kiváltsa az RD–180-ast, de fejlesztői dolgoznak rajta. Várhatóan 2020-ig sikerül megfelelő teljesítményű hajtóművet kifejleszteni és gyártani.

¹⁶ http://www.space-travel.com/reports/Russian_rocket_engine_export_ban_could_halt_US_space_program_999.html

¹⁷ Air Force Space Command.

¹⁸ A Neptunusz pályáján kívül található kisbolygóöv, Gerard Kuiper csillagászról nevezték el. Létezését 1930-tól sejtették, de csak 1992-ben bizonyították be. A modern csillagászat a Pluto kisbolygót is idetartozónak tekinti.

¹⁹ <http://en.wikipedia.org/wiki/RD-180>

Egyes szakértők szerint az esetleges exporttilalom bevezetése helytelen lépés lenne, mert pénzügyi és hitelességi károkat okozna. Jelenleg nincs más felhasználója az RD–180-as rakétahajtóműnek, csak az Amerikai Egyesült Államok, vagyis az export leállításával a gyártást is le kellene állítani. Mások viszont azzal érvelnek, hogy az Energomas hamarosan új vásárlót találhat, mert a több milliárd dollárból épülő Vosztocsnij rakétaindító komplexum 2015-től megkezdte működését, és mivel a komplexum alkalmas lesz nagy teljesítményű hordozórakéták indítására is, ezért Oroszországnak szüksége lesz az ilyen nagy teljesítményű rakétahajtóművekre is. Az Energomas egy ilyen hajtóművet átlagban 16 hónap alatt gyárt le.

Tajvan kivonja csapatait a kínai partok közvetlen közelében lévő szigetekről

Az enyhülő kínai–tajvani kapcsolatok egyik következményeként a szigetország vezetése úgy határozott, hogy 2014 májusától kivonja a mintegy 200 fős katonai kontingensét a két szigetből álló Kinmen-szigetcsoportról.²⁰ A szigetek Kína Hsziamen (Xiamen) kikötővárosától nem messze, 10 km-en belül találhatóak. 1950 júliusában heves harcok folytak a két szigetért, amikor erőteljes tüzérségi előkészítést követően 700 kínai katona kísérelte meg rajtuk a partraszállást, de azt Csang Kaj-sek mintegy 300 katonája – erődítményekbe húzódva – megakadályozta. Nyolc évvel később a kínai haderő ismét tüzérségi támadást intézett a szigetek ellen: a 44 napos ostrom alatt közel félmillió tüzérségi gránát találta el a szigeteket, 618 katona és civil halt meg, több mint 2600 pedig megsébesült. Az 1970-es évek végén Kína ismét lőtte a szigeteket, de akkor a gránátokban propaganda célú röpcédulák voltak.

A tajvani csapatok kivonását követően a védelmi minisztérium átadja a szigetek ellenőrzését a megyei önkormányzatnak, amely 20-20 fős rendőri és partvédelmi erőt fog állomásoztatni az egy négyzetkilométernél alig nagyobb területen. A helyi vezetők arra számítanak, hogy a két sziget erődítményeit előzőnlík majd a kínai és a tajvani látogatók.

Összeállította: Gál Csaba ny. mk. ezredes

²⁰ http://www.sinodaily.com/reports/Taiwan_to_pull_out_troops_in_islets_near_China_report_999.html

LÉGIERŐ-PARANCSNOKOK (AIR COMMANDERS)

A légielő katonai színpadon történő több mint egy évszázados történetét mindvégig a „minél magasabbra, minél messzebbre és a minél gyorsabban” hajtóerő jellemezte. A szakemberek egy csoportja azt vallja, hogy az alapvetően a fejlődő technológiára és a harcászati alkalmazásra épülő rendszer valójában egyetlen célt szolgált: a szükséges romboló-, pusztítóeszközök célpontba juttatását. Mások értelmezése szerint a légielő meghatározásakor a műveleti koncepciók és teóriák nyomában szükséges vizsgálni ahhoz, hogy a légihadviselés-elmélet fogalmát, alakulását és célját meg tudjuk határozni.

A Légielő-parancsnokok című kötet a fentiekkel szemben a légielő fejlődéstörténetét a humán faktor tükrében vizsgálja, a gép, a koncepció és az ember interakciós kapcsolatát állítva a középpontba. A szerzők a különböző légi műveleti bevetések tucatjai révén bizonyítják: az amerikai légielő történetének legkiválóbb hajóztábornokai az I. világháborútól napjainkig személyiségükkel, gyakorlati tapasztalataikkal, katonai vezetési stílusukkal formálták, alakították a légielő-műveletek doktrinális alapjainak fejlődését.

A légielő hatékonyságának és hatásosságának stratégiai szerepét rendkívül nehéz megítélni, mivel a stratégiai hatások természetüket tekintve sokszor nem értelmezhetőek lineárisan, gyakran másodlagos vagy harmadlagos szereppel rendelkeznek, sőt egyes esetekben halmazati jellegűek is, így igazán sem a siker, sem a kudarc tradicionális fogalmi besorolásába nem illeszthetőek be egyértelműen. A katonai vezetők szerepüket tekintve döntő befolyással bírtak és bírnak a mai napig is a győztes vagy vesztes ütközetek kimenetelére. Az, hogy ki válik jó vezetővé és ki nem, rengeteg összetevőtől függ, köztük a szerencsétől is. Állítólag Napóleon is inkább egy szerencsés tábornokra tartott igényt, mint egy jóra. Vagyis jó időben, jó helyen lenni a siker kulcsfontosságú tényezője; más kérdés, hogy az egyén kvalitásán is múlik, hogy a kedvező helyzettel és körülményekkel hogyan képes megbirkózni, hogyan ismeri fel a sikerhez vezető utat és azt hogyan tudja kiaknázni.

A légielő parancsnokai különböző helyzetekben és körülmények közepette szembeestek a felbukkanó feladatokkal és kihívásokkal. Többen képesek voltak megragadni a lehetőséget, mások nem. A sikertörténeteket az egyéni kvalitás, a helyes meglátás, a rendszerszemléletű gondolkodás, az előjárói szintű katonai vezetés és az alárendelt állomány felé gyakorolt szociális érzékenység, a magas fokú tudás és szakmai gyakorlat, a fejlesztési, innovációs ösztön, a határozottság, a meggyőzőképesség, a sokszínűség és a sikerben való meggingathatatlan hit írta, még ha egyes esetekben ez néha szarkasztikusan nyilvánult is meg a köztudatban, a közéletben.

A könyv három időszakon át kalauzolja az olvasót, bemutatva, hogy az éppen akkor regnáló légielő-tábornokok – valamennyien az elmúlt évszázadban kétségtelenül prospe-

ráló amerikai légierő tagjai – személyiségükkel hogyan alakították, formálták a légierő vonatkozásában a hadművelet-elméleteket. Ez a három időszak: az I. és a II. világháború közötti és az azt követő közvetlen időszak; a hidegháború; valamint a XX. század végi, XXI. század eleji időszak.

Ez utóbbi periódus fejlődéstörténetét az alábbi ciklusokra oszthatjuk:

1. A légierő autonómiájának, függetlenségének, stratégiai szerepének meghatározása akadémikus viták során. A légierő doktrinális alapjainak lefektetése.

2. A légierő vezetés-irányítási rendszerének meghatározása, a haderőnem alkalmazásának kérdései az összefegyvernemi harcban. A centralizált vezetés, decentralizált végrehajtás elméletének kialakítása egyszemélyi vezetői felelősséggel.

3. A technológiai fejlődés eredményeinek adaptálása a légierő alkalmazási koncepcióihoz. A fedélzeti fegyverzetek (lövedékek), irányítási rendszerek által nyújtott képességek műveleti célok érdekében történő maximális kihasználása, követelményrendszereinek meghatározása.

4. A hagyományos, konvencionális erők elleni szimmetrikus műveletekről az aszimmetrikus hadviselésre való áttérés. A légierő stratégiai szerepének ártértékelése, áttérés harcászati alkalmazói szintekre. A haderőnemek közötti együttműködés magasabb szinteken történő megvalósítása, összekötőelemek alkalmazása. A légierő művelettervezési rendszerének felgyorsítása, a reakcióidők csökkentése, precíziós fegyverek (levegő-levegő, levegő-föld) alkalmazásával az összhaderőnemi parancsnok szándékának megvalósításához való hozzájárulás a kollektív veszteségek minimalizálásával, egy rendkívül szigorú fegyveralkalmazási (Rules of Engagement) környezetben.

A két háború közötti időszakban tetőfokára hágott a légierő és szárazföldi haderőnem fontosságáról, szerepéről zajló vita (ki kinek az alárendeltje vagy kiegészítő fegyverneme). A repülőhajtó-tábornokok a légierőt egy szinten akarták látni a szárazföldi haderőnemmel, autonómiát, sőt függetlenséget követelve annak a hadseregen belül. Megindult a légierő-műveletek integrálása a szárazföldi manőveralegységek műveleteihez, finomították a két haderőnem közötti nyelvezetet, kapcsolatot. Módosították, illetve átdolgozták az amerikai hadsereg levegő-föld doktrínáját. Az új doktrína (FM 31-35) deklarálta a légierő függetlenségét a szárazföldtől. A dokumentum első mondatát pedig csupa nagybetűvel írták; érdemes talán szó szerint idézni, hiszen a légierő történetének egyik nagy jelentőségű kiáltványa született meg ebben az okiratban: „LAND POWER AND AIR POWER ARE CO-EQUAL AND INTERDEPENDENT FORCES: NEITHER IS AN AUXILIARY OF THE OTHER.” („A szárazföldi erők és a légierő egyenrangú és független erők: egyik sem a másik kiegészítő ereje.”)

A légierő kezdeti műveleteivel foglalkozó elméletek szerint a haderőnem küldetését két fővonal mentén határozták meg. A légierő alárendeltetése a légtér kontroll alatt tartása, függetlenül attól, hogy a harc megvívása a szárazföldre vagy a légtérre korlátozódik. Ehhez pedig szükséges a humán tényező és a magas szintű harci morál. A repülőharcászat ebben az időszakban az erők összpontosítására, a meglepésre, a támadásra, a flexibilitásra, a manőverekre, a parancsnoki egységre és a magas fokú harci morálra fókuszált, kihasználva a rendelkezésre álló harcászati repülőgépek technikai képességeinek maximumát. Az FM 31-35-t később felváltotta az FM 100-20. Ebben rigorózus módon rögzítették a légierő feladatrendszerét. A harcászati repülő erők feladatát három fő stratégiai feladatban határozták meg. Ezek: a légi uralom kivívása, a harctér elszigetelése, és közellégi támogatás nyújtása a szárazföldi manővererőknek a harcérintkezés vonalában.

A II. világháborút követően a koreai háború a világháborúnál is bonyolultabb és attól jóval eltérőbb műveleti környezetet hozott a légierő alkalmazásával kapcsolatban. Megjelent az új, sugárhajtóműves harcirepülőgép-park, ám a háborút követő gazdasági megszorítások

következtében egy igen szegényes kiképzési lehetőségekkel és kiképzettséggel rendelkező hajózállomány társult mindehhez. A sugárhajtóműves gépek megjelenése, a nukleáris elrettentés stratégiai szerepe, a légierő központosítása bonyolította az útvonalkeresést, másrészt a megjelenő új technológiák és a világháborús elavult doktrínákban lefektetett alkalmazásbeli eljárások nem álltak szinkronban, elkanyarodtak egymástól. A technológia átlépett a doktrínán. A koreai háború kezdetén a légi uralom kivívása viszonylag könnyen ment, a szárazföldi műveletek támogatása (közellégi támogatás, légi lefogás, légi teher- és személyszállítás, sérültek evakuálása) azonban sokkal bonyolultabbnak bizonyult. A légierő alkalmazásával kapcsolatban tovább erősödtek azok a nézetek, miszerint a légierőnek centrálisan vezetett, egységes erőnek kell lennie, és nem egy komponensekre szétbontott, szervezeti elemeket magába foglaló szervezetnek. A légierőt valamennyi képességével együtt kell alkalmazni és egy parancsnokság vezetése alá tömöríteni.

A vietnami háborút közvetlenül megelőző időszakban, de még inkább a háború alatt a tudományos-technikai forradalom hatalmas eredményekkel szolgált a haditechnika területén. Megjelentek a precíziós fegyverek (lézervezélésű bombák), megkezdődött a műholdas felderítés adatainak digitalizált formában történő feldolgozása, általánossá vált a műholdas kommunikációs rendszer, az éjjellátó készülék, a digitális tűzvezető rendszer, a felderítési adatokat egyesítő, feldolgozó központ és a számítógépes alapokon nyugvó művelettervezés. Mindezek együttes felhasználását óriási várakozás előzte meg, de csatlakozniuk kellett mindazoknak, akik ebből messzemenő következtetéseket vontak le.

A légierő modernkori fejlődésének legszembetűnőbb változása a centralizált vezetés és decentralizált végrehajtás koncepciójának a megalkotása volt, mely nagy szabadságot adott a repülőosztályok parancsnokainak, megadva az esélyt számukra, hogy a felbukkanó kihívásokra azonnal és hatékonyan reagálhassanak. Így is történt.

A másik fontos előrelépés a szárazföldi haderőnem tábornoki karának meggyőzése volt arról, miszerint a légierő helye, szerepe nem az, hogy a szárazföld elsődleges rangját megkérdőjelezze a tradicionális, hadtörténeti korszakból megöröklött attitűdökből következően, hanem az, hogy az összhaderőnemi modernkori hadviselésben egy olyan domináns elemet testesítsen meg, amely képes a háborúk menetének alakulásához döntő módon is hozzájárulni. Megindult a horizontális és vertikális információmegosztás a haderőnemek között a kölcsönös bizalomépítés jegyében, és létrehozták a haderőnemi légi összekötő csoportokat is. A párbeszéd meghozta az elmozdulást a fagyos légkör oldására a két haderőnem között mind az iraki, mind az afganisztáni repülőműveletek során, amelyet ha viszonylagosan is, de sikertörténetnek tekinthetünk.

A légierő – szemben a szárazföldi és haditengerészeti haderőnem ókorból eredeztethető történetével – egy összehasonlíthatatlanul fiatalabb haderőnem, amelynek fejlődését a történelem legnagyobb ipari forradalma is formálta. Kijelenthető azonban, hogy a légierő alapvető műveleti eljárásainak kialakulásában – amelyet kétségtelenül a gép, a koncepció, a doktrína is jelentősen befolyásolt – a humán faktor tekinthető a legfontosabb tényezőnek, mely folyamat során a kiemelkedő képességű repülőhajózó-vezetők személyiségükkel, gyakorlati tapasztalataikkal, katonai vezetési stílusukkal formálták, alakították a légierő-műveletek alapjait. A légierő hatékonyságának és hatásosságának megítélése rendkívül nehéz, mivel a légierő műveletei gyors lefolyásúak, rendkívül szerteágazó spektrumú képességeket kell összefogni egy nagy kiterjedésű légtérben, ahol a légierő mindenkorai parancsnoka személyes jelenlétét nem tudja foganatosítani, vagyis nem tud mindenhol ott lenni. Ezért is rendkívül bonyolult az összhaderőnemi műveletekben a légierő helyének, szerepének konkrét megítélése, mivel a szárazföldi komponens a stratégiai célokhoz harcászati szintű lépésekkel jut, a légierő pedig doktrínális elveiből adódóan már a műveletek kezdetétől inkább a stratégiai

célpontokra fókuszál. Ez az esetek döntő többségében okoz, okozhat bizonytalanságot a szárazföldikomponens-parancsnokok művelettervezési ciklusaiban.

Az aszimmetrikus hadviselés megjelenésével a légierő szerepe ismételten átalakult, sőt az átalakulás jelenleg is folyamatban van. Az új követelmények még bonyolultabbá teszik a légierő alkalmazásának rendszabályait, a rendelkezésre álló erőforrások helyes elosztását, a digitalizált, rendkívül zsúfolt légterek szinkronizálását, elkülönítését, a szárazföldi műveletek légi támogatásának integrálását (az eljárások rendjének egyeztetését), a rendkívül lekorlátozott fegyveralkalmazási rendszabályokat és a harctéri járulékos veszteségek okozásának elkerülését.

Kikristályosodni látszik a jövő hadművészet-elméletének irányvonala. A sikerhez az összhaderőnemi hadszíntéren a haderőnemi komponensek vezetőitől az összhaderőnemi gondolkodáson, együttműködésen keresztül vihet majd az út. Olyan összhaderőnemi együttműködésen, amelynek máig legendás hírvivője a II. világháborúban kialakult Patton–Weyland kapcsolat. Ez a két zseniális tábornok minden körülmények között szenvedéllyel és elismeréssel szólt a másik haderőnem által elért eredményekről, sikerekről; mindig a legőszintébb bizalmat közvetítették a másik fél felé, és ha kellett, a kudarcokban is megvédték egymást. Könnyen elképzelhető tehát, hogy a jövő háborúi sikeres megvívásának az ilyen jellegű katonai vezetői kapcsolat lehet majd az alapja és a mintája. A Légierő-parancsnokok című könyvet olvasva mindenesetre erre a következtetésre jut az olvasó.

(Air Commanders. Szerkesztette: John Andreas Olsen. Potomac Books, 2013)

Kristóf Zoltán alezredes

A SZABADSÁGHARC KÉZI LŐFEGYVEREI 1848–1849

Az elmúlt években egyre több olyan szakmai kiadvány, könyv jelent meg, amely az 1848–49-es szabadságharc történetével, a Magyar Honvédség megalakulásával, alakulataival, azok szerepével és működésével foglalkozik. Jóval kevesebb azoknak a köteteknek a száma, amelyek egy-egy speciálisabb kérdéskört – jelen esetben a kézi lőfegyvereket – mutatnak be a szélesebb olvasóközönségnek.

A munkát jegyző szerzők – Csikány Tamás, Eötvös Péter és Németh Balázs – eddigi tevékenysége előre jelzi, hogy nem „átlagos” anyagot vehet kezébe az olvasó. Csikány Tamás 1980 óta hivatásos katona; 1992 óta foglalkozik hivatásszerűen a hadtörténelemmel. Tanári pályafutása során több mint száz könyvet, kisebb-nagyobb tanulmányt készített, kiemelten foglalkozik az 1848–49-es szabadságharc eseményeivel. Eötvös Péter vegyészmérnök, 1976-óta elismert fegyverszakértőként dolgozik Németországban, jelentős gyűjteménnyel rendelkezik a 19. századi előlőtöltős – főként Augustin rendszerű – fegyverekből (gyalogsági és kadétpuskák, lovassági karabélyok és pisztolyok). Az Augustin fegyvercsalád egyik legismertebb szakértőjeként nyilvántartott kutató jelenleg a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum fegyverrestaurátori osztályán külsős munkatársként dolgozik. Németh Balázs nemcsak hogy válogatott sportlövész, de közel tíz éve a Kaliber magazin fegyvertörténelmi rovatát szerkeszti, illetve a Kapszli.hu portál főszerkesztője. Jelenleg a Nemzeti Közszerkeleti Egyetem doktoranduszhallgatója.

A könyv négy fejezetben mutatja be a szabadságharc kézi lőfegyvereit. Az első fejezetben megismerkedhetünk a gyutacsos fegyverek történetével, amelyekkel a korábbi, nehézkes használatú kovás gyújtású lőfegyvereket kívánták lecserélni. Megtudhatjuk, hogy milyen fejlesztéseket folytatott a császári-királyi hadsereg Vincenz Augustin tábornagy irányításával. A második fejezet megismerteti az olvasót a sima csövű gyutacsos perkussziós gyalogsági puskával, annak részeivel, működésével és karbantartásával. A következő fejezetben a 19. századi harcászati eljárásokat (gyalogság, lovasság, fegyvernemek együttműködése), majd a negyedik, legnagyobb kiterjedésű részben az 1848–49-es forradalom és szabadságharc tűzfegyvereit és töltényeit mutatják be a szerzők. E részben pontos képet kaphatunk arról, hogyan és honnan szerezte be a Magyar Honvédség a lőfegyvereket, hogyan működött az Országos Fegyvergyár, illetve hogyan készítették más magyar manufaktúrákban a kézi lőfegyvereket, löszereket, gyutacsokat és a löport. Ez a fejezet tárgyalja az akkori kiképzést, a szemben álló felek (magyar, osztrák és orosz) fegyverzetét, valamint a szabadságharc során használt fegyverekkel történt lövészetek, lökísérletek tapasztalatait.

A könyv nemcsak a szűkebben vett szakma számára hiánypótló irodalom, de a magyar hadtörténelem eseményei iránt érdeklődő „laikus” olvasók is haszonnal forgathatják. Nemcsak az egyedi témaválasztás, de logikus felépítése, szerkezete, a jól olvasható szöveg, valamint a könyvhöz felhasznált ábrák, metszetek és képek minősége egyaránt növelik a kötet értékét. Az olvasót segíti az eligazodásban a korabeli mértékegységek átváltásához szükséges táblázat és a felhasznált irodalom jegyzéke is. (Kossuth Kiadó, 2012)

Besenyő János alezredes

GÓRCSŐ ALATT A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ PÁNCÉLOZOTT HARCJÁRMŰVEI

A fiatal, ám rendkívül dinamikusan fejlődő hazai kiadó, a PeKo Publishing kiadványai elsősorban a második világháború páncélozott harcjárművei iránt érdeklődő hazai és nemzetközi olvasóközönségnek készülnek. Az angol elnevezés is azt tükrözi, hogy a kiadó szándékai szerint a külföldi piacokon fokozottabb mértékben kíván jelen lenni.

A kiadványok alapvetően két nagyobb sorozat részeként jelennek, illetve jelennek majd meg a

jövőben. Ezek közül az első az úgynevezett fénykép-monográfiák sora. E kötetek legfontosabb jellemzője az, hogy egy témát ritka (kevésbé vagy egyáltalán nem publikált), kiváló minőségű fényképanyagra alapozva járnak körbe. Egy-egy ilyen kötet viszonylag kis terjedelme ellenére teljes rendszerként kezeli az adott harcjárműtípust vagy harcjármű-csoportot. Így a hazai és nemzetközi kutatókból álló szerzőgárda a kötetek bevezetőjében, továbbá az adatokban igen gazdag fényképalírásokban nem csak az adott eszközök haditechnikai jellemzőit mutatja be, hanem súlyozottan kitér a feladatrendszerre, a fejlesztés folyamatára, az adott páncélosokat alkalmazó alakulatok változó hadszervezetére, alkalmazott harcászatára és harcéljárásaira, valamint a gyártás és a rendszerben tartás részleteire (például a javítás és karbantartás kérdéseire) is.

Amennyiben a rendelkezésre álló forrás- és fényképanyag, illetve a téma jelentősége ezt indokolja, a szerzők egy-egy harcjárműtípussal vagy -csoporttal akár több kötetben is foglalkoznak majd. Így például a kiadó tervezi, hogy a már közreadott ismereteket (a szovjet T-34 harckocsival, a német páncéloscsapatok harckocsijaival, továbbá a német Sturmgeschütz III rohamlöveggel kapcsolatban) további kötetekben mélyíti tovább. A tervek szerint önálló kötet lát majd napvilágot a szovjet KV-1 nehézharckocsiról, a német Panther harckocsiról, a német Tiger nehézharckocsiról, a német páncélvadászokról és vadászpáncélosokról, a német önjáró páncélozott tüzérségi eszközökről, gyalogsági nehézfegyverekről és számos más páncélostípusról is.

E sorozaton belül külön alsorozatot alkotnak majd a Magyar Királyi Honvédség páncélozott harcjárműveit bemutató kiadványok. Esetükben is a minőségi és mennyiségi szempontból egyaránt válogatott fényképanyag szolgáltatja majd az alapot. E fotók egészítik ki dr. Bonhardt Attila ezredesnek, a HM HIM Hadtörténelmi Levéltár és Irattár igazgatójának szakavatott szövegét, amely több évtizedes levéltári kutatómunkán alapul. A tervek szerint külön kötetek tárgyalják majd az első világháborút követő átmeneti időszak páncélozott járműveit, illetve az Ansaldo kisharckocsi, a Csaba felderítő páncélgépkocsi, a Toldi könnyűharckocsi, a Nimród páncélgéppágyú és páncélvadász, a Turán-40 és Turán-75 közepes harckocsi, a Zrínyi II rohamtarack, valamint a második világháborúban a Magyar Királyi Honvédség által alkalmazott idegen eredetű páncélozott harcjárművek történetét.

A fénykép-monográfiák minden esetben két nyelven, magyar és angol szöveggel kerülnek majd az olvasók elé.

A kiadó tevékenységének másik fontos vonulata a vaskosabb szakmonográfiák megjelentetésének terve. E körben is hazai és külföldi szerzők munkái látnak majd napvilágot, s egy részük angol nyelven is megjelenik. Esetükben főleg elsődleges (levéltári) forrásokra alapozott, kiegyensúlyozott szerkezetű, alapkutatásokra támaszkodó, objektivitásra törekvő, jellemzően nagyobb terjedelmű művekről van szó. A feldolgozni kívánt témák között főként olyan hadműveletek szerepelnek majd, mint például a bekerített Budapest felmentésére indított 1945. évi „Konrad” vállalkozások története, a magyar főváros 1944–1945. évi ostromának eddig nem látott részletességű, grandiózus feldolgozása, az 1956. évi magyarországi szovjet páncélosalkalmazás részletei, az Erdélyben 1944-ben vagy a Dunántúlon 1945 tavaszán lezajlott páncélosütközetek részletekben gazdag krónikája, illetve az 1941. évi Dubno környéki páncélosösszecsapások feldolgozása. A tervek között szerepel különféle alakulattörténetek kiadása is. Ilyen lesz például a német 202. rohamlövegdivízió története, amely a fénykép-monográfia látványos lehetőségeivel egészíti ki az alapkutatásokon nyugvó szakszöveget, hogy bemutassa az egyik legeredményesebb német rohamtüzér-alakulat történetének kevésbé ismert részleteit.

A kiadó energikus csapata szívből reméli, hogy a külső megjelenésüket és tartalmukat tekintve egyaránt minőségi kiadványok elnyerik majd a páncélosított harcjárművek és a hadtörténet iránt érdeklődők tetszését országhatárainkon belül és kívül egyaránt.

Számvéber Norbert

ABSTRACT

IN FOCUS

- Gen (Ret.) Zoltán Szenes: *Science living with us* 3
 The author who is the president of the Committee of Military Science of the Hungarian Academy of Sciences expresses his thoughts on the position, importance and future role of scientific research activities on the occasion of the day of Hungarian science.

MILITARY ORGANIZATION AND FORCE DEVELOPMENT

- Colonel János Csombók: *The notion and significance of centre of gravity, the theory and practice of analysing the centre of gravity* 6
 The identification and analysis of the centres of gravity of friendly and opposing forces require high-level professional operational knowledge and has decisive significance for successful operational planning and execution. The purpose of the present article is to provide an appropriate theoretical and methodological basis for non-commissioned and staff officer personnel with the identification and analysis of centre of gravity.

INTERNATIONAL ACTIVITY

- Roland Gömöri: *The United States and the UAV-technology. An assessment of UAV-actions in Pakistan* 12
 After presenting the unmanned aerial systems and the situation in Pakistan in his paper the author examines the UAV-actions by the USA in the region, relying on studies by experts and research institutes and also on press sources.

- Major Sándor Fábián: *Learning from the enemy: alternative Afghan Security Forces* 22
 The author of the article is a special operations senior referent of the Operational Directorate of the General Staff of the Hungarian Defence Forces, who obtained his MSc degree at defence policy analyst program of the USA Naval Postgraduate School majoring in special operations and non-conventional warfare. The original English-language version of his paper was published as the editorial of the journal Countering Terrorism Exchange issued by several American universities in February 2013.

- Lieutenant Colonel János Besenyő–Enikő Braun: *PR-activities in multinational peacekeeping with special regard to military operations in Africa* 28
 International organizations try to create circumstances necessary for the implementation and acceptance of their decisions and resolutions. In their article the authors give an analysis of the PR-aspects of the communication of peacekeeping institutions examining and comparing the PR-characteristics of the peacekeeping conducted by the UN, the European Union and the African Union.

COMMAND – TRAINING

- Lieutenant Colonel György Steinbach: *The system of governmental strategic management – the position, role and tasks of the Ministry of Defence within the structure* 40
 The Magyar Zoltán Project, launched in 2011, is aimed at the assessment of the state and deficiencies of Hungarian public administration including its modernization, in dependence on the findings of the project, primarily with the use of European Union funding. In order to realize these objectives the application "Producing effect-analyses and strategies" was

tendered. The author wrote his paper for this application in order to provide the officials and military personnel of the Ministry of Defence with help with getting know and with the practical use of new legal environment of strategic planning and impact analysis.

Lieutenant-General (Ret.) Miklós Szabó M.: *The “Zrínyi Miklós” National Defence University in the service of NATO-accession (1998–1999)* 50

The study presents how the “Zrínyi Miklós” National Defence University supported the preparation of Hungary and the Hungarian Defence Forces for the NATO-accession.

Lieutenant Colonel Tibor Szabó: *Artillery officer training from the regime change to present* 58

On 29th January 2013 the representatives of the artillery commemorated the 100th anniversary of the establishment of the branch and the launch of artillery officer training with a conference. At the forum the author gave a presentation on the artillery-related events between 1990 and present. This article is the edited version of his conference-contribution.

Lieutenant Colonel András Mező: *Lessons learned from the employment of voluntary operational reservists at the establishment of the translation capacities of the Command and Doctrine Centre of the MoD* 69

Voluntary operational reservists are primarily well-prepared former professional military personnel with capabilities, experience and professional knowledge allowing them to conduct tasks of high importance for the MoD. These tasks include the translation of operational NATO standards into Hungarian. In his paper the author presents the lessons learned from these activities.

Judit Stummer: *The role of marketing in teaching basics of national defence* 74

Since the suspension of compulsory military service making young professionals or undergraduates interested in national defence has been high priority among the tasks of the Defence Ministry. Through publishing her research findings the author wishes to highlight the importance of establishing and operating a system supported with comprehensive and consistent marketing and PR activities which would be capable of long-term support to the needs of society. The results of the survey with the involvement of nearly 3,000 persons are expected to assist making well-established marketing decisions.

MILITARY HISTORY

Colonel (Ret.) Tibor Ács: *Ágoston Tóth – an excellent representative of military sciences* 85

The representatives of Hungarian military science commemorated the bicentenary of the birth of Ágoston Tóth (28th October 1812), who was a formidable, European magnitude personality of the 19th century cartography. This paper presents the ideas of this great Hungarian military scholar on military science on the basis of his published studies, manuscripts, diary notes and archived documents.

Colonel Klára Kecskeméthy Siposné-Györgyi B. Kalavszky: *Dr. Károly Mathia, military teacher and trainer, musicologist, polymath and “renaissance man”* 98

In their article the authors outline the biography of Dr. Károly Mathia, commemorating a “renaissance man” who was a colleague of Zoltán Kodály from the 1920s and taught Hungarian, Latin, history English in a number of military schools and directed their orchestras as well.

Col. (Ret.) Imre Helgert: *A chronicle of 165 years – the commands of Budapest military garrison from 1848 to the present (1945–1990) (3.)* 108

We celebrate the 165th anniversary of the Hungarian Defence Forces in 2013. Unfortunately, there are only very few HDF organizations with a history that is traceable from 1848/49 – the

birth of the Hungarian Defence Forces – to the present day. One of these organizations is the command in charge of the all-time tasks of Budapest garrison, which has been renamed several times over the last 150 years, but has operated uninterrupted and will continue to do so with its core task system in the future too.

LOGISTICS

Pál Germuska: *The first conversion program of the Cold War. The Hungarian defence industry in 1953–1955* 124

Between 1950 and 1952 Hungarian defence spending on defence industry and on “defence related issues” made up approximately 18-20% of the GDP of Hungary. Imre Nagy, the new Prime Minister who took his office after the general elections in May 1953, had to implement a huge turn both in politics and economy. One of the central objectives of his new economic policy was to reduce military developments. In his paper the author analyses this process.

FORUM

Lieutenant Ábel Lajtos: *The implementation of fire-protection rules during building and operating camps* 131

Field accommodation is not infrequent in the activities of the Hungarian Defence Forces when conducting domestic or foreign missions. Among the materials stored in such camps there are many types falling into highly inflammable categories (ammunition, explosive materials, pyrotechnical materials and fuel) therefore fire-protection plays a very significant role in building and operating camps.

Csaba B. Stenge: *An Olympic champion turned fighter pilot* 136

Imre Harangi, an Olympic champion in boxing and a fighter pilot was born 100 years ago, on 19th October 1913. In his article the author presents his career both as a sportsman and a fighter pilot.

Over half a century for military science (Csaba Haris T.) 142

In the series of “Learned soldiers – Military scientists” the career and scientific activities of military historian Colonel (Ret.) Tibor Ács DSc, an outstanding personality of Hungarian scientific world, are presented to our readers.

REVIEW

International review of military policy and technology (Compiled by Col. (Ret.) (Eng.) Csaba Gál) 145

The author has compiled a review of the main events in international military policy and the latest developments in military technology, using open-source professional material.

Air Commanders (Zoltán Kristóf) 151

The author presents his review of the book *Air Commanders* (edited by John Andreas Olsen, Potomac Books, 2013).

The small arms of the 1848-49 War of Independence in Hungary (Lieutenant Colonel János Besenyő) 155

The reviewer presents an overview of the book on the small arms of the 1848-49 War of Independence in Hungary to our readers.

In the spotlight the armoured combat vehicles of World War 2 (Norbert Számvéber) 156

The author presents the series of books on military technology by PeKo Publishing House.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes (CSc),
egyetemi tanár (NKE), az MTA Hadtudományi Bizottság elnöke

Csombók János ezredes,
a katonai képviselő helyettese (MH Nemzeti Katonai Képviselő, SHAPE, Mons, Belgium)

Gömöri Roland
egyetemi hallgató (Szegedi Tudományegyetem)

Fábián Sándor őrnagy,
a Honvéd Vezérkar Hadművelési Csoportfőnökség különleges műveleti kiemelt referense

Dr. Besenyő János alezredes (PhD),
az MH GEOSZ osztályvezetője

Braun Enikő
egyetemi hallgató (Szegedi Tudományegyetem)

Steinbach György alezredes,
a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály kiemelt főtisztje

Dr. M. Szabó Miklós ny. altábornagy
(az MTA rendes tagja), hadtörténész, a ZMNE Rector Emeritusa

Dr. Szabó Tibor alezredes (PhD),
tanszékvezető (NKE HHK Műveleti Támogató Tanszék)

Mező András alezredes,
a Magyar Honvédség Vezetési és Doktrinális Központ kiemelt főtisztje

Stummer Judit okl. marketing közgazdász,
PhD-hallgató (Szent István Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola)

Dr. Ács Tibor ny. ezredes (DSc),
hadtörténész

Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc),
egyetemi tanár (NKE)

B. Kalavszky Györgyi ny. főmuzeológus
(HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum)

Dr. Helgert Imre ny. ezredes (PhD)

Dr. Germuska Pál történész (PhD),
a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Kutató Osztály kutatója

Lajtos Ábel főhadnagy,
tűzvédelmi tiszt (MH 5. Bocskai István Lövészdandár)

Dr. B. Stenge Csaba (PhD) hadtörténész,
levéltár-igazgató (Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára)

Haris T. Csaba szerkesztő,
újságíró

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Kristóf Zoltán alezredes,
az MH ÖHP Légierő Hadművelési és Kiképzési Főnökség kiemelt főtisztje

Dr. Számvéber Norbert őrnagy (PhD),
levéltárvezető (HM HIM Hadtörténelmi Levéltár és Irattár)

ZRÍNYI KIADÓ